

TONE LOTRIČ

ŠKOFJELOŠKI ODRED

**KNJIŽNICA
NOV IN POS**

KNJIŽNICA NOV IN POS 26/11

TONE LOTRIČ

ŠKOFJELOŠKI
ODRED

LJUBLJANA 1971

Himna škofjeloškega odreda

*Odred škofjeloški stoji pred trdnjavo,
sovragov stoletnih, domačih hijen,
da domu svobodo pribori in slavo,
je udaren, odločen, v boju jeklen.*

*Vsi streli so naši, ostri krvavi,
minirani vlaki drvijo v prepad
Vzhodu povejte, valovi na Savi,
Kak' bije se narod za cilj svojih nad!*

Blaž

U V O D

Pobudo za oživitev bojne poti škofjeloškega odreda je dal odbor borcev škofjeloškega odreda ob pripravah za podelitev domioila tej enoti. V ta namen je ZB NOV Škofja Loka določila komisijo treh članov. To so bili bivši komisar odreda Tone Volčič-Sašo, zadnji komandant Prešernove brigade Ferdo Tolar-Mirko in avtor, ki je bil kronist odreda.

Knjiga temelji na izvirnih zapiskih škofjeloškega odreda. To so odredna kronika, dnevna operativna poročila štabu IX. korpusa, razna obveščevalna poročila ter zapiski personalne službe štaba odreda. Podatki o sovražnih enotah in sovražni dejavnosti so vzeti iz ohranjenih nemških arhivov, kolikor so bili na voljo.

Podatki o akcijah odrednih enot, ki jih rokopis navaja in opisuje, so povzeti iz izvirnih dokumentov iz arhiva škofjeloškega odreda, ki jih hrani Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Osnovno gradivo je v fasciklih št. 294 in 294 a.

Precej ohranjenega gradiva odreda sem kot štabni administrator osebno prenašal in ga ohranil tudi med zadnjo pomladno sovražno ofenzivo. Seveda gradiva zaradi pomanjkanja arhiva nasprotne strani ni bilo mogoče preverjati, kot bi bilo potrebno s stališča strogo historične metodologije. Morda so zlasti podatki o uspehih ostrostrelcev pretirani. Zato jih je treba presojati z rezervo. Z druge strani pa takšna dokumentacija, kot se je ohranila, daje reljefno podobo vzdušja, v katerem je odred deloval in ki ga je prevevalo.

Ker zaradi konspiracije v opisih številnih akcij manjkajo imena borcev, prav tako imena padlih tovarišev, teh tudi v knjigi na mnogih mestih nisem mogel navesti. Borci, ki bodo

ob branju knjige spoznali akcije, v katerih so sodelovali, bodo gotovo vedeli, zakaj je bilo takrat dovolj v dnevna poročila vpisati samo uspeh ali neuspeh in zakaj so imena udeležencev morala biti izpuščena. Pri akcijah večjih enot bi bilo imen preveč, pa tudi pri akcijah ostrostrelcev so bila iz varnostnih razlogov imena največkrat izpuščena. Objavili pa smo vsaj imena, ki jih izvirniki navajajo, čeprav tudi ta niso vselej polna.

Število padlih in ranjenih sovražnikov v spopadih in ostrostrelskih akcijah sem navajal tako, kot je napisano v dnevnih poročilih. Ker vsaka krogla, tudi če zadene, ni smrtna, lahko trdimo, da so podatki o smrtnih žrtvah sovražnika v teh akcijah pretirani. Zelo verjetno so naši ostrostrelci več sovražnikovih stražarjev pred bunkerji postojank le huje ali lažje ranili in so le negibno obležali na tleh. Ostrostrelci so se po akciji morali čim hitreje umakniti in so zato javljali svoj uspeh vedno tako, kot je bil videti v prvem trenutku. Sovražni dokumenti nam v večini primerov niso bili na voljo. Po vseh akcijah SO' odredni obveščevalci prek civilnih aktivistov in prič preverjali uspehe in če sovražnik ni prikril svojih izgub, so jih tudi ugotovili.

Odbor je večkrat po lokalnih časopisih vabil preživele borce in oficirje odreda, da bi prispevali za knjigo oris svojih doživljajev, ki se jih še dobro spominjajo. Zal je bil odziv le malenkosten. Ker ni bilo zadostnih prispevkov, sem na nekaterih mestih zaradi popestritve vsebine opisal lastne doživljaje oziroma dogodke, ki sem jih doživel skupaj z vsaj enim ali več borci.

Tudi fotografskih prispevkov nismo dobili od nekdanjih borcev, razen dveh slik. Večji del fotografij sem dobil pri Ančki Vrhunčevi, vdovi komandanta Blaža, nekaj pa pri tovarišu Mirku Lakoti-Triglavskem na Bledu, ki je bil edini fotograf odreda.

Skice, ki so objavljene v knjigi smo povzeli po jugoslovanskih vojaških specijalkah v merilu 1 :50.000. Prikazujejo posamezne predele ozemlja škofovškega odreda, kjer so se enote pogosto zadrževale. Označili smo le ceste, pota, vode in naselja ter posamezne kmetije in sovražne postojanke. Položaji odreda so bolj skopo označeni, ker se odred ni bojeval tako kot brigade, temveč je v vseh spopadih hitro menjal svoje položaje, kot je zahteval trenutni položaj.

Kadar je bil odred dodeljen enotam XXXI. divizije, je postal le del divizijskega zavarovanja pred bližnjimi sovražnimi postojankami, medtem ko je napadala kaka od brigad. Odredne enote so ob takih priložnostih sovražnika napadale in ga vznemirjale z ostrostrelskimi akcijami.

Nekatere vojaške akcije so opisane bolj široko, da bi bralcu bolje prikazali podobo in način partizanskega vojskovanja odreda. Z orisom drugih dogodkov v odredu sem želel podati čim točnejšo sliko življenja v njegovih dobrih in slabih časih. Če bi mi morda kdo očital preveč osebno gledanje na odred, se opravičujem s tem, da so dejstva, ki jih knjiga navaja, objektivna in dokumentirana ter se takemu načinu res ni bilo mogoče izogniti.

Med nastajanjem knjige sem se s člani komisije za zgodovino, zlasti z Volčičem in Tolarjem, pogosto sestel in razpravljal, kaj naj bi knjiga vsebovala in kako naj bi čim stvarneje in točneje prikazala življenje v partizanskem odredu.

V primerjavi z obširnejšimi zgodovinskimi viri, ki obravnavajo našo revolucijo v posameznih predelih Slovenije ali pot partizanskih brigad, naj bi bila knjiga o škofjeloškem odredu vsaj droben člen v mogočni zgodovinski zgradbi naše ljudske revolucije.

GEOGRAFSKI IN GOSPODARSKI PREGLED OBMOČJA ŠKOFJELOŠKEGA ODREDA

Območje, na katerem je deloval škofjeloški odred s svojimi enotami, obsega hribovje zahodno od Škofje Loke, med Selško in Poljansko dolino do Blegoša ter jugovzhodne obronke Jelovice. Dalje sega od Radovljice po desnem bregu Save do Šentvida in nazaj po severovzhodnih obronkih Polhograjskih Dolomitov do Poljanske doline. Edini ravninski predel je Sorško polje. V glavnem so ti predeli hriboviti in gozdnati ter zelo primerni za partizansko vojskovanje.

Glavne sovražne komunikacijske linije so vodile po ravninskem predelu ob Savi, tako da je bil večji del odredovega območja nekoliko odmaknjen od njih. Selška dolina se je za Nemce končala pri Železnikih, kjer je bila najzahodnejša postojanka. Postojanko Sorica, ki je bila na skrajnem zahodnem delu doline, pa so Nemci oskrbovali iz Baške grape. Za prehod na Primorsko Selška dolina sovražniku takrat ni služila. Pomembnejša za sovražnika je bila Poljanska dolina, ki so jo Nemci uporabljali za zvezo proti Idriji in v severozahodno območje Polhograjskih Dolomitov.

Velik del prebivalstva na tem območju je bil kmečki. Drugi del so predstavljali kmečki, gozdni delavci in delavci drobne lesne industrije. Številne žage za rezanje okroglega lesa, ki so bile raztresene po grapah Škofjeloškega hribovja, so tedaj nudile delavcem sorazmerno dober zaslužek. Močnejši delavski sloj so imeli tedaj le ravninski predeli okoli Kranja, Škofje Loke in Medvod. Hribovski kmetje so redili več živine, ravninski pa so imeli več žitaric in drugih živil. Gospodarska struktura območja odreda je imela torej dobre razmere za vzdrževanje partizanske vojske. Ravninski predeli, ki so bili

industrijsko močnejši, so bili tudi vir novih vojakov za odredne enote.

Po nemških podatkih je v času obstoja škofjeloškega odreda na njegovem območju prebivalo v 15 občinah 40.962 prebivalcev.

Na zahodni strani se je geografsko območje odreda naslanjalo na osvobojeno ozemlje Primorske, ki so ga branile partizanske brigade. Prav to je odredu omogočalo, da je uspešno manevriral na ozemlju, ki je bilo posejano s sovražnimi utrdbami in postojankami. Območje škofjeloškega odreda je skupaj z vso Gorenjsko v drugi polovici leta 1944 postalo sovražnikovo operativno zaledje nedaleč od dveh front in je vanj dovažal vedno nove sile. Tudi gorenjsko domobranstvo se je medtem okrepilo in skupno z Nemci izvajalo vedno večji pritisk na to območje.

RAZVOJ NOB V LOŠKIH HRIBIH DO USTANOVITVE ODREDA

Teritorij škofjeloškega odreda je zaradi svoje geografske lege in obširnih gozdnatih terenov nudil ugodne razmere za razvoj NOB na Gorenjskem. Ze poleti 1941 so se pojavili prvi partizani na Jelovici in si kmalu našli simpatizerje po številnih samotnih kmetijah škofjeloškega hribovja.

Petega avgusta 1941 je bil na Jelovici, na Vodiški planini, ustanovljen gorenjski bataljon, ki se je imenoval Cankarjev bataljon. Sestavljali sta ga jeseniška — Cankarjeva — četa in jelovška četa, ki se je imenovala četa Ilije Gregoriča. Bataljon so sestavljali v glavnem delavci z Jesenic in drugih večjih industrijskih krajev Gorenjske. Ustanovil ga je narodni heroj Stane Žagar in je imel v vodstvu več nekdanjih španskih borcev, med njimi Jožeta Gregorčiča z Jesenic. Številčno te enote takrat niso šteje več kot 30 do 40 borcev, kar pa je bilo dovolj, da so že izvrševale prve sabotažne akcije in napade na sovražne patrolje, domače izdajalce in člane nemške pete kolone.

Tako so cankarjevci ob sodelovanju aktivistke Basajeve iz Selc na Mošenjski planini na Jelovici likvidirali znanega nemškega petokolonaša Winscheja Hornickyja. Nemci so nje-

govo truplo našli šele po večtedenskem iskanju in teroriziranju ljudi, vendar zanj tedaj še niso streljali talcev. V tistih dneh je bataljon na Jelovici izgubil tudi prve tri borce.

Nemški protiukrepi, kot policijska ura in številne aretacije Slovencev, so gibanje NOB le pospeševale. Proti koncu leta 1941 se je narodnoosvobodilno gibanje v škofjeloških hribih močno razplamtelo. Ko je bila 5. decembra 1941 sklenjena splošna vstaja na Gorenjskem, so se začele vrstiti večje partizanske akcije. Tako je Cankarjev bataljon 12. decembra 1941 v Rovtih nad Škofjo Loko uničil policijsko patruljo 45 mož ter ji zaplenil vse orožje in opremo. Ta akcija je dvignila skoraj množičen odhod fantov iz Selške in Poljanske doline v partizane. Večina prostovoljcev je vstopila v NOV z orožjem in tako je v tistih dneh Cankarjev bataljon dobil 300 novih borcev in imel v oborožitvi kar 24 mitraljezov.

Dne 21. decembra so pripadniki Cankarjevega bataljona s sodelovanjem aktivistov pri belem dnevu vdrli v loške zapore gestapa in osvobodili zaprte aktiviste, ki so čakali na smrtno obsodbo. Med zaporniki so bili znani bratje Kavčič iz Škofje Loke.

Nemci so prav tako naglo ukrepali in skoncentrirali močne policijske sile in jih vrgli proti Poljanski dolini. Prišlo je do težkih bojov v snegu in mrazu na Pasji ravni in na Bukovem vrhu, odkoder se je bataljon moral umakniti pred veliko sovražno premočjo v Selško dolino. Pod vodstvom Staneta Žagarja se je Cankarjev bataljon pred novim letom 1942 pojavil v Dražgošah v Selški dolini. Številčno ni bil več v taki moči kot na Pasji ravni. Bilo je še okoli 200 borcev. Na Dražgošah je bataljon nekaj dni res počival, dokler ga niso izvahali Nemci.

V dneh od 9. do 11. januarja so cankarjevci vodili slavno »dražgoško bitko«, čeprav so bili Nemci v ogromni premoči. Po treh dneh in nočeh bojov so se partizani umaknili proti Jelovici, Nemci pa so svoj bes iznesli nad nesrečno vasjo in njenimi prebivalci. Požgali in porušili so vse do zadnje hiše in kozolca, postrelili 56 domačinov, druge pa preselili v taborišča.

Cankarjev bataljon se je zaradi lažjega manevriranja zopet razdelil na tri čete. Bile so to poljanska četa, selška četa in jeseniška skupina, ki so krenile vsaka na svoj sektor. Sedemindvajsetega marca je selška četa preživela težak udarec.

Bila je izdana in obkoljena nad Crngrobom pri Škofji Loki. Padlo je 15 borcev, med njimi komandant bataljona narodni heroj Stane Žagar.

Spomladi leta 1942 je poveljstvo slovenskih partizanskih čet svoje enote ponovno reorganiziralo in okrepilo z novimi prostovoljci in mobiliziranci. Ustanovili so grupe odredov. Prva naj bi delovala na Gorenjskem, druga na Dolenjskem in Štajerskem, tretja pa na Dolenjskem in Notranjskem. Prvi bataljon 1. grupe odredov je julija 1942 prerasel v gorenjski odred, ki je imel že dva bataljona. Drugi bataljon se je tedaj imenoval 2. poljanski bataljon s Selško, poljansko in škofjeloško četo. Vse tri čete so operirale na območju poznejšega škofjeloškega odreda. Toda sovražnik je na Gorenjsko ponovno privlekel velike sile in še okrepil svoje orožniške postojanke.

V juliju in avgustu 1942 so prehajali vse ozemlje na desnem bregu Save od Radovljice do Škofje Loke, prek Jelovice in Selške doline do Blegoša in stare jugoslovansko-italijanske meje. Partizanskim silam so ponovno prizadejali velike izgube. Nekatere enote gorenjskega odreda so se tedaj prebile onstran italijansko-nemške meje na Cerkljansko.

Septembra so Nemci hajkali znova, in to pot je bila težko prizadeta jelovška — selška četa, ki je tedaj na Jelovici izgubila 28 borcev, nekaj pa jih je bilo ujetih. Tedaj je padel tudi komandant 1. grupe odredov in nekdanji španski borec Jože Gregorčič. Samo mesec dni kasneje je nad Jamnikom padel politični komisar 1. grupe odredov narodni heroj Lojze Kebe. Nemci so strahovito preganjali vse, za katere so sumili ali izvedeli, da podpirajo ali so simpatizerji OF. Požigali so slovenske kmetije, gonili ljudi v taborišča smrti ter brezobzirno streljali talce.

Jeseni 1941 so Nemci ustanovili »Kärntner Volksbund« — koroško ljudsko zvezo in njenim članom dali nemško državljanstvo do preklica. Slovenci, člani te organizacije, naj bi opravljali tudi vojaške dolžnosti in razne delovne obveznosti. Povsod so ustanovili »vaške straže« za boj proti partizanom.

Na sovražnikove politične ukrepe je tudi partizansko vodstvo odgovorilo s političnimi akcijami. Spomladi leta 1942 so se v škofjeloških hribih pojavili prvi zametki množične organizacije narodnoosvobodilnega gibanja — odbori Osvobodilne fronte. Terenski politični delavci so začeli akcijo in prepričevali prebivalstvo o nevarnosti najnovejših okupatorjevih

političnih ukrepov. Ze jeseni 1942 so bili prvi vpoklici v nemško vojsko in v delovno službo, ki so povzročili nove odhode prostovoljcev v NOV. Terenski delavci so organizirali množične odhode vpoklicancev za nemško vojsko v partizane. Za nove borce je primanjkovalo orožja, zato jih je gorenjski odred velik del pošiljal na Dolenjsko, kjer bi jih oborožili in pozneje vrnili nazaj na Gorenjsko.

Nemci so začeli široko akcijo s svojimi zaupniki prek orožniških postaj in skušali s pomočjo izdajalcev uničiti vedno močnejše partizansko gibanje. V številnih hajkah so, poleg lastnih izgub, dosegali le razmeroma majhne uspehe; zato so si obetali več od »raztrgancev« in drugih izdajalcev. Do večjih izdajalskih enot, ki bi se uspešno borile s partizani, sovražnik ni mogel priti. Z gosto posejanimi postojankami in oporišči so Nemci uspeli le toliko, da so partizanske enote zadrževali v defenzivi.

Vso zimo 1942/1943 so se partizanske enote krepile, počasi so se oblikovali narodnoosvobodilni odbori po odročnih hribovskih vaseh, do večjih vojaških akcij pa ni prišlo. Spet je bila potrebna vojaška reorganizacija. Cete gorenjskega odreda so medtem prerasle v bataljone, ki so se imenovali: jelovski, poljanski, selški, kranjski, loški in dražgoški bataljon gorenjskega odreda. Partizanske sile je bilo sedaj nujno treba pripraviti za večje ofenzivne operacije.

Štiriindvajsetega junija 1943 je bila po odločbi glavnega štaba NOV in POS ustanovljena 2. operativna cona. Dvanajstega julija 1943 pa je štab gorenjske operativne cone ustanovil »gorenjsko brigado«, ki se je ob koncu septembra 1943 preimenovala v 7. SNOUB »Franceta Prešerna«. Ta brigada je bila ustanovljena v Davči nad Železniki in je imela tri bataljone. V času njene ustanovitve je bilo na območju Selške in Poljanske doline kar 16 postojank z nemškimi orožniki in graničarji, razen njih pa še tri čete 19. SS policijskega polka, ki je imel tedaj na Gorenjskem dva bataljona. Nemške čete so bile v Škofji Loki, v Selcih in Poljanah. V Škofji Loki je bil poleg navedenih sovražnih enot tedaj še 499. grenadirski rezervni bataljon. Prva velika vojaška enota v škofjeloških hribovih je torej imela v svoji neposredni bližini dovolj močnega nasprotnika.

Ze julija je brigada šla v akcijo in vodila uspešne boje v Selški dolini, kjer so v Dolenji vasi Nemci streljali talce. Ce

ne bi bilo domačega izdajalca, mesarja Podborška iz Železnikov, ki je kmalu zatem prejel zaslužen kazni, bi brigada tal-
\e rešila, toda zaradi izdaje se je morala umakniti proti Pr-
tovču in dalje na Ratitovec, kjer je bila ponovno napadena.
Po hudih bojih na Pečani se je usmerila proti Zirovskemu
vrhu. V avgustu je Prešernova brigada doživela poraz na Zi-
rovskem vrhu, kjer je izgubila velik del svojih borcev. Veliko
jih je padlo, nad 90 jih je bilo ujetih in so jih Nemci odpeljali
v taborišča.

Kapitulacija italijanske vojske je položaj na Gorenjskem
zopet spremenila. Prešernova brigada je bila tedaj na Kočev-
skem in na Dolenjskem, v škofjeloških hribih so bile samo
manjše enote gorenjskega odreda. Prešernova brigada se je
30. septembra vrnila do zob oborožena z zaplenjenim italijan-
skim orožjem in opremo. Nemške sile so ostale iste, kot so bile
ob njenem odhodu. Na Primorskem je nastalo osvobojeno
ozemlje, ki je segalo do Blegoša in tako ustvarjalo zaledje
partizanskim enotam v škofjeloških hribih.

Prešernovci so že oktobra likvidirali nekatere sovražne
postojanke na tem območju, ki jih Nemci niso mogli več na
novo postaviti. To so bile Davča in Leskovica, Javorje pa so
okupatorji sami izpraznili. V jeseni 1943 so Nemci obdržali v
Selški dolini postojanke Sorica, Železniki, Selca, Dolenja vas
in Praprotno, v Poljanski dolini pa Trebija, Gorenja vas, Lu-
čine in Poljane.

Poleg Prešernove brigade sta v tem času obstajali Voj-
kova in Gradnikova brigada. Vse tri skupaj so sestavljale tri-
glavsko divizijo, ki je tedaj predstavljala vojsko Gorenjske in
severovzhodnega dela Primorske med Idrijo in Blegošem. Par-
tizanska enota na ozemlju poznejšega škofjeloškega odreda
pa je bil gorenjski odred.

Na osvobojenem ozemlju Cerkljanskega so hitro vzposta-
vili ljudsko oblast, ki je delovala prek odborov OF in narodno-
osvobodilnih odborov. Poleg tega so tu ustanovili komande
mest, komande vojnih področij, partizanske straže, narodno
zaščito in oddelke varnostno-obveščevalne službe — VOS. Na-
vedene enote in ustanove so predstavljale vojaško zaledno
oblast. Vpliv osvobojenega ozemlja Primorske in novih poli-
tičnih ter vojaških ustanov v tem delu Slovenije se je začel
širiti prek Blegoša v škofjeloške hribe in je pozimi 1943/1944
prodril do Save in mimo Škofje Loke do Šentvida. Tudi na

ozemlju, ki so ga okupatorji nadzorovali in so zanj menili, da je varno pred partizani, so se v tem času že začele pojavljati prve zaledne vojaške in politične enote.

Nemci so z nekaj velikimi ofenzivami v Jelovico in škofjeloške hribe med Selško in Poljansko dolino poskušali uničiti ali vsaj zavreti narodnoosvobodilni boj na tem področju, a jim ni uspelo. Pogorele so vasi Prtovč in Jamnik in številne posamezne kmetije, toda moč partizanske vojske je kljub temu rasla in se krepila.

Viri : Stanko Petelin, Prešernova brigada, Nova Gorica 1967. str.: 12—14, 17, 18, 20, 32, 34, 38 in 133.

USTANOVITEV ŠKOFJELOŠKEGA ODREDA

Poleti 1944 je število borcev iz dneva v dan naraščalo. Slovenska inteligenca, delavci in kmečki sinovi so prihajali v partizane. Tudi fantje, ki jih je okupator na ta ali na drug način dobil v svojo vojsko in so prihajali na dopust z raznih front, so v veliki večini odhajali v NOV namesto nazaj v okupatorjevo vojsko.

Vesti s svetovnih bojišč so vsak dan govorile o večjih zavezniških zmagah in o izgubah okupatorja. Vse to je mnoge, ki so oklevali pred vstopom v našo vojsko, pripravilo do odločitve za OF. Tudi del delavstva je zapuščal tovarne in odhajal v partizane na poziv aktivistov ali pa prostovoljno. Se tako surovo postopanje okupatorja ni moglo več ustaviti plazu, ki mu je grozil, da ga bo kmalu pokopal pod seboj. Okupator je moril in strahoval, kogar je samo osumil, da dela za partizane, zato je sovražstvo do njega naraščalo še hitreje. To poletje je udarilo plat zvona Nemcem po vsej Sloveniji.

Vse prihode novih borcev je doslej urejal gorenjski odred in jih deloma obdržal, deloma pa odpremi j al v enote triglavske divizije, ki se je sedaj imenovala 31. divizija. Svoje delo je odred težko zmagoval, ker je bilo operativno območje preobširno. To je bil razlog, ki je zahteval od glavnega štaba NOV in PO Slovenije ustanovitev novih partizanskih enot. Vojaško operativno območje gorenjskega odreda je bila vsa Gorenjska

do Kamnika in štab odreda ni mogel biti dovolj prožen in učinkovit pri obvladanju položaja na tako obširnem področju. Velika ovira je bila zlasti Sava, ki je večja enota pogosto ni mogla prekoračiti, bodisi zaradi visoke vode ali pa zaradi gostih sovražnikovih zased. Poveljevanje je bilo otežkočeno, saj včasih niti kurirji niso mogli čez Savo za dan in več, čeprav so večkrat izvrševali skoraj nemogoče naloge.

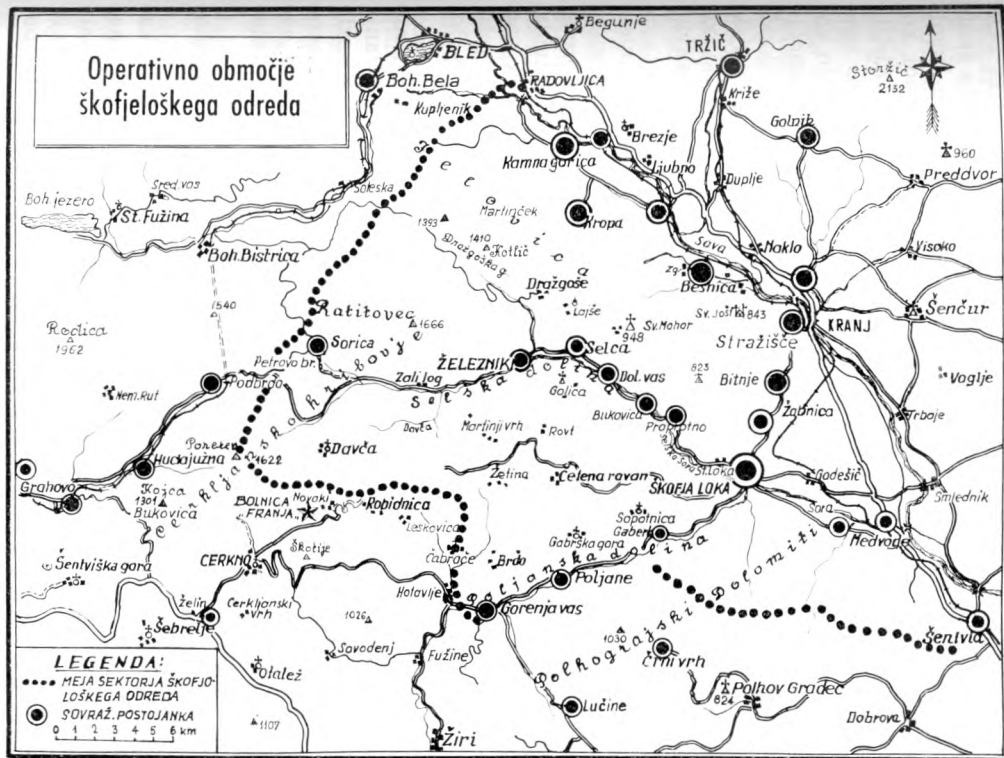
Drugi razlog je bil vojaškega in političnega značaja. Po izkrcanju zahodnih zaveznikov v Franciji je bilo invazijo pričakovati tudi na jugu Evrope, prek severnega Jadrana. V tem primeru bi v boj posegle tudi partizanske brigade, divizije in korpusi, ki so se že deloma preusmerili in zadrževali v primerni oddaljenosti od jadranske obale. Sovražno zaledje — Gorenjska — bi v tem primeru ne imelo dovolj naše vojske, ki bi rekrutirala nove borce in vezala nase čim večje okupatorjeve sile.

Čeprav je bila mobilizacija novih borcev naloga oblastnih in zalednih organov, komande gorenjskega vojnega področja in komand mest, jo je zaradi gosto posejanih sovražnih postojank in močnih sovražnih patrulj največkrat morala izvesti vojaška enota, ki se je lahko na mestu mobiliziranja tudi uprla sovražnikovemu posredovanju, česar oblastni organi in komande mest niso mogli storiti.

Gorenjsko vojno področje je imelo sedež svoje komande v Farjevem potoku nad Železniki in je bilo ustanovljeno 4. septembra 1944. Njegov zadnji komandant je bil Albin Drolc-Krtina, ki je kot kapetan NOV prišel iz poveljstva Prešernove brigade. Komanda področja je imela ob sebi obveščevalni, mobilizacijski, prometno-tehnični, sanitetno-higienski in intendantski odsek ter področno sodišče. Komanda gorenjskega vojnega področja je imela tudi svojo operativno četo, ki je izvrševala razne vojaške akcije in zavarovanja. Komandi mest Škofja Loka in Ziri sta bili ustanovljeni oktobra, komanda mesta Kranja pa šele novembra 1944.

Poleti 1944 je vojaško in politično vodstvo razdelilo območje gorenjskega odreda na dva sektorja in ustanovilo najprej dva odreda, kokrški in škofjeloški odred. Oba sta bila ustanovljena po ukazu glavnega štaba NOV in POS z dne 30. julija 1944. Odredba je škofjeloškemu odredu določila ozemlje na desnem bregu Save, ki je obsegalo tudi škofjeloške hribe med Poljansko in Selško dolino.

Operativno območje škofjeloškega odreda

V zvezi z navedeno odredbo glavnega štaba NOV in POS je štab 9. korpusa 9. avgusta 1944 določil za komandanta škofovloškega odreda kapetana Ivana Javora-Igorja in za komisarja Toneta Voleiča-Sašo. Ista odredba je določila tudi komandanta kokrškega odreda in oba pooblastila, da razdelita partizanske enote nekdanjega gorenjskega odreda, ki so operirale na levem in desnem bregu Save, med škofovloški in kokrški odred. Samo nekaj tednov za tem je bil na območju Bohinja in Mežaklje ustanovljen tudi jeseniško-bohinjski odred, ki je v svojem operacijskem območju povezoval bohinjski kot, Pokljuko in zahodni del Jelovice. S tem je škofovloški odred dobil točneje določeno in nekoliko manjše operativno področje, kot je bilo to po prvotni zamisli.

Operativno območje škofovloškega odreda je sedaj imelo točno določene meje. Raztezalo se je od Radovljice po desnem bregu Save do Šentvida pri Ljubljani. Meja njegovega ozemlja je tekla dalje po vzhodnem robu Dolomitov od Šentvida, čez Zelebe, Osolnik, Sv. Ožbolt do Poljanske Sore, pri vasi Log šla na levi breg in potem po Poljanski dolini do Blegoša, Porezna in Rativca ter ob stari jugoslovanski meji do Bohinja.

Uradno je bil odred s tem ustanovljen in je imel določeno operativno območje. Do praktičnega in aktivnega delovanja nove vojaške enote pa je zaradi objektivnih razlogov poteklo še nekaj tednov. Enote, namenjene odredu, so bile raztresene na širokem prostoru in so še nekaj časa opravljale svoje naloge, preden so jih dohiteli kurirji s posebnimi povelji o ustanovitvi odreda.

Prvo zborna mesto, kjer so se zbirali kadri za novo ustanovljeni odred, je bilo na Martinj vrhu.

Ob ustanovitvi so štab odreda sestavljali komandant kapetan Ivan Javor-Igor, politični komisar Tone Volčič-Sašo, namestnik komandanta poročnik Boris Zvan, pomočnik komisarja Milan Janežič, intendant Janez Mrak-Zane, telefonist in šifrer Mirko Stare, referent za zveze Stane Vrhunc in propagandni referent Anton Pipan-Crtomir.

Komandant kapetan Igor je že po nekaj dneh odšel na štab nekdanjega gorenjskega odreda zaradi razdelitve moštva v smislu odredbe štaba 9. korpusa.

Odredu so dodelili naslednje enote: 3. četo 2. bataljona,

1. in 2. transportno četo, 1. in 3. minersko-sabotažno četo ter

puškarsko delavnico. Dobil je tudi tehniko na Martinj vrhu in je moral skrbeti za nekaj relejnih kurirskih postaj, stalne kurirske točke. Na takšni postaji se je zadrževalo po več kurirjev in so bile zaradi konspiracije označene s šiframi. Pogosto so bili to skriti bunkerji v bližini kake zelo zanesljive kmetije. Iz naštetih enot je štab odreda najprej sestavil 1., 2. in 3. četo škofjeloškega odreda, ter eno transportno četo. Prva sabotažna četa je ostala s svojimi 35 minerei na odseku Sv. Mohor—Čepulje in je začasno ostala pod neposrednim poveljstvom štaba odreda. Tudi puškarska delavnica je ostala na svojem starem mestu na Martinj vrhu, ambulanto pa je odred uredil v poznejših mesecih pod Megušarjem na Martinj vrhu. Kmalu je štab odreda iz moštva vseh omenjenih enot sestavil dva odredna bataljona. V 1. bataljonu je bil vršilec dolžnosti komandanta bataljona Franc Košenina, politični komisar pa Stane Kovač-Rastko. Vršilec dolžnosti namestnika komandanta je bil Janez Lušina-Mali, Anton Vogelnik pomočnik komisarja, Mirko Nadiževac pa intendant. V štabu 2. bataljona so bili: Franc Šmid-Gustelj kot vršilec dolžnosti komandanta, Lado Repe kot politični komisar, Marko Urh kot vršilec dolžnosti namestnika komandanta, Janez Zontar kot pomočnik političnega komisarja, Zdravko pa kot intendant.

Sestavni člen odreda je bil v tem času tudi področni obveščevalni center »Blegoš«. Ta je nastal v juliju 1944. Njegovo delovno področje je obsegalo Dolomite in se je širilo od Visokega v Poljanski dolini do Idrije, dalje pa do Rovt v Dolomitih, Javorškega dola, Sv. Treh kraljev in St. Jošta. Sem je spadal tudi notranji venec postojank v Dolomitih, Koreno, Notranje in Vnanje gorice. Navedene domobranske postojanke so bile pod neposrednim vodstvom nemškega gestapa.

Za stalne obveščevalne točke v Dolomitih poleti 1944 in vse do konca vojne ni bilo več varnega mesta, tako močno se je tam utrdilo domobranstvo. Zato obveščevalni center ni bil velikega pomena le za novo ustanovljeni škofjeloški odred, temveč za vse enote 9. korpusa. Obveščevalni center »Blegoš« je svoja redna dnevna poročila pošiljal štabu 9. korpusa, 31. diviziji in škofjeloškemu odredu, dalje kokršskemu odredu in celo glavnemu štabu NOV in PO Slovenije.

Ob ustanovitvi centra »Blegoš« je bil šef točke Rado Jan, ki je ob organizaciji škofjeloškega odreda dobil še pomočnika Zdravka Rinka. Kurir in poseben obveščevalec točke je bil

Lojze Kopač-Dabo. Ta obveščevalni center je obstajal in deloval do osvoboditve.

Odredova puškarska delavnica na Martinj vrhu je imela šest tovarišev. Zaradi nemotenega delovanja je bila dobro skrita in je za zvezo z odredom imela posebnega kurirja. Vodja delavnice je bil puškar in avtomehanik iz Škofje Loke Drago Vraničar-Fedja. Bil je borec iz leta 1941 in nosilec spomenice. Njegovi pomočniki so bili: Tine Hvala, puškar iz Reteč, Janez Jelenc, ključavničar iz Železnikov, Janez Krizaj, mizarski delavec iz Godešiča, Franc Keber, kurir iz Godešiča, in Janez Pintar »Janov« z Martinj vrha, ki je bil hkrati intendant delavnice. Delavnica je bila opremljena z vsem potrebnim orodjem, ki ga je pripravil Jelenc iz svoje lastne delavnice v Železnikih. Ti tovariši so predelovali razno orožje in izvrševali nujna popravila.

Odred je ves avgust in del septembra 1944 porabil za organiziranje svojih enot, in je bila medtem najbolj aktivna sabotažna četa, ki se je nahajala na odseku Sv. Jošt—Podnart. Kot vojaška enota je imel odred poseben status in posebne naloge. Njegova formacija je bila najbolj tipična oblika partizanske teritorialne bojne enote in se je bistveno razlikovala od brigad, ki so takoj po svojem nastanku leta 1942 in nato na Primorskem in Gorenjskem leta 1943 imele vlogo premičnih in udarnih partizanskih enot.

Osnovne naloge odreda so bile:

1. zadrževanje na tistih področjih, ki jih okupator strogo nadzoruje, kjer mora z raznimi akcijami ves čas držati stik z njimi;

2. s taktičnim manevriranjem na širokem ozemlju odreda vezati nase čim večje okupatorjeve sile;

3. z učinkovito sabotažno enoto nenehno rušiti okupatorjeve komunikacije, z ostrostrelci pobijati sovražne stražarje pred njihovimi postojankami ter ga z manjšimi akcijami nenehno vznemirjati;

4. mobilizirati in zbirati prostovoljce za vse enote NOV ter sodelovati s političnimi organi pri izgradnji ljudske oblasti na terenu;

5. vzdrževati zveze s civilnim prebivalstvom in ga z raznimi propagandnimi dejanji čimbolj pridobivati za OF;

6. z velikimi prehranjevalnimi akcijami občasno zbirati hrano tudi za druge vojaške enote in politične organe;

7. ob posebnih priložnostih zavarovati razne politične in gospodarske sestanke na terenu blizu sovražnih postojank;

8. zavarovati in zaščititi kmete, ki podpirajo narodno-osvobodilni boj, pred vpadi nemških in domobranskih patrulj;

9. navedene naloge izvaja odred po lastni presoji in pobudi, v velikih vojaških akcijah 9. korpusa pa začasno prehaja kot celota pod poveljstvo najbližjega divizijskega štaba.

Za dosledno izvajanje naštetih nalog je moral odred imeti politično zanesljive in vojaško sposobne borce ter politično in vojaško prekaljene kadre. Štab odreda je moral biti stalno sredi svojih enot, odred kot celota pa je moral čim pogosteje menjavati svojo razmestitev.

Viri: Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI. del, knjiga 15, Ukaz glavnega štaba NOV in POS z dne 30. julija 1944 za ustanovitev škofjeloškega in kokrškega odreda, dok. št. 37, (Dalje: Zbornik VI/15, dok. št. 37).

POLOŽAJ NA OPERACIJSKEM PODROČJU ŠKOFJELOŠKEGA ODREDA OB NJEGOVI USTANOVITVI

Bojna pot škofjeloškega odreda je bila polna akcij, čeprav se je začela šele v drugi polovici leta 1944, ko je bil odred ustanovljen. Njegove enote so nešteto krat podolž in počez prekrižarile vse območje jugozahodno od Save do Medvod in do takratne nemško-italijanske meje. Tudi na desni breg Poljanske Sore proti Črnemu vrhu nad Polhovim Gradcem in do Zirovskega vrha je odred pogosto vpadal s svojimi četami in bataljoni. V časih sovražnih vdorov na osvobojeno Primorsko pa so odredne enote pogosto držale položaje po Cerkljanskem od Kladja do Bukovega na južnih obronkih Porezna. Operirale so samostojno in v sklopu enot 31. divizije. Največ se je odred zadrževal v škofjeloškem hribovju med Poljansko in Selško dolino ter na jugovzhodnih robovih Jelovice. Prek Blegoša in Črnega vrha nad Novaki se je to področje vezalo z osvobojenim ozemljem Primorske.

Odred je v času svojega obstoja vezal nase policijske in orožniške posadke, ki so bile sistematično razmeščene po vsem ozemlju.

Orožniško glavarstvo za Gorenjsko, ki je imelo svoj sedež na Bledu, se je delilo v okrožji Kranj in Radovljica. Dalje so se okrožja delila še na orožniške okoliše, ki jih je imelo okrožje Kranj kar štiri. Pod okoliš Kranj so spadale postaje Kranj, Predoslje, Besnica, Naklo, Križe, Golnik, Duplje, Preddvor, Jezersko in Kokra. V okoliš Šentvid so spadale postaje Šentvid, Šmartno, Smlednik, Cerklje, Šenčur, Medvode in Goriče. Orožniški okoliš Škofja Loka je vezal nase postaje Škofja Loka, Zminec-Gaberk, Zabnica, Dolenja vas, Selca, Železniki in zaščitno postajo ob mostu v Praprotnem. Četrti okoliš je bila Gorenja vas v Poljanski dolini z najmanjšim številom postaj in sicer Gorenja vas—Trata, Poljane in Lučine. Postaj Javorje, Trebija in Ziri tedaj Nemci že niso več imeli.

Orožniško okrožje Radovljica je imelo tri okoliše, ki niso segali na območje škofjeloškega odreda. To so bili Jesenice, Radovljica in Bled. Na območju odreda je samo okoliš Radovljica imel nekaj orožniških postojank. To so bile postaje Podnart, Otoče in Kamna gorica.

Številčnost moštva orožniških postojank so Nemci nenehno spreminjali. Tudi moštvo so kar naprej menjavali, deloma iz taktičnih razlogov, deloma na njih lastne prošnje. Iz nemških seznamov moštva je razvidno, da so bile posadke sestavljene iz pripadnikov vseh mogočih nemških orožniških postaj. Videti je, da Nemci niso imeli na razpolago dovolj moč za postojanke na Gorenjskem. Sestavili so moštva tako, da so iz številnih postaj v rajhu pobrali po nekaj moč in jih porazdelili na postojanke pri nas. To moštvo je bilo sestavljeno deloma iz zanesljivih in zagrizenih nacistov, deloma pa iz kazensko premeščenih orožnikov.

V avgustu 1944 so bile po dosegljivih nemških podatkih orožniške posadke na operativnem območju odreda že kar številne.

Postaja Kranj je imela 100 orožnikov in še 12 moč v svoji podružnici v Stražišču pri Kranju. Besnica je imela v avgustu 1944 enainvajset moč posadke, ki so jo do spomladi 1945 okrepili na 46 orožnikov. Postaja v Zabnici je imela najprej samo 14, 18. avgusta pa so to število povečali na 36 moč, medtem ko je bilo v Šentvidu pri Ljubljani sprva 30 orožnikov, nato pa so število zvišali na 46 moč. Postojanka Medvode je imela sredi meseca avgusta 36 orožnikov, prav toliko pa tudi postaja v Škofji Loki. Postojanka Praprotno v

Selški dolini, ki je varovala most čez Soro, je štela samo 14 orožnikov. Med temi sta bila tudi dva Slovenca, nekdanja jugoslovanska orožnika. Janez Prusnik je prišel iz postaje Kamnik, Anton Zidar pa iz postojanke Smlednik. V drugi polovici oktobra 1944 so moštvo okrepili na 26 orožnikov. Postojanka Dolenja vas je štela 36 mož posadke. V postojanki Selca jih je bilo avgusta 1944 le 33, vendar se je pozneje to število stalno spreminjalo. Do decembra 1944 je bilo v postojanki 52 mož, kasneje so to število še povečali.

Postojanka Železniki je imela 10. avgusta 1944 v posadki 64 mož. Med njimi je bilo tudi nekaj Slovencev, npr. Anton Odar, ki je bil na postaji od leta 1941. Ta je pogosto sporočal pomembne podatke o nemških namerah in pogonih za partizani. Najbolj nevaren in zagrizen slovenski žandar je bil Hrastnik, ki je bil pozneje premeščen. Ze prvi mesec po osvoboditvi so ga odkrili in aretirali v Kranju borci, domačini iz Železnikov, ki jih je več let najbolj divje preganjal. Postojanko Zminec-Gaberk so Nemci vodili kot eno, čeprav sta bili to dve, ki sta bili nekaj kilometrov oddaljeni med seboj. Vseh mož v obeh je bilo 38 in so se s patruljami med seboj dopolnjevali. Vsi člani posadke so bili Nemci. Postojanka Poljane je štela 40 orožnikov-Nemcev. Gorenja vas je v avgustu 1944 imela samo 37 orožnikov. Potem se je število moštva naglo dvigalo. V drugi polovici oktobra je bilo v Gorenji vasi razen orožnikov še 110 graničarjev in 120 domobrancev.

V Škofji Loki je bila razen orožniške postaje še posebna enota »Gendarmerie Einsatzkompanie in Laak« — posebna orožniška četa, osposobljena za boje s partizani. Ustanovljena je bila po ukazu orožniškega poveljstva na Bledu z dne 2. decembra 1943. Četa je štela 150 mož in ji je poveljeval orožniški poročnik Georg Schilcher. Moštvo za to enoto so pritegnili iz raznih postaj, iz lazaretov in celo izmed dopustnikov nekaterih nemških zalednih enot.

Takšne »einsatzkompanie« so Nemci pozneje še ustanavljali, ker jih njihova poročila omenjajo v Kranju in v Poljanah ter pravijo, da so zamenjale nekatere žandarmerijske postojanke, vendar kaže, da so bile bolj začasnega značaja in sestavljene iz moštva postaj, kjer je bil trenutno mir.

V Kranju je bil v letu 1944 nameščen 3. bataljon 19. SS policijskega polka. Enoto so uporabljali predvsem za pogone proti partizanom. Na Brezjah je bila nastanjena še 5. četa 19.

SS policijskega polka, ki je tudi služila za nadzor ozemlja in vpade na Jelovico in proti Karavankam.

Drugi bataljon 19. SS policijskega polka je imel nekaj časa svoje prostore v Lescah, ko je hajkal po Jelovici in ravninskih predelih Gorenjske. Na Bledu so Nemci konec 1943 namestili četo gorskih lovcev »Alpenland«, ki je ves čas služila za boje s partizani. V avgustu 1944 pa je v Žirovnici 2. četa 927. bataljona deželnih strelcev predala svoje mesto 2. četi 517. bataljona deželnih strelcev, ki je prevzela tudi varstvo železniške postaje Otoče. Šestindvajsetega septembra je 3. četa 517. bataljona deželnih strelcev prevzela tudi postajo Moste pri Žirovnici.

V večjih sovražnih akcijah proti partizanskim enotam je sodeloval tudi 13. SS policijski polk, ki je imel svoj sedež v Borovljah na Koroškem. Njegove enote so bile v stiku največ s kokrškim odredom, večkrat pa so posegale tudi na Jelovico in proti Blegošu.

Velikokrat je bila v akciji protiletalska enota, ki je bila nameščena v Stražišču pri Kranju in je imela več baterij. Njen naziv je bil »splošni protiletalski oddelek 282 Stražišče«.

V Radovljici je bilo od avgusta 1944 dalje poveljstvo že omenjenega 517. bataljona deželnih strelcev in poveljstvo 2. in 3. čete tega bataljona, ki sta vzdrževali oporišča izven Radovljice. Obenem je bilo tudi v Kranju poveljstvo 184. polka deželnih strelcev. Vse te enote so spadale pod poveljstvo 438. divizije za posebno uporabo, katere štab je bil v Celovcu. Enote policije in deželnih strelcev so bile namenjene za boje s partizani in so delovale pod vodstvom »operativnega štaba za boj proti bandam« (Führungsstab für Bandenbekämpfung) na Bledu.

Gorenjsko domobranstvo sredi leta 1944 ni bilo razvito v taki meri kot na območju nekdanje Ljubljanske pokrajine. Iz arhivov je razvidno, da so imeli središče v Kranju. Tudi uraden naslov je bil »Center gorenjskega domobranstva Kranj«. Vodil ga je nemški kapetan Dichtel. Uradna enota, s katero je razpolagal center domobranstva, se je imenovala

1. udarna četa in je imela svoj sedež v Kranju. Manjši oddelki so bili raztreseni po številnih gorenjskih vaseh in so se v patrolnem delovanju vedno priključevali orožniškim patroljam večjih nemških postojank. Za samostojne akcije niso bili dovolj sposobni. Take enote domobrancev so bile na Jezerskem,

v Kokri, Cerkljah, Predosljah, Kovorju in na Brezjah, dalje v Domžalah, Goričanah, Mavčičah, Mengšu, Smledniku, Tupaljšah, Vodicah, Voklu, Zabnici, Bitnjah in Sopotnici.

V Škofji Loki so bili domobranci že razmeroma kmalu precej močni. Iz nemškega dopisa okraju Kranj za dobavo hrane je razvidno, da je bilo junija 1944 v Škofji Loki 137 Slovencev pod poveljstvom gestapa, zaposlenih v bojih in akcijah proti partizanom.

Domobranske posadke na južni strani operacijskega območja odreda — v Gorenji vasi, Lučinah, Suhem dolu in Črnem vrhu nad Polhovim Gradcem — so bile odredu nevarnejše od gorenjskih domobrancev. Bile so bolj oborožene in bolj organizirane ter politično bolj zagrizene, ker so vse imele močno zaledje in neposredno vodstvo iz centra domobrancev v Ljubljani.

Avgusta 1944 so Nemci v Šentvidu nad Ljubljano namestili policijsko pionirsko četo »Alpenland«, ki ji je poveljeval SS Hauptsturmführer Gélügsler. Tudi ta enota je sodelovala v hajkah na partizane proti Gorenjski in večkrat v okolico Ljubljane. Enota je ostala na mestu do spomladi 1945.

V obrobni postojankah na jugovzhodnem delu operativnega območja škofovškega odreda se je naglo večalo število domobrancev. Ti so bili kot domačini in dobri poznavalci terena odrednim enotam marsikdaj bolj nevarni kot nemške patrulje.

Severovzhodni del odredovega operativnega območja je obrobjala železniška proga Ljubljana—Jesenice, ki je bila tedaj za sovražnika iz dneva v dan pomembnejša prometna žila. S stalnim rušenjem proge so odredovci pogosto prekinili promet sovražnih transportov in Nemci so ob takih priložnostih poganjali proti Jelovici in škofovškemu hribom cele bataljone vojske in SS policije. Vojaški rezultati takih kratkih sovražnih vpadov so bili za Nemce običajno bolj jalovi. Moralno so pa njihovo vojsko vedno prizadeli, ker je videla, da ni varna niti pri prevozi niti v najboljše zavarovanem zaledju.

Zahodna stran operativnega območja odreda je bilo osvojen ozemlje na Cerkljanskem, kamor je odred večkrat odšel na povelje štaba 31. divizije. Ob takih priložnostih so enote odreda morale računati s precejšnjo sovražno silo. V Idriji je bilo 450 Nemcev, ki so pripadali bataljonu »Heine«, in 60 domobrancev, iz Baške grape pa je bilo pričakovati vsaj

toliko Nemcev in Italijanov, vojakov Mussolinijeve republi-
kanske vojske. V Podbrdu je bilo tedaj 250 Italijanov in 12
Nemcev, v Hudajužni 120 Italijanov in v Grahovem 200 Ita-
lijanov. Na sedlu Petrovo brdo je bilo 65 Nemcev in v bližnji
Sorici, 80 Nemcev in 17 domobrancev, ki do Cerkljanskega
tudi niso imeli daleč.

Po cenitvah obveščevalne službe je odred na svoj opera-
tivni teritorij stalno vezal 4 do 5 tisoč sovražnih vojakov, gra-
ničarjev, orožnikov, SS policije in domobrancev.

Političen položaj na ožjem ozemlju odreda je bil proti
jeseni 1944 za partizansko vojsko kljub gosto posejanim so-
vražnim postojankam ugoden. Po mnogih hribovskih in tudi
dolinskih vaseh so že obstajali narodnoosvobodilni odbori in
organizacije OF. Delovali so ilegalno, toda če je bila navzoča
naša vojska, so vaški odbori OF po nekaterih vaseh nastopali
javno in se niso ozirali na neopredeljeni ali narodnoosvobo-
dilni vojski nenaklonjeni del prebivalstva.

Štab odreda je imel ves čas svojega obstoja najtesnejše
stike z vsemi političnimi organi na svojem območju in v so-
seščini. Sprejemal je politično mentorstvo in smernice oblast-
nega komiteja KPS za Gorenjsko in okrožnih komitejev KPS
Škofja Loka, Kranj in Jesenice. V stalnih stikih je bil tudi
s pokrajinskimi odbori OF za Gorenjsko in pokrajinskim od-
borom OF za Primorsko. Prevezal je razna zavarovanja ob
konferencah na bolj izpostavljenih mestih in vabil člane teh
odborov k sodelovanju na svojih propagandnih mitingih in
prireditvah.

Na operativnem območju odreda so bili v jeseni 1944
okrajni odbor OF Medvode, okrajni odbor OF Selca-Polja-
ne-2iri in okrožni odbor OF Škofja Loka. S temi političnimi
organi je bil odred v stalni povezavi in se je pred izvedbo
akcij včasih tudi z njimi dogovarjal o vprašanjih, ki so jih
posebej zanimala.

Ce so se kod pojavili posamezni skrivači in podobno, se
je odred povezoval tudi s terenskimi organi narodne zaščite.

Tesne zveze je odred vzdrževal s komando gorenjskega
vojnega področja, ki je razporejala mobilizirance, nesposobne
za operativno vojsko, v zaledne enote. Seveda so enote odreda
večkrat sodelovale v raznih akcijah skupno z operativno četo
gorenjskega vojnega področja.

Tako stanje na terenu je nastajalo v veliki meri po zaslugi partizanskih brigad, ki so s svojimi spopadi z Nemci in z napadi na njihove postojanke že leto dni širile in branile osvobojeno ozemlje Slovenskega primorja in Gorenjske. Po vsakem velikem spopadu ali napadu na postojanko so se brigade premaknile na novo področje in kmalu za tem napadle sovražnika popolnoma drugod. Za njimi so nato pritiskali Nemci in domobranci ter strahovali civilno prebivalstvo. Ob takih priložnostih so se mnogi odločili, da vstopijo v osvobodilno vojsko. Nekateri so celo morali bežati pred sovražnikom, ki jih je iskal, in so se želeli kot borci partizanske vojske maščevati za njegove zločine. Tudi terenski delavci so potrebovali zaščito pred Nemci in domobranci.

Najprimernejša oblika za obvladanje polosvoboj enega ozemlja so bili gibčni in dobro oboroženi partizanski odredi. Ti so bili ves čas v stiku s sovražnikom in tesno povezani s terenom. Spremljali so prostovoljce in mobilizirance, ki so jih deloma vključevali v svoje enote, deloma pa odpremljali naprej v brigade. Ščitili so civilno prebivalstvo hribovskih vasi pred vdori sovražnih patrolj in podpirali organizacijo ljudske oblasti na vasi. S kulturnimi prireditvami — mitingi so vršili propagando za narodnoosvobodilno gibanje in prebivalstvo obveščali o naj novejših političnih in vojaških dogodkih doma in v svetu.

Odred je s stalnim križarjenjem po terenu razbijal belogardistično propagando, ki so jo sovražniki v uniformi, civilu in v talarjih neutrudljivo širili po hribovskih in ravninskih vaseh. Najhujši pritisk belogardistične propagande je bil vsekaror iz Dolomitov prek Poljanske doline na območje odreda.

Iz posebnega povelja višjega SS in policijskega vodje 18. vojnega okrožja štabu za izgradnjo slovenskega domobranstva v Ljubljani je razvidno, da so 27. septembra 1944 vsem večjim domobranskim enotam dodelili nemške oficirje kot posebne oficirje-učitelje. Tako so za mejno postojanko odredovega ozemlja v St. Joštu v Dolomitih določili kapetana varnostne policije in SS Friedricha, v postojanko Rovte v Dolomitih pa kapetana varnostne policije in SS Beuscherja. Vsak od teh oficirjev-učiteljev je bil odgovoren, oziroma je imel pod svojim poveljstvom več domobranskih postojank. S poveljem istega štaba iz decembra 1944 so Nemci nad oficirji-domobranci močno poosttrili disciplino. Nihče ni smel zapustiti svoje enote

brez posebnega dovoljenja višjega štaba. V primeru, če je s posebnim dovoljenjem le odpotoval v Ljubljano, se je moral takoj javiti štabu slovenskega domobranstva oziroma njegovemu nemškemu predstojništvu.

To nam dokazuje, kako sramotno in hlapčevsko vlogo so igrali slovenski domobranci do svojih nemških gospodarjev. Nekoliko pozneje so domobranci močno pritisnili tudi iz doline Save in na pomlad 1945 svoj pritisk osredotočili prav v osrčje ozemlja škofjeloškega odreda. Odred jim je seveda z rušenjem nekaterih poslopij, ki so jih nameravali spremeniti v postojanke, onemogočil njihove namere.

Z odlično razpredeno obveščevalno mrežo in s hitrim manevriranjem dobro oborožene vojske je odred svoje poslanstvo v škofjeloškem hribovju in jugovzhodnem območju Jelovice vztrajno in uspešno opravljal vse do osvoboditve.

Pri organizaciji obveščevalne službe se je štab odreda ravnal po navodilih glavnega štaba NOV in PO Slovenije, ki jih je slednji za vse svoje podrejene enote izdal poleti 1944. Navodila so podpisali tedanji komandant Franc Rozman-Sta- > ne, politični komisar Boris Kraigher in šef obveščevalnega centra glavnega štaba Maks Tomažič. Ta navodila so predvidevala znatno okrepitev obveščevalne službe in njeno enotno organizacijo v vseh vojaških enotah. Odred se je tudi držal starega vojaškega načela, da mora biti obveščevalna služba oči in ušesa dobre armade. Vsa obveščevalna poročila je sprejemal štab odreda, ki jih je nato obdelal odredov obveščevalni center. Vsako poveljstvo čete, štab bataljona in obveščevalni center so morali nenehno, vsak dan, ne da bi čakali na posebna navodila, na svojo lastno pobudo opravljati obveščevalno službo na svojem sektorju za potrebe svoje enote in za širše potrebe odreda. Obveščevalna poročila so po teh navodilih morala obširno obsegati prav vse, kar se je dogajalo v sovražnikovih vrstah in v njegovem zaledju. Določeno je bilo tudi nadzorstvo nad točnim opravljanjem obveščevalnih nalog. Tega je s pomočjo svojih organov izvajal oficir OZNE, ki je bil v štabu odreda. Člane obveščevalnega centra, obveščevalce, so dodeljevali kot specialiste desetinam, vodom in četam, kadar so te dobile posebne poizvedovalne naloge. Kadar so bili bataljoni od sedeža štaba odreda oddaljeni bolj kot je to običajno, jim je obveščevalni center dodelil svojega oficirja ali podoficirja, ki je imel nalogo opravljati obveščevalno službo

za potrebe bataljona. To je veljalo tudi za čete, če so operirale same in ločeno od bataljona oziroma odreda.

Viri: Razdelitev Gorenjske na nemška orožniška okrožja in postaje, po podatkih iz fase. 3, 4/1, 23, 27/111, 204, 171, 172, nemški arhiv v AIZDG v Ljubljani. Fase. 163 v AIZDG.

PRVI STIKI ODREDA S SOVRAŽNIKOM

Medtem, ko so se enote gorenjskega odreda, ki so po ustanovitvi škofjeloškega odreda pripadale novemu poveljstvu, zbirale v Martinj vrhu, je 1. sabotažna četa že po ukazu štaba škofjeloškega odreda ostala še naprej na odseku Sv. Jošt—Cepulje in delala sabotažne akcije na železniški progi. Ceto sta vodila komandir Andrej Debenc-Civko in komisar Franc Sodja-Viktor. Pred novim poveljstvom odreda se je hotela še posebno izkazati in je 15. avgusta minirala kretnice pred železniško postajo v Škofji Loki. Akcija je odlično uspela in je deseterica minereev, ne da bi se srečala s sovražnikom, srečno prispela nazaj v izhodišče. Ceta je tedaj taborila v gozdovih med Cepuljami in Križno goro.

Ker so razstrelili kretnice, je bil promet na tem delu proge prekinjen za 12 ur in so morali pomembni vojaški transporti, namenjeni na jugovzhodno fronto, čakati, da progo popravijo. Četno poveljstvo je računalo, da bodo Nemci gotovo še pred dnevom poslali svoje policijske enote proti Cepuljam, zato so se ponoči premaknili nekoliko naprej proti Križni gori. V četi je bilo prav tiste dni 20 mobilizirancev, ki so čakali, da jih razporedijo in oborožijo, zato je bila varnost potrebna. Patrulje, ki so pred 4. uro zjutraj krenile proti Kranju in v smeri Zabnice, so kmalu naleteli na nemške predhodnice. Fantje so se pravilno umaknili proti novemu četnemu taboru in pri tem policijskih predhodnic niso izpustili izpred oči. Bil je deževen dan in plazeče se jesenske megle so zavijale robove hribov. Ceta z mobiliziranci se je zbrala na vrhu hriba Planica ob majhni cerkvi, kjer se je poveljstvo čete odločilo, da počaka sovražnika. Tedaj so se vrnile tudi patrolje od Križne gore in sporočile, da policija tudi od te strani prodira proti Planici. Megla je postajala vsak trenutek gostejša in je bila

dober zaveznik čete. Borci so polegali po položajih okoli cerkvice in v popolni tišini čakali, ali bo sovražnik šel mimo ali pa se bo nameril po čistini gor proti cerkvi. Čistina je bila s treh strani, s četrte pa je segalo do cerkvice gosto grmovje in neprehoden smrekov nasad. Umik je bil mogoč samo po ostrem robu čistine navzdol v grapo in od tam v nasproti ležeče gozdove Hrastnika.

Mobiliziranci so bili nekoliko razburjeni, ker so bili brez orožja, drugi borci, okrog 36 fantov, v glavnem ubežnikov iz nemške vojske, pa so napeto čakali, kako se bo razpletal položaj. Kmalu so se zaslišala nemška povelja, razločno je bilo čuti, da se nameravajo napotiti navzgor. Vrha s cerkvico zaradi goste megle niso mogli videti in tudi ne borcev na položajih. Policisti so se začeli plaziti navkreber, prvi rafali so urezali v meglo. Nemci so še vedno le slutili navzočnost partizanov. Ko so se kakih dvajset metrov daleč pojavile iz megle nemške čelade, so šele zaregljale partizanske strojnice in prasnile ročne bombe. Prvi nemški val se je umaknil in takoj nato napadel previdneje in z večjo silo. Sedaj so vedeli, da imajo pred seboj sovražnika, cerkvice in četnih položajev pa še niso mogli videti, ker je megla postajala vse gostejša. Nemci so lezli gor, metali ročne granate »štilarice«,* ki pa so zaradi velike strmine povečini eksplodirale že med njihovimi lastnimi vojaki, potem ko so se kotalile po hribu nazaj dol. Ceta je imela prve ranjence in dva mrtva, položaj pa je postajal čedalje težji. Partizanski borci so več ročnih granat zagnali nazaj dol po hribu, preden so utegnile eksplodirati na ravninici ob cerkvi. Pri eni od mitraljeških trojk sta bila smrtno zadeta še dva tovariša in je mitraljez zgrabil že drugi pomočnik ter z njim držal svoj položaj. Dobro smo slišali grgranje smrtno zadetih in krike sovražnih ranjencev, ki so se mešali s povelji oficirjev. Pozneje so izvedeli, da so bili ti Nemci pripadniki neke SS policijske enote, ki je bila baje namenjena na rusko fronto in jo je zadržala sabotaža na progi. Za SS policijo ni bilo umika, to so dobro vedeli, in od minute do minute tudi bolj živo občutili. Megla je še vedno ščitila borce in ovirala sovražnika, ki je bil prepričan, da ima pred seboj veliko močnejšo partizansko enoto, kot pa je bila sabotažna četa.

* »Stilarica« — nemška ročna granata z 20 cm dolgim lesenim ročajem

Komanda čete se je odločila za preboj v smeri Hrastnika. Borci so se razvrstili v klin, komandir Andrej Debenc-Civko je stopil na čelo udarni desetini, komisar Sodja Franc-Viktor iz Bohinja pa je v glavnini čete skrbel, da so mobiliziranci, ki so bili brez orožja, prevzeli ranjence in se hitro pripravili za preboj. Udarile so zadnje ročne bombe branilcev, ki so jih še imeli na razpolago, in gruča petdesetih borcev se je z divjim krikom pognala po strmini navzdol proti grapi in čez njo v odrešilne gozdove Hrastnika. Sovražnik je bil tako presenečen, da je prvi hip onemel, nato pa udaril še huje. Na prebijajoče se so Nemci usmerili samo del orožja, drugi so se takoj pognali navzgor proti bivšim četnim položajem. Njihov juriš je bil seveda zaman, saj so na vrhu našli samo tri mrtve partizanske borce, četa pa je medtem že dosegla gozd in se organizirano umaknila po samo njej znanih poteh in kotanjah. Zal je na umiku prek čistine izgubila še pet tovarišev, med njimi dva na novo mobilizirana. Vse tri ranjence so srečno spravili na varno.

Policija čete ni več zasledovala, ker je imela tudi sama občutne izgube. Obveščevalci so šele v naslednjih dneh izvedeli, da so Nemci odpeljali izpod Planice več deset mrtvih in mnogo ranjenih. Četa minercev je bila v tem spopadu močno prizadeta, vendar je bojna morala fantov močno zrasla ob za-vesti, da so se, čeprav šibki po številu, lahko uspešno spopadli z desetkrat močnejšim sovražnikom. Padle tovariše in ranjen-ce so v četi takoj zamenjali novi mobiliziranci, drugi pa so odšli po kurirski zvezi naprej na Martinj vrh, na zbirališče odreda.

V noči na 8. september je desetina sabotažne čete spet izvedla eno svojih akcij na železniško progo. Pod vodstvom deseterja Toneta Kodrana se je priplazila do železniške proge med Podnartom in Otočami. Ker je razdalja med tema dvema postajama le kake tri kilometre, jo je sovražnik nadzoroval še pogostejše. Borci so se pritajili v gostem leščevju in počakali, da je odšla mimo prva železniška patrulja, nato pa so hitro podminirali tračnice na več mestih v razdalji približno 50 metrov. Uporabili so plastične mine in jih opremili s časovni-mi prožilci na 15 minut. Ta čas jim je zadoščal za umik in je bil hkrati zagotovilo, da bodo mine eksplodirale prej, kot jih bodo našle nemške obhodnice. Minerei so bili že v vami od-daljenosti, ko se je na progi zabliskalo in zagrmelo, in že so

hiteli proti Jamniku, ko so Nemci spustili goste rafale v gmajno okoli Srednje Dobrave ter z raketami začeli osvetljevati okolico proge. Akcija je uspela in do jutra ni peljal po tem delu proge noben vlak.

O tej akciji minercev je javila orožniška postaja Podnart svoji nadrejeni postaji v Radovljici. Poročilo pravi, da je bila v noči na 8. september ob 22.30 minirana proga Podnart—Otoče. Raztrganih je bilo 15 metrov tračnic in pragov. Dalje navaja, da je bila zveza na progi do jutra zopet vzpostavljena. Število napadalcev in smeri napada niso mogli ugotoviti. Nemška patrulja je odšla v pogon za partizani v dozdevno smer njihovega umika, a se je po štirih urah vrnila, ne da bi nalezla na sovražnika.

Na Martinj vrhu so se do sredine septembra na kmetijah »pod Pučom« in »na Puču« zbrale vse enote, ki jih je vodstvo dodelilo škofjeloškemu odredu. Organizacijsko delo je bilo dokončano in štab odreda z bataljonskimi štabi je delal načrte za prve skupne akcije odreda.

Poveljstva čet in bataljonov so poskrbela za obvezno zavarovanje kantomana* in bojne patrulje so vse dni pregledovale okoliški teren v smeri Selške in Poljanske doline, da ne bi odred doživel presenečenja. Politični komisarji in politični delegati so po četah in vodih tolmačili borcem namen njihovega poslanstva na terenu, pomen bojev zadnjega leta vojne, v kar smo bili vsi prepričani, in dnevne vojaško politične dogodke v svetu.

Intendanti manjših enot, ki so sedaj postali intendanti čet in bataljonov, so se posvetovali med seboj in s člani gospodarskih komisij o oskrbovanju nove enote — odreda, ki ji bo sedaj stalno operacijsko območje v škofjeloških hribih med Poljansko in Selško dolino. Ker je ta teren pogosto moral preskrbovati tudi brigade, je bilo vprašanje redne prehrane okoli 300 mož in več močne stalne vojaške enote zelo pomembno in tudi težavno. Pri nabavi hrane je bilo treba vedno upoštevati politično pripadnost in simpatije posameznih naselij in kmetij, bodisi za domobrance, za Nemce ali za partzansko vojsko. Da smo se izognili napakam, so se intendanti strogo ravnali po priporočilih gospodarskih komisij in tako je organizacija prehrane kmalu stekla brez večjih spodrsljajev.

* Naziv za nastanitev vojaške enote

Petnajstega septembra so obveščevalci v jutranjih urah prinesli sporočilo, da Nemci iz več strani prodirajo proti Martinj vrhu. Videti je bilo, kot bi sovražnik po svojih skritih zaupnikih že zvedel za novo enoto, škofjeloški odred in bi jo hotel takoj razbiti. V akciji je bila nemška orožniška četa iz škofje Loke, pomagale pa so ji patrulje orožniških postojank iz Selške in Poljanske doline.

V teh dneh se je zadrževal na Martinj vrhu Evgen Matejka-Pemc,* ki je bil takrat komandant štaba grupe odredov na Gorenjskem. Ta enota je bila kmalu potem razpuščena in so njeni kadri odšli na nova službena mesta. Komandant Pemc je takoj prevzel poveljstvo odreda in ga z Martinj vrha popeljal proti Rovtam. Borci so zasedli višine okoli Starega in Mladega vrha ter čakali na sovražnika. Nemci so se bližali Rovtam iz smeri Sv. Lenarta in od Mlake. Prve so se oglasile partizanske strojnice in so sovražnika že od daleč pritisnile k tlom. Nemci so takoj odgovorili s težjim orožjem. Spopadli so se na precejšnji daljavi. Odred se ni spuščal niže, Nemci pa se niso poskušali vzpenjati. Ker se je dan že nagibal, je sovražnik po daljšem brezuspešnem obstreljevanju zapustil položaje in se umaknil v svoja izhodišča.

Izgub ni bilo na nobeni strani. Ta prvi spopad s sovražnikom je dokazal, da bo odred uspešno nastopal kot celota, čeprav je bil sestavljen iz različnih majhnih partizanskih enot. Borci so bili disciplinirani ter so že v prvem srečanju s sovražnikom pokazali samozavest in imeli občutek varnosti. Ker so večja vojaška enota, se jim ne bo treba umikati niti močnejšim nemškim patruljam.

Zvečer je odred zapustil položaje nad Rovti in se vrnil na Martinj vrh.

Še isto noč so odšli naprej proti Farjevemu potoku in od tam na Osojnik, ki leži tik pod Blegošem na severni strani in ima odlično lego za boj. Ker sovražniku prejšnji dan ni uspelo razpršiti odreda, je štab domneval, da bodo poskusili naslednji dan proti Martinj vrhu in proti Potoku.

Ves dan so enote zaman čakale na sovražnika. Tudi bojne patrulje, ki so odšle proti Železnikom, Rovtom in čez Crni kal proti Poljanski dolini, niso nikjer opazile Nemcev.

* Pozneje komandant 31. divizije

Odred je ostal nekaj dni na Osojniku in je pošiljal le patrulje. Medtem se je tudi Perne vrnil v štab 9. korpusa, kjer je prevzel nove zadolžitve.

V zadnjem tednu septembra je bil odred pod poveljstvom

31. divizije. Njene enote so vdrle prek Poljanske Sore v Dolo-mite s posebnimi nalogami. V glavnem je šlo za akcijo zbira-nja živil in prikaz večje enote narodnoosvobodilne vojske na tem zelo belogardističnem terenu, kar je imelo velik političen in propaganden pomen. Naloga odreda je bila zavarovati bok enotam divizije iz smeri Škofje Loke.

Popoldne so vse enote odreda krenile proti Škofji Loki. Po gozdovih so prišle do vasi Breznica že v trdi noči. Deževalo je in debele kaplje so enakomerno padale z dreves in udar-jale na prvo odpadlo listje. Za vasjo so se ustavile. Prvi ba-taljon je šel mimo vasi in se spustil navzdol na hrib Sv. Petra. Eno zasedo je namestil v bližino ceste proti Logu, ki so jo minerei tudi zaminirali z minami na pritisk. Del bataljona je ostal nekoliko više, da bi po potrebi kril umik izpostavljeni zasedi.

Drugi bataljon je zasedel položaje nad Breznico in zava-roval gorsko cesto iz Škofje Loke proti Blegošu. Cesta do vasi ni bila zasekana z drevjem in bi Nemci lahko po njej poslali motorizacijo. Na položajih je bilo mirno vso noč in še nasled-nje jutro. Ker so se medtem enote 31. divizije že vrnile na levi breg Poljanske Sore in odšle z blagom v smeri Blegoša, so se tudi odredne enote po gostem grmovju umaknile s svo-jih položajev. En bataljon je šel proti Gabrški gori, drugi pa se je ustavil na kmetiji »pri Zalubnikarju«. Pri tem bataljonu je bil tudi štab odreda.

Za zavarovanje je bataljon na greben nad kmetijo posta-vil trojko s težko »breda«, težko strojnico italijanske proizvod-nje, ki naj bi varovala dohod iz smeri Škofje Loke. Drugega zavarovanja ni potreboval, ker so bile nemške postojanke v obeh dolinah zelo oddaljene od njegovega položaja. Vsi prosti borci so se pred dežjem zatekli v Zalubnikarjevo domačijo. Kuharji so pod hlevom pripravljali kosilo, borci pa so se su-šili v hlevu in v hiši. Opoldne je nenadoma zaropotalo na gre-benu nad kmetijo. Oglasil se je nemški »Šarec«, težka bre-da pa je kar molčala. Takoj so bili vsi nared, toda komaj je padlo povelje in bila nakazana smer, kam iti na položaje, ko so v hišo z grebena že udarile nemške krogle.

Nemce so po gozdnih stezah pripeljali domačini-belogardisti in zahrbtno pobili trojko tako nenadno, da ni uspela oddati niti enega strela. Razen treh borcev je bataljon izgubil še težko »bredo«.

Od hleva so borci takoj odprli proti vrhu grebena mitralješki ogenj in tako zadržali Nemce. Medtem se je glavšina umaknila proti Sv. Tomažu, kjer je zavzela položaje. Prvi bataljon je bil toliko oddaljen, da ni slišal streljanja. Tudi trojka, ki je ščitila umik pri hlevu, se je srečno umaknila in se pridružila bataljonu. Nemci niso silili naprej, ker so verjetno računali na odpor. Izginili so proti Škofji Loki tako nepričakovano, kot so prišli. Bataljon se je zvečer vrnil na kraj napada. Borci so pokopali padle tovariše in se vrnili proti Martinj vrhu. Ta dan je odred utrpel prve žrtve od svojega obstoja, če pri tem ne štejemo sabotažne čete, ki je že 15. avgusta imela težak spopad z Nemci.

Po nalogu štaba odreda je 1. bataljon še isto noč odšel z Gabrške gore prek Poljanske Sore na desni breg v smeri Osolnika. Z njim je bil komisar odreda Tone Volčič, ki je bil dober poznavalec okolice Škofje Loke. Šli so še naprej proti Medvodam in se dva dni zadrževali v okolici vasi Siničica in Golo brdo. S sovražnikom se niso srečali. Njihova glavna naloga je bila, da civilnemu prebivalstvu pokažejo večjo vojaško enoto, s čimer bi mu dvignili moralo, in da obišejo najvzhodnejši del operativnega območja odreda. Ob tej priložnosti so mobilizirali šest novih tovarišev in vzpostavili zvezo s terenci medvoškega območja, ki bo odslej stalna zveza s škofjeloškim odredom. Na Martinj vrh se je bataljon vrnil šele tretji dan. Izgub na tej poti ni imel, čeprav so se ob vrnitvi srečali zahodno od Javor z zelo močno nemško patroljo in se spopadli z njo. Bili so na ugodnih položajih in jim sovražnik ni mogel do živega, tako da se je moral umakniti z nekaj izgubami. O tem srečanju govori tudi nemško poročilo orožniške postaje iz Gorenje vasi. Mobilizirane novince je bataljon obdržal in razporedil v svoje čete.

Ko se je bataljon vrnil na Martinj vrh, je komandant odreda kapetan Ivan Javor-Igor svoje mesto že prepustil novemu komandantu in odšel po nalogu štaba 9. korpusa na novo službeno dolžnost. Novega komandanta odreda takrat še ni bilo.

Obveščevalne skupine in posamezni obveščevalci so medtem že delali samostojne sabotažne akcije v sovražnikovem

zaledju oziroma celo v njegovih postojankah in oporiščih, kjer se jih je najmanj nadejal. Ker so bile take akcije zelo razširjene po vsej Gorenjski in Primorski, je tudi sovražnik ukrepal s številnimi varnostnimi predpisi, storiti pa dosti ni mogel, ker diverzantov največkrat ni bilo moč izslediti. Orožniško poveljstvo na Bledu je izdalo svojim postojankam več zaupnih navodil, ki se nanašajo na diverzantske akcije partizanov. Zelo zanimivo je povelje že omenjene divizije za posebno uporabo o postopku v primeru, če partizani predlagajo pogajanja za premirje ali zahtevajo predajo. Povelje ignorira vsa mednarodna pravila vojskovanja, saj ukazuje, naj streljajo na parlamentarce.

Viri: Poročilo 1. sabotažne čete štabu škofjeloškega odreda z dne 16. avgusta 1944, fase. 294 v AIZDG; Poročilo 1. sabotažne čete štabu škofjeloškega odreda z dne 9. septembra 1944, fase. 294 v AIZDG; Poročilo nemške orožniške postaje Podnart orožniškemu poveljstvu Radovljica z dne 9. septembra 1944, fase. 23/I-VIII, nemški arhiv v AIZDG.

Poročilo orožniške postaje Gorenja vas z dne 26. septembra 1944 govori o srečanju z dobro oboroženo partizansko enoto, ki je pa ne ve imenovati. Poročilo javlja, da je bilo v akciji 10 orožnikov, 80 graničarjev in 120 pripadnikov varnostne policije. Partizanska moč je bila po njihovi sodbi vsaj 200 moč, kar je vsekakor močno pretirano. Nemci javljajo, da so izgubili ob tej priložnosti enega moža, drugi pa je bil ranjen. Partizanske izgube so neznane. (Nemški arhiv, fase. 6/III v AIZDG). Orožniško poveljstvo v Kranju je vsem postojankam posredovalo akt vodstvenega štaba za boje s partizani z dne 10. IX. 1944 — la naslednje: »Po posebnem zaupnem sporočilu predvidevajo banditi akcije z razstrelivom na orožniške postaje. Izpeljati jih nameravajo tako, da na postajah najavljene stranke prinesejo s seboj pakete z razstrelivom, opremljene s časovnim sprožilcem, in jih nato neopaženo odložijo, oziroma pozabijo kje v prostorih postojanke. Vse moštvo morate temu primerno podučiti in jih opozoriti na posebno pazljivost.«

Drugo opozorilo v istem aktu se nanaša na električne objekte. Je tudi zaupno in se glasi: »Različne sabotažne akcije zadnjih dni nas opozarjajo, da banditi predvidevajo uničiti in raztrgati celotno električno omrežje Gorenjske. Vse nezavarovane električne obrate in transformatorske postaje je treba zaradi tega v okvirih službenih obveznosti posebej zavarovati in čuvati. Pri odrejanju patrulj in postavljanju zased je treba na to misliti še posebej. Stražarji teh objektov in naprav morajo biti poučeni in posebno pazljivi. Vsi orožniški komandirji morajo začeti s potrebnimi ukrepi in jih strogo nadzorovati,« (Nemški arhiv, fase. 20/11 v AIZDG).

Povelje 438. divizije za posebno uporabo z dne 15. septembra 1944 pravi med drugim: »a) Poganja s partizani za predajo nam

samo pokažejo, kako hoče nasprotnik zmanjšati izgube in na lahek način doseči svoje cilje, b) Sovražnikova želja po ubijanju moštva nemških vojaških sil je močnejša od vsakih dogovorov in obljub!. Zato zapovedujem: 1. Vsak boj je treba voditi do poslednjega naboja! 2. Pogajanja o predaji oporišč so prepovedana! 3. Na vsakega parlamentarca, ki se pride pogajat, morate odpreti ogenj! To povelje mora vsem pripadnikom divizije komandir čete osebno razglasiti in pojasniti. O izvršitvi pa poročajte do 25. septembra divizijškerrtu štabu.« (Nemški arhiv, fase. 12/1-IV, v AIZDG).

SOVRAŽNI VARNOSTNI UKREPI ZARADI POVEČANJA PARTIZANSKIH AKCIJ

Iz različnih dnevnih povelj in drugih aktov nemških vojaških in policijskih enot na Gorenjskem je razvidno, da v poletju 1944 niso bili več gospodarji položaja. Za to so iskali vzroke v netočnem poročanju žandarmerijskih postaj in v premajhni pazljivosti svojih ljudi na službenih mestih. Partizanske diverzante so videli že povsod, v različnih nemških uniformah in tudi tam, kjer jih sploh ni bilo. Iz takih dnevnih povelj je razvidno, kako je dezorganizirala sovražnika vsaka diverzantska akcija, ki so jo partizani izvedli v njegovih postojankah in oporiščih.

Eden takih varnostnih ukrepov je dnevno povelje orožniškega poveljstva Bled z dne 29. septembra 1944.

To dnevno povelje št. 16 ponovno strogo poziva vse orožnike postojanke, da točno poročajo o položaju na terenu. Dalje zahteva, da vsako srečanje s sovražnikom (Feindberührung, stik s sovražnikom in ne z »banditi«!), še isti dan javijo nadrejenim poveljstvom zaradi nadaljnjega ukrepanja.

Isto povelje strogo določa, naj bo nemškim motornim vozilom parkiranje dovoljeno samo na mestih, ki jih varuje nemška vojska. V vseh drugih primerih se mora postaviti specialno zavarovanje, šofer pa naj ostane v vozilu. Vse zaradi nenadnih napadov partizanskih enot.

Pregledajo naj se vse tuje osebe, ki se pojavijo na mestih, kjer se zbira nemška vojska in policija. Povelje poudarja, da partizani razpolagajo z zadostnim številom nemških uniform vseh vrst in da se teh vedno pogosteje poslužujejo. Kot nemški uniformiranci puščajo mine na raznih mestih ter nato izginejo. Eksplozije pa

vedno pogostejše rušijo nemška poslopja in ubijajo pripadnike nemške vojske.

Taka povelja priznavajo, kakšen strah so Nemcem vzbu-
jale partizanske akcije in da jim nobeno zavarovanje ni bilo
več dovolj varno.

Zaradi vedno večjega razmaha partizanskih akcij in za-
radi naglega bližanja jugovzhodne fronte so si Nemci na
ozemlju Gorenjske, južne Koroške in južne Štajerske zamislili
širši obrambni sistem žandarmerijskih in policijskih postojank
in oporišč, s katerimi bi paralizirali delovanje partizanov in
si zagotovili varnejše zaledje za vedno bližjo fronto.

Poveljnik višjega SS in policijskega vodje v 18. vojnem
okrožju za boj proti bandam je 27. septembra 1944 pod št.
55/44 izdal posebna navodila za izgradnjo obrambnega sistema
na Gorenjskem in po vsej Sloveniji. Ta zaupna navodila go-
vorijo o razmestitvi nemških oporišč in njihovih komandantih.
Navodila so izdelana z vso nemško pedantnostjo in so razde-
ljena po točkah zaradi večje preglednosti. Da bo bralcu bolj
jasno, proti kako natančno zgrajenemu obrambnemu sistemu
Nemcev se je moral bojevati odred, navajam prevod nemških
navodil in ukrepov.

Razvoj banditske dejavnosti in vedno pogostejši napadi na
kraje z nemško posadko nas silijo k reorganizaciji in izgradnji
obrambnega sistema, ki ne bo dopuščal, da bi izgubili kako z nem-
škimi enotami zasedeno vas. Čeprav povelje o izgradnji obramb-
nega sistema zadeva v prvi vrsti najpomembnejše kraje, je po-
trebno utrditi vsa naselja, kjer se nahajajo nemške sile.

Taktično in prostorsko združevanje sil: Komandantom oporišč
je prepuščena združitev posameznih točk tako, da bodo predstav-
ljale čim boljše obrambno utrdbo. Komandant je pooblaščen in raz-
polaga z vsemi rodovi vojske, ki se nahajajo v oporišču. Njegova
dolžnost je zavarovanje pripadnikov nemške civilne uprave v kra-
ju in njihova bivališča vključiti v obrambni sistem oporišča. Tudi
oborožitev teh civilov je nujna in jih je treba vključiti v obrambo
na primernih odsekih, četudi pod pritiskom.

Izgradnja oporišč: Komandant oporišča ima v osnovi popolno-
ma proste roke in lahko izbere najboljše odgovarjajoče zgradbe.
Po potrebi lahko izvede preselitve stanovanj, ali dosedaj zasedenih
objektov na bolj primerne za obrambo. Neprikladnost na izbranih
službenih objektih — utrdbah, naj si trupe pozneje sebi očitajo.

Važna je taktična določitev oporišča na terenu, ki se mora ravnati tudi po številčni moči posadke.

Oporišče je v osnovi treba zgraditi tako, da je primerno za krožno obrambo iz vseh smeri. V osnovi se vodijo obrambni boji, dokler je mogoče, izven hiš in objektov. Izgraditi se mora torej zunanji obrambni sistem s točkami, ki ne dopuščajo niti enega mesta, ki ne bi bil v dosegu ognja. Jasno je, da treba izdelati toliko jarkov in mitraljeških gnezd, kolikor jih je možno zasesti z razpoložljivim številom branilcev.

Pri obrambnem sistemu v vasi predvidevati tudi možnost boja in uporabe orožja iz neposredne bližine. Hišni objekti morajo biti izbrani tako, da se v slučaju ognja na eni zgradbi, ta ne razširi še na druge. Ker v teku bojev posamezni hišni objekti lahko večkrat menjajo gospodarja, je nujno poskrbeti za podzemno povezavo, ki omogoča ponovna osvajanja položajev.

Okoli vseh zidanih utrdb naj se postavijo in uredijo žične ovire v oddaljenosti meta ročnih granat. Razne ograje, zidove, drevesa in drugo, kar ovira pogled iz utrdb, se mora odstraniti. Za vse je pooblaščen komandant oporišča. Pri izdelavi strelnih objektov je treba upoštevati tudi zimski čas in predvideti tako višino strelnih lin, ki bodo tudi v visokem snegu učinkovita.

Vodstvo boja v oporišču: Obrambni boji se vodijo v osnovi tako, da se mitralješka gnezda in mesta strelcev dopolnjujejo v taki meri, da je že v prvem momentu možno odbiti vsak napad. Za vodstvo obrambnih bojev mora poveljnik oporišča že vnaprej izdelati načrte: a) načrt alarma, b) načrt boja, c) načrt ognja. Bojni načrt mora računati z dejstvom, da banditi neprestano menjavajo smer napada. Zato je treba sile enakomerno razporediti v krogu in šele v teku borb ustvarjati na gotovih mestih »ognjene točke«. V vsakem slučaju mora biti v oporišču rezerva, ki jo komandant lahko vsak trenutek pošlje na ogroženo mesto. Iz civilnega prebivalstva je treba sestaviti gasilsko skupino, ki mora takoj naskočiti morebitne požare in jih zadušiti.

Uspešni bodo obrambni boji le tedaj, če bo posadka za to izšolana. Zato mora komandant poskrbeti v prostem času za primerno šolanje vodij enot, da bodo znali poveljevati in voditi boje. Te vaje morajo predvidevati vse možnosti obrambe.

Oskrba oporišč s strelivom: Za uspešno obrambo mora vsako oporišče imeti na zalogi stalne količine streliva:

- za težke mitraljeze po 4500 nabojev,
- za lahke mitraljeze po 2500 nabojev,
- za brzostrelke po 240 nabojev,
- za puške po 150 nabojev,
- za pištole po 64 nabojev,

ročnih granat po 4 na moža,
težki minomet po 60 min,
lahki minomet tudi po 60 min.

Te količine razstreliva omogočajo vsaki posadki obrambo toliko časa, da dobi pomoč, če sovražnik ne bi bil odbit prej.

Iz teh navodil, ki so jih nemške posadke prizadevno izpolnjevale, je razvidno, kako trd oreh za partizane so bile nemške postojanke in kaj vse je moral partizan nadomestiti s svojo zavestjo ter z junaštvom, da se je mogel boriti z nemško premočjo in jo celo zmagovati. Če samo gibanje partizanskih enot med nemškimi postojankami in oporišči je bil velik vojaški in politični uspeh naše vojske.

Odred se je uspešno gibal in boril ves čas svojega obstoja sredi tega do potankosti izdelanega nemškega obrambnega sistema postojank in oporišč.

Obenem z izgradnjo obrambnega sistema na Gorenjskem so Nemci ustanovili tudi posebno šolo za bojevanje s partizani, ki je bila v Ljubljani. Šolo je ustanovil višji SS in policijski vodja v 18. vojaškem okrožju, poveljnik vodstvenega štaba za boj proti bandam z ukazom z dne 30. avgusta 1944. Imela je strog režim in učni načrt.

Povelje naprej utemeljuje potrebo za tako šolo in pravi: »1. Banditi so od zloma in odpada Italije v prostoru Ljubljane, vključno Gorenjska in Spodnja Štajerska, svoje delovanje in aktivnost razvili v taki meri, da se ne da več primerjati z njihovo aktivnostjo v letih 1941, 1942 in 1943. Vse, od sabotaž, manjših akcij različnih vrst do masovnih napadov, moramo danes v vseh mogočih oblikah, radi ali neradi, pripisovati partizanom. Posebnostim njihovega vojskovanja moramo čimprej dorasti.

Zaradi posebnega značaja službe in angažiranosti policijskih oddelkov danes ni možno naravnost posredovati novih spoznanj in izkušenj teh bojev vsem enotam. Pogosta menjava moštva zahteva, da se oficirji in podoficirji spuščajo v boje s partizani in jih vodijo, ne da bi imeli za to potrebno opremo in izkušnje.

Da bi bili na celotnem banditskem področju Gorenjske in v drugih predelih vsaka enota in njihove vodje izšolan[^] z jasnim pogledom in strokovnim znanjem v bojevanju s partizani, pa naj bodo to pripadniki vojske, policije, orožništva ali graničarjev, je nujno potrebno:

- a) prilagajati boje različnim okoliščinam;
- b) lastne enote utrditi v posebnih življenjskih razmerah band;

c) najuporabnejša in najuspešnejša sredstva vključiti v boj in tako čimprej učinkovito očistiti celoten navedeni prostor.

Glede na trenutni položaj ustanavljam na svojem komandnem področju «SOLO ZA BOJ PROTI BANDAM».

Ta šola mora v najboljšem pomenu besede preučevati načine, ki jih zahteva boj z bandami. Šolo bodo obiskovali samo sposobni oficirji in podoficirji, ki tudi praktično vodijo boje na partizanskih področjih. Šola mora na podlagi izkušenj vzgojiti same vzorne može. Podoficirji in moštvo, ki se že dalj časa udeležuje bojev s partizani, se mora v tej šoli seznaniti z novimi taktičnimi prijemi partizanskih enot in to znanje prenesti nazaj v enote na ostalo moštvo.

Naj bo vojska, policija, orožnik ali graničar, vsak mora našega nasprotnika — bandita — pravilno oceniti, mora ga poznati in ne podcenjevati. Velja samo: «Čuvajmo našo kri!» Vsa ta spoznanja, tako v načinu pouka kot v praksi, so naloga nove šole, ki naj jih z vso trdoto prenese na udeležence.»

Povelje je podpisal SS general policije Erwin Rösener in dodal točen učni načrt šole, ki se glasi:

A. Praktičen boj z bandami:

1. naloge patrulj in izvidnic;
2. posebne naloge, ki jih določi vodja šole;
3. zaključen nastop proti masovnim silam band.

B. orožna služba:

1. spoznavanje lahkega in srednje težkega pehotnega orožja;
2. učinkovitost in vrste najnovejših sredstev v vojskovanju z bandami;
3. vaje z vsemi orožji, ki jih uporabljamo;
4. napad ostrostrelcev z drevja in bojevanje z njimi.

C. **Pouk** I. uvod v naloge šole

II. splošne teme v bojevanju z bandami;

1. izgradnja in članstvo — ustroj Titovih oddelkov;
2. gibanje band na Balkanu (nastanek, razvoj in trenutno stanje kot zgodovinski moment in politični pogled nanje);
3. prevzem ujetih banditov in kako ravnati z njimi;
4. način boja in taktika banditov;
5. napredek vojskovanja z bandami.

III. Boji z bandami

1. boji v gorah in boji v gozdovih;
2. boji v naselju in okoli njega;
3. ureditev hiš in naselij za obrambo;
4. zavarovanje pohoda;

5. boji iz bližine in prikrivanje;
6. boji s padalci — sovražno oskrbovanje iz zraka, prestrežanje pošilk materiala;

7. obnašanje in bojevanje v temi;

8. priprava na zimske boje;

9. zadrževanje na mestu in počitek podnevi in ponoči. Izbira prostora in zavarovanje v naselju ter na prostem

IV. Uporaba in izkoriščanje eksplozivov in pionirskega materiala v bojih z bandami.

1. mine: vrste min, polaganje in njihovo odstranjevanje;

2. miniranje: vrste in izvedba — načini;

3. izdelovanje min iz razstrelilnih mas;

4. cestne in protitankovske zapore — odstranjevanje;

a) boji s tanki,

b) prestrežanje sporočil; posebni znaki na kartah;

c) sporočanje in obveščanje;

Obveščevalna sredstva, vzdrževanje in taktični napadi, prikrivanje in kamuflaža.

V. Politična in svetovno-politična vzgoja.

Teme so splošnega značaja in jih je treba podajati s posebnim poudarkom na bojevanje s partizani.

VI. Vzgoja kadrov ob napravah s peskom (šolski peskovniki) in razgovori o napadih.

Toda tudi takšne šole in vzgoja kadrov za boj proti partizanom niso prinesle Nemcem zaželenega uspeha. Partizan je svojo bojno taktiko in metode vedno spreminjal ter pustil sovražnika praznih rok, ko je bil slednji prepričan, da je že gospodar položaja.

Škofjeloški odred se je medtem dopolnjeval in postal do oktobra homogena vojaška enota, ki je s svojimi akcijami v sovražnih vrstah kmalu vzbudila spoštovanje, če na tem mestu pojem spoštovanje sploh moremo uporabiti. V nemških štabih so kmalu začeli resno razpravljati o novi partizanski enoti, ki se stalno giblje med njihovimi postojankami.

Viri: Stanko Petelin, Prešernova brigada, str. 441; Poročilo štaba Škofjeloškega odreda z dne 25. septembra 1944, fase. 294 v AIZDG; Navodilo vodstvenega štaba za boj s partizani z dne 10. septembra 1944, fase. 4/1 v AIZDG; Povelje 438. divizije za posebno uporabo z dne 15. septembra 1944, fase. 6 v AIZDG; Povelje orožniškega poveljstva Bled z dne 29. septembra 1944, fase. 5/VII v AIZDG; Zbornik VI/16, dok. št. 55.

PRIHOD NOVEGA KOMANDANTA BLAŽA

Odred je od svojega nadrejenega štaba 9. korpusa prejel več odredb organizacijskega in personalnega značaja. Zelo pomembna je bila odredba, da odred dobi novega komandanta Blaža. Izdana je bila 1. oktobra 1944 pod št. 648 ter pravi: »Za komandanta škofjeloškega odreda imenujemo tov. kaptana Vrhunec Otona-Blaža, ki je bil dosedaj načelnik štaba 3. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade »Ivana Gradnika«. Za namestnika komandanta imenujemo tov. Sivec Franca, ki je bil dosedaj komandant 1. bataljona bazoviške brigade. Tovariša naj takoj prevzameta svoja nova službena mesta.« Odredbo sta podpisala komandant podpolkovnik Stane Potočar in komisar štaba 9. korpusa Viktor Avbelj.

Z gornjo odredbo je odred dobil novo vojaško vodstvo. Ker sta komandant in namestnik prišla iz dveh, že izkušenih partizanskih brigad narodnoosvobodilne vojske, je vodstvo pričakovalo, da bosta tudi v teritorialno enoto — odred prinesla močnejši vojaški duh in povečala njegovo udarnost. Pričakovanje štaba korpusa sta komandant in namestnik popolnoma izpolnila.

Oto Vrhunec-Blaž je bil kmečki fant, doma iz Selc v Selški dolini. Po osnovni šoli je dokončal še dva razreda gimnazije in se nato izučil za mehanika. V začetku vojne je delal v tovarni »Jugočeška« v Kranju (sedanja Iskra) in se je kmalu povezal z Osvobodilno fronto. Tedaj je že stanoval z družino v lastni hiši v Zgornjih Piričah pri Medvodah. Zveze s partizani je vzdrževal v Selški dolini, v okolici Železnikov in v Medvoških hribih. Spomladi 1943 je vstopil v narodnoosvobodilno vojsko kot prostovoljec. Bil je zelo sposoben in je hitro napredoval v komandirja čete in kmalu nato v komandanta bataljona. Poleti 1944 je bil načelnik štaba Gradnikove brigade in s tega položaja je bil imenovan za komandanta škofjeloškega odreda. Ker je bil doma v Selški dolini, je dobro poznal vso bližnjo in daljno okolico po škofjeloških hribih. To njegovo poznavanje terena je pozneje dostikrat mnogo pripomoglo k uspešnim manevrom odreda.

Istega dne kot novega komandanta in namestnika je štab

9. korpusa na predlog odrednega komisarja Volčiča imenoval sanitetnega referenta odreda, medicina Leopolda Hladnika-Levka. Hladnik je organiziral v odredu sanitetno službo in

pozneje v Megušnici odredno ambulanto, ki je delovala do konca vojne. Tudi Levko je ostal na svojem položaju do osvoboditve.

Škofjeloški odred je za svoje potrebe v začetku uporabljal dve ambulanti nekdanjega gorenjskega odreda. Ena je bila na območju Davče pod »Zbontom«. Ta je bila starejša in nekoliko odmaknjena za odred. To je odred tudi najprej opustil. Dalj časa je uporabljal ambulanto oziroma bolnišnico, ki je bila prav tako že stara in je bila pod Ostrim vrhom. To je oskrboval Jože Mohorič z Ostrega vrha. Lega ambulante je bila taka, da se je lepo videlo iz nje v dolino v vas Studeno, kjer je imela dogovorjeno varnostno znamenje. To je bila kapelica na »Joškovem klancu« na Studenem. Kadar je v kapelici svetica lučka, je bil to znak, da so v bližini sovražniki; če je bila tema, je bilo varno. Ambulanta je preživela vse hajke in je tudi ostala na svojem mestu do konca vojne.

Novo bolnišnico pod Megušnico, na Martinj vrhu št. 3 so zgradili na pobudo komandanta Blaža. Zgradila sta jo Franc Tušek-Megušar in Lojze Suštar-Kos z Ostrega vrha št. 7. Izdelala sta jo iz desk in debelih brun ter jo zadelala z zemljo. Bila je prava zemljanka s kuhinjo. V njej se je moglo zdraviti 15 ranjencev in bolnikov. Vodnika v bolnišnico sta bila samo navedena kmeta. Tušek je za potrebe kuhinje in za ogrevanje kupal lesno oglje, da so lahko kurili, ne da bi jih mogel izdati dim ognja. Kuhar je bil Jaka, borec od leta 1942 in doma nekje v Poljanski dolini. Stalna bolničarja sta bila brat in sestra Lojze in Marica Soklič, ki sta svojo samaritansko službo v zadovoljstvo vseh, ki so kdaj bili v bolnišnici, opravljala do konca vojne. Odredni sanitarni referent, medicinec Polde Hladnik je obiskoval bolnike, kadar je bilo potrebno, drugače pa se je ves čas držal odreda.

V večjih partizanskih akcijah in napadih na sovražne postojanke v Selški in Poljanski dolini je bolnišnica vedno sprejemala negibljive ranjence in je bila ob takih priložnostih zelo zasedena. Na kmetiji Megušnica so slehernemu novemu prebivalcu zavezali oči, čeprav je bila noč, in ga nato vodili navzgor, navzdol, po nekaj brunih in po vodi, da bi izgubil sleherno orientacijo, preden se je znašel v bolnišnici. Prav tako je bilo, ko so jo ozdravljenci zapuščali. Tudi domačin iz teh krajev bi se težko mogel znajti, kje naj bi bila. Zato je razumljivo, da je do konca vojne ni našel nihče. V zadnji

pomladanski hajki so Nemci in domobranci preobrnilo vsak kvadratni meter gošče na območju Martinj vrha, toda odredne ambulate oziroma bolnišnice le niso našli.

Od njene ustanovitve do meseca februarja 1945 je bil v njej intendant in oskrbnik sanitetnega materiala Rafko Premože. Bil je prvi pomočnik sanitetnega referenta in se je pretežno držal le ambulate. Na pomlad 1945 je Premože svoje delovno mesto zapustil in je bil dodeljen »ekonomatu za severni sektor«, ki so ga tedaj imenovali »Švica«. Ekonomat je bil v Davči ter je preskrboval s sanitetnim materialom vse partizanske bolnišnice v škočjeloških hribih.

Med največjimi dobavitelji sanitetnega materiala za odredno bolnišnico in druge v bližini je bila zdravnica dr. Strnadova, ki je imela svojo ordinacijo v Železnikih. Tudi njej so bile znane razmere v takšnih partizanskih skrivnih ambulantah in je prenekaterikrat svojo zdravniško prepustnico izkoristila zato, da je ponoči na kaki odročni kmetiji v hribih reševala življenje ranjenemu borcu, ki so ga nato odnesli na nadaljnje zdravljenje v ambulanto.

Odredba štaba 9. korpusa z dne 1. oktobra 1944, ki jo je odred prejel v začetku oktobra, je določala, da kokrški, jeseniško-bohinjski in škočjeloški odred še naprej zadržijo svoje sabotažne čete v dosedanjem sestavu, medtem ko naj se druge sabotažne enote reorganizirajo v inženirske bataljone. Odred je po tem odloku še nadalje obdržal svojo minersko — sabotažno četo, ki je delovala od Podnarta do Medvod. Število borcev — minercev je bilo od 30 do 35 in tudi njeno vodstvo je ostalo isto.

Viri : Odredba štaba 9. korpusa z dne 1. oktobra 1944, fase. 294 v AIZDG.

PRVE AKCIJE ODREDA POD NOVIM POVELJSTVOM

Stab odreda je bil 1. oktobra v bližini Martinj vrha, oba bataljona pa sta bila precej oddaljena od štaba.

Prvi komandant odreda, kapetan Ivan Javor-Igor je že pred tednom dni odšel na novo službeno mesto in ga je do tega dne nadomeščal poročnik Boris Zvan, ki je bil namestnik

komandanta takoj ob ustanovitvi. Ta dan je novo službeno mesto nastopil komandant — kapetan Oto Vrhunec-Blaž.

Z nastopom novega komandanta je odred hitro začel dobivati obliko urejene partizanske enote. Do njegovega prihoda je bila dokončno izvršena organizacija enot in komandant Blaž je ob podpori komisarja Toneta Volčiča ter drugih članov štaba odreda takoj začel akcije s celotnim odredom. Štab se je odslej ves čas držal odrednih enot, kar je znatno prispevalo k vojaškim in političnim uspehom odreda.

S tem dnem je komandant Blaž odredil, da se bo odslej pisala tudi odredna kronika. »Tone, vse, prav vse napiši, kar koli se bo od danes naprej vsak dan zgodilo v odredu, da bodo naši potomci lahko brali, v kako težkih razmerah so jim njihovi očetje ustvarjali lepšo prihodnost!« S temi besedami je zadolžil štabnega administratorja Toneta Lotriča, da je redno pisal odredno kroniko.

V štab odreda je prišel Janko Keržar-Jelen, ki je doslej deloval v obveščevalnem centru 31. divizije. Ta je prevzel in reorganiziral obveščevalni center pri štabu odreda. Določeno je bilo tudi mesto nadzornika vojaških kurirskih zvez, ki ga je prevzel podporočnik Filip Bradeško-Jaka

Številčno stanje odreda je bilo tega dne 276 borcev, podoficirjev in oficirjev. Po nalogu štaba 31. divizije sta bila oba bataljona na območju Podvrh — Cetena ravan. Njuna naloga je bila, da sta nadzorovala gibanje sovražnika po Selški in Poljanski dolini. Ker je sovražnik patroljiral samo v neposredni bližini svojih oporišč, se z našimi patroljami ni spopadel.

V Poljanski dolini so ta dan odredove patrolje mobilizirale pet novih tovarišev, ki so jih vključili v odred. Zvečer je 1. bataljon priredil propagandni miting v vasi Podvrh. Posvečen je bil združitvi s primorskimi Slovenci. Borci so prebivalstvu vasi z besedo in simboličnimi primeri pokazali nerazdružljivo povezanost primorskega prebivalstva z matično Slovenijo.

Minerska skupina 1. bataljona je zvečer minirala progo med postajama Kranj—Radovljica. Uničeno je bilo 60 m proge in promet ustavljen za 4 ure. V tej akciji se je ponesrečil minerec Anton Tome iz Mednega pri Šentvidu. Pri pregledu položenih min je po nesreči stopil na mino, ki je eksplodirala in ga popolnoma raztrgala. Drugi minerec, ki je bil v bližini, je bil pri tem lažje ranjen. Druge mine so minerei takoj nato

sami aktivirali in se hitro umaknili s proge. Zato tudi ni bilo večjega učinka.

Prva četa 1. bataljona je odšla v zasedo proti cesti v Poljansko dolino. Ustavila se je pred vasjo Gabrk, zaminirala cesto in prežala v zasedi na sovražnika. V kratkem času se je zasedi že približala močna sovražna patrulja kakih 30 mož s štirimi policijskimi psi. Psi so partizane takoj zavohali in jih izdali z divjim laježem. Zato so, še preden je bila vsa patrulja v doseg ognja, užgali nanjo in aktivirali mine. Sovražnika je napad prvi trenutek iznenadil in toliko zmedel, da ni mislil na odpor, vendar se je hitro znašel in udaril proti naši zasedi. Boj je trajal kakih 20 minut, ko je Nemcem prišel na pomoč oklopnjak. Sedaj se je četa morala umakniti. Nekoliko višje od ceste je med umikom naletela na novo sovražno skupino, ki bi ji bila, če bi se še naprej borila ob cesti, udarila v hrbet. To skupino je četa napadla iz razdalje 200 metrov in jo povsem razbila. Sovražnik je imel po podatkih borcev v tem spopadu najmanj šest mrtvih in osem ranjenih policistov. Ubit je bil tudi policijski pes. Četa ni utrpela nobene izgube. Sovražna kolona je po vsej verjetnosti pripadala policijski četi »alpenland«, ki je v tistem času pogosto z manjšimi enotami vpadala v škofjeloško hribovje.

Minerei 2. bataljona so v predhodni noči minirali železniško progo Kranj—Radovljica na dveh mestih in jo uničili na dolžini 90 metrov. Promet je bil prekinjen za 6 ur.

Moralno stanje borcev v enotah je bilo na zadovoljivo visoki ravni in se je po uspešnih akcijah v okolici Škofje Loke še dvignilo. Odnos komandnega kadra do borcev je bil zelo tovariški in med njimi ni bilo nikakih razlik.

Kuhali so v enotah trikrat dnevno. Borci so bili zadovoljni s hrano, saj je bila zadostna in tečna. Živež so dobivali delno v prehranjevalnih akcijah, deloma pa prek gospodarskih komisij.

V noči na 3. oktober se je odred premaknil na nov sektor. Prvi bataljon je zasedel položaje pri vasi Breznica nad Škofjo Loko, da bi tam nadzoroval vsako najmanjše gibanje sovražnih patrulj. Del tega bataljona je postavil zasedo v bližini Loga v Poljanski dolini. Komaj je zaseda zavzela položaje, se je že pokazala kolona Nemcev in domobrancev, ki se je pomikala iz Poljan proti Škofji Loki. Bila je velika kolona sovražne vojske, ki so jo spremljali trije oklopniki in nekaj ka-

mionov. Tanke in avtomobile je zaseda spustila naprej in nato brez oklevanja udarila po koloni. Prvi hip se je sovražnik jadrno umaknil v kritje, toda prav hitro za tem je sledil protitudar. Protinapad Nemcev je bil tako močan, da se je morala zaseda naglo umakniti na višje položaje. Na Gabrški gori so potem borci 2. bataljona naleteli na domobransko kolono in jo nepričakovano napadli. Domobranci so bili v tistem trenutku v gruči in niso pričakovali napada. Udarec po njih je bil odločen in jim je prizadel krvave izgube. Odpora sploh niso nudili, temveč so se spustili po hribu navzdol in s seboj odveli mrtve in ranjene ter hiteli pod zaščito nemških sil, ki so nedaleč pod njimi sledile partizansko zasedo. Ceta se je umaknila dalje na Gabrško goro in ji je uspeh nad Nemci in domobranci visoko dvignil bojno moralo.

Minerji odreda so tudi to noč rušili progo na več mestih od Šentvida do Radovljice.

Politične in vojaške ure so imele enote redno. Borci so z zanimanjem sprejemali vse, kar so slišali od svojih voditeljev. Pri vojaški uri, ki je bila tega dne, so vadili sestavljanje in razstavljanje lahkega mitraljeza in iskanje zaklonov pri postavljanju zased.

Civilno prebivalstvo je bilo po nekaterih vaseh zelo povezano s partizansko vojsko. Mnogi, ki so nanjo še pred nedavnim nezaupno gledali, so se zdaj odreda razveselili, kadar je prišel v njihove vasi. Toda nekateri ljudje so bili tako prepojeni z belogardistično propagando, da so se jim morale odredove patrulje včasih prav izogibati.

Ponoči na 4. oktober je 2. bataljon v prvih urah po polnoči zasekal cesto med Škofjo Loko in Gabrkom v Poljanski dolini. Požagali so 17 telefonskih drogov ter porezali vso žico. Ob tej priložnosti je domobranska patrulja kakih 80 mož iznenada napadla mitralješko trojko, ki je bila v zasedi nad cesto Gabrk—Visoko in opazovala smer proti Gabrku. Na morebitno možnost sovražnega napada iz gozda ni računala in je verjetno premalo pazila v tisto smer. Zato je žal prišlo do presenečenja. Glede na veliko sovražno moč, jo je bataljon kljub vsemu kar dobro odnesel. Izgubil je enega tovariša in lahek italijanski mitraljez, ranjen pa ni bil nihče. Istega večera je odredna patrulja zaplenila v vasi Delnice nekemu belogardistu motorno kolo, ki so ga naslednji dan odpremili na štab 9. korpusa.

Zvečer je bila konferenca komandnega kadra odreda. Glavni namen je bil, kako novo ustanovljeni odred čim bolje in čim hitreje organizirati in ga dvigniti na višjo stopnjo. Obenem je štab odreda zaprosil višji forum za boljše orožje, ki so ga odredne enote nujno potrebovale. Hkrati je zaprosil tudi štab 9. korpusa za dodelitev operativnega oficirja, ki bi bil sposoben in ki bi mogel čim uspešneje izvrševati svoje naloge.

Higiensko stanje v odredu ni bilo najboljše. Pri mnogih borcih se je pojavila srbečica, ker so bili tovariši stalno na položajih ali na pohodu in niso imeli dovolj priložnosti za čiščenje. Drugače so bili snažni in so skrbeli za čistočo, veliko skrb pa so posvečali razuševanju, ker so se uši zadnji čas precej razmnožile.

Minerska peterka 1. bataljona je v nočeh na 3. in 4. oktober rušila železniško progo med postajama Šentvid—Škofja Loka. Promet je bil ustavljen za 6 ur.

V začetku oktobra je odred prejel tudi načrt tekmovanja zmage, v katerega se je vključil z vsemi enotami.

Tekmovanje 9. korpusa je obsegalo naslednje:

1. Železnice:

a) katera enota bo porušila največ železniških prog, mostov, nasipov, postaj, signalnih naprav na elektrificiranih progah, poškodovala največ stolpov visoke napetosti, največkrat prekinila električni tok in povzročila največje število ur zamude;

b) katera enota bo uničila največ lokomotiv, navadnih vagonov, oklopnih vagonov, cistern ter pri tem uničila sovražniku največjo količino naloženega materiala. Katera enota bo pri tem porabila najmanjše količine eksploziva, delo opravila z najmanjšim številom moštva in z najmanjšimi žrtvami;

2. Ceste:

a) katera enota bo izvedla največ uspešnih cestnih rušenj, porušila največ in največjih mostov in s tem preprečila sovražnikovo gibanje;

b) katera enota bo položila največ min na cestah, poglala z njimi v zrak največ sovražnikovih tankov, oklopnikov, avtomobilov in materiala ter pobila pri tem največ sovražnikov. Katera enota bo pri svojih uspehih imela najmanj civilnih in vojaških lastnih žrtev;

c) katera enota bo uporabila najboljši način polaganja in maskiranja min (točen opis) ter jih najhitreje položila in po akciji največ odstranila;

3. Javne naprave, industrija, elektrifikacija itd.:

a) katera enota bo uničila največ in največjih naprav, to je telefonov, kablov, industrijskih elektrovodov itd.;

b) katera enota bo zavarovala največ istih javnih naprav pred okupatorjem, če jih bo hotel sam uničiti ali odpeljati;

4. Postojanke:

a) katera enota bo samostojno ali skupaj z drugimi vojaškimi enotami uničila največ sovražnih bunkerjev in utrdb;

b) katera enota bo pri akcijah najbolj pomagala jurišnim četam s tem, da bo porušila največ sovražnih obrambnih naprav in odstranila največ sovražnih min;

5. Drznost, zvitost in organizacija:

a) katera enota bo na lastno pobudo in po svoji zamisli izvedla najbolj drzno in zvito diverzantsko akcijo (točen opis akcije);

b) katera enota bo imela najboljšo organizacijo pri razdelitvi operativnih sektorjev, pri akcijah ter bo najhitreje in najtočneje poročala nadrejenim štabom o svojem delu;

6. Kadri:

a) katera enota bo imela najhitreje izvedeno predpisano formacijo inženirskih bataljonov, minersko-sabotažnih skupin in najbolj strokovno izurjene minerje;

b) katera enota bo najbolj skrbela za dotok novih kadrov in njihovo strokovno usposobljenost;

7. Kulturno in propagandno delo enot.

Za izvajanje tekmovalnega programa oziroma vodenje evidence o aktivnosti odreda v smislu tekmovalnega razpisa je štab odreda sestavil tekmovalno komisijo. Ciani so bili komisar odreda Tone Volčič, namestnik komandanta Franc Sivec in kronist ter štabni administrator odreda Tone Lotrič.

Poročila o doseženih uspehih po načrtu »Tekmovanja zmage« je bil odred dolžan enkrat mesečno pošiljati ocenjevalni komisiji pri štabu 9. korpusa. To je odred tudi točno opravljal.

Štab in oba bataljona so tiste dni bili na področju Rovte—Krivo brdo. V zgodnjih jutranjih urah se je približala sovražna patrolja 60 mož, ki je takoj udarila na izvidnico treh mož in enega ranila. Brž ko se je oglasilo pokanje, je štab poslal dve patrolji, ki naj bi napadli sovražnika v bok in ga uničili.

Ko so domobranci opazili to namero, so se naglo umaknili proti postojanki v Sopotnici.

Ostrostrelci 2. bataljona so se ta dan 4. oktobra neopazno približali postojanki Dolenja vas in iz neposredne bližine ubili dva stražarja, ki sta se sprehajala v bližini bunkerjev. Teže je bilo pri postojanki Praprotno, kjer so ostrostrelci prežali kar štiri ure, preden se jim je ponudila ugodna priložnost, da se je stražar za trenutek pokazal iz bunkerja in spregovoril z neko žensko. Ta trenutek so izrabili in stražarja pihnili. Sovražnik je iz obeh postojank odprl hud ogenj v smer, od koder so padli strelji. Ostrostrelci so se kljub temu srečno vrnili v svoja izhodišča. Za to akcijo so bili pred zborom vseh čet javno pohvaljeni.

Minerji so v noči na 5. oktober med Podnartom in Kranjem minirali železniško progo. Uničili so 12 tračnic, lokomotivo in dva vagona. Promet je bil prekinjen 9 ur.

Prva četa 2. bataljona pod vodstvom komandirja Lada Zorka je že zjutraj krenila na cesto v Selško dolino in postavila zasedo. Komaj se je utrdila na položajih, je že opazila močno domobransko skupino, ki je v strelcih prodirala z vrha Lubnika, da bi prišla zasedi za hrbet. Ko je zaseda to opazila, se je hitro razdelila v dve skupini; ena je šla čez cesto in na drugi strani zavzela položaje, druga pa je krenila okoli hriba, da bi napadla sovražnika v hrbet in ga pognala prek ceste v zasedo. Toda sovražnik je partizanske zasede opazil in se je umaknil v neznano smer.

Zvečer tega dne je komandant odreda po nalogu štaba 31. divizije krenil s 1. bataljonom v predel Fužine—Kladje ter na višinah, od koder je obvladal dohode iz smeri Gorenja vas, zasedel položaje. Drugi bataljon je zaradi precejšnje oddaljenosti ostal na prejšnjem mestu.

V teh dneh se je štab 9. korpusa odločil za napad na sovražno postojanko Hotedršica, ki je skupaj s postojanko Godovič z zahodne strani zapirala pot v Dolomite in bila hkrati tudi izhodišče za sovražnikove akcije na osvobojeno ozemlje slovenske Primorske. V akciji je sodelovala vsa 31. divizija, ki je ob takih priložnostih pod svoje poveljstvo vključila tudi škofjeloški odred. Enote divizije so prevzele blokado sovražnih postojank Rovte, Veharše, Godovič, škofjeloški odred pa naj bi s položajev na črti Fužine—Kladje zapiral pot sovražniku, če bi le-ta skušal posredovati iz Poljanske doline prek Gorenje

vasi. Akcija na Hotedršico to pot žal ni uspela, ker je megleno vreme onemogočilo hiter napad, pozneje pa se je sovražna postojanka toliko okrepila, da so se partizanske enote morale umakniti.

Na večer je del odreda odšel v prehranjevalno akcijo v Dolenjo vas v Selški dolini. Akcijo je izvedel ves 2. bataljon in štabna zaščitna četa. Uspela je in kljub temu, da so se vrteli v neposredni bližini sovražne postojanke, ni prišlo do nobenega streljanja. Razen živeža, so borci zaplenili tudi konja, ki je bil last zagrizenega belogardista.

Kuhinja 1. bataljona na Martinj vrhu

Naslednji dan so očistili orožje in se pripravljali na miting. Dan je minil mirno, zvečer pa je minerska skupina 2. bataljona minirala progo med postajama Kranj—Podnart. Poročala je, da je porušila 60 m tračnic ter uničila lokomotivo in dva vagona. Promet je bil prekinjen za 10 ur.

Štab odreda in 2. bataljon sta bila na Martinj vrhu. Takoj zjutraj so poslali patrulje, ki niso ugotovile nič novega.

Zvečer je 2. bataljon priredil miting v proslavo stoletnice rojstva Simona Gregorčiča, in sicer v šoli na Martinj vrhu, kamor so bili prebivalci povabljeni s posebnimi vabili.

Miting se je pričel ob osmih zvečer z narodno himno, ki so jo peli vsi navzoči. Sledil je govor političnega komisarja Toneta Volčiča-Saše, ki je z ognjevitimi besedami opisal delo in pomen Simona Gregorčiča za slovenski narod. Dalje je v svojem govoru orisal naj novejši politični položaj, ki se razvija s filmsko naglico. Govor je zaključil z vzkliki maršalu Titu, rdeči armadi ter drugim zaveznikom. Vsi navzoči so navdušeno ploskali in vzklikali naši vojski in zaveznikom. Sledila je pesem »Od Urala do Triglava«, ki je pri navzočih silno odjeknila, in deklamacija Gregorčičeve pesmi »Ujetega ptiča tožba«. Tako so se vrstile pesmi, deklamacije in kratki prizori kar debeli dve uri. Tudi komandant Blaž je nastopil z lastno pesmijo »Do svobode«:

*Pod tujim jarmom tisoč tristo let
le hlapec bil je narod moj,
tlačanil tujcu je moj oče, ded,
iz roda v rod, v nepokoj.*

*Ga v legijo Rimljan je dal
in Benečan v galeje prikoval,
evropskim carjem bil je v bran,
če z juga vdrl je Osman.
Ko tresel tron se Dunaja,
odšli so fantje s Kranjskega.
Ko se Francoz je tod podil,
Slovenec brate je moril.
Za tuji sen in za oblast
mogočnih carjev, knezov čast,
je tekla kri iz naroda,
od vsakogar teptanega.*

*Ga škof je goljufal, bankir,
z nebesi troštal mu nemir.
Pošiljal v Rim na božjo pot,
da ga reši krivih zmot.
V voljo božjo naj bi vdan
ponižno čakal sodni dan.
Gospodje pa so svatovali,
v pozno noč so pirovali,
so vrata b'la zaklenjena,
za poštenjaka vsakega.*

*In v voljo božjo bil je vdan,
dočakal narod sodbe dan.
Od plavžev, šahtov je barak,
v svet udaril trd korak.
To bil pohod je zrelih mas,
od vseh vetrov in vsaki čas,
pripravljen sebe žrtvovati,
svobodi, ljubavi med brati.*

*V borbo zdaj tovariši,
so z nami rdeči armijci,
peterokrakih zvezd je blesk svetel,
Berlin bo zdaj odgovor dal
in z njim prav vsi, ki so zakrinkani
s fašisti roke si umivali.
Prihaja res, da, sodni dan,
za Nemce, zate švabobran!*

*Takoj utihni zvok siren,
dokler ni strgan drob hijen,
ki več kot tisoč smo jim let,
dajali davek, cvet deklet.
Nabrušen ostro je rapir,
le sem, le sem, hudič, vampir!
Poziva narod na »mejdan«:
Izkaži se svobode dan!*

*Prišel je res da Antikrist,
ga spremljal je fašist, nacist,
a strt je bil in poteptan,
obenem z njim še domobran.*

*Nekoč pisala zgodovina bo,
kako je oče ljubil sina,
dom nov mu mehko je postlal,
ko sam na praproti je spal.*

*Vmes še nekaj bo dodala:
s ponosom bo Slovenka brala
o borbah smelih partizanov,
ki bili so trepet tiranov,
kako so svobodo ljubili,
za domovino se borili.*

*Ko čista bo in svobodna,
prelepa vsa Slovenija
povrnil bo se partizan
v dom oplenjen in požgan.*

*A iz pepela in kosti
bo zgradil hišo novih dni,
v kateri bo za vse prostora
in ne bo treba več šotora.*

*Zemljo si bode preoral,
s semenom novim posejal,
po brazdi kazal bo z levico,
ker v boju zgubil je desnico,
kako s plugom se rokuje,
kako krompir se okopuje,
kako se zemljo brani rodno,
če tlači jo sovrag usodno.*

*In ker živim iz dneva v dan,
požre me lahko grob teman,
naj pesem ta bo vsem v spomin,
ki zrasla iz duše je globin.*

Zaključili so s himno »Hej, Slovani!«, ki jo je pela vsa dvorana.

Za tem je sledila zabava s plesom. Vino so nadomestili z malo starega mošta. Ves večer je bilo zelo živahno ter ni zmanjkalo različnih šal, ki so dobro voljo še izboljšale. Okoli dveh po polnoči je bil miting zaključen, v najboljšem razpo-

loženju vseh, ki so samo želeli, da bi se kmalu spet srečali, nato pa odšli na svoje domove in v enote.

Minerei so tudi to noč minirali železniško progo med postajama Sv. Jošt—Kranj in spet prekinili promet za 6 ur.

Prvi bataljon je bil 9. oktobra še vedno na področju Fužine—Kladje in ni doživel nobenih pomembnejših sprememb. Stab odreda in 2. bataljon pa sta bila še na Martinj vrhu. Zjutraj je bataljon krenil proti Rovtam, od koder je patroljiral proti Selški dolini in Gabrški gori.

Ostrostrelska trojka je šla proti Železnikom, kjer je ves dan iskala priložnosti za diverzantsko akcijo, vendar ni bilo pri belem dnevu nikjer mogoče priti na dobro strelsko mesto. Zato se je usmerila proti Dolenji vasi, kjer je na cesti zaplenila znanemu belogardistu konja in ga pripeljala v taborišče.

Okoli poldneva je 1. bataljon dobil povelje, naj se premesti na področje Crni vrh—Robidnica, kamor je prispel do sedme ure zvečer. Pohod je bil v divjem naliveu, kar ni najboljše vplivalo na razporejenost borcev. Šele sonce drugega dne je borcem zopet dvignilo moralo.

Tja se je premaknil še štab odreda in 2. bataljon in tako so bile spet skupaj vse odredne enote.

Minerei 2. bataljona so minirali progo med postajama Podnart—Sv. Jošt. Ugotovili so, da so uničili lokomotivo in dva vagona, natovorjena z ladijskim materialom. Pri eksploziji je bilo več nemških vojakov in uslužbencev ubitih in ranjenih.

Viri: Zbornik VI/16, dok. št. 79 in 92; Plan operativnega odseka 9. korpusa z dne 27. septembra 1944. fase. 294 v AIZDG; Povelje štaba 9. korpusa z dne 4. oktobra 1944 za napad na Hotedršico, Zbornik VI/16, dok. št. 89.

PRVIČ NA PRIMORSKO

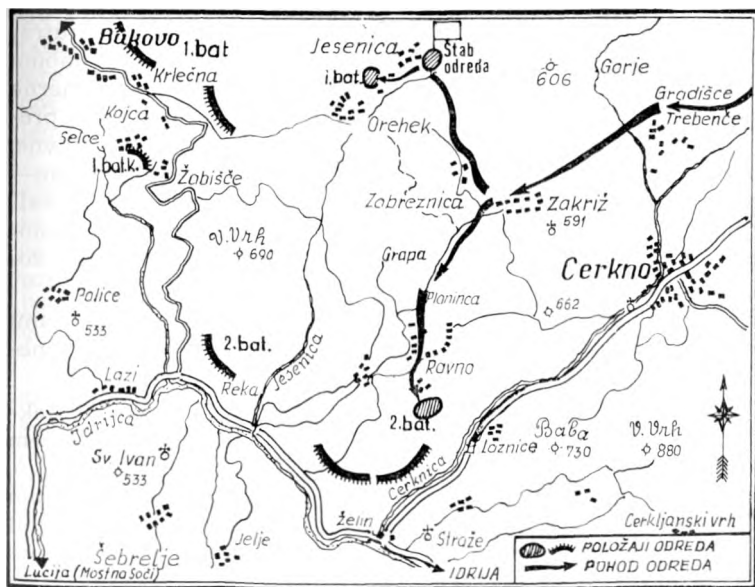
V poznih večernih urah 10. oktobra je odred prejel povelje štaba 31. divizije, naj se premakne na nove položaje.

Takoj po napadu na Hotedršico, ki leži na zahodnem robu Dolomitov, v katerem je bil zaposlen večji del enot 9. korpusa, je sovražnik iz Gorice in Ajdovščine napadel osvobojeno ozemlje Primorske na Trnovski planoti. Štab 9. korpusa je hitro ukrepal in se pripravil na protinapad. Brigade, ki so po akciji

odšle na svoja prejšnja področja, so morale takoj spremeniti svojo razporeditev in se prilagoditi novemu položaju. Proti Trnovemu so s kamioni prepeljali vso Vojkovo brigado, zato pa je nastala vrzel na Cerkljanskem. Temu delu osvobojenega ozemlja je sedaj pretila nevarnost iz Baške grape, kjer je bilo v postojankah od Podbrda do Sv. Lucije (zdaj Most na Soči) nad 2000 Italijanov in vsaj 100 Nemcev.

Zaščito osvobojenega Cerkljanskega je na povelje štaba 31. divizije prevzel škofjeloški odred.

V Cerknem, ki je z okoliškimi vasmi in zaselki predstavljalo osvobojeno ozemlje Primorske med Idrijo in Baško grapo, so bile povsem drugačne razmere kot v drugih predelih Slovenije. Ker je bil to osvobojeni predel, okupator ni skrbel za prehrano in preskrbo prebivalstva. Vse je bilo v rokah civilnih oblasti OF in partizanske vojske. Predel so oskrbovali s tem, kar so pridelali tamkajšnji kmetje in kar so preskrbele partizanske gospodarske komisije. Od časa do časa so na tem odseku odmetavala različno blago zavezniška letala, vendar

Del Primorske, kamor je odšel odred 10. oktobra 1944

so bile te pošiljke v glavnem namenjene samo vojaškim enotam. Kadar so na osvobojeno ozemlje vdrl sovražniki, so le plenili in požigali ter še povečali težavne razmere na tem ozemlju. Teh razmer borci škofjeloškega odreda niso poznali. Dobro pa je položaj poznalo poveljstvo 31. divizije, zato je štab škofjeloškega odreda izdalo natančen ukaz, kako naj zavaruje ves predel, ki so ga drugače držale, oziroma varovale druge enote 31. divizije.

Ukaz je bil izdan 9. oktobra 1944 in se je nanašal na tri vojaške enote: na štab 3. udarne brigade »Ivana Gradnika«, štab škofjeloškega odreda in štab inženirsko-tehničnega bataljona 31. divizije.

Brigadi »Ivana Gradnika« so priključili inženirski bataljon 31. divizije in je bil začasno pod neposrednim poveljstvom 4. bataljona te brigade. Zaradi nastalega novega položaja na Primorskem je morala Gradnikova brigada takoj poslati en bataljon na Črni vrh, drugi trije pa so ostali na starem sektorju Stara Oselica—Robidnica.

Takoj po polnoči je celoten odred krenil proti Primorski. Pohod je tekel v redu in disciplinirano ter je do 4. ure zjutraj že zasedel določene nove položaje. Prvi bataljon je s štabom odreda ostal v naselju Jesenici, namestil zasede na primerna mesta ter razposlal bojne patrulje. Drugi bataljon se je premaknil nekoliko nazaj in zasedel položaje v bližini vasi Ravne, od koder je nadzoroval cestna križišča Cerkno—Zelin, Zelin—Sv. Lucija in Zelin—Idrija, saj je bilo po podatkih obveščevalnega centra 31. divizije tedaj v Idriji 450 Nemcev in 60 domobrancev, kaj je v Sv. Luciji, pa ni bilo znano. Srečanja s sovražnikom ta dan ni bilo.

Borci, ki niso bili v zasedah, so z manjšimi patruljami križarili po okolici, da bi preprečili kako sovražno presenečenje.

Del borcev škofjeloškega odreda je prvič prestopil nekdanjo italijansko-jugoslovansko mejo. Vsi so z zanimanjem opazovali tamkajšnjo okolico ter z ljubeznijo zrl na zemljo, ki jo je toliko časa teptal sovražnik in zatiral vse, kar je bilo slovenskega. Primorci so tudi z veseljem in ponosno gledali svoje gorenjske sosedo, ki so se prav lepo obnašali. Najbolj pa so vzljubili našo gorenjsko pesem, ki je vsak večer odmevala iz hiš, v katerih so bivali partizani škofjeloškega odreda.

Prvo jutro na Primorskem so okoli 9. ure nenadoma odjeknili strelji nekje spodaj pod vasjo Jesenico. Odredna obveščevalca sta padla v sovražno zasedo, ki je takoj užgala po njiju, a ju ni zadela. Obveščevalca sta se znašla in jim brž odgovorila. Ker je bila v neposredni bližini tudi neka naša patrolja, je še ta takoj priskočila na pomoč. Sovražna patrolja okoli 30 mož se ni upirala, temveč je v megli pobegnila v neznano smer.

Brž ko so padli prvi strelji na obeh koncih vasi, so borci po hišah mirno pospravili svojo opremo in vsi do zadnjega krenili na položaje na zgornji konec vasi, kjer so ostali do 12. ure. Potem so se vrnili v vas, le zasede in izvidnice so ostale na svojih mestih.

Drugi dan na Cerkljanskem je ostrostrelska trojka 2. bataljona odšla v Baško grapo, se v bližini mostu čez Bačo med Grahovim in Hudajužno dobro zamaskirala ter prežala na sovražnika, ki se je le redko prikazal iz bunkerja ob mostu. Šele proti večeru se je ponudila priložnost, ko se je stražar nekoliko pomudil pred bunkerjem. Borci so dobro pomerili in sprožili. Stražar se je po prvih streljih zrušil. Iz bunkerja so takoj odgovorili z vsem razpoložljivim orožjem. Toda ostrostrelci se za to niso mnogo menili; po že vnaprej predvideni poti so se hitro in neopazno vrnili v enoto in poročali o svojem uspehu.

Istega dne je ostrostrelska trojka 2. bataljona med vračanjem iz Škofje Loke padla v zasedo pri vasi Breznica, vendar se je srečno prebila. Takoj nato pa je zasledujočim domobranec še sama postavila zasedo. Ko so se domobranci dovolj približali, so odprli ogenj in enega ubili, dva pa težko ranili. Drugi so se naglo umaknili proti Škofji Loki, čeprav so bili v veliki premoči. Trojka jih ni zasledovala.

Tretji dan na Primorskem je 1. četa 1. bataljona postavila zasedo severozahodno od Bukovega, na robu gozda. En vod se je skril pod vasjo Zakojca, druge enote pa so patroljirale okoli in pazile na morebitne koncentracije sovražnika.

Drugi bataljon je ostal še naprej v vasi Ravne in nadzoroval sovražnikov promet na cesti Zelin—Idrija. Ze navsezgodaj je nova prostovoljna ostrostrelska trojka odšla v Baško grapo. Se v temi se je splazila prek ceste čez vodo in prek železniške proge ter si na drugi strani poiskala primerno me-

sto za akcijo. Priplazila se je v bližino bunkerja, da bi od tam napadla sovražni avtomobil, kar ji pa žal ni uspelo. Sovražna izvidnica, ki so jo borci nevede obšli, jih je opazila in takoj odprla nanje ogenj iz mitraljeza. Poiskati so si morali boljši položaj. Spet so prečkali cesto in železnico ter se ponovno znašli na levem bregu grape. Kmalu se jim je približal motor s prikolico in posadko treh mož. Bilo je na cesti Grahovo—Hudajužina. Vzeli so jih na muho. Ko se je motor približal na kakih 100 metrov, so vsi trije na en mah užgali po njem. Italijani so divje zatulili in motor je zakrižaril po cesti. Ustrelili so drugič in zopet zadeli. Motor se je premaknil, nato pa obstal. Užgali so še tretjič in tudi to pot zadeli. Po dolini je odmeval krik Italijanov, ki pa ga je hitro preglušil ropot strojnic, ki so zaregljale iz bližnjih bunkerjev. Trojka se je kljub gostemu ognju srečno rešila iz grape z zavestjo, da je zmanjšala sovražno silo za tri može.

V istem času se je drugemu koncu grape približala druga patrulja 1. bataljona, ki je z zbrojevko udarila na brezskrbno sprehajajoče se sovražne vojake. Pri prvem rafalu so se razbežali na vse strani, toda ne vsi. Dva sta negibno obležala

Borci škofovškega odreda v vasi Jesenica pri Bukovem na Cerkljanskem

pred bunkerjem. Fantje z zbrojevko so naglo izginili in se vrnili v enoto.

V dnevnem povelju tega dne je komandant Blaž še posebej navduševal borce, naj z drznimi akcijami potrdijo dober glas, ki se je širil po Primorskem o hrabrosti gorenjskih partizanov. Vsi borci so bili ponosni na svojega komandanta, ker jim je tudi z dejanji dajal zgled in jih z ljubeznivo besedo spodbujal k neizprosному uničevalnemu boju proti okupatorjem.

Po posebnem nalogu komandanta je ta dan krenila četa prostovoljcev 1. bataljona s komandantom bataljona na čelu naravnost na Hudajužino. S seboj so vzeli vso razpoložljivo avtomatsko orožje in tri mitraljeze. Napad naj bi bil vsaj demonstrativen in naj bi sovražniku nagnal v kosti čimveč strahu. Po mačje so se fantje plazili skozi gosto grmovje in se približali postojanki na kakih 150 metrov. Tu so obstali in čakali na ugoden trenutek, ki se jim je na njihovo srečo ponudil šele zvečer, ko so sovražni vojaki v postojanki napravili zbor za večerjo. Tedaj so na povelje komandanta užgale in zalajale brzostrelke in mitraljezi ter posamezne puške kot nevihta z jasnega neba. Toča krogel je udarila med vojake, ki so v trenutku pozabili na večerjo. Vse je skočilo in uporabili so vse sposobnosti v teku, da bi si rešili življenje. Na prizorišču je obležalo več mrtvih in ranjenih, saj vsi niso mogli biti toliko spretni, da bi utekli kroglam.

Odmev partizanskega orožja še ni potihnil, ko je zaprasketalo iz vseh bližnjih in daljnih bunkerjev. Mitraljezi in minometi so bruhali ogenj na vse strani. Vsi so se brez najmanjših prask srečno vrnili v izhodišče. Napad je uspel, saj so odredovci nekaj Italijanov ubili in ranili, drugim pa nagnali toliko strahu v kosti, da se po tistem proti Cerknem še mesece ni pokazala nobena sovražna patrolja iz Baške grape.

Medtem je opoldne prispel ukaz, naj se celoten odred vrne na svoje stare položaje, na Martinj vrh. Z nočjo je krenil na pot in okrog polnoči prišel prek Blegoša na Martinj vrh, kjer so po že znanih hišah in skednjih borci utrujeni in zadovoljni polegli k počitku.

Viri: Ukaz štaba 31. divizije z dne 9. oktobra 1944, fase. 294'a v AIZDG; Dnevna poročila štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa, fase. 294 v AIZDG.

SPET NA MARTINJ VRHU

Petnajstega oktobra je bil štab odreda z vsemi enotami na priljubljenem Martinj vrhu.

En vod 1. bataljona je v jutranjih urah krenil proti Selcam, da bi pobral skrivače in vse tiste, ki jih je bilo še treba mobilizirati. Med Dolenjo vasjo in Selcami je postavil tudi zasedo, ki pa je ves dan zaman čakala na sovražnika. Nihče se ni prikazal iz bunkerjev. Tudi mobilizacija to pot ni uspela in so se borci sami vrnili v enoto.

V bataljonih so imeli politične ure in vojaška predavanja. Bil je tudi sestanek štaba odreda z bataljonskimi štabi. Na njem so razpravljali o uspešno in neuspešno opravljenih akcijah na Primorskem in o nalogah, ki v bodoče čakajo odredne enote. Komandant Blaž je iz svojih vojaških doživljajev mlajšim starešinam nazorno opisoval razne uspešne in neuspešne akcije proti sovražniku.

V štab odreda je ta dan prispel poročnik Franc Sivep, ki je prevzel dolžnost namestnika komandanta odreda.

V zvezi z velikimi uspehi zaveznikov na vseh frontah in svetovnih bojiščih je odred zvečer priredil zabavo s plesom in petjem, ki je ob dobrem vzdušju borcev in domačinov trajala pozno v noč.

Minerska skupina 2. bataljona, ki ni bila šla z glavnino odreda na Primorsko, je v nočeh 13. in 14. oktobra izvedla uspešne akcije. Pri Praprotnem je v neposredni bližini sovražnega bunkerja minirala in uničila dva električna drogova visoke napetosti. Med postajama Podnart—St. Jošt je minirala progo na osemnajstih mestih in je uničila približno 250 metrov. Promet je bil prekinjen dva dni. Pri tej akciji je bil lažje ranjen en minerc, ki pa je bil v nekaj dneh spet sposoben za delo.

Naslednji dan so bile aktivne le patrulje, ki so nadzorovale sovražnikove premike po obeh dolinah, od Škofje Loke proti Železnikom in proti Gorenji vasi. Ta dan se na cestah ni zgodilo nič omembe vrednega. Borci so imeli zasluženi počitek.

Ostrostrelci 1. bataljona pa niso mirovali in je trojka odšla proti Železnikom. Previdno se je bližala kraju, kamor so nemški orožniki navadno hodili v zasedo. Ob robu gozda so čakali na ugodno priložnost, ki se jim je kmalu ponudila. Opazili so dva orožnika, ki sta brezskrbno sedela na bližnji ograji.

Nenadoma je padlo nekaj strelav in eden od orožnikov se je prekucnil v jarek ob ograji, drugi pa je skočil in mu je uspelo pobegniti. Pozneje so zvedeli, da je bil prvi hudo ranjen v roko in onеспособljen za boj. Ostrostrelci so se hitro umaknili ter se kmalu vrnili v bataljon. Nemci so iz postojank v Železnikih še dolgo z avtomatskim orožjem nabijali v smer napada in precej zmanjšali svoje zaloge streliva.

Zvečer tega dne je 2. bataljon pod vodstvom namestnika komandanta odreda izvedel prisilni odkup živine v Dolenji vasi. Akcije se je udeležil tudi komandant Blaž. Poleg drugega smo dobili konja, pet govedi, prašiča in okrog 500 kilogramov žita. Blaž je z vpitjem in vriskanjem hotel izzvati Nemce v postojanki, da bi se vsaj malo pokazali, in bi jih mogel nekoliko potipati s svojimi borci, ki so bili tudi kar neučakani. Zal je bil ves trud, da bi izzvali in izbezali Nemce iz njihovih bunkerjev, to pot zaman. Z naj večjim hrupom so odgnali in odpeljali vse blago iz vasi, ne da bi pri tem padel en sam strel iz nemške postojanke, ki je bila v neposredni bližini. Del živil so odstopili odrednim ambulantam. Ob tej priložnosti so pripeljali tudi enega mobiliziranca, ki so ga vključili v 2. bataljon.

Po dveh dneh počitka na Martinj vrhu je štab odreda izdal ukaz za premik vseh enot.

Prvi bataljon je ob dveh popoldne krenil prek Poljanske Sore proti Osolniku in Medvoškim hribom. Smel je svobodno ukrepati s priporočilom, naj uničuje železniško progo in cesto med Šentvidom in Škofjo Loko. S prvim bataljonom sta šla poročnik Sivec in politični komisar Sašo, ki naj bi še mladim poveljnikom bataljona pomagala s svojimi izkušnjami.

Drugi bataljon je zapustil staro mesto ob štirih popoldne in se premaknil prek Selške Sore na območje Sv. Mohor—Planica—Cepulje. S tem bataljonom je odšla tudi štabna četa s štabom odreda in komandantom Blažem na čelu. V gostem nallivu in mrzlem jesenskem vetru se je kolona pomikala v Selško dolino. Blaž je visok in vzravan jezdil na čelu kolone in njegova bela kobilica se je kar šibila pod njim. Ni pa je hotel zamenjati in je vedno govoril: »Ce se poti Blaž, naj se poti še kobilica, bo že potem Anžič poskrbel za njen želodec, da bo vse pozabila. Saj Blaž tudi mora.« Pri belem dnevu je korakala kolona skozi vas Češnjico. Pohod več kot 200 mož organizirane in oborožene vojske samo deset minut vstran od

močne postojanke je pomenil tudi močan propagandni maneuver. Vsa kolona si je kratek čas oddahnila prav sredi vasi, nato pa se je začela vzpenjati prek Kališ in nadaljevala pot proti Kranju. Sla je v območje močnih sovražnih postojank. Celo stari aktivisti so zmajevali z glavami in s strahom pripominjali: »Saj vas bodo vse polovili, ne le s težkim orožjem pobili.« Pa le ni bilo tako hudo. Morala borcev je bila visoka in vsakdo je za hip pomislil, da je že skoraj svoboda, ko so posedali ob cesti, kjer bi se vsak hip lahko pojavilo nekaj sto policistov in nemških orožnikov. Tudi na omahljivce v vasi je ta pohod napravil prav imeniten vtis.

Ker prejšnji večer v Dolenji vasi ni bilo mogoče dobiti skrivačev, je Blaž izbral novo taktiko. V bližini vasi je pustil dobro oboroženo desetino borcev z nalogo, naj zjutraj ob zori vdere v vas in moške polovi kar po cesti. Borci so res še pred zoro krenili v vas in čakali okrog skednjev, da se bo naredil dan. Tedaj pa je v bližini postojanke nenadoma padlo nekaj strellov. Bili so odredovi ostrostrelci, ki so vžgali na Švabe' in s tem nehote in nevede desetini prekrižali načrte. Toda ta se je pomaknila bliže k postojanki in čakala priložnost, da bi Nemcem z mitraljezom enkrat prav od blizu malo posvetila. Res se je na cesti kmalu prav previdno pojavilo nekaj orožnikov. Mitraljezec Zdravko iz Hotavelj je užgal. Nemci so se razbežali, eden pa je obležal v krvi sredi ceste. Bil je smrtno zadet. Divjemu sovražnikovemu ognju so srečno ubežali, čeprav so bili v neposredni bližini postojanke.

Minerei so to noč med postajama Sv. Jošt—Podnart spet uničili 60 metrov proge in s tem prekinili promet za celih 18 ur.

V i r i : Operativno poročilo štaba škofjeloškega odreda z dne 13. oktobra 1944 štabu 9. korpusa, fase. 294 v AIZDG; Operativno poročilo štaba 9. korpusa za čas od 1. do 15. oktobra 1944, fase. 227/11 v AIZDG; Poročilo štaba škofjeloškega odreda z dne 13. oktobra 1944 štabu 9. korpusa NOVJ o bojih v prvi polovici oktobra, Zbornik VI/16, dok. št. 109.

ŠKOFJELOŠKI ODRED SODELUJE Z 31. DIVIZIJO V POLJANSKI DOLINI

Osemnajstega oktobra je štab 31. divizije poklical komandanta in političnega komisarja odreda na poseben sestanek štabov enot divizije. Kurirji so ju našli na precej oddaljenih, zelo izpostavljenih položajih. Kapetan Blaž je bil na Sv. Mohorju. Sredi noči je zajezdil svojo kobilico in odhitel, kamor je bil poklican. Ob peti uri popoldne se je že vrnil v štab odreda z novimi nalogami in navodili.

Drugi vod 1. čete 2. bataljona je ob cesti Dolenja vas—Selca požagal 25 telefonskih drogov in zaplenil pri tem več sto metrov izolirane žice. Sovražnik ga je opazil in takoj odprl nanj ogenj iz dveh postojank. Bilo je brez uspeha, saj se jo ves vod z zaplenjenim materialom vrnil v bataljon. En vod iste čete 2. bataljona je mobiliziral v vasi Rudno štiri nove tovariše, enega pa v Selcih.

Pri tej mobilizaciji se je zgodilo, da so borci prišli v neko hišo in vprašali ženo, kje ima moža. Zena se je takoj izgovorila, da ga ni doma in da pri nekem kmetu v Selcih obira jabolka. Ker je bil izgovor bolj malo verjeten, je eden od borcev rekel otroku, ki je stal poleg matere: »Kje je ata mali?« Otrok je bil ponosen, ker ga je nagovoril partizan, zato je brž odgovoril: »Kar pojdi z menoj, ti ga bom takoj pokazal.« Dva sta stopila z otrokom, ki jima je čisto mirno pokazal staro skrinjo in rekel: »Tu notri je ata.« Potegnila sta ga iz skrinje, on pa se je brez besed podal v odred. Bilo ga je sram, saj ga je lasten otrok pokazal in osramotil pred vsemi.

Naslednji dan se je pojavil kurir štaba 9. korpusa z nalogo, naj se odred premakne v bližino Črnega vrha pri Polhovem Gradcu. Podrobnejša navodila za akcijo mu bo dal štab 31. divizije, pod katerega poveljstvo spada odred v vseh velikih akcijah, je pisalo v odredbi.

Komandant odreda je s tem v zvezi izdal novo povelje vsem odrednim enotam, ki so ga kurirji takoj odnesli v čete in bataljone. Enote odreda je bilo precej težko doseči, ker so bile zadnje dni zelo raztresene po vsem operativnem območju odreda. Drugi bataljon je bil razdeljen na majhne skupine, ki so imele nalogo tolči in dražiti sovražnika, kjer je bilo le mogoče in kjer jih je najmanj pričakoval. En vod je postavil

zasedo v bližini Železnikov, kjer je prišlo do majhnega spopada in kjer sta bila ranjena dva Nemca.

Vse enote bi se morale čimprej zbrati na Martinj vrhu oziroma v Pod vrhu, od koder bi bil premik na nove položaje. Za vrnitev 2. bataljona je poskrbel operativni oficir odreda Mirko Lakota-Triglavski, ki je bil s štabom bataljona. Prvega bataljona kurirji še dalj časa niso mogli doseči, ker se je mudil na medvoškem terenu in je bil res zelo oddaljen od Martinj vrha.

Mitralješka trojka 1. bataljona je, kot so ob vrnitvi povedali borci, v zgodnjih jutranjih urah prišla zelo previdno v neposredno bližino gradu v Goričanah, kjer so bile zaprte slovenske družine ter so jih čuvali gestapovci in policija. Nekaj časa so opazovali gibanje sovražne straže, nato pa je mitraljezec dobro pomeril in z rafalom lahke strojnice zbrojevke prestrelil stražarja, ki se je zrušil brez glasu. Varnostno službo v gradu je opravljal oddelek SS policije, ki je spadal v policijsko četo »Alpenland«. Četa je imela svoje stalno oporišče v Šentvidu nad Ljubljano.

Ponoči na 19. oktober je minerska skupina spet uničila med postajama Sv. Jošt—Podnart 180 metrov železniške proge in s tem prekinila promet za 14 ur.

Prvi bataljon je isti večer priredil miting v vasi Osolnik na medvoškem terenu. Udeležilo se ga je vse okoliško prebivalstvo, ki je z zanimanjem sledilo govoru, deklamacijam in petju izvajalcev, partizanov. Pozno ponoči je bilo mitinga konec in vsi udeleženci so se dobre volje razšli na svoje domove.

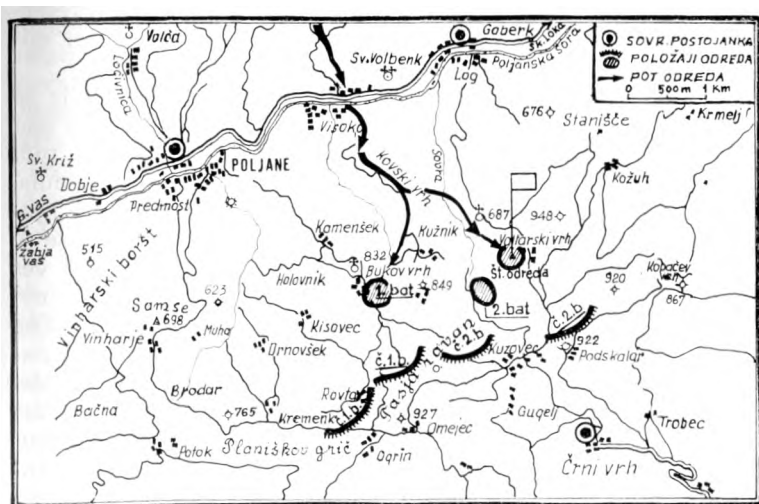
Kurirji štaba odreda so ta bataljon dosegli šele naslednji dan in ga takoj napotili v Podvrh, kjer je počakal na preostale enote in štab odreda. Vse enote s štabom vred so se zbrale v Podvrhu šele do sedme ure zvečer.

Namen štaba 9. korpusa je bil ustvariti primerno vrzel za vdore v domobranske Dolomite. Ker ni bilo mogoče razbiti utrjenih postojank od zahodne strani, od sv. Treh Kraljev, Hotedršice in Rovt, se je poveljstvo 9. korpusa odločilo za vdor od severne strani. Z razbitjem sovražnih postojank v Poljanah in Gabrku v Poljanski dolini bi bila odprta pot prek Gabrške gore in čez Poljansko Soro naravnost proti Črnemu vrhu nad Polhovim Gradcem. Hkrati bi bila tudi pot proti železniški progi Škofja Loka—Medvode—Ljubljana mnogo varnejša. Z likvidacijo postojank Poljane in Gabrk bi bila

postojanka Gorenja vas močno osamljena in bi bila lažje premagljiva, morda pa bi jo sovražnik iz taktičnih razlogov celo sam opustil. Tako bi se osvobojeno ozemlje s Cerkljanskega razširilo tudi na Poljansko dolino in Zirovsko kotlino.

Cilj operacije je bil zelo vabljev in za partizansko vojsko velikega strateškega pomena. Izvedbo operacij je prevzela 31. divizija, katere poveljstvo je v ta namen izdelalo natančen načrt. Za naskok in likvidacijo obeh postojank so določili Prešernovo brigado, ki so ji zato dodelili še topove in minerski vod: vse druge enote pa so prevzele zavarovanje in blokado sovražnih okoliških postojank. Naloga zavarovanja in obleganja oziroma blokade ni bila nič manj pomembna in težavna kot sam naskok na postojanki. Medtem ko je bilo v dveh utrjenih in odlično oboroženih postojankah okoli 50 Nemcev, je bilo treba zadržati pritisk več tisoč nemških vojakov in domobrancev iz okoliških postojank in garnizij.

Za akcijo »likvidacija postojank Poljane — Gabr« je štab 31. divizije določil še Gradnikovo brigado, Vojkovo brigado, inženirski bataljon 31. divizije, dolomitski odred, ruski bataljon 18. brigade in škofjeloški odred.

Odredne enote pod poveljstvom 31. divizije v okolici Črnega vrha nad Polhovim Gradcem

Nova naloga odrednih enot je bila blokiranje Črnega vrha nad Polhovim Gradcem s severozahodne strani. Bila je zelo zahtevna in odgovorna. Tudi druge enote so imele točno določene naloge.

Gradnikova brigada je morala zavarovati smer iz Škofje Loke. Dodelili so ji še minersko desetino inženirskega bataljona in ruski bataljon 18. brigade 30. divizije.

Prešernova brigada je morala napasti in likvidirati postojanko v Poljanah in po tej likvidaciji preiti takoj na likvidacijo postojanke v Gabrku. Dodelili so jim še topove in minerski vod.

Vojkova brigada je morala s tesno blokado Gorenje vasi Preprečiti sleherno sovražnikovo intervencijo iz te postojanke. Dolomitski odred je akcijo varoval pred izpadom sovražnika iz postojanke Lučine.

Bataljon 18. bazoviške brigade, ki je bil tudi priključen veliki akciji, naj bi zasedel položaje na Razpotju ter zadržal morebitno sovražnikovo intervencijo iz Idrije. Temu so priključili še en vod inženirskega bataljona.

Inženirski bataljon 31. divizije je moral temeljito razrušiti cesto Gorenja vas—Škofja Loka. Poleg tega je moral poslati v Gradnikovo brigado minersko desetino in eno Prešernovi brigadi z vsem potrebnim minerskim materialom ter minerski vod bataljonu bazoviške brigade.

Iz Podvrha se je najprej premaknil 1. bataljon in je že do devetih zvečer zasedel položaje v bližini Črnega vrha nad Polhovim Gradcem. Ob sedmih zvečer je krenil na pot tudi štab odreda skupaj z 2. bataljonom. Noč je bila tako temna, da ni bilo videti tovariša pred seboj, dokler nisi zadel ob njegov nahrbtnik. Večkrat se je kdo spotaknil in padel, pa se je hitro spet pobral in nadaljeval pot. Komandant Blaž je ves čas s svojimi šalami držal v dobri volji vso kolono. Skoraj nevede smo dosegli Poljansko Soro in jo prekoračili pri vasi Log ter na drugi strani počivali. Tu je komandant vse skupaj nagovoril in jim opisal njihove naloge ter jih navdušil na boje, ki jih bodo morali voditi okoli Črnega vrha. Vse enote je razdelil v dve koloni. Z eno je odšel komandant 2. bataljona, druga pa se je pridružila štabni četi, ki ji je bil na čelu komandant odreda. Okoli desete ure zvečer smo prišli na določena mesta. Stab odreda se je namestil na Val terskem vrhu, druge enote pa so bile razmeščene po grebenih v severozahodnem

delu Črnega vrha. Tako so sklenili fronto z enotami 1. bataljona, ki so bile že na položajih. Takoj so postavili telefonske in kurirske zveze med enotami. Noč je potekla mirno.

Štab odreda je bil 21. oktobra na Valterskem vrhu, oba bataljona pa sta držala položaje okrog Črnega vrha nad Polhovim Gradcem in imela nalogo, da preprečita sleherni izpad sovražnika iz njegovih postojank.

Patrulja 2. bataljona je že ob peti uri zjutraj v vasi Crni vrh zadela na domobransko patroljo. Prišlo je do praske, ki ni imela drugih posledic, razen tega, da je sovražnik zvedel za navzočnost partizanov in bil takoj previdnejši. Umaknili so se vsak v svojo smer.

Prvi bataljon je poslal proti Črnemu vrhu ostrostrelsko trojko, da bi napadla sovražnika pred samo postojanko. Previdno so se fantje priplazili v vas in se približali postojanki na kakih 200 metrov. Opazili so sovražno patroljo, ki je ravno zapuščala postojanko in krenila na teren. Nanjo so takoj odprli ogenj in jo razpršili. Trije domobranci so obležali, drugi pa so pobegnili. Iz postojanke so na trojko takoj odprli močan mitralješki ogenj, a so se kljub temu vsi srečno vrnili v bataljon. Ob zori je komandant obšel položaje in dajal borcem in vodstvu navodila za primer sovražnega napada. Na odseku 1. bataljona je prišlo podnevi pogosto do manjših spopadov s sovražno pehoto, ki je skušala prodreti skozi naše položaje. Odredovci so domobrance brez lastnih izgub odbili. Ker sovražnik s pehoto ni mogel uspeti, je začel obstreljevati položaje s težkim orožjem, a kljub temu ni uspel. Proti večeru je tudi na položaje 2. bataljona padlo nekaj težkih minometnih min, ki prav tako niso napravile nobene škode.

Borci 1. bataljona so ta dan mobilizirali 7 novincev, ki so jih takoj vključili v odredne enote. Noč je na vseh položajih minila mirno.

Kaj se je tega dne dogajalo okrog postojanke Poljane, je deloma razvidno iz poročila orožniške postaje v Poljanah. Poročilo je sicer napisano zelo pedantno in po točno določenem nemškem obrazcu za take stvari, toda v njegovo avtentičnost tudi ne moremo stoddotno verjeti, ker si nekatera dejstva nasprotujejo s poročili Prešernove brigade, ki je napadala Poljane. Poročilo je naslovljeno »Vodstvenemu štabu za boj proti bandam, Bled« in se v prevodu glasi:

1. **Položaj:** Kaže, da so partizani začeli z blokado prostora severozahodno od postojanke Gorenja vas in Poljane.

2. **Predvidevanja postojanke Poljane:** Po možnosti večji del moštva izpeljati iz postojanke na primerna mesta za obrambo in protinapad.

3. Moč postojanke: 8 orožnikov iz postojanke Gorenja vas 30 graničarjev iz postojanke Gorenja vas in 20 policistov. Skupaj 58 mož.

4. **Začetek bojev in njihov potek:** 21. oktobra ob 7. uri zjutraj. Posamezne patrulje so bile na obhodu prek Dobrave, Žabje vasi, okoli 150 metrov v stran od Poljanske Sore. Na poti nazaj od Žabje vasi so opazile kakih 300 metrov nad Poljansko Soro partizanske zasede. Na te zasede so patrulje takoj odprle ogenj iz mitraljezov in minometov. Partizani so se pred prvim ognjem nekoliko umaknili na višje ležeče položaje in medtem odgovarjali s strojniciami. Orožniki in del graničarjev so se povzpeli za njimi do prvih višin, medtem ko so jih preostali policisti ščitili z mitralješkim ognjem. Morali bi preiti še eno globjo grapo, ko so policisti opazili 'drugo partizansko zasedo, ki je štela vsaj trideset mož, in se takoj spopadli z njo. Partizane so potisnili še nekoliko višje in se približali Poljanam. Okoli pol enajste ure smo opazili, da so partizani gosto posedli višine okoli Poljan. Na vse sovražne položaje smo odprli ogenj, ki pa položaja ni mogel spremeniti. Partizani so močno odgovarjali in se niso več umaknili.

V tem položaju smo ostali do 14. ure. Takrat smo opazili, da so partizani z izstrelki zažgali streho postojanke v Poljanah. To smo lahko opazovali. Z 58 možmi, ki sem jih imel na razpolago, je bilo nemogoče karkoli ukreniti. Če bi se spustili v vas, bi nas sovražnik že na poti do zadnjega pokosil. Zato smo se umaknili nazaj proti Dobravi in Žabji vasi. Medtem so seveda naši minometi neprekinjeno obstreljevali sovražnika.

Tedaj se je nenadoma razleglo divje streljanje iz severovzhodne strani. Orožništvo iz Visokega je poseglo v boj s številnimi mitraljezi. Razvili smo uničujoč ogenj iz postojank Gorenja vas, Poljane in Visoko proti višinam, ki jih je držal sovražnik. Po 30-minutnem gostem ognju vseh treh postojank se je sovražnik umaknil in smo se lahko vrnili v postojanko.

5. **Zaključek:** Končalo se je 21. oktobra 1944 ob 17. uri.

6. **Posledice:** Lastnih izgub nismo imeli. Nasprotnikovih izgub pa nismo mogli ugotoviti in ne vemo če jih je imel.

7. in 8. Posebnih novosti in metod v sovražni taktiki nismo zaznali. Skic o bojih nimamo.

Nemško poročilo postojanke Poljane je bilo zadnje in so ga napisali tisti, ki so se rešili iz postojanke v Gorenjo vas. Iz poročila se vidi, da Nemci svojim nadrejenim na Bledu niso hoteli priznati, da so že prvi dan izgubili postojanko in da so svoje poročilo zaključili, ne da bi navedli tako pomembno dejstvo. Verjetno' so računali, da se bo že naslednji dan bojna sreča obrnila njim v korist.

Postojanka Poljane je po poročilu štaba Prešernove brigade padla pod udarci 2. bataljona 21. oktobra ob pol osmih zvečer.

Poveljstvo 31. divizije je od celotnega bojnega načrta odstopilo le toliko, da enote Prešernove brigade niso še isto noč napadle Gabrka, kot je bilo prvotno predvideno.

V zgodnjih jutranjih urah drugega dne je prišlo od štaba 31. divizije povelje, po katerem se je moral ves odred premakniti na območje Kladje—Zirovski vrh. Drugi dan bojev v Poljanski dolini so bile enote 31. divizije še vedno na svojih mestih. Vendar je bilo treba spretno manevrirati, da je tako številna partizanska vojska lahko še naprej vzdržala v dolini, ne da bi sovražnik mogel ugotoviti, kje je njena glavnina in kakšne so njene namere.

Ob 6. uri zjutraj so se enote odreda zbrale na Valterskem vrhu, kjer so borci zvedeli za smer pohoda.

Takoj nato je ves odred ob zvokih harmonike zapustil Valterski vrh in krenil na novo področje. Godec je ne glede na bližino sovražnih postojank igral vesele koračnice, ki so borce tako poživile, da so sploh pozabili, da so na nevarnem belogardističnem ozemlju. Borci so bili navdušeni nad uspehom Prešernovcev v Poljanah. Pot, ki je bila zelo dolga in težavna, so kar nevede prehodili. Po šestih urah hoje je odred prispel na nove položaje Kladje—Zirovski vrh. Prvi bataljon se je nastanil pri Pivku, 2. bataljon pa je ostal v vasi Kladje. Ker je ta dan moštvo jedlo samo enkrat, je komandant odreda odločil, da so kuhali še dvakrat, tudi ponoči, in odnesli hrano borcem na položaje.

Takoj so vzpostavili zvezo z dolomitskim odredom, čigar patrulje so se potem srečavale z odredovimi in druga drugo obveščale o spremembah na terenu. Drugi bataljon je zavaroval dohode proti Lučinam in Gorenji vasi. Noč je potekala mirno na vseh odsekih.

Tudi 23. oktobra so enote odreda na položajih Kladje—Zirovski vrh vzdrževale stike z dolomitskim odredom. Ves dan je potekal mirno.

Zgodaj zjutraj je ostrostrelska trojka krenila proti Trati pri Gorenji vasi. Ko se je dvignila megla, si je poiskala mesto in prežala na sovražno postojanko. Brž, ko se je pojavil nemški stražar, je že padlo nanj nekaj dobro pomerjenih strel iz pušk, da se je zgrudil pred bunkerjem. Nekaj trenutkov nato so opazili, da se premika in plazi proti zaklonu, zato so sklepali, da so ga samo ranili. V vsakem primeru je bil izločen iz vojske spet en sovražnik. Medtem so iz postojanke že močno reagirali z vsemi orožji, ostrostrelci pa so se spretno umaknili iz dosega njihovih izstrelkov.

V štabu je bil sestanek vseh intendantov odrednih enot, ki sta ga vodila komandant in politični komisar odreda. Komisar je intendantom dopovedoval, kako pomembno je njihovo delo v enotah in poudaril, da morajo biti pri preskrbi še bolj aktivni. Prvi pogoj za vojaka, da more vzdržati take napore, je zadostna in izdatna hrana. Na tem sestanku so sklenili, da bodo pri vseh prihodnjih pohodih intendanti po možnosti odšli naprej in poskrbeli za hrano, da se bodo enote na novih prodorčjih operacij vedno najprej nasitile, ali pa vsaj obenem, ko bodo zasedle položaje, dobile tudi hrano.

Odred je na teh položajih ostal še ves naslednji dan 24. oktobra. Sovražnik je tičal v svojih postojankah Lučine in Gorenja vas ter niti izvidnic ni pošiljal. Odredne patrolje so nadzorovale ves teren do strelne bližine omenjenih postojank.

Ostrostrelske trojke pa ta dan niso imele uspeha. Sovražnik je bil v postojankah tako buden, da je na vsak najmanjši šum že pošiljal dolge rafale proti okoliškim položajem in se mu ostrostrelci sploh niso mogli približati.

Ob 9. uri zvečer je prišlo povelje štaba 31. divizije, po katerem se je moral odred ponovno premakniti proti Črnemu vrhu nad Polhovim Gradcem.

Po dveh dneh pozicijskih bojov v bližnji okolici Škofje Loke med Poljansko in Selško dolino ter na severozahodnih robovih Dolomitov se je štab 31. divizije odločil za nagel udar na postojanko Gabrk. Z uničenjem tega gnezda bi divizija opravila svojo nalogo v Poljanski dolini.

Enote 31. divizije so se na večer 24. oktobra ponovno premestile na svoje prejšnje položaje, ki so jih imele pri napadu

na postojanko Poljane. Gradnikovci so varovali dohod po cesti od Škofje Loke. Prešernova brigada se je priključila levemu krilu Gradnikove in raztegnila zavarovanje od Breznice prek gorske ceste Škofja Loka—Blegoš do Sv. Tomaža na Selški strani in do Rovt pri Sv. Lenartu. Tako je varovala dohode po gorski cesti na Gabrško goro ter po cesti iz Škofje Loke v Selško dolino in pazila na sovražne posadke postojank Dolenja vas, Selca in Železniki v Selški dolini. Vojkova brigada je oblegala Gorenjo vas, dolomitski odred Lučine, škofje-loški odred pa je ponovno blokiral Črni vrh.

Postojanko Gabrk je napadel ruski bataljon 18. bazoviške brigade, ki zaradi izredno močne utrjenosti šole v Gabrku, kjer je bila postojanka ni imel zaželenih uspehov. Sovražnik je šele 25. oktobra popoldne klonil, zapustil postojanko in se umaknil na desni breg Poljanske Sore.

V eni uri je odred zbral vse svoje enote in se spet podal na šest ur dolg pohod iz grape v grapo, proti novim položajem oziroma tja, kjer je bil pred nekaj dnevi. Ker so bili borci že dva dni in dve noči nenehno na položajih, je ta pohod terjal od njih skrajne napore.

Nočni pohod je potekal v popolni tišini. Ob 6. uri zjutraj pa je odred že zasedel položaje Črni vrh—Bukov vrh. Bila je zelo gosta megla in brž ko so se približali določenim kotam, je že prišlo do streljanja. Zadeli smo ob enote Gradnikove brigade, ki so po vpitju komandanta Blaža takoj spoznali svojega nekdanjega načelnika štaba in utišali orožje. Zadetkov k sreči ni bilo. S tem je bila vzpostavljena zveza z desnim krilom divizije.

Stab odreda se je namestil na Bukovem vrhu, od koder je vodil vojaške in administrativne posle. Patrulje so ves čas odhajale na teren in skušale odkrivati sovražne premike, kar je bilo zaradi goste megle zelo težavno. Poslane so bile tudi ostrostrelske trojke, da bi domobrance strahovale prav pred njihovo postojanko v Črnem vrhu.

Na sektorju 2. bataljona je sovražnik čez dan večkrat napadel z lahkim orožjem. Odredovci so ga vsakokrat odbili, ne da bi pri tem utrpeli lastne izgube. Tudi na odseku 1. bataljona je sovražnik napadel ta dan večkrat brez uspeha.

Stab odreda je bil naslednji dan še vedno na Bukovem vrhu. Enote obeh bataljonov so držale položaje na Pasji ravni

(trig. 1030), Kopačevem vrhu (k. 920 in 808), kjer čez noč ni bilo nobenih sprememb.

Okoli devete ure je zaseda 2. bataljona opazila sovražno kolono kakih 40 mož, ki je prodirala od Črnega vrha nad Polhovim Gradcem proti Pasji ravni. Čeprav je zaseda štela komaj 14 borcev z dvema puškomitraljezoma, je sovražnika takoj napadla. Ta se je hitro znašel in kar čelno napadel njene položaje. Zasedi je takoj v začetku spopada odpovedal en puškomitraljez, kar bi bilo skoraj usodno za vso skupino. Po polurnem hudem obstreljevanju se je morala umakniti, ker je bila sovražnikova premoč le prevelika.

Toda pri Studenčicah je sovražna patrulja, ki je prišla iz Škofje Loke, presenetila kuhinjo ter ubila kuharja, enega borca pa ranila v nogo. Kuhar Janez ni zastoj predal svojega življenja. Smrtno ranjen je še izvlekel svojo staro pištolo in prav od blizu posvetil nekemu sovražnemu vojaku naravnost v čelo, da se je krvaveč zvalil poleg njega na tla. Drugega strela Janez ni več zmogel, ker je prej omahnil pod sovražnimi rafali.

Hkrati se je 1. bataljon v bližini Valterskega vrha spoprijel z dvema sovražnima kolonama, ki sta prodirali proti Kopačevemu in Bukovemu vrhu. Nemški koloni sta bili močni in sta šteli po hitri presoji okoli 500 mož. Manevrirali so tako, da bi obkolili 1. bataljon in ga skušali uničiti. Sovražnik je prav gotovo vedel, da ima opravka z zaščitnico napadalcev postojanke Gabrk. Takoj ko je prišel na primerno strelno razdaljo, so ga odredovci začeli obstreljevati. Nemci so odgovarjali tudi s težkim orožjem, toda 1. bataljon je vztrajal na svojih položajih. Komandant Franc Košenina se ni dal ugnati. »Ce jih je veliko, imamo vsaj kam streljati!« je bodril svoje borce.

Medtem so odjeknili prvi streli prav v bližini hiše, kjer je bil štab odreda. Sovražniku je na nekaj mestih uspelo prodreti in se prebiti skozi položaje. Štab je takoj ukrenil vse potrebno za umik, ki je taki premoči moral slediti. Najprej so odpremili ranjenca, nato pa kuharice ter štabno pisarno. Vsi drugi pa so pohiteli na položaje in samo streljaj od mesta štaba že posegli v boj. Kljub hudemu obstreljevanju s težkim orožjem so držali mnogo premočnega sovražnika pri tleh skoraj 2 uri. Ker pritisk Nemcev ni popustil, so se nato postopoma umikali proti Bukovemu vrhu in se združili z 2. bataljonom.

Umikali so se dalje skupaj in na Kisovcu zasedli nove položaje. To je bila točka, ki je obvladala Bukov in Valterski vrh ter Pasjo ravan. Tam je odred držal položaj ves dan, z nočjo pa se je tudi sovražnik umaknil v postojanko Crni vrh in Škofja Loka. Razen enega ranjenca ni bilo nobenih izgub, čeprav je bil zelo vroč dan. Sovražnik je imel po ocenah borcev več mrtvih in precej ranjenih. Okoli 21. ure je odred v največji tišini zapustil ta vroči teren in se srečno prebil čez Poljansko Soro samo streljaj od Gorenje vasi. Odredova kolona je šla kar čez most v Žabji vasi in nadaljevala pot proti Javorju, kamor je prišla ob 2. uri po polnoči.

Komandant, komisar in namestnik komisarja so se še isto noč javili v štabu 31. divizije, kjer so poročali o dnevnih bojih pri Črnem vrhu ter sprejeli navodila in nadaljnje odredbe za prihodnji dan.

Vse enote so se namestile v Javorju in se dopoldne nekoliko odpočile.

Ob 3. uri popoldne je celoten odred spet zapustil Javorje in po nalogu štaba 31. divizije ponovno krenil proti Črnemu vrhu. To je bil že tretji pohod med domobranske postojanke v zadnjih nekaj dneh. Odred je moral še dalje blokirati postojanko v Črnem vrhu in zadrževati sovražnika, da ne bi vpadel v bok tistim enotam 31. divizije, ki so zapirale vhod Nemcem v Poljansko in Selško dolino.

Dež je lil kakor iz škafo, ko so bile čete odreda zbrane sredi vasi. Blaž je po stari navadi nagovoril borce, jih spodbujal ter jim dvigal pogum za ponoven pohod tja, od koder so se šele pred nekaj urami vrnili. Borci so se zavedali, da je tudi odred doprinesel svoje k uspehom 31. divizije in so vedeli, da je vrnitev med sovražne postojanke nujna. Pot v Dolomite je sedaj vodila skozi Poljane, kjer je bila še pred nekaj dnevi močna postojanka. Prav to je fantom tako dvignilo bojni duh, da niso čutili ne utrujenosti in ne dežja, ki jih je namakal do kože.

Navzočnost odreda na desnem bregu Poljanske Sore je imela tudi velik političen pomen. Tam je domobranska propaganda spravila v postojanke velik del odraslih moških in prav odredne enote so jim dokazovale, da se moč naše vojske krepi in veča in da so njihove postojanke vsak dan bolj trhle.

Ob devetih zvečer so bile odredove enote spet na Bukovem vrhu in Pasji ravni na svojih prejšnjih položajih. Neka-

teri prebivalci so bili zaprepaščeni; komaj so njihovi domobranci odšli v postojanke, že so partizani spet tam, kot so bili pred osmimi urami.

Medtem je prispelo sporočilo minerske skupine 2. bataljona, ki pravi: »Dne 21. oktobra so položili minerei na cesti med Dolenjo vasjo in Selcami mine na pritisk, na katere je zavozil nemški kamion in zletel v zrak. Vozilo je bilo uničeno in štirje Nemci so bili teže ranjeni. Med njimi je policijski oficir, poročnik. Dne 23. oktobra so isti minerei pognali v zrak 120 m železniške proge med postajama Sv. Jošt—Podnart ter uničili železniški voz za pobiranje min. Promet je bil ustavljen za 11 ur. Dne 24. oktobra so minerei povečali svoje število za štiri borce, ki so jih mobilizirali v vasi Dorfarje in Sutna, 25. oktobra pa so minirali in uničili betonski most na progi med postajama Sv. Jošt—Podnart.«

Štab odreda je bil 28. oktobra še vedno na Kremenku, bataljoni pa so še držali položaje na Bukovem vrhu in Pasji ravni. Ves prostor od Črnega vrha do Lučin so nadzorovale odredne patrulje in izvidnice.

Okoli desetih se je vrnil obveščevalec in javil, da je užgala nanj sovražna patrulja, ki je po njegovi sodbi štela 40 do 50 mož. Takoj so poslali dve bojni patrulji s strojnicami, da bi napadle sovražnika v bok.

Kmalu so prav s tistega mesta, kjer je bil štab, opazili napadalce. Blaž je takoj pograbil puško in z njim so vsi člani štaba ter štabna četa hiteli na položaje. Vžgali so po domobrancih. Ti so ravno gonili živino z neke njim naklonjene kmetije, ki se jim je v zadnjih dneh zdela preveč izpostavljena. Hoteli so zaščititi živino. Tedaj so jih nepričakovano obsule partizanske krogle. Borci so navdušeno nabijali po sovražniku, ki je takoj pustil živino in se v paničnem begu pognal čez rob griča, da bi ušel ognju. Toda komaj je pribežal čez rob, mu je posvetila v bok patrulja, ki ga je ves čas zasledovala in se mu medtem približala. Eden je obležal, drugi pa so jo še hitreje ubrali proti postojanki. Čeprav so prišli iz postojanke Lučine, jim je bilo varneje in bližje v Crni vrh. Zato so se zagnali mimo Pasje ravni, kjer pa so zopet naleteli na odredovce. Mitraljezec 1. bataljona Zdravko, se je njihovi bočni zaščiti približal na 30 metrov in užgal z lahko strojnico po njih, da je eden takoj obležal. Zmeda med njimi je bila še večja in že je kazalo, da bo odred dobil celo ujetnike, ko je vse zemljišče

zagrnila gosta megla. Ker so bili domobranci domačini in dobri poznavalci terena, so meglo izkoristili in na žalost odredovcem pobegnili. Ta dogodek je močno dvignil borbeni duh fantov, saj so po daljšem molku zopet zagospodarili partizanski mitraljezi in pokazali domobrancem, da bodo tudi to območje, ki je bilo pod močnim sovražnim vplivom, enkrat le morali zapustiti.

V hiši, od koder so domobranci gnali živino, so seveda takoj nato pospravili še ostalo. Dobili so še prašiča, govedo in nekaj knjig povesti, ki so jih poslali v ambulanto, da bi si z njimi bolniki krajšali čas.

Viri : Povelje štaba 31. divizije z dne 19. oktobra 1944, fase. 294 a v AIZDG; Ukaz štaba 31. divizije z¹ dne 19. oktobra 1944 za napad na postojanki Poljane in Gabrk, Zbornik VI/16, dok. št. 122; Poročilo orožniške postaje Poljane z dne 21. oktobra 1944, fase. 6/III v AIZDG; Gradivo 3. bataljona SS policijskega polka TODT v Kranju, fase. 4/1, nemški arhiv v AIZDG; Dnevna operativna poročila škočjeloškega odreda štabu 9. korpusa za 21., 22. in 23. oktober 1944, fase. 294 v AIZDG.

OBLEGANJE GORENJE VASI

Devetindvajsetega oktobra je nov ukaz 31. divizije spet določil odredu zamenjavo položajev. Zapustiti je bilo treba Dolomite in se spet premakniti v predel Srednje Brdo—Sv. Križ. Od tod naj bi enote odreda nadzorovale sovražnika v postojanki Gorenja vas in mu preprečevale izpade proti Poljanam.

Točno opolnoči so se zbrale vse enote odreda in krenile na pot. V najhujšem dežju se je kolona pomikala po robovih Dolomitov v dolino in jo pri Poljanah prekoračila. Ob štirih zjutraj so se ustavile na novem področju. Moštvo se je najprej nekoliko posušilo, nato pa še pred 6. uro zasedlo predvidene položaje. Odred je zamenjal borce Vojkove brigade, ki je doslej blokirala postojanko Gorenja vas. Nezadovoljnejšev med borci ni bilo, čeprav jih je vse dni in noči pral mrzel dež. Celo ponosni so bili, da so jim zaupali blokado postojank, ki so imele vsaj še enkrat številnejše posadke, kot jo je štel odred.

Ves dan so bile delavne samo patrolje in izvidnice, sovražnik pa se ni prikazal.

Zvečer tega dne so se v štabu sestali vsi poveljniki odreda. Ob takih priložnostih je imel navadno besedo komandant Blaž, ki je mladim starešinam bataljonov nazorno prikazoval njihove naloge, ki jih imajo kot poveljniki in komisarji čet in bataljonov in kako velike in pomembne naloge jih še čakajo. To pot so obdelali več primerov iz zadnjih dni v Dolomitih. Največ so govorili o samopobudah, ki se pri mlajših večkrat le premalo prikažejo. Mladi komandirji, vodniki in komandanti so z velikim zanimanjem sledili pouku in primerom starejših, prekaljenih borcev. Sadovi takih konferenc so se vedno kmalu pokazali.

Po sestanku je odred priredil kulturni večer v Srednjem brdu za vojsko in civilno prebivalstvo. Program je začel odredni komisar Volčič z govorom, v katerem je opisal svetovni politični in vojaški položaj. Vsi navzoči so mu z zanimanjem sledili. Govor je zaključil z vzkliki narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije in maršalu Titu ter zaveznikom. Nato je Blaž deklariral svojo pesnitev »Crni vrh«, ki je vse navdušila.

Ko so skupaj zapeli »Hej brigade«, je komandant še recitiral eno svojih del v prozi. Njegova ognjevitost je napravila na poslušalce silen vtis. Zapeli so še nekaj pesmi, potem pa je harmonikar Vinko raztegnil meh, s katerim je razgibal vse, tudi še tako utrujene podplate. Ob enajstih zvečer so zabavo zaključili.

Iz zavezniške pošiljke je ta dan tudi odred prevzel puško-mitraljez »bren« in 15 pušk, razen tega pa še težko italijansko bredo. Novo orožje so razdelili četam, ki so ga bile zelo ve-sele in so obljubile, da ga bodo častno uporabljale.

Odred je bil zdaj na položajih nad Gorenjo vasjo. Enote so bile razporejene od Sv. Križa prek Hlavčih njiv in Dolenjega brda do cestnega križišča Gorenja vas—Hotavlje in Gorenja vas—Lučine. Tako je bila blokirana postojanka Gorenja vas, iz katere ni mogel nihče neopaženo ven ne noter. Borci, ki niso bili v zasedah, so patroljirali po okolici in nadzorovali gibanje sovražnika.

Popoldne so čete odšle s položajev, sovražnika pa so nadzirale le patrolje in izvidnice. Borci so se tako mogli izmenoma nekoliko očistiti in odpočiti od napornih dni v Dolomitih. Očistili so tudi orožje. Po četah so imeli politični komisarji

tudi politične ure in debate o svetovnem položaju, kar je bilo za borce vedno zelo zanimivo in dobrodošlo.

Ves dan ni prišlo do nobenega stika s sovražnikom.

Kljub temu, da so bili borci že vse dni in noči na položajih, so intendant in kuharji skrbeli, da so dobivali redno toplo in zadostno hrano. To je bil njihov pomemben prispevek k uspehom in bojni sposobnosti odreda.

Ponoči se je vrnil del 2. bataljona pod vodstvom komisarja Lada Rapeja, ki je ves čas operiral na območju Sv. Mohor—Planica. V zadnjih dveh dneh so mobilizirali in odpremili komandi gorenjskega vojnega področja deset novincev iz Bitnja pri Kranju. V spopadu z domobranci so v tej vasi ubili enega sovražnika.

Odredne enote so še vedno blokirale Gorenjo vas in so bile pod poveljstvom 31. divizije.

Ze pred zoro so odšli obveščevalci in patrulje za zavarovanje okolice, enote obeh bataljonov pa so spet zasedle položaje prejšnjega dne.

Poslali so tudi tri ostrostrelce z nalogo, da bi še bolj vznemirjali postojanko. Trojka se je pritihovala v neposredno bližino vasi in dobro skrita prežala na sovražnika. Sele okoli štirih popoldne je zapustil postojanko domobranci kurir s kolesom v spremstvu neke ženske. Trojka se je odločila, da ujame kurirja, ki se je bližal njihovu skrivališču. Se kakih 30 metrov jih je ločilo in samo majhen premik je zadoščal, da je sovražnik, ki je z vaškega zvonika spremljal kurirja, opazil tudi trojko, proti kateri je korakal kurir s kolesom ob roki. V hipu je z mitralješkim ognjem užgal tako precizno, da so komaj uspeli ostrostrelci zdrkniti iz skrivališča, ne da bi sploh pomislili na strel. Rešili so se vsi. Tedaj so z zvonika opazili tudi eno partizansko zasedo in nanjo usmerili ogenj svojega orožja. Zaseda se je morala umakniti z enim težkim ranjencem. Zadel ga je delček minometne mine tako hudo, da je v nekaj minutah podlegel ranam in je bil ves trud tovarišev zaman. Zanj je bil, žal, boj končan, niti pokopa mu niso mogli privoščiti, ker je bil sovražni ogenj premočan in mesto preveč izpostavljeno.

Zvečer je 1. bataljon priredil kratek miting v spomin na oktobrsko revolucijo. Prireditvev je bila samo za vojsko.

Na dan mrtvih 1. novembra, je odred še vedno blokiral Gorenjo vas. Položaje čet so nekoliko popravili, da sta bata-

ljona mogla drug drugemu kriti hrbet in hkrati onemogočila, da ne bi sovražnik s težkim orožjem spet razbil kakšne zasede, ki jo je morda prejšnji dan opazil.

Dopoldne je bilo mirno. Popoldne je Franc Pegam odšel z Vidicem in Stankovičem v ostrostrelsko akcijo. Hotel je sovražniku plačati vsaj »zob za zob« za včeraj ubitega svojega tovariša. V bližini bunkerjev so počakali, da je padel mrak. Tedaj sta Stankovič in Vidic zasedla ugodni mesti, da bi krila Pegama pri umiku. Ta se je namreč splazil v neposredno bližino bunkerja, kjer je v gostem mraku stal stražar. Pomeril je nanj s puško in ga zadel točno v prsi, da se je takoj zgrudil. Nanj je oddal še dva strela, nato so se vsi trije srečno umaknili iz vasi. Sovražnik je plačal padlega sodruga, ni pa to pot, za čuda, oddal nobenega strela.

Na večer tega dne je štab 31. divizije odredu dovolil, naj deluje na lastno pobudo.

V zgodnjih jutranjih urah so odredove enote krenile proti Blegošu in se ustavile v vasi Mala Jelovica. Oba bataljona sta prevzela zavarovanje, da se je večina borcev lahko malo odpočila in poskrbela za osebno nego.

Ko je kolona odreda zjutraj še v popolni temi zapuščala položaje pri Gorenji vasi, je en vod 1. bataljona po nalogu štaba odreda prodir v neposredno bližino domobranske postojanke v Gorenji vasi in jo iz bližine demonstrativno napadel, s čimer ga je ponovno zmedel. Med pravimi salvami minskih eksplozij in mitraljeških rafalov se je vod potem spretno izmuznil in se kmalu priključil glavnini odreda.

Zvečer so obveščevalci prinesli vest, da proti Javorju in Martinj vrhu prodira 1500 sovražnikov. Štab je takoj razposlal izvidnice in patrolje, ki so se vrnile šele proti jutru in sporočile, da je bilo teh 1500 Nemcev le plod belogardistične propagande, ki je nameravala kratiti počitek izmučenim partizanom. »Jim bomo že tudi mi še zrahljali živce, da niti v bunkerjih ne bodo mirno počivali,« so rekli nato v štabu in komisarji so to geslo razširili dalje do borcev. Obveščevalna služba je šla na delo, da bi izsledila propagandista in ga kaznovala.

Drugega novembra je komisija za »tekmovanje zmage« pri štabu odreda poslala ocenjevalni komisiji štaba 9. korpusa svojo prvo dvomesečno poročilo o uspehu odreda v boju s sovražnikom. Poročilo je obsegalo vse sektorje dela.

V prvem oddelku poročila, ki je obravnavalo vojaška vprašanja, navaja, da je odred izvedel v času tekmovanja skupno 51 vojaških in sabotažnih akcij. V teh akcijah so njegove enote ubile 45 sovražnikov, 19 ranile, 13 pa verjetno ubile ali ranile. Odred je imel v tem času 14 padlih in 8 ranjenih borcev. S sabotažnimi akcijami na železniški progi je uničil 1560 metrov proge. Poškodovanih ali uničenih je bilo 5 lokomotiv, 18 vagonov, od katerih jih je bilo 6 polnih vojaškega blaga. Promet je bil prekinjen 206 ur. Razstrelil je manjši železniški most, uničil vojaški avtomobil in motorno kolo. Odredovci so požagali 44 telefonskih drogov, zaplenili 2000 metrov telefonske žice in dva telefonska aparata, motorno kolo in 5 konj. V akcijah so se najboljše izkazali ostrostrelci in minerji 2. bataljona.

Poročilo je o političnem in kulturnem delu poročalo, da so bili štirje sestanki političnih komisarjev in delegatov odreda, na katerih so obravnavali vprašanja, kako v prvi vrsti

Nekaj članov štaba škofjeloškega odreda na Mali Jelovici (odredni skojevec Jurček Mravlje, komandant Oto Vrhunec-Blaž, komisar Tone Volčič-Sašo. Tone Lotrič in Janko Poljanc-Koder)

izboljšati politično-vzgojno delo. Skupno je bilo 65 političnih ur. Priredili so 5 mitingov in 5 kulturno propagandnih večerov za borce in prebivalce krajev, koder se je gibal odred.

Glede sanitetne službe navaja dalje, da so od 1. oktobra dalje, ko je začel poslovati sanitetni odsek, postavili 7 bolničarjev, od katerih sta samo dva opravila sanitetni tečaj že pred odhodom v NOV, druge pa so usposobili na lastnih tečajih. Sanitetnega materiala je odred nabavil toliko, da je z njim lahko pokrila vse potrebe vsaj za dva meseca. Štirikrat je bilo v odrednih enotah razuševanje s kotlom za parjenje perila.

Odsek za zveze je poročal, da imajo telefonisti dva angleška poljska aparata, 4 namizne »Siemens« aparate, 4000 metrov dobro izolirane in 2000 metrov slabše telefonske žice. Vsi telefonisti so sposobni samostojno upravljati z aparati in jih tudi popraviti, kadar pride do manjših okvar. Signalisti voda za zvezo so končali signalni tečaj, ki je trajal pri odseku za zveze 14 dni. Posedujejo 12 parov signalnih zastavic in tri optično-signalne aparate. Praktično so uspešno izvedli signalne zveze na razdaljo 2500 metrov. Radiotelegrafisti so ves čas imeli redno zvezo s štabom 9. korpusa in so oddali 54 telegramov s 3458 skupinami in sprejeli 27 telegramov z 2010 skupinami besedila. Najboljši čas kurirjev, ki so prenašali pošto ponoči po neznanem terenu, je bil 10 ur za razdaljo 26 km.

Obveščevalni center je podal poročilo, da so ga obnovili in da ima svoj obveščevalni vod. Na terenu je vod organiziral osem obveščevalnih točk ter posebno točko za spremljanje železniškega prometa. Obveščevalci so sami opravili 180 izvidniških patrolj in niso izgubili nobenega tovariša. Poskrbeli so 12 pomembnejših skic sovražnih postojank in ves potreben pisarniški material za administracijo obveščevalnega centra. Obveščevalna točka »Blegoš« je organizirala pobeg štirih domobrancev iz postojanke Lučine.

Intendantca je poročala, da so vse enote trikrat na dan dobile toplo hrano, ki je bila vedno zadostna in tečna. Hrana je bila dovolj zabeljena in nikdar nesлана. Pogosto je bila tudi kava oslajena s pravim sladkorjem. Za daljše pohode so borce preskrbeli s kruhom in mesom. V obdobju tekmovanja so intendantci nabavili 62 parov čevljev, 50 srajc, 10 spodnjih hlač in 14 vrhnih hlač, kar so razdelili najpotrebnejšim borcem. Borcem so razdelili tudi 50 brivskih aparatov s potrebnimi ščinami. Trenutno je na zalogi še 500 kg žita, ki je shranjeno

po raznih mlinih, iz katerih dobijo enote moko, kadar jo potrebujejo.

To poročilo je bilo v glavnem zelo objektivno.

Odred je po končanih skupnih akcijah z 31. divizijo imel spet proste roke, štab pa je boj proti okupatorju lahko nekaj časa vodil po lastnem preudarku.

Ker je odredno operativno območje zajemalo tudi okolico Medvod, so se morale bojne skupine odreda tudi tam čim večkrat pojaviti, čeprav je bil ta predel zelo nevaren, saj se je zajedal med nemške in domobranske postojanke na pragu Ljubljane. Prvi bataljon je ponovno krenil na omenjeno območje, da bi tam zbral kaj novih borcev ter s prehranjevalnimi in sabotažnimi akcijami pokazal sovražniku svojo navzočnost.

Tudi preostali del odreda je zapustil Malo Jelovico in se premaknil proti vzhodu. Komandant Blaž, ki je imel že bogate izkušnje, se je dobro zavedal, da so pohodi in manevriranje med sovražnimi postojankami in pred vrati njihovih postojank hkrati tudi najboljše sredstvo za dvig kondicije in bojne pripravljenosti borcev. Tudi sovražnik se ob takem načinu partizanskega boja ni mogel nikoli varno počutiti.

Štab odreda z 2. bataljonom se je premaknil proti Selški dolini. Krenil je prek Rovt in Ostrega vrha na cesto v Selški dolini, šel skozi Studeno in Češnjico prek Kališ in se ustavil v Zgornjih Lajšah. Ves dan je nalival dež, kar pa našim borcem ni vzelo dobre volje. Zavedali so se, da so zadnji uspehi enot 31. divizije v Poljanski dolini tudi uspehi škofjeloškega odreda.

Sabotažna četa je bila na svojem območju vzdolž železniške proge od Podnarta do Škofje Loke ves čas aktivna. Enaintridesetega oktobra je minirala progo med postajama Podnart—Sv. Jošt. Razstrelilni naboji so jo raztrgali na 15 mestih in prekinili promet kar za 50 ur. To je bila doslej najdaljša prekinitev in je pomenila za četo največji uspeh.

Zaradi nenehnega uničevanja železniške proge od Kranja do Jesenic in zaradi vse pogostejših napadov z lahkim orožjem na vozeče vlake, so Nemci izdajali nova navodila in še ostrejša povelja enotam za čuvanje proge in tudi civilnemu prebivalstvu. Eno od takšnih strogih navodil, ki ga je izdalo poveljstvo 517. bataljona deželnih strelcev v Radovljici oktobra 1944, je ohranjeno in se glasi:

Predmet povelja: kontrola prtljage in civilnih oseb na železniških postajah in vlakih.

S takojšnjo veljavo ukazujem, da železniška zaščitna policija kontrolira prtljago civilnih oseb na vseh kolodvorih in vlakih.

Osebe, ki se ne morejo izkazati z veljavno legitimacijo ali pa je bilo v njihovi prtljagi razstrelivo, orožje ali strelivo, treba takoj izročiti orožništvu proti posebnemu prevzemnemu potrdilu. To potrdilo o prevzemu s kratkim poročilom takoj izročiti vodji oporišča.

Dalje ukazujem, da je na progi Kranj—Jesenice prepovedano stati na hodnikih vlakov. Pri ponovnih pojavih tega takoj streljajte (samo zastraševalno). Plošče z napisi: »Zadrževanje stoje na hodnikih vozečega vlaka je prepovedano. Potnik, ki ne bo upošteval te prepovedi, bo streljan!«, je treba v nemščini in slovenščini takoj izobesiti na vidnih mestih na vseh železniških postajah. Preden vlak odpelje s postaje, mora železniška zaščitna policija zapreti vsa okna. Dokler niso zaprta okna, ne sme z železniške postaje odpeljati noben vlak.

Odredu so takšni nemški varnostni ukrepi govorili o silni nemški stiski. Sovražnik je s tem nehote priznal, da mu partizanska vojska nenehno jemlje iz rok politično in vojaško oblast nad položajem na Gorenjskem.

Viri : Povelje štaba 31. divizije z dne 23. oktobra 1944, fase. 294/a, v AIZDG; Ukaz 517. bataljona deželnih strelcev z dne 31. oktobra 1944, fase. 17, nemški arhiv v IZDG; Zbornik VI/17 operativno poročilo štaba 9. korpusa za drugo polovico oktobra 1944, Zbornik VI/17, dok. št. 21.

SEVERNO OD SELŽKE DOLINE

Stab odreda z 2. bataljonom je bil v Lajšah. Njegove patrulje so nadzirale vse ozemlje od Dražgoš do Kroke in Kranja ter do Škofje Loke. Povsod je bilo mirno, ker sovražnik še ni začutil navzočnosti odreda. Le ostrostrelci niso mirovali. Odšli so proti Selcam, kjer bi morda le dobili koga na muho. Kodranov Tone, ki so ga šteli za dobrega ostrostrelca, je zvedel, da nek orožnik zahaja v vas h kmečkemu dekletu. Prav tega so vzeli na muho. Poiskali so hišo in ga počakali. Res se je kmalu pojavil na pragu. Zadnjikrat si se zabaval s slovenskim dekletom, so pomislili. Kodran je prislonil puško ob bližnje drevo in že je odjeknil strel. Obupen krik je zamrl v rezkem poku

puške in zgrudil se je v krvi. Ostrostrelci so pripovedovali, da do padlega Nemca niso mogli, da bi mu vzeli orožje, ker je bilo preblizu bunkerjev in zaradi sovražnega ognja neizvedljivo. Po opravljeni akciji so fantje pohiteli nazaj v svojo enoto.

Zvečer je vod 2. bataljona odšel v prehranjevalno akcijo v Selca. Z njim sta šla tudi komandant Blaž in pomočnik komisarja Milan Janežič. Ker Nemci kljub temu, da so čutili partizane, niso dali od sebe nobenega glasu, sta jih Blaž in Milan izzivala. Splazila sta se v bližino postojanke in užgala z brzostrelkami. Nemci niso mogli več molčati. Začeli so kar na slepo nabijati, vendar niso prizadejali nobene škode. Nabrano blago so medtem borci že davno spravili na varno. Takšni lažni napadi so Nemce prisiljevali, da so se upali iti iz postojank samo v večjih skupinah in ob večjih hajkah.

Drugi vod iz 2. bataljona je ta večer v Dolenji vasi rekviriral 250 kg usnja, ki so ga uporabili za popravilo čevljev. Čeprav je bila sovražna postojanka oddaljena komaj 100 metrov od hiše, kjer je bilo shranjeno usnje, ni padel noben strel.

V postojankah Selca in Dolenja vas ter v Železnikih so sedaj že dobro vedeli, da je odred v bližini. Zato so 5. oktobra okrepili delovanje patrolj in izvidnic. Toda sovražnik se ni prikazal iz postojank. Borci, ki niso imeli službe, so dan izkoristili za počitek in za pripravo proslave oktobrske revolucije. Kraj proslave še ni bil določen.

Ponoči se je odred premaknil nekoliko proti zahodu in se namestil s svojimi enotami na novih položajih, s katerih bi lahko odbil večji sovražni napad, če bi ga izzvali Nemci izvršili. Stab odreda se je nastanil na Jelovici na kmetiji Novaki pri Filipu. Ena četa je zasedla položaje v Dražgošah, druga pa je takoj odšla proti Kropi. Odred je dobil namreč sporočilo, da domobranci nameravajo Kropo izseliti, zato se je četi pridružil še komandant Blaž, da bi vodil preprečitev načrtov.

V ta namen je četa zasedla pomembnejše dominantne točke nad dostopi h Kropi in razposlala izvidniške patrolje. Desetina s puškomitr al jezom in lahkim minometom je šla dalje proti Kamni gorici, kjer je naletela na močno sovražno patroljo. Četni komisar Franc Lušina-Mali, ki je vodil desetino, je takoj ukazal ogenj. Razvil se je pravi boj, ker je bil sovražnik v bojni formaciji. Desetina se je tolkla proti vsaj petkratni premoči in je vzdržala le zaradi ugodnih položajev. Sovražnik se

je po polurnem hudem obstreljevanju vrnil proti Radovljici, partizani pa proti Kropi. Odredovci niso imeli nobenih izgub, sovražnik pa je odvedel dva mrtva in nekaj težko ranjenih, kar so kasneje zvedeli od prebivalcev Kamne gorice. Nevarnost selitve je minila in četa se je vrnila prav v vas Rudno, kjer je odred zvečer priredil nameravani miting v proslavo oktobrske revolucije.

Povabili so vse prebivalce vasi, ki pa so se zaradi bližnjih sovražnih postojank bolj neradi in s strahom odzvali. Ob pol devetih zvečer so začeli miting s himno »Naprej ...« Pomočnik komisarja Milan je ljudem zelo preprosto orisal pomen oktobrske revolucije, ki je mejnik svetovne zgodovine za stoletja. Pojasnil je ljudem, zakaj rdeča armada žanje tako velike uspehe na vseh svetovnih frontah in poudaril, da so ravno politična dejanja velikega oktobra rodila tako bogate sadove. Dalje je razlagal, da je današnja revolucija pri nas le nadaljevanje oktobrske revolucije in da bo ta dokončala tisto pot, ki je bila že takrat načrtovana. Pripeljala bo ves delavski razred v boljšo prihodnost in mu zagotovila človeka vredno življenje. Navzoči

Odredna izvidnika na Jamniku v družbi kmetice, ki nese kosilo na položaj

so z zanimanjem sledili Milanovim besedam in mu ob zaključku navdušeno ploskali. Za tem je pevski zbor pod vodstvom odrednega administratorja in kronista Toneta Lotriča zapel rusko pesem, ki je dala mitingu posebno slovesen poudarek. Sledile so še recitacije in razni komični prizori. S pesmijo »Hej Slovani!« smo glavni del mitinga končali in proslavo nadaljevali z zabavo in plesom.

Ves naslednji dan 4. novembra je bil štab odreda v Jelovici, 1. bataljon pa na območju Dražgoše—Lajše. Bataljonski štab je bil tedaj že telefonsko povezan s štabom odreda in je lahko takoj sporočil vsako najmanjšo spremembo na položajih. Del 2. bataljona je odšel na področje Planica—Križna gora, od koder je patroljiral proti Zabnici in Škofji Loki. Ena desetina je odšla proti Kropi ter postavila zasedo na križišču Ovsišče—Kamna gorica, kjer pa ta dan sovražnika ni bilo.

Najbolj vroč dan je imel vod, ki je s tremi lahкими strojnici postavil zasedo nad železniško progo Otoče—Podnart z namenom, da napade železniško patroljo. Okrog pete ure zjutraj so v bližini zaslišali dve močni eksploziji, kar jim je govorilo, da so na delu minerei. Kmalu zatem je že pripeljal oklopni vlak iz Otoč, tik za njim pa je šla močna kolona policistov. Ker je vlak vozil zelo počasi, ga ni bilo možno napasti in so vse spustili mimo. Toda ostali so še naprej na istem mestu. Po nekaj urah je po progi prišla nova sovražnikova kolona, približno 45 do 50 mož. Komandir Lado Zorko je takoj zaslutil, da ima tolikšna patrolja najbrž tudi pobočnico. Zato se je ves vod premaknil nekoliko višje. Ko so se vzpeli na manjši greben, so že ugledali pobočnico, sestavljeno iz kakih 15 mož. Prihuljeno se je pomikala prav v smeri voda. Ze na razdaljo kakih 100 metrov se je vnel boj, ki je trajal le 15 minut. Sovražniku je priskočila na pomoč glavnina kolone s proge in še oklopnik s ceste je užgal po partizanih z lahkim topom. Tako so se le-ti tolkli skoraj proti desetkratni premoči. Nemci so takoj začeli obkoljevati, kar pa jim ni uspelo, kajti vod se je še pravočasno in brez izgub izmuznil. Pobrali so le tri mrtve in več ranjencev, kar so potrdili bataljonski obveščevalci.

Vod se je umaknil proti Zgornji Dobravi in ponovno postavil zasedo, ki je čakala na zasledovalce. Ker jih ni bilo, je desetar Pegam vzel zbrojevko in še enega borca. Odšla sta sama proti železniškemu mostu na Mišačah pri Dobravi. Pri-

bližala sta se na 150 metrov in opazovala Nemce, ki so streljali ribe v Savi. Da jih kdo opazuje, se jim ni niti sanjalo. Res sta jih nekaj minut opazovala, potem pa je Pegam z zbrojevko posvetil ribičem. Užgal je v strnjeno gručo. Dobro sta videla, kako sta dva Nemca obležala na mestu, tretji pa se je počasi zvlekel prek ceste. Nanj je Pegam pomeril še enkrat, da je negibno obležal. Medtem so drugi dosegli zaklone v bunkerjih in takoj divje udarili nazaj. Oba partizana sta medtem že hitela k vodu in takoj z vso skupino naprej proti Jamniku in Dražgošam. Medtem je bataljon že odšel na Javorje, kamor je nadaljeval pot tudi Pegamov vod.

Tudi 1. bataljon je pri Osolniku imel uspehe v zmanjšanju števila v sovražnih postojankah. Ostrostrelci tega bataljona so napadli nemško stražo v Stenju pri Škofij Loki in ubili dva policista. Ker je sovražnik na vsako tako akcijo takoj reagiral, je bataljon hkrati z ostrostrelci poslal tudi zasedo, ki naj bi počakala sovražno patroljo. Ta je prav kmalu po streljanju res prišla, prepričana, da so partizani že davno pobegnili. Bilo je le 6 mož, ki jih je zaseda takoj napadla. Vnel se je kratek boj, v katerem so odredovci imeli prednost. Sovražnik jih ni pričakoval in bili so dobro zamaskirani. Na cesti je prvi hip obležalo kar pet policistov, šesti pa se je ranjen splazil v kritje. Ker je bil sovražnik že drugič presenečen na istem mestu, je iz bližnjih bunkerjev začel tako divje streljati, da so morali uporabiti vso spretnost, da bi se umaknili ognju.

Dne 6. novembra je patrolja 1. bataljona prodrla globlje na jug v Dolomite. Na cesti Polhov Gradec—Crni vrh je napadla iz zasede sovražno patroljo štirih mož. Do orožja niso mogli, ker je bil dostop na cesto iz njihovega skrivališča zelo težak in je tej predhodnici sledila močnejša skupina domobrancev. Za zasedo si je namenoma izbrala teže dostopen predel ceste, da bi tudi sovražnik ne mogel hitro do nje, čeprav bi bil v številčni premoči. Izkazalo se je, da so to dobro predvidevali, saj so jo takoj divje napadli in oblili mesto, kjer so pravkar tičali odredni borci, z vsem razpoložljivim mitralješkim ognjem. Borcem 1. bataljona je umik uspel, ne da bi imeli izgube. Sovražniku so ponovno pokazali, da tudi med postojankami v Dolomitih prežijo nanj partizanske puške.

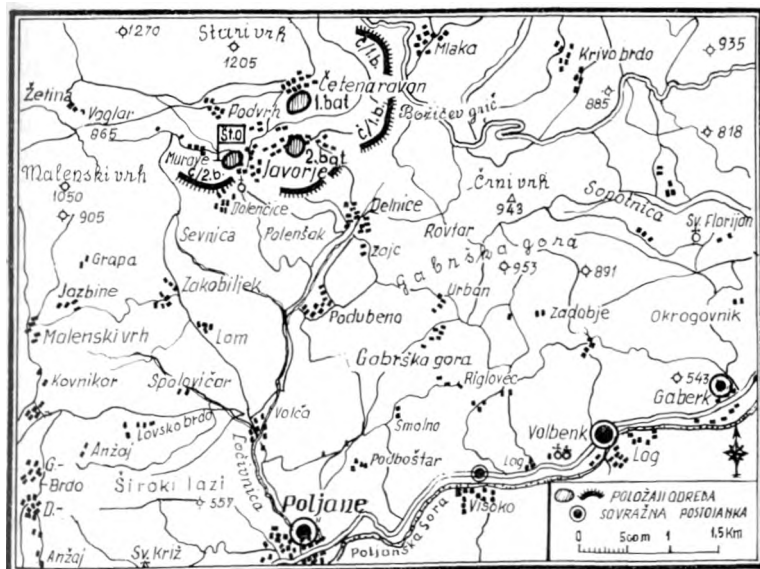
Viri: Kronika škofjeloškega odreda, fase. 294 v AIZDG; Operativnega poročila škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa za čas od 1. do 8. novembra 1944, fase. 294 v AIZDG.

VRNITEV V POLJANSKO DOLINO

Osmega novembra zjutraj je 1. bataljon prišel z območja Medvod in severovzhodnih robov Dolomitov v Javorje, kjer se je pridružil drugim odrednim enotam.

Preteklo noč so bile v vasi Ostri vrh volitve v krajevni narodnoosvobodilni odbor. Na volitvah sta bila navzoča tudi komandant Blaž in komisar Sašo in sta prebivalce vasi navduševala za še aktivnejše delo.

Ker so se vse enote odreda pravkar vrnile z daljših pohodov, je bil ta dan določen za počitek in osebno čiščenje. Zvečer je bila študijska ura za vse borce, ki jo je vodil namestnik političnega komisarja Milan Janežič. Ura je bila posvečena oktobrski revoluciji, zaključili pa so jo borci 1. bataljona s kulturnim večerom za vojsko in prebivalstvo.

Javorje z bližnjo okolico ter razporeditev postojank Poljane, Visoko in Gaber v Poljanski dolini

Smelo akcijo so tudi ta dan izvedli ostrostrelci 1. bataljona, ki so si izbrali za cilj stražarje postojanke v Železnikih. Prišli so prek Smoleve in se po gozdovih Špika približali postojanki v farovžu na strelno razdaljo 150 do 200 metrov. Po kratkem opazovanju so se fantje odločili za stražarje, ki so se sončili na poznem jesenskem soncu. Najprej so si dobro ogledali neko drčo, ki naj bi služila za umik, in skrbno pomerili. V hipu je nastal pravi pekel. Sovražnik je užgal iz bunkerjev in strelnih lin, da so veje kar padale z drevja. Ostrostrelci so se varno vzpenjali po globoki drči in se kmalu čez greben rešili iz dosega sovražnega orožja. Poslušali so samo še odmev rafalov, ki jim niso bili več nevarni. Rezultat akcije je bil ranjen orožnik in nekaj tisoč kosov potrošenega streliva.

V zvezi s številnimi akcijami zadnjih tednov, ki so jih opravili odredni ostrostrelci ter njegovi večji ali manjši oddelki, je poveljniški sestav imel sestanek, na katerem je obravnaval uspehe in neuspehe. Veliko so razpravljali o samopobudi posameznih vodnikov in komandirjev, od katerih so večkrat bila odvisna življenja celih skupin borcev. Primeri zadnjih spopadov s sovražnikom so pokazali, da partizan le redkokdaj more delovati po točno vnaprej določenem načrtu. Največkrat se mora ravnati izključno po trenutnem položaju, ki se v partizanskih bojih naglo spreminja in zahteva včasih ukrepe, ki so proti vsej vojaški logiki, na koncu pa se pokaže, da je bilo prav tisto nelogično najbolj pravilno. Po predvidenih načrtih uspevajo samo večje akcije 31. divizije, v katerih sodelujejo tudi odredne enote. Ker pa je bilo vse vojskovanje takšno, da so bile partizanske čete vedno od vseh strani obdane od sovražnika, ki so ga v več postojankah blokirali, medtem ko so mu drugo razbijali, je bila sleherna načrtna vojaška akcija zelo zahtevna. Tudi v takšnih blokadah in napadih naj bi vojaški voditelji in komandirji postopali tako, kot jim narekuje trenutni položaj. Prav take s trenutnim položajem usklajene odločitve so prinašale partizanski vojski zmage, sovražnika pa demoralizirale, ker so njegovo moč pogosto razbijale in je bil uspešen ravno tam, kjer se je držal stroge vojaške logike, frontalnega bojevanja. Bistvo logike partizanskega vojskovanja pa je prav v hitrem reševanju trenutnih vojaških položajev.

Komandirji in komandanti so razprave na sestanku prenašali med borce v odprtih debatnih urah. Te so bile vedno

najprimernejša in naj ljubša oblika vojaškega in političnega izobraževanja. Zal je bilo poslanstvo odreda tako nestalne narave, da je bilo le malokdaj toliko miru, da so se lahko bolj množično prepuščali debatam. Odred se je moral gibati v prostoru med sovražnimi postojankami, po katerem so stalno tipale nemške in domobranske patrulje. Moral je biti z njimi ves čas v bojnem stiku.

Ze nekaj dni so bile odredne enote na področju Javorje—Cetena ravan in so s patruljami nadzorovale gibanje sovražnika v obeh dolinah, ki ni rinil proti pobočjem Starega vrha, čeprav je vedel za navzočnost odreda. Aktivne so bile tudi ostrostrelske skupine. Ena trojka je odšla s komandirjem Pegamom na cesto Kranj—Radovljica z nalogo, da napade sovražnika, ki se je še brezskrbno vozil po gorenjski magistrali.

Drugi bataljon je poslal močnejši vod s tremi puškomitraljezi in minerskim materialom na cesto Gorenja vas—Lučine. Naloga te skupine je bila pobiti ali poloviti kurirje, ki so vzdrževali zvezo med postojankama Lučine in Gorenja vas. Napasti bi morala tudi vsako sovražno skupino, ki bi se pojavila na cesti med postojankama. Vod se to pot ni srečal s sovražnikom in se je zvečer vrnil v bataljon, ne da bi imel kaj poročati.

Štab odreda se je premaknil iz Javorja in namestil v vasi Podvrh, medtem ko so bataljonski štabi ostalina svojih mestih.

Ostrostrelska trojka 2. bataljona z mitraljezom, ki je odšla na cesto Gorenja vas—Poljane, je kmalu po prihodu na določeno mesto že začela boj z domobransko patruljo. Bilo je okoli 45 domobrancev, ki so se v zelo raztegnjeni koloni pomikali proti Poljanam. Ta številna patrulja je šla previdno po skrajnih robovih ceste, kot bi slutila, da merijo nanjo partizanske puške. Nenadoma so se ustavili in začeli negotovo opazovati okolico. Bili so vsaj 250 metrov daleč od zasede. Razdalja ni bila najboljša, ker so bili partizani višje, z višine na cesto pa zadetki ne morejo biti najbolj točni. Ker se domobranci niso premaknili z mesta, je v sivo tišino dneva zaregljala odredna strojnica, vmes pa so vsekale še puške. Sovražnikove slutnje so se torej uresničile. Domobranci so bili v veliki številčni premoči, pa so kljub temu oddali v smer napadalcev samo nekaj strellov. Nenadni napad jih je zmedel, da so sprva pozabili na odpor. Poskakali so v tedaj precej na-

raslo Poljansko Soro, da bi ubežali kroglam. Nekateri gotovo niso več mogli sami iz zaklona, ker so bili ranjeni že od prvih rafalov. Koliko je bilo žrtev, ni bilo mogoče ugotoviti, ker se je zaseda spričo izpostavljenosti položaja takoj umaknila, saj se je to odigralo pri Srednji vasi in je bilo v dometu sovražnega avtomatskega orožja, ki se je takoj oglasilo iz bunkerjev v spodnjem delu Gorenje vasi.

Obveščevalci 1. bataljona so pripeljali iz Zabnice jahalnega konja, ki ga je štab takoj odpremil štabu 31. divizije. Konja so zaplenili na kmetiji nekega pripadnika domobrancev.

Ker so nekatere ostrostrelske skupine odšle zelo daleč, jih še ni bilo nazaj. Hrano, hlebec kruha in izdaten kos mesa so imeli borci v takih akcijah vedno s seboj, da so ostali neopazeni celo pred terenci.

Ostrostrelska trojka 2. bataljona se je vrnila iz Dolenje vasi in prijavila le delen uspeh. Dolgo je prežala na sovražnikovo stražo. Ko se je slednjič stražar le pojavil na mostu, so zasikale proti njemu tri krogle, ki ga žal niso zadele. V hipu se je vrغل v kritje in odgovoril v smer napada. Proti trojki je zaropotalo iz vseh lin postojanke na mostu. Na srečo je bila v dobrem zaklonu in imela dobro zavarovan umik po jarku proti gozdu. Sovražnik je zaradi stalnih napadov ostrostrelcev postal v svojih bunkerjih veliko bolj pazljiv. Poskušal je celo različne ukane, da bi izzval ostrostrelce in jih takoj nato prijel z vsem orožjem, kar mu je to pot delno uspelo. Stražar, ki se je pojavil na mostu, je bil le zelo previdna vaba in je zaradi prehitrih in negotovih strelav trojke tokrat odnesel celo kožo, ostrostrelci pa so bili za izkušnjo bogatejši.

Komandant Blaž je že drugi dan ležal bolan. Vse posle sta opravljala namestnik komandanta Franc Sivec in komisar Sašo. Toda dobrega razpoloženja v štabu ni kvarila niti komandantova gripa. Kuharica Tončka je že skoraj izčrpala vse svoje kuharske sposobnosti, samo da bi Blaža čimprej spravila na noge. Preizkušala je čaje vseh vrst, uspela pa je šele z bolj kalorično hrano, kot so čaji. Blaž je vedno trdil, da prazen Žakelj ne stoji pokonci in da potrebuje kaj krepkega. Za tekočino bi mu zadoščala že utekočinjena sadna sapica — sadjevec, drugo naj bi bila gosta hrana. Zdravnik Levko se mu je s svojimi praški le nerad približal, ker jih je ponavadi preveč slišal na račun svoje kurative in preventive. Blaž je ležal v široki

in kratki stari kmečki postelji. Ta mu je bila mnogo prekratka, pa tudi njegove teže ni mogla vzdržati dolgo. Ko se mu je zdravje nekoliko izboljšalo, je krepko iztegnil svoje noge in jih nehote potisnil skozi končnico postelje, ki se je takoj vdala in potegnila za seboj še druge strohnele dele. Blaž se je znašel v razvalinah. »Dohtar, postelja je povrgla,« je zaklical Blaž. »Mene si pozdravil, tudi kmeta ne smemo oškodovati.« Doktor, dolg in ne preveč negovan mož, je v eni sapi prihitel s praški in s termometrom v roki. Mislil je, da je kaj hujšega, toda Blaž Ostrovrhar se mu je na vsa usta smejal. »Kakšne strupe si mi pa dajal, da je še postelja klecnila pod menoj? S Tončko sta se prav zarotila proti meni! Ona me sfutra, drugi skurira, postelja pa plača za vse tri!« Pravijo, da je bil tedaj Levko tako presenečen, da je za hip celo na svoje dobre uške pozabil, ki jih je drugače stalno praskal in preklinjal, da ga bodo uničile že brez Nemcev. Njegovi možgani so tokrat delovali zelo hitro. Naglo je precenil položaj, skočil v položaj mirno in odbil: »Tovariš komandant, ugotavljam, da si popolnoma zdrav!« »Tako je,« je pribil Blaž. »Na mestu voljno, in hvala ti lepa, dohtar!« Vsi v hiši so se od srca zasmejali, zdravnik pa je takoj nato zaključil: »Te preplete uši, še v najslabesnjih trenutkih mi ne prizanesejo!« in se krepko počohal.

Komandant Blaž je bil zdrav in je spet lahko obiskal svoje borce in pregledal njihove položaje.

Ceta 2. bataljona je še pred zoro odšla v засedo na višine pri Srednji vasi, da bi napadla, kar bi prišlo v njeno bližino.

Okoli 12. ure so obveščevalci sporočili, da se proti Volči od Poljan navzgor v smeri Javorja pomika kakih 45 mož močnega domobranska patrulja. Komandant 2. bataljona Mali je takoj podvojil straže in patrulje, sam pa je z desetino borcev in težko bredo okrepil засedo pri cerkvi v Javorju. Dobro so pripravili bredo in se vkopali pod cerkvijo, ko se je pokazala kolona domobrancev. Prodirala je naravnost proti Javorju. Borci so bili zelo nestrpni. Le kdaj bo padlo povelje? Končno je težka breda le zapela svoj ta ta ta in puške so zaprasketale po sovražniku, ki se je v zmešnjavi takoj začel umikati. Kar prekopicovali so se domobranci proti grapi in borcem je bilo zelo žal, ker so prehitro ubežali iz dosega pušk. Bilo je vse tako kratko, ples se je komaj začel, pa je bil že končan. Po daljši tišini so hoteli že zapustiti položaje, ko se je od Volč pojavila nova kolona domobrancev. Hodili so po čistini, pre-

pričani, da so naši še daleč. Ko so se približali na primerno oddaljenost, jih je partizanska bređa ponovno vrgla v zaklone. Fantje so užgali po njih, da je bilo veselje. Le škoda, da je bila razdalja nekolikanj prevelika. Sovražnik jo je spet v divjem begu ucvril proti dolini in šele čisto spodaj začel odgovarjati z mitraljezi, kar pa je bilo brez uspeha. To pot so domobranci imeli nekaj ranjencev.

Med tema praskama je tretja kolona domobrancev postavljala težki minomet v bližini Lomov, da bi z njim ustrašovala partizansko zasedo pri cerkvi. Toda zopet niso imeli sreče. Za Srednjo vasjo je tičala v zasedi cela četa 2. bataljona, o kateri se domobrancem niti sanjalo ni. Iz skrivališča zasede se je lepo videlo proti vasi Lomi in je četa videla, kaj so pripravljali domobranci. Namestnik komandanta bataljona Milan Urh, ki je bil s četo v zasedi, je že meril na domobrance pri Lomih. »Ogenj, po njih tovariši!« je zarjul in krohotoj strojnica je domobrancem naznanil, da še nekdo drug 'odloča o njihovem minometu. Takoj na mestu so obležali trije. Četrti je bil verjetno zadet v ročno granato, ki jo je imel za pasom, kajti ta je pred očmi partizanov eksplodirala in dosegla svoj namen. Domobranca je raztrgalo in ranilo še tiste, ki so že negibno ležali na tleh. Domobranci so pobegnili in pustili trupla. Tudi naši so se takoj umaknili, ker se jim je zdelo, da je postalo silno vroče. Nemške izvidnice iz postojanke v Gorenji vasi so po streljanju odkrile partizansko zasedo in takoj oznanile preplah. Iz vseh bližnjih bunkerjev so začele nemške strojnice česati griče in gozdove, ki so jim bili dosegljivi. Samo spretni partizani so se mogli brez izgub izvleči iz območja njihovega ognja po grapah.

Takšne domobranske patrulje niso imele določnejših ciljev kot tipanje za partizanskimi četami, ki so jih ves čas čutile nad seboj.

Po tem spopadu so se bataljoni zbrali v Javorju in se pomaknili nekoliko više v Podvrh. Brž ko so dosegli vas in se razmestili, so po vseh hišah zapele partizanske harmonike.

Zvečer je štab odreda priredil zabavni večer s plesom in petjem, ki so se ga udeležili tudi prebivalci vasi. Borci so skupaj z vaščani Pod vrha proslavljali bojne uspehe dneva, saj so mnogo močnejšega sovražnika kar trikrat pognali v beg ter mu na pragu najmočnejših postojank ubili štiri in po njihovem mnenju onesposobili za boj še vsaj 12 vojakov.

Ponoči se je vrnila tudi ostrostrelska trojka, ki je odšla proti Železnikom že pred nekaj dnevi. Ker ni uspela v Železnikih, je šla dalje prek Sv. Mohorja in pred postojanko v Besnici pri Kranju pokosila enega orožnika.

Tudi minerei 2. bataljona so bili aktivni in so prav ta večer sporočili svoj uspeh. Progo med postajama Podnart—Sv. Jošt so ponovno porušili. Položili so štiri mine, povezane s hitro gorečo vrvico, in jih pripravili na električni vžig, ko bi pripeljal vlak. To noč se dolgo ni prikazal. Miner Lojze Rajgelj ja z vrvico v roki in aparatom za električni vžig strmel v temo in čakal. Vedel je, da prihaja nemška patrolja in ne še vlak. Vedel je tudi, da bo patrolja takoj odkrila mine, ker so bile precej velike in niti ne preveč dobro zamaskirane. Tudi njega bi odkrili in bi jim le težko ubežal. Odločil se je, da bo raje pogнал v zrak samo patroljo, kot pa bi izpostavljал še sebe in brez uspeha čakal na vlak. Medtem se je lučka približala in Nemci so takoj opazili minirana mesta. Začeli so oddajati svetlobne signale, da bi jih vlak opazil in takoj začeli z razminiranjem. Tedaj pa je Lojze, ki je bil oddaljen le za lučaj, obrnil ročico in nenaden hklisk je osvetlil vso okolico. Vse štiri mine so se razletele hkrati. Kriki patrolje so zamrli v eksploziji, signalna lučka pa je v velikem loku odletela proti Savi. O Nemcih ni bilo sledu. Prav gotovo je vse tri odpihnilo kot kose tračnic čez železniški nasip, kjer so obležali mrtvi ali ranjeni. Lojze jo je ves oglušel ubral proti Joštovim gmajnam, kjer so ga pričakovali tovariši. Tam so v varnih zakloniščih čakali, da je minila nemška kanonada v njihovo smer. Nato so še pod zaščito noči prekoračili Sv. Mohor, Kališe in Selško dolino ter se vrnili v enoto po nov minerski material.

Vas Podvrh ima odlično obrambno lego in je zelo dobro izhodišče na vse strani v Poljansko in Selško dolino, zato se je odred v njej pogosto zadrževal. Odtod so čete in manjše skupine odhajale v akcije in se spet vračale. Marsikje je posamezna četa po več dni tičala v zasedi in zaman čakala na sovražnika. Tako se je vrnila četa 1. bataljona s ceste Lučine—Gorenja vas, kjer so dva dni zaman prežali v zasedi, pa se Nemci niso prikazali.

Bolj zanimiva je bila akcija, ki sta jo izvedla ostrostrelca Jože Knapič-Fels in Tone Kodran v Trati pri Gorenji vasi. Oba sta bila prostovoljca, drugače pa dezerterja iz nemške vojske. Občutila sta že rusko fronto, zato jima akcija narav-

nost v sovražnikovo gnezdo ni bila pretežka. Približala sta se postojanki komaj na 300 metrov, ko ju je sovražnik z daljnogledi že opazil in z avtomatskim orožjem užgal nanju. To jima ni vzelo dobre volje. Le opozorilo ju je, da morata biti bolj previdna. Umaknila sta se z območja ognja sovražnih strojnic ter se v loku z druge strani približala vasi. 2e od daleč sta opazila sovražne bunkerje in si enega izbrala za cilj. Bunkerju sta se približala na 150 metrov in si izbrala dober zaklon ter počakala ugodno priložnost. Kmalu sta opazila, da se bunkerju bliža izmena straže ali posadke. Bilo je 6 domobrancev. Narahlo sta se sunila s komolci in se tako molče sporazumela. Dobro sta pomerila in že so prasnili streli iz dveh pušk. Raz-

Komandir Jože Knapič-Fels in obveščevalec Franc Brezar

dalja je bila zelo ugodna in s prvimi streli sta zrušila dva stražarja, ki sta verjetno obležala za vedno. Tretji je bil težko ranjen in je obležal v cestnem jarku tesno ob neki hiši, kjer je našel dobro kritje. Ostali trije so skočili za vogale bližnjih hiš, niso pa oddali nobenega strela. Oba borca sta izstrelila vsak sedem nabojev, nato je zmanjkalo časa za napad. Sovražni bunkerji so se skoraj razklali od lastnega ognja, tako so domobranci vžgali po predrznih napadalcih. Bila sta v taki bližini bunkerjev, da so ju samo frontne izkušnje rešile iz sovražnega ognja. Umikala sta se po razorih njiv in redkem grmovju tesno ob zemlji. Sovražni rafali so sekali rušo tik ob njunih glavah, in krogle so klestile veje nanju. Slednjič sta se le znašla v rešilnem jarku, po katerem sta se varno umaknila proti Javorju in Podvrhu. V bataljon sta prišla šele zvečer, kjer jima je komandant čestital k uspehu in ju pohvalil pred drugimi borci bataljona.

Petnajstega novembra je bil izdan nemški odlok o postojankah v Poljanski in v Selški dolini. Izdalo ga je orožniško glavarstvo v Kranju. Uradno ukinja nekatere in krepí druge postojanke. Dokument pravi med drugim: »Orožniški postaji Zminec-Gabrk in Poljane okraja Kranj se z današnjim dnevom ukinjajo. Namesto teh prevzame obveznosti na njihovih območjih orožniška pomožna četa iz Kranja, okrepljena z oddelki SS policijskega polka s sedežem v Kranju. Orožniško postajo v Dolenji vasi, občina Selca, naj takoj okrepi ista policijska enota.«

O številu moštva na posameznih oporiščih dokument ne govori. Za odred se stanje na terenu ni dosti spremenilo, ker so Nemci praktično le zamenjali posadke. Ukinili so nekatere orožniške postojanke, na ista mesta pa so poslali policijo, ki se je prav tako utrdila, kot so bili prej utrjeni orožniki. V okolici navedenih postojank pa je bila še bolj aktivna in včasih še bolj nevarna, kot so bili orožniki.

Že ves drugi teden novembra ni bilo ne v Selški in ne v Poljanski dolini opaziti nobenih večjih sovražnih koncentracij, zato so odredne enote opravljale akcije po lastni pobudi in preudarnosti štaba.

Ker so pošle zaloge hrane, je vod 2. bataljona odšel v prehranjevalno akcijo v vas Sopotnica pri Škofji Loki. Prehranjevalne akcije so običajno delali v oddaljenejših krajih, čim dalj od trenutnega bivališča. Največkrat so zahajali v

bližino domobranskih centrov in večjih nemških postojank. Bile so to pogosto zelo nevarne in tvegane akcije, saj težko obloženi borci ali konjske vprege ter za vozmi privezana živanja niso bili najprimernejši za nagel umik, ki je bil skoraj v vseh primerih nujno potreben. Zato je tako enoto navadno spremljala posebna, dobro oborožena zaščitna skupina, ki je po potrebi zadrževala sovražne zasledovalce in jih morala pritegniti nase.

Prehranjevalna akcija v Sopotnico je dobro uspela in ni padel noben strel. Vod se je vrnil v Podvrh v zgodnjih večernih urah in bil obilo obložen s potrebno hrano. Blago so pripeljali kar na dveh vozovih in intendanti so ob takih priložnostih velikodušno delili borcem večje obroke.

V treh mesecih, kar je odred obstojal, se je organizacija njegovih enot zelo izpopolnila. Pri štabu odreda so bili posebni oddelki, ki jih je v tem času moral imeti vsak štab «večje partizanske enote. Razen sestava štaba odreda so se starešine v bataljonih, četah in vodih zelo pogosto menjavali. Prihajali so iz brigad in odhajali v brigade ter na druga mesta v partizanski vojski.

Odred je pod poveljstvom svojega štaba imel trenutno štabno četo, vod za zveze, obveščevalni vod, kurirsko skupino štaba in dva bataljona. Številčno stanje odreda je bilo točno 300 borcev in bork.

Komandni sestav v vseh enotah odreda je bil sredi novembra naslednji:

Štab odreda:

komandant kapetan Oto Vrhunec-Blaž
komisar Tone Volčič-Sašo
namestnik komandanta poročnik Franc Sivec
pomočnik političnega komisarja Milan Janežič
vršilec dolžnosti operativnega oficirja Mirko Lakota-Triglavski
šef obveščevalnega centra Janko Keržar-Jelen
šef odseka za zveze Stane Vrhunc
sanitetni referent Polde Hladnik-Levko
komandir kurirjev Filip Bradeško-Jaka
oficir OZNE Cveto Luskovec
odredni sekretar SKOJ Jurček Mravlje
štabni administrator in kronist Tone Lotrič
intendant Janez Mrak-Zane

Štab 1. bataljona:

vršilec dolžnosti komandanta Franc Košenina
komisar Stane Kovač-Rastko
vršilec dolžnosti namestnika komandanta Janez Lušina-Mali
pomočnik komisarja Anton Vogelnik
intendant Mirko Nadiževac

1. četa:

komandir Tine Detela
komisar Anton Dobravec-Savo
namestnik komandirja Zdravko Nadiževac
namestnik komisarja Stanko Hafner
vodnik Franc Rajgelj
politični delegat Vinko Sajovic
desetar Mirko Eržen
desetar Marjan Kuraljt
desetar Lojze Rajgelj
desetar Franc Gaber
intendant Franc Velkavrh

2. četa:

komandir Franc Car
namestnik komandirja Franc Rupar
politični komisar Pavel Bohinc
pomočnik političnega komisarja Vinko Žagar
vodnik Ivan Kodran
politični delegat Andrej Rebolj
desetar Janko Šmid
desetar Jože Knapič-Fels
desetar Boris Bavčar
desetar Anton Rihtaršič
intendant Ignac Rupar

Štab 2. bataljona:

vršilec dolžnosti komandanta Franc Šmid-Gustelj
vršilec dolžnosti političnega komisarja Lado Rape
vršilec dolžnosti namestnika komandanta Milan Urh
pomočnik političnega komisarja Janez Zontar
intendant Stojan Valentin

1. četa:

komandir Lado Zorko
komisar Franc Sodja-Viktor
namestnik političnega komisarja Ciril Janc
1. vodnik Anton Janša

desetar Avgust Ambrožič
desetar Franc Pegam
2. vodnik Stanko Medič
desetar Ferdo Starin
desetar Franc Berčič
intendant Ivan Koselj

2. četa:

komandir Vinko Knaus
politični komisar Josip Vehovec
namestnik komandirja Franc Oder
namestnik političnega komisarja Rezka Jekler
1. vodnik Franc Kemperle
desetar Stanko Tome
2. vodnik Janko Fireder
desetar Alojz Raztresen
desetar Jaka Kalan
intendant Rafko Habjan
bataljonski sekretar SKOJ Janez Ulčar-čiro
četni sekretar SKOJ Jože Zupan

V odrednih enotah je bilo vsega osem tovarišic, ki so bile razporejene po enotah:

Rozalija Krajnik, bolničarka 1. čete 1. bataljona
Vida Mezek, perica, šivilja 1. čete 1. bataljona
Ivanka Pegam, perica, šivilja 2. čete 2. bataljona
Rezka Jekler, pomočnik političnega komisarja 2. čete 2. bataljona

Johanca Aleksejevič, perica, šivilja 2. čete 2. bataljona
Tončka Mrak, kuharica za štab odreda
Nada Jarkovič, kuharica v štabni četi
Tončka Šuštar, perica, šivilja štabne čete.

Ostrorelci 2. bataljona, ki so šli na cesto Kranj—Radovljica, so opravili svojo nalogo zelo uspešno. Cetvorico je vodil desetar Pegam. Imeli so zbrojevko in tri puške. Prežali so v brezjanskih klancih, ko se je nenadoma zaslišalo brenčanje lažjega motorja in se je šum naglo stopnjeval. Se precej daleč se je pojavil črn luksuzni avtomobil, ki je z veliko hitrostjo vozil iz Radovljice proti Kranju. Ostrorelci so dobro pomerili in v primerni razdalji z vsem orožjem naenkrat usekali po avtomobilu. Prvi zadetki so bili odlični. Avtomobil se je najprej obrnil povprek čez cesto, ker je bil zadet šofer, takoj nato

ga je zasukala še lastna sila in že je zletel pod cesto, kjer je na mestu obstal. V avtomobilu se ni nič zganilo, le dve trupli v temnih uniformah sta viseli skozi razbita vrata. Iz avtomobila se je zadaj najprej rahlo pokadilo, nato pa je bušnil plamen. Da bi zaplenili orožje, ni bilo misliti, ker sta v razdalji nekaj sto metrov gestapovcema sledila dva policijska tovarnjaka. Vsak čas je bilo tudi pričakovati prihod oklopnika, ki je v presledkih patroljiral po glavni gorenjski magistrali. Na srečo se je vse odigralo že v mraku, kar je borcem olajševalo umik. Plazili so se proti mostu na Otočah. 2e so stopili nanj, ko jih je presenetil nemški »Halt!« Zaradi temne novembrske noči niso mogli videti, pa tudi oni ne njih. Pegamova zbrojevka je zalajala proti nemški patrolji — in ne zaman. Culo se je, kot da bi le nekaj deset korakov vstran, na lesene mostnice padlo dvoje teles, kar so točno slišali. Cul se je tudi topot korakov na drugo stran mostu. Tudi partizanom je šlo za življenje. Nemci so z otoške strani takoj z raketami osvetlili okoličnico. Tudi z leve so pritisnili Nemci, ki so bili na omenjenih tovarnjakih, ki sta sledila gestapovskemu avtomobilu. Tudi te so morali zadržati z nekaj streli. Sovražnik je začel stiskati klešče okoli umikajočih. Fante je rešila noč in precej narasla Sava.

V ledeno mrzlo Savo so zabredli malo nad mostom in čeprav jim je segala celo do vratu, so njen tok premagali. Srečno so se izvili, prešli železniško progo in se vsi mokri ter prezeblji zgubili v dobnavške gmajne.

Na večer 16. novembra se je štab odreda z 2. bataljonom premaknil na Zapreval. Prvi bataljon je še naprej ostal na Četeni ravni. Premik je bil nekoliko otežkočen, ker je zapadlo precej novega snega. Razposlali so patrolje in zavarovali dohode v vas, drugi borci pa so pozaspali po kmečkih hišah in toplih hlevih.

Zjutraj je odred svoje položaje pomaknil dalje proti Gabrški gori, kjer so bile domobranske patrolje vsakdanji gosti.

Patrulje 1. bataljona so se v Gorenjih brdih nad Gorenjo vasjo srečale s sovražnikom. Po kratkem spopadu so se morale umakniti, ker je sovražnik posegel vmes s težkim orožjem. Žrtev sovražnik verjetno tudi to pot ni imel.

Četa 2. bataljona, s katero je odšel pomočnik komisarja odreda Milan Janežič, je bila že drugi dan na levem bregu Sore. Odločila se je napasti nemško postojanko v Otočah. Tja

je krenila prek Jamnika in Kroke. Svojega načrta ni izpeljala do konca, morala ga je spremeniti. Prav ta dan, bilo je 17. novembra 1944, so letala jugoslovanske narodnoosvobodilne vojske napadla prometne zveze in mostove na Gorenjskem. Zato so bile že pred večerom vse nemške postojanke v polni pripravljenosti in na napad ni bilo moč več misliti. Letala so porušila most pri Podnartu. Milan se je naglo odločil in šel s četo v zasedo v bližino železniške postaje Otoče. Ni bilo treba dolgo čakati, da bi se pojavila sovražna patrolja. Številčno je bila močnejša od zasede, vendar so imeli prednost odredovci. Vžgali so z vsem orožjem po sovražniku, ki pa se je takoj znašel, zavzel položaje in krepko odgovoril. Boj je trajal dvajset minut in medtem je sovražnik že dobil pomoč ter jo začel obkoljevati. Ker je Milan glede na položaj, ki je nastal po bombardiranju, že vnaprej računal na sovražnikov odgovor, je imel pripravljen načrt, kako se bo četa umaknila. Četa je postopoma zapuščala položaje in desetina je desetini krila umik, tako da sovražni manever ni uspel. Kasneje so zvedeli, da so Nemci imeli štiri mrtve in več ranjencev. Četa ni imela izgub.

Zvečer 17. novembra so enote 2. bataljona in del štabne čete pod vodstvom komisarja Saša odšle v Bodovlje pri Škofji Loki v prehranjevalno akcijo. Blago so rekvirirali pri simpatizerjih domobrancev. Dali so jim potrdilo. Razen živil so dobili tudi štiri goveda in dva prašiča. Akcija je minila brez streljanja. Nabavljeno hrano so z vozovi prepeljali po cesti skozi Gabrk in Log ter šele pri Poljanah zavili v hrib proti Zaprevalu. Kolona je prišla v Podvrh šele v dopoldanskih urah naslednjega dne.

Prav tedaj je iz Delnic prihitela izvidniška patrolja in sporočila, da domobranci prodirajo proti Volči.

Namestnik komandanta odreda Franc Sivec je takoj s 1. bataljonom krenil v Javorje. Položaje so zasedli nekoliko pod cerkvijo, od koder so že pred nekaj dnevi večkrat pognali domobrance. Čakali so zaman. Izkazalo se je, da je bila ta domobranska kolona le pobočnica večje sovražne kolone, ■«'ki se je pomikala od Škofje Loke proti Poljanam. Bilo je 12 kamionov policije in dva oklopnika. Obveščevalci so povedali, da Nemci s temi silami skušajo ponovno ustanoviti postojanko v Poljanah. Za namestitev svojih sil so uporabili kar zasebne stanovanjske hiše, ki so imele za obrambo primerno lego.

Popoldne je prispela odredba štaba 9. korpusa, ki je določala, da se oc red podreja poveljstvu 31. divizije. Predvidene so bile akcije večjega obsega. Odred se je premaknil na Javorje z nalogo, da v Poljanah blokira 250 novo prispelih policistov. Nemci se to popoldne še niso premaknili iz naselja.

Ostrorelci so to popoldne smrtno zadeli enega policista, in to prav sredi vasi. Sovražnik, zaposlen z urejanjem stanovanj, je bil tako presenečen nad drznostjo partizanov, da prvi hip sploh ni reagiral. To je partizanom olajšalo umik. Sele nekaj minut potem so zaregljali nemški avtomati, tedaj pa so fante že skrivale globoke grape in goste smreke.

Ker je bilo precej novega snega, je eden od vodov 2. bataljona s konjsko vprego zoral sneg na cesti od Blegoša do vasi Mlaka in jo usposobil za hojo in vožnjo s sanmi.

Odredne enote so že drugi dan s treh strani blokirale policiste v Poljanah, ki pa se niso prikazali iz hiš.

Bila je nedelja. V Javorju je bila maša, katere se je udeležilo precej borcev, ki so v cerkvi celo prepevali. Tudi člani štaba — komandant Blaž in pomočnik komisarja Milan — so bili zraven. To je bila poteza, ki je zelo povečala ugled partizanov pri tistem delu prebivalstva, ki je trdil, da so partizani proti vernim. Pokazali so, da bo svoboda, za katero smo se borili, tudi svoboda njihovih navad in običajev. Ker je bilo Javorje prav na pragu domobranskih postojank, so še isti dan zvedeli, da so bili partizani pri maši in v cerkvi celo peli. Takšne vesti so postavljale na laž njihove trditve, ki so jih nerazgledanemu prebivalstvu kmečkih vasi nenehno dopovedovali, češ da jim bodo partizani uničili cerkve in iztrgali vero.

Po nalogu štaba 9. korpusa je tega dne odred poslal brigadi VDV nekaj borcev, ki so je javili prostovoljno. Slovo od njih je bilo kratko in vojaško. Sedemnajst borcev se je poslovilo pred zborom s trikratnim »Zdravo!« Prva naloga odreda bo odslej, da z novimi prostovoljci ali mobiliziranci na domesti premeščene tovariše.

Viri: Operativno poročilo štaba škofjeloškega odreda za prvo polovico novembra 1944, fase. 227/11 v AIZDG, Zbornik VI/17, dok. št. 58. Tedensko operativno poročilo štaba škofjeloškega odreda z dne 22. novembra 1944, fase. 294 a v AIZDG; Petnajstdnevno poročilo štaba 9. korpusa z dne 18. novembra 1944, Zbornik Vt/17, dok. št. 66. Odlok orožniškega glavarstva v Kranju z dne 15. novembra 1944, fase. 20/1, nemški arhiv v AIZDG.

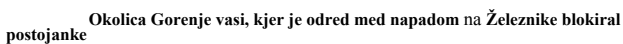
OB NAPADU NA ŽELEZNIKE

V tej veliki akciji 31. divizije je škofjeloški odred sodeloval pri blokadi sovražnih postojank v Poljanah in Gorenji vasi v Poljanski dolini. Operativni odsek štaba 31. divizije je izdelal načrt zavarovanja bližnjih in daljnih okoliških postojank. Ker so bile partizanske enote pravzaprav vedno obkoljene od sovražnika, je imela vsaka njihova akcija dve fronti oziroma dvoje bojišč. Prvo je bilo postojanka, ki jo je treba zavzeti, drugo pa bojišče obrambnega boja s premočnim sovražnikom v širšem krogu okoli napadene postojanke, kateri je hotel sovražnik od vseh strani priti na pomoč. Partizanski poveljniki so včasih akcije izpeljali tako premeteno in popolno, da celo sovražnik v svojih poročilih in časopisju ni prikrival občudovanja in priznanja partizanskim oficirjem. V navodilih svojim policijskim enotam so Nemci pogosto omenjali uspešno partizansko taktiko.

Štab 31. divizije je odredu določil nove položaje. Njegove enote so 19. novembra do 20. ure zasedle črto od Jazbin do Gorenjega brda in od tod prek Lomov do višin nad Poljanami, kjer so blokado prevzele druge enote. Odred je moral onemogočiti izpade iz obnovljene postojanke Poljane s severozahodne strani proti Javorju in Malenškemu vrhu in iz Gorenje vasi proti Zetini in Malenškemu vrhu. Gorenja vas je imela tedaj v svojih postojankah in utrdbah 600 policistov, graničarjev, orožnikov in domobrancev. Postojanko je okrepila tudi policijska četa »Alpenland«, ki je bila že star znanec partizanov na Gorenjskem.

Povelje štaba 31. divizije za napad na nemško postojanko v Železnikih je do podrobnosti določilo naloge vsem enotam, ki so sodelovale v napadu. Prav tako je vsem sodelujočim enotam posredovalo stanje moštva in oborožitve najbližjih sovražnih postojank, kot ga je ugotovila divizijska obveščevalna služba.

Najbližje postojanke Železnikov, iz katerih je bilo pričakovati sovražno intervencijo, so bile postojanka Selca s 40 orožniki, ki so imeli težki in lahki minomet, dve težki in štiri lahke strojnice ter štiri brzostrelke. Postojanka Dolenja vas D 27 orožniki je imela težki in lahki minomet, eno težko in štiri lahke strojnice ter štiri brzostrelke. Pri mostu v bližini Praprotnega je bilo 10 domobrancev in 6 Nemcev z zelo moč-

Okolica Gorenje vasi, kjer je odred med napadom na Železnike blokiral postojanke

no oborožitvijo. Imeli so težki in lahki minomet, dve težki in šest lahkih strojnic ter dve brzostrelki.

V osemnajst kilometrov oddaljeni Škofji Loki je bilo okoli 2300 mož sovražne vojske različnih rodov, od grenadirjev do policije ter orožnikov in domobrancev. Oborožitev ni bila znana. Vsekakor so razen topništva imeli tudi oklopna vozila. Tudi zahodno in jugozahodno od Železnikov so bile močne sovražne postojanke. V Sorici je bilo 80 graničarjev in 17 domobrancev. Njihova oborožitev je bila en težki in dva lahka minometa, 7 težkih in 9 lahkih strojnic ter 8 brzostrelk. V postojanki Petrovo brdo je bilo 65 Nemcev, ki so imeli težki in 2 lahka minometa, 5 težkih in 6 lahkih strojnic ter 6 brzostrelk. Najnevarnejša je bila postojanka v Gorenji vasi, iz katere bi sovražnik lahko interveniral ter napadel partizane v hrbet prek Martinj vrha. V tej postojanki je bilo 140 domobrancev ter 120 nemških orožnikov in graničarjev. Prav v tem času pa je bila v postojanki še okrepitev iz nemške policijske akcijske čete »Alpenland«, katere številčnost pa ni bila znana. Postojanka je bila oborožena s 4 težkimi in 11 lahkimi minometi, tremi težkimi in 31 lahkimi strojnicami ter večjim številom brzostrelk.

Štab 31. divizije je v veliko akcijo pritegnil 3. slovensko narodnoosvobodilno udarno brigado (SNOUB) »Ivana Gradnika«, 7. SNOUB »Franceta Prešerna«, 16. SNOB »Janka Premrla-Vojka«. 19. SNOB »Srečka Kosovela«, inženirsko-tehnični bataljon 31. divizije, del artilerijskega divizion 31. divizije s hitrostrelnim in protitankovskim topom ter škofjeloški odred.

Za napad na postojanko, ki naj bi ga izvršili v noči 19. novembra 1944, je štab divizije določil Gradnikovo brigado.

V postojanki Železniki je bilo tedaj 52 orožnikov. Bili so razmeščeni v treh velikih zidanih objektih: župnišču, prosvetnem domu in v Levičnikovi hiši na Racovniku. Vsa poslopja so bila obdana z betonskimi bunkerji in še cerkveni zvonik so uporabljali za svojo izvidnico, kjer so imeli težko strojnico na vrtljivem podstavku, da so z njo lahko streljali na vse štiri strani.

Gradnikovci so imeli tudi nalogo blokirati postojanko Selca, ki je bila od Železnikov oddaljena samo 4 km.

Enote Prešernove brigade so zasedle položaje na črti Jamnik—Sv. Mohor, odkoder so nadzorovale prehode, ki vodijo

s kranjske strani proti Selški dolini. En bataljon Prešernove brigade je dalje proti Škofji Loki držal položaje na Križni gori in obvladoval cesto Škofja Loka—Železniki. Ta bataljon je bil povezan z enotami Vojkove brigade, ki so varovale dohode v Selško dolino z desnega brega Sore. Vojkovci so držali položaje Lubnik—Breznica in pri Sv. Tomažu. Cesto proti Selški dolini so v Soteski zaminirali, da bi sovražnik tudi z motorizacijo ne mogel prodreti.

Enote Kosovelove brigade so zavarovale napadalce od zahodne strani proti Sorici in Petrovemu brdu. En njen bataljon je bil na Mlaki kot divizijska rezerva in zato, da je vzdrževal zvezo med Vojkovo brigado in inženirskim bataljonom 31. divizije, ki je izvrševal svoje naloge na območju Javorje—Malenški vrh.

Inženirski bataljon je s svojimi minerji in 150 kg eksploziva okrepil Gradnikovo brigado za napad na Železnike, svoje obrambne položaje na območju Javorje pa je povezal z enotami Škofjeloškega odreda.

Iz razporeditve 31. divizije je razvidno, da je štab divizije natančno določil in preračunal sodelovanje vseh enot v akciji. Pri doslednem izvrševanju povelja je bil uspeh akcije zagotovljen. Toda zaradi velike številne in tehnične premoči sovražnika je moglo še vedno priti do vseh mogočih presenečenj, ki so pogosto bistveno vplivale na izid operacije.

Noč je na položajih odreda minila popolnoma mirno.

Blokada sovražnika je bila uspešna tedaj, če je bil nenehno vznemirjan in zastraševan, tako da je pričakoval napad na postojanko ter na izpad ni niti pomislil. To je bil pomemben taktičen del partizanskega vojskovanja. Saj bi sovražnik s svojo silo in tehniko marsikje brez težav prebil blokado. Zaradi obširnosti ozemlja je bilo partizanov vedno premalo, da bi dovolj gosto zasedli določene položaje.

Dne 20. novembra je bil štab odreda z 2. bataljonom na Malenškem vrhu, medtem ko je bil 1. bataljon v Lomih. Enote so bile raztegnjene po vsem za zavarovanje določenem območju.

Minerei so minulo noč položili mine na cesti Gorenja vas—Poljane in jih dobro maskirali. Namen tega je bil vznemirjati sovražnika v Poljanski dolini, da bi se ne utegnil pripravljati na intervencijo proti Železnikom. Čez dan se je po cesti pripeľjala neka ženska s kolesom in zavozila na mino. Tega ni

bilo mogoče preprečiti, ker bi sicer minerei izdali svoj položaj. Mina jo je raztrgala. Obveščevalna služba je pozneje javila, da je bila ženska iz neke belogardistične družine iz Leskovice in da je opravljala zelo dvomljivo službo.

Do 16. ure je bilo mirno na vseh položajih, nato se je nenadoma pojavila sovražna patrulja kakih 30 mož nad Zgornjim Brdom. Zaseda je udarila nanjo in vnel se je kratek boj. Takoj je dobila pomoč s sosednjih položajev. Sovražnik je odgovarjal s Šarci in lahkim minometom, pa ga je zaseda kljub temu pognala na izhodišče. S seboj so odvedli enega ranjenca, kar so borci dobro videli s položajev, zaseda pa ni imela nobenih izgub.

Popoldne sta ostrostrelca 1. bataljona Jože Knapič-Fels in Tone Kodran odšla proti Poljanam. Sovražnik je bil nastanjen sredi vasi, zato se je bilo težko približati. Toda oba ostrostrelca sta uspela in se približala sovražniku na 50 korakov. Povedala sta, da sta podrla dva nemška policista iz skupine, ki je v središču vasi kopala zaklone. Drugi so skočili v kritje, medtem pa z vsem orožjem udarili na predrzneža. Oba ostrostrelca sta se srečno izvlekla in se vrnila v bataljon.

Minerei so zvečer ponovno podminirali cesto med Poljanami in Gorenjo vasjo.

Ker se sovražnik tudi tretji dan blokade ni prikazal iz svojih postojank ter ni pritisnil proti odrednim položajem, so ponovno odšli v akcijo ostrostrelci. Tudi to pot v Poljane. Tam se jim ni ponudila priložnost za napad. Sovražnik, ki je prejšnji dan izgubil dva policista, je bil tako buden, da se je bilo nemogoče približati. Za vsemi zidovi je prežal na drzne napadalce, če bi se le še kdo upal stopiti v vas. Tu res ni bilo možnosti, zato so se fantje tiho odplazili, v loku obšli Poljane ter se napotili dalje proti Visokemu. Tam so pripravljali les za bunkerje v Poljanah. Približali so se sovražni skupini na približno 100 metrov ter brez oklevanja udarili po njih. En domobranec se je takoj zgrudil smrtno zadet, drugi pa se je težko ranjen zavlekel do podrtega drevesa in tam omahnil. Medtem so se drugi že znašli in izza podrtih debel začeli streljati po napadalcih. Tudi ostrostrelci so dobro merili v sovražna kritja in držali domobrnce za drevesi, medtem pa se sami po stari, že preizkušeni taktiki spretno odmikali do prve globlje grape, ki jih je zakrila sovražniku. Preden se je številčno precej močna sovražna skupina toliko zbrala, da bi

uspešno udarila za odredovci, so le-ti že brez sledu izginili. Poročilo štabu je bilo kratko: »Zopet smo zmanjšali število sovražnika za dva.«

Medtem ko so Gradnikovci že drugi dan napadali postojanko Železniki, ni bilo še od nobene strani čutiti sovražne intervencije. Sele 21. novembra so v popoldanskih urah močne sovražne kolone prodrle v Poljansko dolino, da bi okrepile svoje obnovljene postojanke na Visokem, v Poljanah in v Gorenji vasi.

V Selško dolino so Nemci in domobranci pritisnili že zjutraj tega dne. Proti položajem Vojkove brigade na desnem bregu Sore so poslali le manjše sile, ki niso mogle spremeniti situacije. Glavne sile za pomoč napadeni postojanki v Železnikih so Nemci usmerili čez Pevno in Križno goro, kjer so bili vkopani borci Prešernove brigade. Na tem odseku je prišlo do ostrih spopadov in sovražnik, ki je bil v veliki premoči, je posegel v boj še s težkim orožjem. Bataljon Prešernove brigade, ki je branil to smer, se je moral s Križne gore umakniti na Lavterski vrh, odkoder je sovražniku zaprl nadaljnji preboj proti Železnikom. Iz smeri Petrovega brda in od Sorice sovražnik ni poskušal posredovati.

Tudi postojanka Gorenja vas je ostala mirna. V enotah odreda so ta dan napravili poskusni alarm, kot da je sovražnik udaril proti odrednim položajem. Borci so se izkazali odlično, nobene panike ni bilo in zanesli so se lahko prav na vsakega borca.

V Poljane je popoldne prispelo še 400 do 500 mož policije za zavarovanje postojank. Nevarnost sovražnega pritiska na odred se je s tem močno povečala. Obenem pa je štab že presojal, da je napadena postojanka v Železnikih prepuščena usodi in da se celotna akcija razvija ugodno. Proti Poljanam je odred položaje nekoliko raztegnil. Vso noč so bile pred obrambno črto krožne patrulje. Sovražnik se kljub svoji veliki moči ni prikazal in noč je minila povsem mirno.

Minerji na železniški progi so bili v preteklih nočeh zopet aktivni. Minirali so progo med postajama Sv. Jošt—Podnart. Poročali so, da so porušili oziroma močno poškodovali dva krajša železniška mostova. Promet je bil prekinjen štiri dni, potniki osebnih vlakov pa so pri porušenem mostu morali prestopati.

Orožniška postaja Podnart je o rušenju poročala nadrejenemu poveljstvu v Kranju 21. XI. 1944 bolj v skopih besedah naslednje: »Železniška proga je bila razstreljena približno 5 km od Podnarta proti postaji Sv. Jošt. Škoda je velika, ker sta bila poleg precejšnje dolžine tračnic močno poškodovana tudi dva krajša železniška mostova. Promet bo na tem mestu prekinjen za 3—4 dni. Takoj po dejanju je odšla po sledovih partizanov 40 mož močna bojna patrulja 517. bataljona deželnih strelcev iz Radovljice, ki se partizanom ni mogla približati. Izginili so neznano kam.«

Ker ni bilo drugega povelja, so 22. novembra odredne enote ostale na svojih starih položajih na črti Malenški vrh—Gorenje brdo—Lomi in še dalje blokirale postojanki Gorenja vas in Poljane. S patruljami so odredovci kontrolirali ves prostor od postojank do položajev. Sovražnik se je sicer v močnih kolonah tudi ta dan premikal po Poljanski dolini, toda ceste ni zapustil, ker je dobro vedel, da ga na vseh štirih višinah pričakujejo partizanske strojnice.

V poznih večernih urah je bila proti Poljanam poslana skupina prostovoljcev iz 1. bataljona. Njena naloga je bila, da izvede demonstrativni napad na postojanko. Iz oddaljenosti približno 300 metrov so proti postojanki odprli mitralješki ogenj pa tudi puškarji so streljali z vso hitrostjo. Nekaj bombašev je vrglo bombe iz najmanjše možne oddaljenosti. Streljanje, grmenje bomb in vpitje borcev 1. bataljona je trajalo kakih 25 minut in sovražnik ves čas ni oddal niti enega strela. Šele ko so bili že daleč proč, je za krajši čas z raketami osvetlil vso okolico, pri tem pa še vedno ostal popolnoma tiho v svojih postojankah. Tudi izvidniško patroljiranje je posadka to pot opustila. Borci so se vrnili v svoje izhodišče nekoliko razočarani nad takim početjem Nemcev.

Peti dan zjutraj, 23. novembra, sovražnik ni več ždel v postojankah. Iz Gorenje vasi se je pomaknil na Hlavče njive in Dolenje brdo, kjer se je vkopal. Iz tega je štab odreda sklepal, da Nemci morda pričakujejo frontalni napad na postojanko. Po naših cenitvah je bilo na položajih vsaj 800 Nemcev in domobrancev. Partizanskim položajem se kljub večkratni premoči niso približali.

Sovražne okrepitve so prišle v Gorenjo vas v glavnem pod zaščito oklopnikov iz Škofje Loke. Te okrepitve pa na boje v Železnikih niso vplivale, ker je bila postojanka že v partizan-

skih rokah. Vendar so močno vplivale na hitrejše premike enot 31. divizije, ki so sodelovale v bojih za Železnike. Vojkovo brigado je poveljstvo divizije takoj premestilo v predel Crni vrh—Kladje nad Cerknim, da bi zavarovala cerkljansko osvobojeno ozemlje pred vdorom sovražnika iz Gorenje vasi, kar je bilo trenutno najprej pričakovati. Tudi druge enote so se temu primerno premaknile in zavarovale ožje dohode k osvobojenim Železnikom.

Ostrorelci v teku tega dneva niso imeli uspehov, ker je bil sovražnik preveč oprezen. V poznih večernih urah je trojka 1. bataljona ponovno odšla proti Poljanam. Vodil jo je mitraljezec Jože Knapič iz Stražišča. Neslišno se je prithotapila v vas in se izgubila za bližnjim skednjem, kjer je postavila zasedo in predvidela pot umika. Po kratkem čakanju se je prikazala sovražna patrolja, ki jo je spustila na 50 metrov. Fels je živčno stiskal mitraljez in čakal na ugodni trenutek. Tudi sovražna skupina je bila videti zelo previdna. Nič več ni čakal. Rahel dotik na sprožilec in drdranje strojnice je pretrgalo monotono šumenje dežja. Sovražnik je bil presenečen. Nekaj jih je takoj skočilo ali pa morda omahnilo v jarek ob poti, dva pa sta si našla zaklon za kupom gramoza in začela streljati proti zasedi. Jožetova strojnica je še vedno spuščala kratke rafale, druga dva sta v jarek odvrгла nekaj ročnih granat, ki so kot izgleda zadele v živo. Trojka se je medtem že odločila za umik in drug drugega s kritjem ščitila do bližnjega roba gozda in ga srečno dosegla. Bil je že skrajni čas, ker je medtem v domnevno smer umika odrednih borcev začelo bruhati ogenj sovražno orožje iz bližnjih utrjenih hiš. Gozd in temna noč sta jih zakrila, da so se po nekaj urah srečno vrnili v svoje izhodišče.

Zaradi izredno slabega vremena tudi sovražnik ni zapuščal svojih posojank. Na položajih odreda so ostale samo najnujnejše zasede, da so si drugi borci medtem posušili obleko in se nekoliko pogreli. Zato so okrepili delovanje patrolj.

Zvečer se je s položajev pri Javorju umaknil inženirski bataljon 31. divizije in odred je moral s svojimi enotami prevzeti tudi to zavarovanje.

Skupina borcev 2. bataljona se je zvečer približala Gorenji vasi, kjer je iz varne razdalje obstreljevala sovražno patroljo in jo razpršila, da si je morala poiskati zaklone. Skupina je nadaljevala pot in kmalu opazila pred bližnjo hišo uni-

formirane domobrance. Dobro pomerjen rafal je po pripovedovanju borcev zadel tri, četrti je ranjen pobegnil v hišo. Takoj nato se je že pojavila kolona, h kateri so spadali, in odprla ogenj proti skupini, ki se je hitro umaknila iz dosega njihovih mitraljezov.

To popoldne je sovražnik zalotil dva odredna obveščevalca, ki sta na Gabrški gori opravljala svojo službo. Nemci so ju presenetili v kmečki hiši. Preživeli obveščevalec Omejc je opisal to srečanje, ko se je vrnil v odred takole:

»V popoldanskem času se je pomikala iz Poljan kakšnih 300 mož močna sovražna kolona, ki se je vračala v Škofjo Loko. To kolono sva s tovarišem Tonetom Režekom opazila z Gabrške gore in ji po grebenih skušala slediti. Nisva pa žal pomislila, da bi vzporedno z njo šle po levi strani ceste tudi bočne zaščitnice. Ena teh je naletela na naju, ko sva bila v neki hiši, da bi se ob kmečki peči nekoliko posušila in ogrela. Nenadoma je domače deklet pogledalo skozi okno in še isti hip steklo iz hiše. Ker naju je zgovorno deklet tako nenadoma zapustilo, sem stopil k oknu, da bi videl, če ni morda zunaj kaj novega. Z grozo sem opazil, da se je pred hišo ustavila nemška patrolja in da so prvi že vstopali v hišo. „Švabi!“ sem zaklical in oba sva se pognala v vežo. Tu so naju že sprejeli Nemci s klicem: „Roke kvišku!“ Bliskovito sva presodila položaj in se skušala rešiti. Navalila sva na policista, ki sta bila v veži, ju odrinila in se vrgla proti zadnjim vratom. S treskom so se nama odprla in bila sva zunaj. Tedaj je bil Režek zadet in se je brez besede zgrudil mrtev. Jaz sem skočil dalje proti skedenju, kamor so se Nemci takoj zapodili za menoj in kričali drug čez drugega: „Pusti, ga bom jaz ustrelil!“ Toliko nemščine sem razumel, da sem vedel, kaj hočejo s kričanjem, in prav to njihovo prerekanje mi je dalo čas, da sem se naglo obrnil ter ustrelil na najbližjega, ki je bil le nekaj korakov za, menoj, s pištolo, sam pa sem se ranjen pognal dalje na skedenj. Trdo sem padel v slamo, ki se mi je vdala, in skozi luknjo za krmljenje zdrsnil v hlev ter se znašel v jasliah pri živini. Z največjo težavo sem se prevalil na tla, odtipal do zadnjega izhoda ter ga odprl. Nemci so me zgoraj še vedno iskali, jaz pa sem se medtem nekako odvrlekel v bližnjo goščo in se rešil.«

V enoto se je Omejc privlekel pozno ponoči, ves krvav in zelo slab. Levko mu je takoj nudil prvo pomoč in ga nato poslal v odredno bolnišnico.

Stab odreda se je ponoči premaknil z Malenškega vrha v Javorje, kjer je bil 1. bataljon. Drugi bataljon je ostal še naprej na starih položajih.

Železniki so po treh dneh težkih bojov padli. Nemci so v ugodnem trenutku izpraznili postojanko in pobegnili v Selca. Po uspešno opravljeni akciji so enote 31. divizije začele zapuščati svoje položaje v Selški in Poljanski dolini in odred je na svojem operativnem območju zopet ostal sam. Vse odredne enote bi si rade ogledale osvobojene Železnike, kar pa v prvih dneh ni bilo mogoče. Se vedno je odred imel dolžnosti v Poljanski dolini.

Zgodaj zjutraj sta dva ostrostrelca 1. bataljona odšla na Gabrško goro v bližino hiše, kjer je padel Režek. Predvidevali so, da bo tudi sovražnik še prišel na to mesto. Večje enote ni bilo mogoče poslati tja, ker je odred še vedno moral držati zavarovanje proti Gorenji vasi in Poljanam. Komaj sta prišla na rob gozda in zagledala hišo, kjer je padel obveščevalec, sta že opazila sovražno patroljo, ki se je tudi približevala hiši.

Blaž razpravlja z borci 1. bataljona o novih ostrostrelskih akcijah, s katerimi naj maščujejo na Gabrški gori padlega tovariša Režka

Oba sta pomerila na vodjo sovražne patrulje, ki je s pripravljeno brzostrelko stopal prvi. Počila sta samo dva strela. Življenje Toneta Režka je tako plačal še en sovražnik na mestu, kjer so ga ubili. Drugi vojaki patrulje so se vrgli v kritje in udarili po ostrostrelcih. A vse nabijanje je bilo brez uspeha, ker sta se oba tako naglo izgubila, kot sta se nenadoma pojavila.

Zvečer je odred s 1. bataljonom v Javorju priredil miting, ki se ga je udeležil velik del vaščanov. Proslavljal je uspeh Gradnikovcev, ki so imeli levji delež pri osvoboditvi Železnikov, o kateri so šele dobro izvedeli. To vest je bilo treba čimprej razširiti med domobranske postojanke, za kar jo bil miting najprimernejši način, saj so se na mitingih vedno našli tudi domobranski simpatizerji, ki so vsa dogajanja in novosti takoj prenesli v svoj tabor.

Miting je bil zelo pester. Razen številnih pesmi in recitacij sta bili še dve recitaciji komandanta Blaža. Prvo je spesnil Blaž in je bila zelo primerna za proslavljanje padca sovražne postojanke, druga pesem, ki jo je Blaž deklamiral nad vse rad, pa je bila »Turjaška Rozamunda«. Pesem »Juriš na Crni vrh« je Blaž deklamiral najraje in gledalci so imeli vtis, da je to akcijo vsakokrat ponovno doživljal.

Glasi se:

Kapetan Blaž:

»JURIŠ NA CRNI VRH«

*»La kam nocoj tako strogo
nas vodijo v noč lepo?«
Vpraša mladi pionir:
»Povej, tovariš komandir!«*

*Poslušajte, tovariši,
počijte od dolge si poti,
povem vam jaz kako in kaj,
tu, evo, moj načrt sedaj.*

*Prišli smo danes maščevati
izdajstvo, kri, pokol med brati,
tu doli, glejte, vas je bela,*

*v njej se skrivajo krdela:
nemški hlapci, psi, krvaši,
izdajalci, njih pajdaši.
Naš načrt je vas zavzeti
na juriš, ali pa umreti.*

*Ne bomo mi jim več pustili,
dovolj smo borcev tu zgubili,
trdnjava bela pasti mora,
pri nas izdajstvu ni prostora.*

*Naj grob jim bo vasica bela,
naj borba, ki se bo začela,
pove Slovincem zapeljanim,
pove grobovom le preranim,
da gre iz hribov maščevanje,
pričenja drugo se dejanje.
Zato pa zdaj, oj, borci dragi,
naprej k osveti naši, zmagi.*

*In šli smo v boje z jasnim licem,
veselim smehom, bojnim klicem!
Pojejo pesem bombe vžgane,
več korak nam ne zastane.
Kje so sile, barikade,
da uklonijo brigade,
kje borci so, ki bi zlomili
voljo naši mladi sili?*

*Poglej junake naše smeje,
oči ljudi bi mu verjele,
med dimom, ognjem, bomb gromov
in točo krogel z bunkerjev,
jurišajo čez plan, ograje,
smrt belim psom, ki krivi so izdaje.*

*Ze čujem glas, to glas je naš;
»Zažgite fantje celo vas!
Zgore hudiči naj v njej,
saj niso vredni, da v zemlji tej,
ki jih rodila je, hranila,
bi ruša jim kosti zakrila.«*

*In res storili smo tako,
zažgali Črni vrh zato,
ker iz hiš visele bele so zastave,
a v njih dobil kasarne si, trdnjave.*

*Ko zadnje žarke so gore jemale,
so zastave naše zavihrale.
Od zmage in ponosa krik: Hura!
je odmeval dalje s Črnega vrha.*

Pesem je navdušila vojsko in civiliste, ki so z divjim pleskanjem nagradili njegovo pesnitev. Veselje z muziko in plesom je trajalo pozno v noč in smo ga zaključili s priljubljenim »povštertancem«, ob katerem so tudi najbolj resni za kratek čas le pozabili na vojno.

Situacija na položajih je bila zjutraj neizpremenjena. Sovražnik ni silil iz postojank, pa tudi odred se je omejil samo na patroljiranje.

Ob osmih smo z vojaškimi častmi na pokopališču v Javorju pokopali padlega obveščevalca Režka. Tovariši so ga preteklo noč prinesli z Gabrške gore in ga položili na mrtvaški oder kar na pokopališču. Pogreba se je udeležil celoten štab odreda in ena četa 1. bataljona. Pri odprtem grobu se je komisar Sašo lepo poslovil od padlega tovariša. Pevski zbor mu je zapel žalostinko »Žrtvam« in častna četa je izstrelila salvo iz tridesetih pušk. Nato so vsi nemo zapustili grob, s trdnim sklepom, da bodo tovariša še maščevali.

S posebnimi nalogami so bile razposlane patrolje in ostrostrelci v Poljansko dolino, proti Škofji Loki in Gorenji vasi. Patrolje so ostale zunaj tudi čez noč.

Na večer tega dne so bili slovesno odlikovani komandant Blaž, komandir Andrej Debenc-Civko in vodja puškarske delavnice Drago Vraničar-Fedja. Odlikovanja je podelil član obveščevalne skupine štaba 9. korpusa Franc Zupančič-Marjan, ki se je kot gost tedaj mudil v štabu odreda. V kratkem nagovoru je poudaril pomen odlikovanja, ki naj bo hkrati tudi spodbuda za junaška dejanja vsem preostalim borcem, podoficirjem in oficirjem odreda. O zaslugah odlikovancev ni govoril, ker so bili vsi borci stalno na tekočem z uspehi in junaštvu odreda.

Pred zborom osemdesetih mož, ki so stali »mirmo«, je prišel Dragu Vraničarju »spomenico borcem 1941«, Blažu in Civku pa »red hrabrosti«. V imenu odlikovancev je spregovoril komandant Blaž, ki je rekel, da ni vstopil v NOV zato, da bi dobil čin ali odlikovanje, temveč je samo izpolnil svojo dolžnost kot zaveden rodoljub in Slovenec. Tovariši so odlikovancem čestitali in se razšli po svojih enotah. Zvečer pa so se ponovno sešli na zabavnem večeru, kjer sta še pozno v noč odmevali harmonika in partizanska pesem.

Vse odredne enote so bile drugi dan še vedno na območju Javorje—Cetena ravan in so zasedami ter krožnimi patruljami varovale svoja prebivališča. Sovražnik se ves dan ni prikazal iz svojih postojank. V akcijo so spet odšle ostrostrelske trojke.

Ostrostrelca Jože Knapič in Lojze Rajgelj sta v zgodnjem jutru zapustila bataljon in odšla prek Martinj vrha in Ostrega vrha proti postojanki Selca. Tik pod Studenom sta prekoračila Soro in cesto ter se od severozahodne strani bližala vasi. Še nihče od njih ni hodil okoli Selc, zato sta se ustavila in čakala, da bi se megla, ki je bila to jutro zelo gosta, nekoliko dvignila in jima omogočila orientacijo. Komaj sta se nekoliko razgledala, sta že opazila sovražno patruljo, ki se je pravkar pojavila iz strnjenegega naselja. Spoznala sta, da sta zelo blizu vasi in da morata biti skrajno previdna. Hitro sta ocenila položaj, kakšne možnosti umika imata, in se spustila v dober zaklon. Sovražna patrulja ni spremenila svoje smeri in se jima je kar naglo bližala. Spustila sta jih na razdaljo dobrih 30 korakov in pomerila na najbližja dva. Po prvih strelah sta se dva zgrudila smrtno zadeta. Drugi so pri priči popadali v zaklone in takoj odprli ogenj nanju. Sovražnik je bil le malo iz vasi in je zato takoj dobil pomoč. Ker so nanje padali le posamezni, dobro merjeni strelji, so policisti takoj spoznali, da imajo pred seboj le ostrostrelce. Zato so takoj začeli obkoljevati, kar bi jim pri najmanjši nepazljivosti obeh borcev gotovo uspelo. Toda Jože in Lojze se nista prvič reševala iz take situacije. Hitela sta nazaj, od drevesa do drevesa, in krila drug drugemu umik. Sovražnika sta s posameznimi dobro merjenimi strelji tiščala k tlam, sama pa sta se srečno rešila proti Studenem. Sele ob vrnitvi v enoto sta ugotovila, da je imel Fels večkrat prestreljeno torbico.

Minersko-sabotažni vod je pod Sv. Joštom ponovno miniral železniško progo. Mine je aktiviral s hitrogorečo vrvico v trenutku, ko je na minirano mesto zapeljal vlak. Tako je uničil lokomotivo in štiri vagone. Promet je bil prekinjen sedem ur.

Po redkih patroljah je bilo videti, da so odredni ostro-strelci v zadnjih dneh nagnali sovražniku v kosti toliko strahu, da se je počutil varnega le v večjih kolonah. Njegova zaveznika sta bila slabo vreme in letni čas. Pobelil je prvi sneg in skozi golo vejevje je bilo že od daleč iz skritih bunkerjev lahko opaziti partizane, če se niso dovolj previdno spuščali v dolino. Sovražni Šarci, ki jim ni manjkalo streliva, so začeli bruhati ogenj proti njihovim položajem, brž ko je sovražnik od daleč opazil le najmanjše premike. Varnejši premik v tem letnem času je bil mogoč le v gostih smrekovih gozdovih in globokih kolovozih. Partizan se je seveda prilagodil vsem letnim časom in vsem vremenskim razmeram ter ni smel nikoli opustiti akcij, čeprav je zaradi dobre vidljivosti moral napraviti dvakrat daljšo pot do cilja, kot je bilo potrebno v poletnem času.

Skupina prostovoljcev je dopoldne odšla proti cesti Gorenja vas—Poljane. Po globokih gozdnih poteh in smrekovih rjoščah so se fantje spuščali v dolino in se ustavili med gostimi smrekami nad Srednjo vasjo. Tam so se nekoliko oddahnili in budno oprezali na vse strani. Na prvi pogled niso opazili ničesar. Po kratkem času počitka pa je eden od tovarišev le opazil spodaj neko postavo, ki je prečkala cesto in izginila v bližnji goščavi. Takoj nato so opazili še več zelenih postav, ki so se dobro videle na sveži snežni belini. Bila je sovražna zaseda. Takoj so se odločili za napad. Ugotovili so, da je dobro zamaskirana in celo vkopana tik nad cesto. Z največjo pazljivostjo so se plazili navzdol, toda preden so se približali sovražni zasedi na 200 metrov, jih je že opazila in odprla nanje ogenj svojih strojnic. Partizanov to ni zmedlo. Iz dobrih zaklonov so udarili po zasedi in vnel se je oster boj. Med bojem je del zasede zapustil položaje, ne da bi ga opazili. Nemci so nameravali partizanom priti za hrbet, da bi jih tako uničili. Ker jih golo drevje ni zakrivalo, tudi sovražnik ni mogel dolgo ostati neopažen. Borci so jih pravočasno zapazili in jih sprejeli pripravljeni. Upanja na uspeh pa kljub temu niso imeli, ker je bila sovražna premoč le prevelika. Začeli so se

umikati in vsi prišli v taborišče. Sovražnik je imel enega mrtvega in več ranjencev.

Po poročilih obveščevalne službe je 29. novembra prišlo v Sopotnico 200 domobrancev, ki naj bi napravili postojanko pri »Muru«. Štab odreda je na osnovi teh vesti 1. bataljonu takoj dal nalogo, da mora imenovano kmetijo še to noč požgati. Bataljon je v večernem mraku s poročnikom Sivcem na čelu krenil, da bi izvršil ukaz. Vrnil se je pozno ponoči, žal brez uspehov. Ves okoliški teren je sovražnik zasedel in zavaroval tako močno, da se hiši niso mogli približati niti na večjo razdaljo.

Gabrška gora je bila vsa leta partizanskega boja izhodišče za zaporo in kontrolo cest iz Škofje Loke v Poljansko in Selško dolino. Prek Gabrške gore so vodile kurirske zveze za medvoške hribe in od tod zopet čez progo, cesto in čez Savo na kamniško stran. Gabrška gora je v svojih gozdovih pogosto dajala zavetje brigadam, ki so napadale sovražnika v neposredni bližini Škofje Loke in od tod vpadale prek Poljanske Sore v severovzhodni predel Polhograjskih Dolomitov in na drugo stran prek Selške Sore, čez Sotesko na Križno goro in dalje v naselja na Sorškem polju. Zato je sovražnik v teh hribih iskal primerno točko, s katere bi mogel čimbolj ohromiti partizansko gibanje oziroma pohode v vse omenjene smeri. Izbral si je kmetijo »pri Muru« na skrajnem jugovzhodnem robu Gabrške gore. Da bi bila ta postojanka v boju s partizani uspešnejša, jo je napolnil z domačimi izdajalci — domobranci, ki so dobro poznali okoliški teren. Postojanka pri Muru je potem stalno štelala okrog 60 domobrancev, pa kljub vsem prednostim ni obvladala Gabrške gore in ji ni vzela njene dotedanje strateške vloge v partizanskem vojskovanju.

Teden dni prej kot postojanka pri Muru so Nemci znova vzpostavili postojanko na Visokem in v Poljanah, ki sta vzdržali do prvih dni maja 1945. Čeprav je z obnovitvijo omenjenih postojank v Poljanski dolini sovražnik znova skušal trdno zapreti severni rob Dolomitov, so partizanske enote zaporo prebijale in delale uspešne vojaške in prehranjevalne akcije v belogardističnih Dolomitih.

Ena četa 2. bataljona je ta dan odšla v Železnike, kjer je mobilizirala vse moške, ki so še bili tedaj doma in so bili sposobni za vojsko. Mobilizacija je potekala v redu in disciplinirano. V odred je stopilo 32 novih tovarišev, ki jih je mi-

tralješka trojka spremila v Martinj vrh. Preostali del čete je odšel dalje prek Kališ na Jamnik. Zavarovala je teren, kjer je bila tedaj konferenca okrožnega komiteja komunistične partije okrožja Kranj.

Devetindvajsetega novembra je bila v Kranju ustanovljena posebna vojaška enota, ki se je potem do konca vojne udeleževala pogonov za partizani. Po nemških dokumentih se je imenovala 184. četa, ki jo je ustanovil 184. polk deželnih strelcev s sedežem v Kranju. Četa je imela obveščevalni, minometni, pionirski in lovski odred. Oddelki te čete so bili nameščeni v Stražišču, v Cirčah in v barakah ob cesti na Golnik v Kranju.

Obveščevalna služba je zadnjega dne novembra tudi sporočila, da Nemci nameravajo ustanoviti še eno domobransko postojanko v bližini »Mura« v Sopotnici, ker bi bili dve veliko bolj uspešni. V naslednjih dneh naj bi jo ustanovili na Gabrški gori pri Mežnarju, ki je bil simpatizer in pristaš domobrancev. Prvi bataljon in minerei 2. bataljona so takoj krenili na pot, da ne bi zopet zamudili priložnosti, kot so jo v Sopotnici pri Muru. To pot so prišli pravočasno. Še v mraku so zavarovali vse prihode, minerji pa so pripravili mine. Ko je bilo vse urejeno in mine zvezane z gorljivo vrvico, je eden od borcev podkuril hišo. Ogenj je hitro zajel ostrežje hiše in gospodarskega poslopja. Tedaj je miner aktiviral mine, ki so se z bobnečim pokom razletele in pognale v zrak cele snope isker. Zidovje se je sesulo, da od obeh poslopij ni ostalo drugega kot kadeči se kupi razvalin. Sovražnik je lahko opazoval požar iz več postojank, pa ni reagiral. Mežnar je prav gotovo pričakoval kaj takega, ker je vse vrednejše blago iz hiše že prej odpeljal in izpraznil tudi gospodarsko poslopje, ali pa je to opravil po navodilih domobrancev. Bataljon in minerei so ce po opravljeni nalogi vrnili v svoje bivališče. Sovražniku so s tem požigom uničili oporišče, s katerim je hotel partizanom zapreti dostop proti Škofji Loki in prehod proti Črnemu vrhu v spodnjem delu Poljanske doline.

Prvega decembra se je štab odreda z vsemi enotami premaknil na območje Rovte—Martinj vrh ter se nastanil pri Posečniku na Martinj vrhu. Tam je ostal tudi 1. bataljon, drugi pa je odšel prek Ostrega vrha, Češnjice in Lajš na območje Kranj—Stražišče. Njegova naloga je bila, da mobilizira nove borce. Z bataljonom je odšel namestnik komandanta od-

reda. Pohod je potekal disciplinirano in brez vsakršnih motenj. V Lajšah se je bataljonu pridružila še četa, ki se je vračala z Jamnika, in je v Lajšah spotoma ujela oboroženega domobranca, ki je bil na dopustu. Ker je skušal pobegniti, so ga prestregle partizanske krogle. Pri njem so zaplenili mavzerico ter ročno granato.

Ze naslednjega dne se je štab odreda premaknil s štabno četo v Rovte, kjer je bil tudi 1. bataljon. Bataljon je moral varovati vas, proti sovražnim postojankam pa je poslal ostrostrelce.

Ostrostrelci so kmalu pred Poljanami čakali na priložnost za strel. Opazili so, kako sovražnik mrzlično utrjuje svoje položaje in jih obdaja z bodečo žico. Fantje so nanje takoj odprli ogenj svojih pušk, iz oddaljenosti kakih 300 metrov, in povzročili pravo zmešnjavo. Po nekaj strelah so hitro menjali položaj in prijeli begajočega sovražnika še z druge strani. Toda tedaj so tudi vžgali sovražnikovi šarci nanje. Morali so se takoj umakniti.

Borci odreda v Rovtiah (od leve proti desni: Milan Janežič, Jurček Mravljje, Franc Sivec, Stane Vrhunc, Janko Keržar, Tone Lotrič in Filip Bradeško)

Dva voda 1. bataljona sta nosila na gorenjsko vojno področje blago za zimsko pomoč partizanom, ki so ga iz širše okolice Železnikov zbrali v Smolevski grapi.

Enote 2. bataljona so v mobilizaciji dobro uspevale. V vaseh Sv. Duh, Zabnica, Dorfarji in Stražišče so mobilizirale 32 novih tovarišev, od katerih so jih 24 takoj razdelili v svoje enote, deset pa so jih pozneje prepustili komandi mesta Škofja Loka, ker so bili za operativno vojsko in hude napore neспособni. Akcija je potekala tako hitro, da sovražnik ni opazil ničesar, čeprav so jih mobilizirali v neposredni bližini orožniških postaj.

Vod tega bataljona, ki je mobiliziral v Besnici, je od naših zaupnikov zvedel za tri domobrance, ki so bili na dopustu po svojih domovih. Ker so bili vsi trije oboroženi, so sklenili, da jih kaznujejo. Borci so se razdelili na več skupin in se skrivaj splazili do njihovih hiš. Presenečenje jim je uspelo. Zapolnili so tri mavzerice in dve ročni granati.

Drugi bataljon je v tej akciji pobral tudi osem konj, od katerih sta dva ostala v odredu, šest pa so jih odgnali štabu

9. korpusa. Živali so pobrali samo po kmetijah, ki so imele svojce pri domobrancih. Po uspelih akcijah na območju Kranja in Zabnice se je 2. bataljon vrnil v Železnike.

Dne 3. decembra je v Ljubljani pred javnostjo govoril vrhovni nemški predstavnik za Gorenjsko in tudi tedanjo Ljubljansko pokrajino gauleiter dr. Friedrich Rainer. Ker v svojem govoru ni mogel izpustiti partizanske dejavnosti in težkega položaja nemških sil na Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini, navajam tisti del njegovega govora, ki se je dotikal narodoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem.

Dr. Rainer je med drugim dejal:

»Prehajam s pregleda celotnega položaja na položaj v tukajšnjem območju. Ta s stališča varnosti ni zadovoljiv. Položaj je tak, da ga je brezpogojno treba spremeniti. Omenil sem že, da je obstoj partizanskega gibanja za nas z vojaškega stališča zelo pomemben. Tri leta smo se že borili z njimi, včasih uspešno, včasih neuspešno. Položaj kljub temu ni ne boljši ne slabši kot pred letom.

Fronta na jugovzhodu se nam nezadržno bliža. Poizkusiti bomo morali še tu zgraditi fronto, ki bi jo morali obdržati v vsakem primeru, ali pa se bo sovražnik pojavil na naši zemlji.

Na tem prostoru bomo mogli ustvariti fronto samo tedaj, če bomo na ozemlju, ki ga preplavljajo bande, končno vzpostavili red. To je trenutno naš največji problem. O tem sem že poročal v glavnem stanu našega firerja. Uspeti nam mora, da bomo bandite ne samo izolirali na določenih mestih, temveč jih bomo popolnoma zbrisali s tega ozemlja.

Sovražniku bi lahko uspel preboj ob Dravi, s čimer bi nas prisilil k umiku. Nasprotnik je namreč v stanju, da se poveže z bandami in zbere njihove enote. Tedaj bi nam postal še bolj nevaren. Sovražnik ima tudi možnost, da se spusti na Kranjsko iz zraka in bi bile s tem naše sile prisiljene, da se takoj umaknejo. S tem bi bila fronta na jugu izgubljena. Glede na položaj mi je trenutno nemogoče napovedati jasen program in samo upam, da se bo v prihodnjih tednih in mesecih ta položaj toliko izboljšal, da nam bo na tem območju le uspelo ustvariti trdno fronto.

Prehajam na ožje vprašanje Gorenjske:

To ozemlje je okuženo z bandami in naša največja naloga je enkrat za vselej končati in uničiti to vojske. Kako daleč oziroma koliko poznamo te borce?

Ponavljam, da je boj z bandami postal naša največja naloga. Ta boj nas sili, da ga združimo s posebnimi političnimi sredstvi, ki morajo prerasti v mogočno kontrabanditsko zgradbo. Izhajajoč iz tega, moram pojasniti naslednje:

Kaj je bandit, gledan z vojaškega stališča? Ali je poseben pojav, zamisel vojaškega vojnega vodstva ali kaj drugega? Bandit je orožje, bojno sredstvo boljševizma, ki ga je slednji izuril do skrajnih popolnosti. Bandita, prvič ljudje poznajo in on pozna vso okolico. Drugič, bori se proti vsem dosedanjim pravilom in umetnostim vojskovanja. Metodam banditskega vojskovanja bomo uspešno odgovorili samo z ustreznimi pretimetodami, ki pa jih šele preizkušamo.

Vsaka vojna zahteva partnerja in ta partner se drugemu postavi nasproti. Vojna umetnost in taktike se spreminjajo, a ne samo na podlagi novega orožja, temveč tudi v nas samih in pri naši vojski. Mislimo predvsem na naše ljudske divizije, ki jih sestavljajo borci iz vseh delov Evrope.

Iz slike sedanjega položaja lahko spoznate, da je banditska nevarnost največja nevarnost, kar jih imamo. Banditi na Gorenjskem imajo povezavo do jugovzhodne fronte, ali z drugimi besedami, banditska fronta sega od jugovzhoda do naše Koroške.

Bandit je primoran živeti v najtrših življenjskih razmerah in je kot posameznik najtrši borec. Kadar nastopa v množici, ga je še težje premagati. Naše enote se jim morajo zoperstavljati samo

s premagovanjem skrajnih človeških zmogljivosti in pod najstrožjo disciplino.

Zaradi nenehnih premikov in posebnega vodstva ter izurjenosti, ki zanika vsa pravila vojskovanja, uspeva banditom, da vodijo z nami relativno uspešne boje. Poleg vsega pa mi prebivalstva tega območja še vedno ne poznamo toliko, da bi ga znali in mogli rešiti vpliva te vojske.«

Nato se je Rainer lotil vprašanja ljudskih straž »Volks-wache«, pri čemer je odkril precej jasne karte. Povedal je, da si večjih vojaških skupin Nemci niso upali ustvarjati iz vrst domačinov, ker bi se v določenem položaju take skupine lahko obrnile tudi proti njim. Za vsako ceno pa so te straže hoteli obdržati, ker so računali, da bi jih kot poslednje sredstvo mogli uporabiti celo na fronti.

Rainer je nadaljeval:

»Na Gorenjskem smo ustanovili enote samoobrambe — Oberkreiner Selbstschutz — (tako je Rainer imenoval gorenjsko domobranstvo). To sem dovolil jaz in izdal zanje posebna navodila. Enote samoobrambe ne smejo pod nobenim pogojem dobiti skupna vodstva, temveč naj bodo povsod omejene samo na domače naselje. Z razvojem samoobrambe sem zadovoljen in ne nameravam vnašati nobenih sprememb. Osnovni interes ljudstva je vsekakor ta, da se samo ubrani banditov. Ljudska samoobramba ima kljub vsemu svoj pomen tudi z vojaškega gledišča in je tudi nekaj več kot le samo obramba. V primeru potrebe bodo te enote lahko predstavljale najnižjo stopnjo vojske, ki bo z njimi izpolnila potrebna mesta, in je zato njihov obstoj tudi utemeljen.

Koroški ljudski straži »Volkssturmu« sem izdal posebno povelje, po katerem so mora izuriti za akcije in boje proti bandam. Koroška ljudska straža bo v aktivni pripravljenosti, v moči grup in vodov, prevzela varstvo na jugu države. S tem bo z najprimitivnejšimi sredstvi zgrajen sistem, ki bo poskrbel, da bo bandit, kjerkoli se bo pojavil, v vasi, v mestu ali na oddaljeni kmetiji, povsod naletel na mrežo vedno pripravljenih mož ter iz nje ne bo več imel izhoda. Gibljivi del koroško ljudske straže bo usposobljen in v stanju, da lahko proti bandam vsak trenutek nastopi ofenzivne akcije.

Dobro vemo, da so bande aktivne do skrajnosti in zato jim pogosto uspevajo vpadi in prodori v vasi in mesta, toda že naslednji dan jih naše sile potisnejo nazaj. Jasno je, če danes banditi zasedejo kak Gornji grad, da ga ne bodo obdržali pol leta. Prepri-

čan sem, da bo s pomočjo »koroških straž« prešla vojna v tem delu države v novo fazo. Navzočnost band je sramotni madež te dežele, ki ga moramo z vsemi sredstvi čimprej izbrisati.

S tem sem končal svoja izvajanja in upam, da sem podal precej jasno sliko političnega in vojaškega položaja na tem težko ogroženem ozemlju.«

Koroške ljudske straže so uživale pri Nemcih večje zaupanje, saj so jih namenili za neposredne boje s partizani. Kljub vsemu pa je bilo Rainerjevo upanje, da bo »Volkssturm« popeljal nemško vojno s partizani v novo fazo, zelo zmotno in se lahko čudimo, da je v svoji nemški ošabnosti sploh dal tako izjavo.

Štab odreda se je iz Rovt 2. decembra premaknil proti Železnikom in se namestil v vasi Smoleva, kamor je obenem prispel tudi 2. bataljon iz Železnikov. Naselje je od Železnikov oddaljeno samo dobrih 20 minut in ima dobro zavarovano lego. Prvi bataljon se je tudi premaknil iz Rovt in je ostal na Ostrem vrhu. Zavaroval je ves novi sektor odreda proti postojanki Selca.

Zvečer je 1. bataljon priredil propagandni miting na Ostrem vrhu, ki se ga je udeležila vsa vas. Glavni namen mitinga je bila povezava vojske s civilnim prebivalstvom. Končal se je v poznih nočnih urah. Vsi so si želeli, da bi se čimprej spet tovariško srečali.

Odnosi borcev do poveljnikov in obratno so bili zelo dobri in tovariški, kljub temu pa sta vladala v vseh enotah red in disciplina. Tudi v prehrani ni bilo razlik. Ker so bile čete odreda ves čas na področju, ki ga je sovražnik stalno nadzoroval, s prehrano borcev niso bile skope. Pri raznih akcijah je bilo na voljo vedno dovolj živil od živine do industrijskih izdelkov, saj so odredni borci največkrat polnili nahrbtnike na pragu nemških postojank pri nemških in domobranskih sodelavcih in simpatizerjih.

Ker sovražnik ni silil iz postojank, so vse enote imele politične in vojaške ure, ki so jih vodili komandirji in komisarji. Glavna tema političnih ur je bila v teh dneh odločitev Avnoja za tiste, ki so še bili v sovražnih vrstah. Ta odločba je v obliki amnestije nudila vsem prost prihod še do 15. januarja 1945. Seveda je bil partizanom vedno, pa tudi pozneje,

dobrodošel vsak borec, ki je prišel prostovoljno, četudi šele na pomlad 1945. Partizansko vodstvo je namreč upoštevalo težak položaj slovenskega prebivalstva v mestih in večjih delavskih središčih, ki jih je okupator teroriziral vse do svojega zloma.

Med vojaškimi urami so utrjevali borce v disciplini in znanju iz vojaške taktike. Ker je v zadnjem času prišlo precej novih borcev, so ti vadili tudi sestavljanje in razstavljanje ter uporabo avtomatskega orožja.

Popoldne so se zbrale vse enote odreda v Smolevi in odšle skupaj na novo področje Zabrekve—Sv. Mohor. Skozi Železnike so priredili propagandni pohod s pesmijo ob spremljavi harmonik. Prebivalci so navdušeno pozdravljali našo vojsko, ki je slovesno korakala skozi trg. To pot je organizirana partizanska vojska prvič pri belem dnevu nemoteno in demonstrativno korakala mimo njih. Ljudje so spet pozabili na burne in težke dni, ki so jih preživeli v času napadov na Železnike, in upanje na skorajšnjo osvoboditev se je zopet dvignilo.

Odred na pohodu proti Železnikom; četa s komandirjem Ladom Zorkom, ob strani komandant 2. bataljona Franc Smid-Gustelj

Prispelo je naknadno poročilo o uspehih minerskega voda

2. bataljona. Devetindvajsetega novembra so minirali progo pred postajo Otoče. Z osem kilogramov težko mino so uničili kretnice, za katere sovražnik trenutno ni imel nadomestila. Srečavanje vlakov zaenkrat na tej postaji ni bilo mogoče, promet pa je bil ustavljen za osem ur. Vlaki so morali čakati v Radvljici ali v Kranju. Tridesetega novembra so progo znova minirali niže od Otoč in jo uničili v dolžini 100 metrov ter ves promet ustavili za dvanajst ur. Takoj po eksploziji je pripeljal na mesto sabotaže »voz* za pobiranje min«. To vozilo pa je prispelo prepozno, ker so mu vse mine eksplodirale »pred nosom«.

V noči med 4. in 5. decembrom so ponovno minirali progo na odseku Sv. Jošt—Podnart. Pripravili so mine na vžig s hitro gorečo vrstico. Komaj je bilo miniranje končano, že je pripeljal vlak, na katerega so čakali. Miner je potegnil ročico in svetel blisk je razsvetlil okolico. Močan grom je tudi precej oddaljene Nemce opozoril, da so diverzanti zopet na delu. Grom je bil tako močan, da je preglasil hrup lokomotive in dveh vagonov, ki so zaorali po železniškem nasipu. Lokomotiva in dva vagona so bili teže poškodovani, druga dva vagona pa popolnoma uničena. Sovražnik je najprej kar molčal od presenečenja in tako našim minerjem nehote omogočil umik. Sele po nekaj dragocenih minutah so začeli streljati, medtem pa so bili minerji že v varnih smrekovih gozdovih. Uničeno je bilo tudi 120 metrov proge in promet ustavljen za dvanajst ur.

Viri : Povelje štaba 31. divizije z dne 18. novembra 1944 za napad na Železnike, Zbornik VI/17, dok. št. 67; Poročilo štaba 9. korpusa z dne 30. novembra 1944, Zbornik VI/17, dok. št. 83; Dnevna poročila nemškega 517. bataljona deželnih strelcev, fase. 207, nemški arhiv v AIZDG; Poročilo orožniške postaje Podnart z dne 21. novembra 1944, fase. 23, nemški arhiv v AIZDG; Govor dr. Friedricha Rainerja, šefa nemške civilne uprave na Bledu, z dne 3. decembra 1944, fase. 3/1-3 v AIZDG.

* Posebno opremljena drezina

ODRED MOBILIZIRA OD ŠKOFJE LOKE DO KRANJA

Šestega decembra so bile vse odredne enote na območju Zabrekve—Sv. Mohor. Oba bataljona sta s patruljami nadzirala ves okoliški teren proti Škofji Loki in Kranju, kjer je bilo ves dan mirno.

Dopoldne je bila konferenca vseh vojaških in političnih funkcionarjev odreda, na kateri so izdelali načrt za večerne akcije tega dne in za akcije naslednjega večera.

Ob 14. uri so se zbrale vse enote. V bivališču so pustile samo najnujnejše za zavarovanje, vsi drugi borci pa so odšli v akcije. Prvemu bataljonu sta se pridružila namestnik komandanta odreda poročnik Sivec in pomočnik političnega komisarja Milan. Z drugim bataljonom je šel komandant odreda Blaž.

Prvi bataljon je odšel prek Crngroba v vasi Sv. Duh, Dorfarje, Forme in Virmaše, kjer je v popolnem miru in tišini mobiliziral 15 novih tovarišev in 5 konj ter zbral precej hrane. Z novinci, s konji in drugim blagom je bataljon že ob 23. uri zapustil vasi in krenil proti določenemu zbirališču.

Drugi bataljon in četa komande Gorenjskega vojnega področja sta odšla prek Cepulj proti Zabnici z isto nalogo kot prvi bataljon. Brž ko sta prispela v vas, sta že naletela na nemške in belogardistične zasede, s katerimi sta se takoj udarila. Pričelo se je divje streljanje. Najhujši ogenj je bil s cerkvenega zvonika, zato je bila prva naloga utišati mitraljezca, ki je bil kljub temi zelo nevaren. Mitraljezec Tarzan iz 1. čete je z enim samim rafalom v zvonik povsem uspel. Nemški »MG 42« (Šarec) je utihnil, kot bi odrezal, in iz tega smo skleпали, da je mitraljezec ubit ali težko ranjen. Sedaj so borci krenili naprej proti šoli in županovi hiši. Zadržali jih niso niti bunkerji, ki so bili v neposredni bližini in je sovražnik žgal iz njih z vsem orožjem. Najprej so vdrli v šolo in prijeli nemškega učitelja — gestapovca, še preden je mogel zgrabiti za svoje orožje. Prijel in zvezal ga je Blaž sam in ga takoj poslal z zanesljivim spremstvom na zborna mesto. Njegovo puško in dve pištoli so prevzeli borci. Medtem se je boj še poostрил. S komandantom na čelu je skupina borcev krenila proti hiši nemškega župana, ki so jo hitro dosegli in vdrli vanjo. Zupan pa je žal že pobegnil. Našli so le dve lovski puški, dve pištoli, dve nemški bombi in nekaj streliva. Medtem so županovo hišo že skoraj

obkolili domobranci in Nemci. Borci so brez oklevanja udarili mednje. Blaž je kričal na vse grlo in si z brzostrelko krčil pot proti cesti. Ob cesti jim je neka nemška patrolja spet zaprla prehod. Razpršili so jo kar v naletu in Blaž je menda podrl enega iz razdalje dveh metrov. Tisti hip je eksplodirala zraven njega nemška ročna bomba in ga ranila v koleno. Blaž je vpil še huje in spodbujal borce ter se z njimi prebil iz vasi na varno zborna mesto. V teh bojih, ki so trajali tri ure, so imeli samo tri ranjence, katerim je Levko že na zbornem mestu dal prvo pomoč in jih poslal dalje v odredno ambulanto. Blaža je samo obvezal in je nato že sam nadaljeval pot do Zabrekve. Med potjo je nekajkrat izgubil zavest, pa je kljub temu do jutra z drugimi borci prispel domov, ne da bi ga morali nositi. Sovražnikove izgube niso znane, verjetno pa je poleg tistih dveh, ki so jih videli, imel še več mrtvih in ranjenih. Sovražniku so prizadejali tudi precejšnjo materialno škodo in mu zaplenili lahko minomet.

Borci 2. bataljona, ki so se šele zgodaj zjutraj vrnili iz akcije v Zabnici, so takoj legli k počitku. Zavarovanje bivališča je prevzel 1. bataljon.

Stab odreda je skupaj z 2. bataljonom že popoldne zapustil Zabrekve in se premaknil v vas Kališe.

Ena od desetih 2. bataljona je takoj odšla dalje v vasi Studeno in Češnjica, kjer je mobilizirala štiri novince. Druga desetica 2. bataljona pa je odšla še enkrat po novince v Stražišče. Vodil jo je vodnik Fels, ki je kot domačin dobro poznal vas. Mobilizirala je štiri novince in še štiri konje. Zaplenili so tudi radijski sprejemnik in pisalni stroj. Vse so opravili v največji tišini, da jih sovražnik sploh ni opazil. Ko> so se ponoči vračali, jih je dohitela vest, da Nemci menjajo posadko v gaislskem domu v Stražišču, ki jim je služil kot postojanka. Fels se je takoj odločil. Dvema borcema s konji in mobiliziranci je ukazal, naj nadaljujeta pot, sam pa je z drugimi pohitel nazaj v Stražišče k prazni postojanki. Pri bližnjem kmetu je dobil nekaj litrov bencina in ga polil po slamnatih ležiščih, nato so jih zažgali. Medtem so odprli tudi okna, da je ogenj dobil dovolj zraka in se naglo razširil. Boroj so se potem brž umaknili. Ko je plamen začel lizati v temo, so zabrnili v Kranju motorji policijskih tovornjakov in» s policijo odhiteli proti Stražišču. Našli so samo visoke, divje plamene, ki jih ni bilo mogoče več pogasiti. Pred njihovimi očmi je zasilna postojanka

pogorela in sovražnik ni imel nove posadke nikamor več namestiti. Nemci so bili zaprepaščeni nad partizansko naglico. Samo nekaj ur je bila postojanka prazna pa je bila že uničena, ne da bi padel en sam strel. Tudi oni niso spustili za partizani, čeprav so bili še v dosegljivi razdalji, nobenega rafala. Desetina se je šele proti jutru vrnila v bataljon in sporočila svoj uspeh v Stražišču.

S 1. bataljonom sta popoldne komisar odreda Sašo in poročnik Sivec odšla mobilizirat nove borce v Besnico. Samo stopili so v vas, pa je zapokalo po njih iz nemških brzostrelk. Naši so bili pripravljeni in so takoj udarili nazaj, pa se je sovražnik kar hitro umaknil v postojanko pri cerkvi. Sedaj so mirno opravili svoje poslanstvo in mobilizirali deset novih borcev, med njimi tudi nekaj dopustnikov s fronte z vso bojno opremo. Ko so v dobri uri delo končali, so na vasi zapeli pesem »Hej brigade«, toda Nemci niso z ničemer reagirali, čeprav so pesem slišali tudi v postojanki. Za njo je sledila še pesem »Na juriš!«. Sedaj je bilo Nemcem menda dovolj in so se v hipu oglasili s streljanjem svojega orožja. Partizani odreda, ki so to pričakovali, so jim odgovorili in vnelo se je divje streljanje, da nisi ločil rafala od rafala, celo nemški minomet se je oglasil. Bilo pa je seveda to brez pomena in tudi brez uspeha. Bataljon je z mobiliziranci mirno zapustil vas, sovražnik pa je še dolgo v noč zdaj pa zdaj pošiljal rafale. Zjutraj 8. decembra se je bataljon vrnil v Kališe.

Vse odredne enote so bile sedaj na prostoru Lajše—Kališe—Rudno, kamor so se zjutraj 8. decembra vrnile tudi enote, ki so s prejšnjih položajev odšle v različne akcije. Zaradi izredno slabega vremena se sovražnik ni pojavil nikjer. Odredni borci so dan prebili po kmečkih hišah, počivali in si čistili orožje. Posebno na novo mobilizirani so bili zadovoljni, da so se po dveh dneh nenehnih pohodov vsaj za nekaj časa ustavili in posušili. Tudi manj srčnim in malodušnim se je ta dan partizansko življenje zazdelo precej lepše.

Drugi bataljon je svoje borce kljub slabemu vremenu poslal proti postojanki Selca. Ostrostrelca sta povedala, da sta pred postojanko »na Taboru« smrtno zadela enega od policistov, ko so ti menjavali stražo. Drugi je laže ranjen pobegnil v postojanko. Vsi sovražni rafali nanju so bili zaman, ker sta se po globokem kolovozu srečno umaknila iz dosega njihovega orožja.

Enote odreda so popoldne zapustile vasi Lajše in Kališe ter se prek Češnjice in Železnikov podale na novo območje.

V vasi Češnjica so se uredile v kolono in odkorakale proti Železnikom. Ceta je šla za četo, pred bataljoni pa so jezdili njihovi komandanti. Blaž je za parado izkoristil vsak dnevni pohod. Za dež in sneg, ki je gosto pršel po kolenih borcev, se ni zmenil nihče. Prebivalci Češnjice in Železnikov so ob takih priložnostih sledili odredu in vzdikali borcem, dokler iz naselja ni izginila zaščitnica.

Na takih pohodih so se odredu vedno pridružili tudi pionirji pionirskega odreda »Ratitovec«, ki jim je bil škofjeloški odred, razdeljen na vojaške enote, višek udarne, partizanske sile. Odkar so bili Železniki osvobojeni, so nekateri pionirji postali že kar pravi borci in aktivisti v mejah svojih otroških zmogljivosti. Pri vseh večjih sovražnih hajkah in vdorih so odlično opravljali obveščevalne naloge in marsikatega borca rešili pred sovražnimi zasedami in pastmi. Najbolj so ljubili komandanta Blaža, ki je bil zanje pravi junak in je s svojo besedo najbolje znal zagreti in navdušiti njihove otroške duše.

Pionirski odred »Ratitovec« je bilo novo ime za pionirski odred »Rdeča roža«, ki ga je ustanovil in vodil Štefan Lotrič iz Železnikov že leta 1943. Štefan je bil tedaj star 14 let in je v partizanih imel že tri starejše brate. Z njim so sodelovali še Lojze Kristan, ki je imel tudi dva brata v NOV, Jože Demšar, ki je imel v NOV strica Borisa, in Jože Bajželj, ki je imel v partizanih očeta. Zelo aktivna sta bila tudi brata Lojze in Marjan Žumer, katerih oče je bil v partizanih. Njihovo delo je bilo v glavnem ilegalno in so delali po navodilih svojih starejših bratov, ki so bili v partizanih, sester in še nekaterih deklet, ki so bile prve skojevke v Železnikih. Mlajši pionirji pa so se vključili šele v pionirski odred »Ratitovec«, ki je bil ustanovljen in dobil večji obseg šele po osvoboditvi Železnikov. Ustanovitelj pionirskega odreda »Rdeča roža«, Štefan, je bil ob koncu poletja 1944' že v partizanih in je 4. aprila 1945 padel na Martinj vrhu pod krogli domobransko-nemške patrulje. Pionirski odred so po njegovem odhodu v NOV vodili Jože Bajželj, Jože Demšar in Lojze Kristan iz Železnikov.

Zvečer 9. decembra so se enote odreda namestile spet na novem področju. Štab odreda z 2. bataljonom je bil v Smolevi,

1. bataljon pa na Ostrem vrhu, kjer je prevzel zavarovanje proti Poljanski dolini in proti Selcam v Selški dolini.

Druga četa 1. bataljona je še prejšnji večer odšla nazaj prek Kališ in Jamnika mobilizirat v okolico Kroke in Lipnice. Tam so domobranci nadvse prizadevno skušali pridobivati ljudi za svoje vrste. Prav zato je bila mobilizacija v teh krajih najboljša rešitev.

Drugim borcem je dan potekel v pripravah na miting, ki je bil napovedan za ta večer v Železnikih.

Pričelo se je ob 19. uri. Udeležba prebivalstva je bila tolikšna, da si večina borcev prireditve sploh ni mogla ogledati. Začela se je s himno, nato pa je spregovoril komisar odreda Sašo. Tudi na tem mitingu je bila glavna tema amnestija AVNOJ za vse tiste, ki so bili v sovražnih vojskah in bi jih do 15. januarja 1945 prostovoljno zapustili in se javili v naše vrste. Vsebinsko amnestije oziroma tega akta AVNOJ naj bi civilno prebivalstvo razneslo tudi v kraje, kjer so bile sovražne postojanke in iz katerih je bilo še dosti fantov v nemški vojski. Govoru so sledile, kot po navadi, pesmi in recitacije ter razne solistične točke. Zelo priljubljena sta bila citrar Sašo in tenorist Jože Gašperšič. Miting se je zaključil z zabavo, ki je trajala pozno v noč. Za to priložnost je bilo preskrbljeno vino iz Vipave. Ponj je šel običajno štabni stražar »ta mali Cvek*«, ki je s svojim kljusetom brezskrbno vozil tudi mimo nemških postojank. S svojo polomljeno nemščino se je izmazal na vseh nemških blokkih in se takole v osmih dneh nekoliko okajen pojavil pred štabom s polnimi sodi. »Pokorno javljam, vse je polno, tudi jaz, tovariš komendant!« je po navadi raportiral odredni Švejk, kadar ga je konj pripeljal iz Vipave.

Odred se je zelo rad zadrževal v ožji okolici Železnikov, ker so se borci zavedali, da so dolžni varovati ta košček osvobojenega ozemlja pred vdori sovražnika. Kadar je vladalo relativno zatišje, so borce obiskovali svojci, ki so prihajali v

* Cvek je bil eden izmed redkih, ki mu je uspelo pobegniti iz Dachaua. Več mesecev je bil na begu in se je kot divjad preživil z gozdnimi sadeži in celo s travo. Slednjič se je le pojavil, ves bolan in onemogel, v domačih hribih. Kmetje so ga spet spravili na noge in v škofjeloškem odredu je kot stražar prišel v štabno četo. Kadar je bil na straži Cvek, tudi maček ni prišel neopažen v hišo. Preživel je vse hajke in užil še nekaj let svobode. Njegova prezgodnja smrt pa je bila slednjič le posledica Dachaua.

Železnike z vseh strani Gorenjske. Tako sta komandanta Blaža večkrat obiskala njegova žena Ančka in sin Anton, na katerega je bil komandant zelo ponosen in je le težko prebil dalj časa, ne da bi ga videl.

Ostrostrelci obeh odrednih bataljonov niso v nobenem vremenu in nikoli mirovali. V Selca sta tega dne odšla ostro-

Oto Vrhunec-Blaž, žena Ančka, sin Anton, Milan Janežič, Tone Lotrič in
Čveto Luskovec

strelca 1. bataljona in zgodaj zjutraj, še v trdi temi, prišla v vas. Ko se je zdanilo, sta ugotovila, da sta bila le kakih 100 metrov od postojanke. Pritajila sta se za bližnjim skednjem in čakala na sovražne stražarje. Okoli 8. ure sta se pojavila pred postojanko dva policista. Ze sta merila in se še malo razgledovala, kje bo najvarnejši umik. Izbrala sta si potok Sevnico, ki teče po grapi izpod Lajš in ga ugodno ščitijo hribi in okoliške hiše, da tudi s Tabora ni bilo mogoče streljati v strugo. Pripravila sta puški in sprožila proti policistoma, ki sta stala tesno drug ob drugem in se pogovarjala. Samo dva strela sta padla in oba sta se zrušila zadeta. Ostrostrelca pa sta se pogrnala v potok in po njem navzgor proti gozdovom. Ledene vode nista čutila, ker se je za njima že razlegalo sovražno streljanje. Grapa jima je nudila kritje, ki sta ga izkoristila in se srečno izvlekla.

Ostrostrelci se v Poljanah niso mogli priplaziti tako blizu, ker bi jim bil zaradi slabega kritja v zimi umik nemogoč. Merili so na sovražnega stražarja iz oddaljenosti 300 metrov. S pomočjo daljnogleda pa je bil tudi iz te razdalje zadetek točen. Kljub temu je bil umik težaven, ker so s Šarci iz postojanke odprli na ostrostrelce pravi zaporni ogenj. Kljub temu pa so se trije fantje tudi skozi to ognjeno zaveso srečno prebili.

V bivališčih odrednih enot so borci počivali. Ker so bili že dalj časa v akcijah in na pohodih, se je močno razširila ušivost, ki v takih okoliščinah ni prizanesla nobeni vojaški enoti. Zato so organizirali razuševanje. V več parnih kotlih so prekuhávali obleko in se s tem za nekaj časa rešili nadloge, ki pa se je v tedanjih razmerah obvezno spet pojavila. Borci se zaradi uši niso nikoli preveč razburjali. Glavno je bilo, da je bilo zadosti dobre hrane, na račun uši pa je bilo vedno veliko zdravega humorja.

V prvi tretjini decembra je odredna tekmovalna komisija štabu 9. korpusa poslala že drugo poročilo o »tekmovanju zmage«, ki je pokazalo uspehe vseh odrednih enot v zadnjem mesecu.

Kratek povzetek iz tega poročila o tekmovanju naj bralcu poda strnjeno sliko uspehov odrednih enot v mesecu novembru 1944:

Izvršili so 38 vojaških in sabotažnih akcij, v katerih so odredne enote pobile 47 sovražnih vojakov, ranile 16 in verjetno ubile

še 6 sovražnikov. V vseh teh akcijah je odred imel eno samo smrtno žrtev in tri ranjene.

V sabotažnih akcijah na železniški promet so uničili 750 metrov proge in promet ustavili za 72 ur. Poškodovali so tudi eno lokomotivo in štiri vagone, en vagon pa je bil popolnoma uničen. Borci so mobilizirali 74 novincev. Zaplenili so 250 kg usnja in 10 konj. Uničili so en osebni avtomobil in požgali štiri poslopja, ki jih je sovražnik nameraval uporabiti za svoje nove postojanke. Največ uspehov so dosegli ostrostrelci, od katerih je bil najboljši Jože Knapič-Fels iz 1. bataljona.

Politično in kulturno delo je bilo ves mesec zelo živahno. Bilo je skupaj 28 političnih in 30 vojaških ur. Enote odreda so priredile tri dobro uspele mitinge.

Intendant so v sodelovanju z gospodarskimi komisijami na terenu preskrbeli v mesecu novembru 30 parov čevljev, 40 srajc, 80 spodnjih hlač, 10 gornjih hlač, 5 jopičev in 800 cigaret. Za zalogo so pripravili 700 kg žita, 50 kg soli, 10 kg masti in 5 glav goveje živine.

Sanitetni referent odreda Levko je imel s svojimi bolničarji dvakrat na teden strokovne sestanke, bolničarji pa so svoje znanje posredovali drugim borcem na občasnih higienskih urah. Sanitetni odsek odreda je s pomočjo Franca Tušeka in Loj za Eržena zgradil novo ambulanto na Martinj vrhu, pod Megušnico, ki jo je odred uporabljal tudi za borce drugih, enot.

Telefonisti so svoje zaloge telefonske žice povečali za 5000 metrov dobre in 1500 slabše, neizolirane žice. Pri raznih premikih so telefonisti napeljali in spet pobrali 45 kilometrov telefonske linije. Tudi na najtežjem terenu in ponoči so jo napeljali po 3,5 do 5 kilometrov na uro. Kurirji so raznesli 390 pisem in raznih zavojev literature. Radiotelegrafisti so imeli ves čas svojo radijsko zvezo s štabom 9. korpusa, razen 6 dni, ko je bila aparatura v popravilu. Obveščevalci so svoj obveščevalni vod povečali od 6 na 11 tovarišev. Na drugem bregu Save so ponovno organizirali tri obveščevalne točke. Obveščevalni vod je sam mobiliziral pet novincev ter vsak dan obveščal prebivalstvo na terenu o novicah, ki so jih sprejemali po radiu. Preskrbeli so 22 skic sovražnih postojank in bunkerjev. Nabavili so 2000 pol pisarniškega papirja, 2000 pisemskih ovojnic in 7 m² paus papirja. Obveščevalni vod je sam zaplenil pet konj in jih poslal naprej višjim organom, nabavili so 12 puloverjev, 15 jopic, 2 suknjiča, 2 karbidni luči in 25 kg karbida.

Podatki za tekmovalno poročilo so bili zbrani na skupnem sestanku zastopnikov odrednih enot, ki so odgovarjali za tekmovalje.

Trinajstega decembra zjutraj se je vrnila četa 2. bataljona z območja Kropa—Lipnica, od koder je privedla šest novih borcev. Ob vrnitvi je opazila pod Sv. Mohorjem okrog 60 mož močno nemško kolono, ki je šla iz Selc proti Jamniku. Borci so takoj zavzeli položaje in sprejeli precej neenak boj. Sovražnik je bil številčno in glede orožja v premoči, četa pa je imela celo mobilizirance, ki so bili brez orožja. Izkoristila je manjšo višinsko prednost in uspešno zadrževala sovražnika. Boj je trajal četrte ure in medtem se je Nemcem pridružila še ena prav tako močna kolona, zato je morala četa pomisliti na umik. Ker je sovražnik takoj, ko je dobil okrepitev, začel z obkoljevalnim manevrom, se je četa usmerila proti Dražgošam in je še pravočasno dosegla višine nad Sv. Jedrtjo. Tako se je umaknila, še preden so jo mogli Nemci obkoliti, in to brez žrtev. Vseh šest novo mobiliziranih iz Kroke je ostalo v četi 2. bataljona, kjer so bili doživeli ognjeni krst brez orožja v rokah.

Ker so v postojanki Selca zdaj dobro vedeli, da so odredne enote na levem bregu Sore, se je odred še to popoldne premaknil na področje Martinj vrh—Rovte, kjer je dobil povelje štaba 9. korpusa, naj gre naprej na območje Podvrh—Javorje—Cetena ravan. Razlog za ta premik so bile neke nedoločene vesti, po katerih naj bi domobranci iskali nove strateške točke v hribih med Selško in Poljansko dolino. Trenutna naloga odreda je bila, da sovražniku na določenih mestih pokaže svojo navzočnost. Zato so bile majhne ostrostrelske skupine ves čas aktivne.

Ostrostrelca 2. bataljona so poslali v Gorenjo vas. Neopazeno sta prišla prek Srednjega brda in še prek Dolenjega, ko se je nanju vsul dež iz sovražnih mitraljezov. Nemške zasede so odrple ogenj, vendar še iz precejšnje oddaljenosti, od koder niso mogle dovolj točno meriti. Oba sta takoj poiskala zaklon in jim odgovorila. Medtem je zaropotalo tudi iz drugih sovražnih bunkerjev, tako da ostrostrelca ta dan cilja nista mogla doseči.

Komandanta odreda je že tri dni nadomeščal poročnik Sivec. Blaža je začela boleti ranjena noga in se ni mogel gibati. Tudi na svoji kobilici je le težko sedel, da se je še bolj krivila pod njim, ker ji je z okorno ježo le večal svojo težo. Konjar Anžicov Francelj iz Češnjice, ki ga je Blaž pripeljal s seboj iz Gradnikove brigade, je bil njegov neločljivi sprem-

ljevalec. Ta mu je skrbel za kobilico, ki se mu je včasih tako smilila, da bi jo hrati z Blažem najraje sam prenašal po kamnitih poteh, če bi le mogel. Blaževe negibnosti se je Francelj na tihem kar malo veselil, ker je tudi kobilici želel vsaj nekaj dni počitka. Odred je že nekaj dni samo s patruljami nadzoroval sovražnikove premike po Selški in Poljanski dolini.

Proti večeru se je vrnila četa 1. bataljona, ki je mobilizirala na sektorju Medvode—Škofja Loka. Privedli so sedem novincev, ki so ostali kar v odredu.

Šestnajstega decembra je prispela potrjena vest, da bodo domobranci že naslednji dan zasedli in utrdili postojanko na Sv. Lenartu in Sv. Tomažu.

Vasica Sv. Lenart leži na nadmorski višini približno 750 metrov v podnožju Starega vrha in dominira nad dolino Luše v Selški dolini. Zahodno od Sv. Lenarta je samo četrť ure oddaljena vas Rovte, pol ure Ostri vrh in niti eno uro Martinj vrh, v katerih so se pogosto zadrževale razne partizanske enote in kjer so bile tudi nekatere tehnike, partizanske delavnice in celo odredna ambulanta. Zaselek Sv. Tomaž ima višinsko lego kakih 650 metrov, le da je pomaknjen vsaj uro hoda niže proti Škofji Loki. Tudi Sv. Tomaž je v Selški dolini in bi bil odlična zaporā za vdore partizanskih enot proti Škofji Loki. Če bi se na teh točkah utrdili domobranci, bi bilo gibanje partizanskih enot v Rovtih, na Ostrem vrhu in Martinj vrhu skoraj nemogoče in celo prehodi z osvobojene Primorske prek Blegoša, Martinj vrha in Železnikov proti Sorškemu polju bi bili zelo otežkočeni, dokler ne bi brigade novih postojank razbile.

Zato je odred dobil ukaz, naj poruši vse objekte, ki bi na teh dveh točkah lahko služili sovražniku za postojanke.

Še pred mrakom je 2. bataljon odšel z minerskim vodom na rušenje. Sklicali so vaščane Sv. Lenarta in jim povedali, da se jim obeta v vasi domobranska postojanka. S tem bi postala tudi njihova vas prizorišče bratomornih spopadov, kar bi nazadnje privedlo do še večjega uničenja vasi. Vsa poslopja, namenjena za rušenje, so borci ob pomoči vaščanov, ki so položaj takoj razumeli, izpraznili in pospravili opremo v bližnje kmetije. Nato so minirali štiri poslopja pri Sv. Lenartu — šolo, župnišče, cerkev in dvorano nekdanjega prosvetnega društva. Vse zgradbe so do tal porušili, cerkveno poslopje pa samo onesposobili toliko, da za postojanko ni bilo več uporabno. En vod

2. bataljona je onespособil tudi poslopje cerkvice pri Sv. Tomažu in tako so odredne enote zadnji hip preprečile domobrancem njihove načrte. Prebivalstvo je bilo kljub vsemu nekaj časa precej vznemirjeno, ker je poškodovanje cerkvenih poslopij še dolgo potem izkoriščala belogardistična propaganda, češ da so partizani rušili cerkve. Počasi so vaščani le verjeli našim terenskim delavcem, da je bilo rušenje neutrjenih poslopij veliko manjše zlo, kot bi bilo pozneje uničenje utrjenih postojank, cerkve pa so narodni sovražniki tudi pogosto uporabljali za te namene.

Sovražnik na to odredno akcijo ni odgovoril z nobenim večjim nastopom v smeri Sv. Lenarta.

Patrulje in izvidnice, ki so bile ves dan na terenu, niso nikjer naletele na Nemce in ne na domobrance. Ker se sovražnik z majhnimi patroljami ni približal odrednim položajem, je odšla proti domobranski postojanki Sopotnica desetina 1. bataljona, ki jo je vodil komandant sam. Njena naloga je bila razbiti vsaj eno takih patrolj. Če v bližini postojanke se je nenadoma srečala s sovražno patroljo. Brž ko so jo domobranci opazili, so skočili s poti in se porazgubili v gošči, še preden so odredovci utegnili streljati. Patrolja je hitela v postojanko in javila, da prihajajo partizani. To so borci takoj uganili in so se zato ustavili na primernem kraju v bližini postojanke ter čakali na sovražnika. Domobranci se ves dan niso več prikazali in tako je bila pot desetine z vojaške plati brezuspešna. Bil pa je to moralni uspeh, saj so to pot domobranci odkrito pokazali, da se brez Nemcev ne upajo srečati s partizani.

Ta dan je ostrostrelska trojka 2. bataljona spet imela uspeh pri postojanki Poljane. Iz zelo majhne razdalje je ubila strazarja, drugi pa se je ranjen zavlekel v bunker. Divje streljanje iz sovražnikovih utrdb je ni prav nič vznemirjalo, ker se je varno umikala po globokem kolovozu proti Gabrški gori v enoto.

V zadnjih desetih dneh je odred mobiliziral veliko število novih borcev in skoraj vse vključil v svoje enote, ki so bile za odredne razmere kar precej močne. Tako je ob koncu leta 1944 imel 1. bataljon 117 borcev, 2. bataljon 118, v štabni zaščiti, pri radiotelegrafistih, v obveščevalnem vodui, med kurirji in v ožjem štabu pa je bilo 90 borcev. Skupaj so šteje odredne enote 325 borcev in bork.

Zjutraj 18. decembra so bataljoni dobili opozorilo, naj se pripravijo za pohod in naj predvsem uredijo orožje.

Ob 15. uri so se vse enote zbrale v Javorjah, od koder so skupaj krenile čez Malenški vrh, prek Srednje vasi, čez Poljansko Soro in vas Vinharje na območje Pasja ravan—Bukov vrh. Po nalogu štaba 31. divizije je moral odred zopet blokirati Crni vrh nad Polhovim Gradcem in čuvati bok brigadam, ki bodo ponovno napadale Gorenjo vas.

Namen te velike akcije 31. divizije je bil uničiti najbolj izpostavljeno postojanko na severozahodnem robu Polhogralskih Dolomitov. Stalna navzočnost 31. divizije na območju Zirov in partizanska propaganda sta močno razmajali moralo domobrancev v vseh bližnjih postojankah. Domobranci na tem območju so izgubili upanje, da bi brez večjih nemških sil še mogli gospodovati nad Zirovsko kotlino in njeno širšo okolico. Zato je nastopil trenutek, v katerem bi bila vojaška zmaga NOV v Gorenji vasi za vse domobransko območje severozahodnih Dolomitov prava katastrofa.

Za veliko akcijo so pritegnili k sodelovanju tudi enote 30. divizije. Sovražna moč v Gorenji vasi je bila tedaj po ocenah obveščevalne službe približno 250 mož obmejne straže in domobrancev, ki so bili prek postojanke Lučine povezani s postojankami v Dolomitih, prek obnovljene postojanke v Poljanah pa dalje s Škofjo Loko. Zavarovanje proti Dolomitom so prevzele enote 30. divizije. Kosovelova brigada je blokirala Lučine in Suhi dol, ruski bataljon bazoviške brigade pa je zasedel dominantne položaje na Goropekah in Vrsniku, s katerih je zapiral dohode, ki peljejo proti Gorenji vasi iz Idrije in prek Zirov iz zahodnih Dolomitov. Udarna četa 31. divizije je imela nalogo, da med napadom na Gorenjo vas vdre globoko med domobranske postojanke v Dolomite, da bi s svojimi nenadnimi udarci nagnala sovražnika v njegove utrdbe in ga tako zadrževala, da ne bi mogel posredovati proti Gorenji vasi.

Čeprav je bila v neposredni bližini Gorenje vasi obnovljena postojanka Poljane z okoli 50 policisti in nekoliko niže še Visoko s 60 policisti ter pri Muru nadaljnjih 55 Nemcev in domobrancev, je največja nevarnost pretila od 18 km oddaljene Škofje Loke. Tam je bilo tedaj okoli 2200 mož različnih rodov sovražne vojske in domobrancev. Tudi v postojanki Črni vrh nad Polhovim Gradcem je bilo več kot 110 nemških policistov in domobrancev.

Zaporo na levem in desnem bregu Poljanske Sore sta pred Gorenjo vasjo prevzela Gradnikova brigada in škofjeloški odred.

Najpomembnejšo in najtežjo nalogo so imele enote Prešernove brigade, ki so morale zadrževati sovražno intervencijo iz Škofje Loke po cesti v Poljansko dolino, po gorski cesti na Gabrško goro in na drugi strani Lubnika po cesti skozi Sotesko v Selško dolino. Od uspehov Prešernove brigade je bil v veliki meri odvisen uspeh celotne akcije 31. divizije.

Za napad na postojanko je bila določena Vojkova brigada.

Povelje štaba 31. divizije št. 1414 z dne 16. decembra 1944 je v tej akciji določilo odredu okvirno nalogo, naj se namesti na območju Ogrin—Kuzovec in s tem prepreči sovražniku možnost, da izpade iz Črnega vrha v smeri Gorenja vas. Eno četo mora odred poslati v zasedo na višine južno od Poljan tako, da bo imela pod nadzorstvom cesto Poljane—Gorenja vas. Vsako noč naj odred demonstrativno napada postojanko Črni vrh in postojanko Poljane. Druga manjša skupina mora biti stalno na cesti Črni vrh—Polhov Gradec z nalogo, da napade sleherni sovražnikov premik po tej cesti. Ponoči je treba demonstrativno napadati celo postojanko Polhov Gradec.

Odrede enote se morajo povezati na svojem severovzhodnem krilu z enotami Prešernove brigade, na jugozahodnem krilu pa z enotami Gradnikove brigade.

Pohod na nove položaje je potekal v naj lepšem redu, disciplinirano in brez posebnosti. Poveljniki odreda, komandant, namestnik in komisar ter bataljonski komandanti, so jezdili na čelu svojih enot. Čeprav se je kolona premikala v bližini sovražnih postojank in skozi vasi, ki so bile na glasu, da so belogardistom naklonjene, se to pot ni prav nič prikrivala pred prebivalci. V vaseh, kjer je hodila, so bili ljudje presenečeni nad tolikšno urejenostjo osvobodilne vojske in nekateri so kar odkrito izjavljali, da domobranci, ki jih podpirajo Nemci, nimajo takega reda in discipline.

Takoj po prihodu na nove položaje je odredna patrolja ujela nekega domobranca. Bil je pripadnik postojanke na Črnem vrhu. Ker ni pričakoval partizanov, je bil v civilu in celo brez orožja. Pri zaslišanju so v štabu izvedeli od njega pomembne podatke. Opisal je domobransko obveščevalno mrežo, ki je bila razpredena po Dolomitih tja do Poljanske Sore. Ta mreža, je povedal, ima tudi dve telefonski liniji. Orisal je, kje

potekata. Domobranca je nato prevzel oficir varnostne službe Franc Luskovec-Cveto in ga poslal dalje obveščevalnemu centru 9. korpusa.

Domobranska obveščevalna mreža je bila, sodeč po reakciji sovražnika, čim so se odredne enote pojavile na desnem bregu Poljanske Sore, zelo dobra. Malokdaj so partizanske patrulje iznenadile sovražnika, ker jih je skoraj vedno že pričakoval. Navzočnost partizanov so nekateri domačini teh vasi javljali v postojanko tako, da so izobešali razno perilo na vidna mesta, ponoči pa na dogovorjen način osvetljevali okna. Od dveh telefonskih linij naj bi ena vodila iz grape v bližini Bodovelj prek Sv. Petra hriba na Crni vrh, druga pa nekje iz okolice Vinharjev prek Bukovega vrha tudi v postojanko Črni vrh. Omenjenih linij pa telefonisti kljub opisu kraja, niso mogli najti.

Čez noč ni bilo na območju odreda nobenih sprememb.

Medtem je minersko-sabotažni vod opravljaj sabotažne akcije na železniški progi. Miniral je manjši železniški most pri Podnartu, ki so ga enkrat že poškodovali divizijski minerji. Tega so sedaj porušili in ustavili promet za 30 ur.

Druga večja akcija odredovega minerskega voda je bila v noči s 16. na 17. december. Miniral je progo med postajama Kranj in Podnart. Uničeno je bilo 1050 metrov proge ali 210 tračnic. Mine so bile skrite in opremljene s tempiranimi prožilci, da so se razletavale še celo dopoldne. Zato se vlak s postaje Podnart ni premaknil dvajset ur.

V i r i : Operativno poročilo štaba škočjeloškega odreda z dne 10. decembra 1944, fase. 294/a v AIZDG; Poročilo o »Tekmovanju zmage« z dne 12. decembra 1944, fase. 294 v AIZDG; Poročilo obveščevalnega centra »Blegoš«, fase. 294/a v AIZDG; Povelja štaba 31. divizije z dne 16. decembra 1944 za napad na Gorenjo vas, fase. 226/III, 281/III in 294/a-II v AIZDG; Operativno poročilo štaba škočjeloškega odreda z dne 20. decembra 1944, fase. 294/a v AIZDG; Navodila za miniranje cest operativnega odseka štaba 9. korpusa z dne 17. decembra 1944 v AIZDG.

OB NAPADU NA GORENJO VAS

Dvajsetega decembra 1944 so bile vse enote odreda na položajih, ki so jih zasedle že prejšnji večer in jih ob zori zjutraj le še nekoliko raztegnile.

Kurirji so že prek noči vzpostavili zvezo z vsemi bližnjimi vojaškimi enotami, ki so sodelovale v veliki akciji 31. divizije.

2e v prvem jutranjem svitu so se borci 2. bataljona udarili s sovražnimi patruljami, ki so skušale prodreti globino partizanskih položajev. Zaradi goste megle so se nenadoma znašle komaj deset metrov pred partizanskimi strojnici, ki so jih takoj pozdravile z ognjem. Prav tako naglo so tudi zbežale, da ni bilo niti moč ugotoviti zadetkov. Deset minut za tem so proti položajem 2. bataljona prižvižgale mine iz sovražnih minometov, ki pa niso imele nobenega uspeha in so kmalu pojenjale. Močnejše sovražne patrulje so še večkrat poskusile prodreti na istem mestu, pa jih je 2. bataljon zavrnil.

Težki vod 1. bataljona, ki je bil opremljen z minometom in protitankovsko puško, je bil v zasedi pod vasjo Vinharje in je prežal na cesto, ki vodi iz Škofje Loke proti Poljanam. Ker se po cesti ni nič prikazalo, je zaseda iz razdalje kakih 600 metrov odprla ogenj iz težkega orožja na policiste, ki so se previdno gibali sem in tja med bunkerji v Poljanah. Napravila je veliko zmedo in preplah. Vpitje, ki je nastalo, se je slišalo prav do zasede. Pričakovala je odziv, ki pa ga ni bilo. Sovražnik se je zabil v bunkerje in se ni več prikazal.

Okoli 9. ure sta se odpravila na položaje poročnik Sivec in pomočnik komisarja odreda Milan Janežič. Zaradi goste megle sta izgubila smer in kar na slepo iskala odredovce. Tako sta nevede prišla do sovražne zasede, ki ju tudi ni takoj spoznala. Kot je pozneje pripovedoval, je Sivec celo vprašal, kje je komandant bataljona in zakaj na tem mestu ni mitraljeza. Odgovor je bil samo: »Ja,« ker ga Nemeč ni razumel. Se vedno nista vedela kje sta, zato se je on razjezil in zadrł: »Kje je komandant in ostali?« Odgovor na to je bil še vedno samo: »Ja.« V tem je že podvomil, ali sploh sta pri svojih ali nista. Sivec se spominja, da je tedaj opazil, da ima eden od tujcev čelado, in je hitro dregnil Milana: »Saj to so Švabi!«, Milan pa njemu nazaj: »Ne, to so naši položaji!« V tem hipu so že zaropotale sovražne brzostrelke. Samogibno se je vrgel po

strmini in se začel valiti navzdol. Šele tedaj so sovražniki spoznali, da imajo pred seboj partizanskega oficirja in so se divje zapodili za njim, da bi ga ujeli, toda bil je hitrejši in jim je srečno ubežal. Pomočnik komisarja Janežič je obležal na mestu, kjer so ga prerešetale sovražne krogle. Šele nekaj ur po tem dogodku je poročnik Sivec prišel spet do svojih enot. Takoj je vzel patruljo in odšel proti mestu, kjer se je prej srečal z Nemci, da bi morda še našel Milana. Zal je bila pot zaman. Niso našli ne trupla ne sovražnika.

Pomočnik političnega komisarja odreda Milan Janežič je bil doma nekje na Moravškem. V odredu je bil zelo priljubljen. Komandant Blaž mu je v spomin poklonil pesem, ki se glasi:

*Oblila kri je snežno pokrajino,
pokrila mračne zime je sivino,
ko padel Milan si za lepše dni,
zaprl modro — plave si oči.*

*Verjeli nismo, vsi smo te čakali,
prebredli hribe, v grapah te iskali.
Na klic le jek je udarjal v skale,
ki zadnji dom so ti postale.*

*Ne venča nagelj ti gomile,
so slance rožce zamorile.
Luč hoteli smo prižgati,
pa ugasnili so jo »bratja«.*

*Cuj, Milan, rožce bomo spet sadili,
lučko novo ti kupili,
slano, sneg, pomlad bo vzela,
ko v Dolomitih spet bo travca zelenela.*

Vse odredne enote so bile že tretji dan na položajih Pasja ravan—Bukov vrh in že tretji dan so imele stik s sovražnikom.

Desetina 1. bataljona je bila še vedno na cesti Polhov Gradec—Crni vrh. Cesto je minirala in iz zasede prežala na sovražnika.

Napad na Gorenjo vas se je pričel 19. decembra. Operacije prvega dne je zelo ovirala gosta megla, ki ni dopuščala nobenega pregleda. Megla je mnogo bolj ovirala napadalce kot branilce. Zato prvi dan ni bilo nobenih uspehov. Boje so vo-

dili vso noč in s težkim orožjem razbili bunker na Taboru in onega proti Zirovskemu vrhu. S tem so si odprli pot v notranjost postojanke. Medtem so sovražne sile skušale prodreti iz vseh bližnjih postojank na pomoč napadenim v Gorenji vasi. Najhujše boje je vodila Prešernova brigada pred Škofjo Loko. Nemci so z oklopniki ter s svojo tehnično in številčno premočjo že prvi dan do večera prodrli v Poljane, dalje pa niso mogli, ker jih je zadrževala Gradnikova brigada.

V jutranjih urah 20. decembra je Vojkova brigada s pomočjo ognja težkega orožja prodrla v Gorenjo vas in imela nekaj ur ugoden položaj, ki jim je obetal zmago.

Medtem so Nemci iz Poljan pritiskali vedno huje in vodili na levem bregu Poljanske Sore ostre boje z Gradnikovci, na desnem bregu pa s škofjeloškim odredom.

Težki vod 1. bataljona odreda je bil vkopan nad Žabjo vasjo, na koti 515, okoli 600 metrov od ceste proti Gorenji vasi.

V dopoldanskih urah so borci nenadoma opazili, kako prodirata proti Gorenji vasi dva tanka in oklopni avtomobil. Kazalo je, da so Nemci prebili blokado pod Gabrško goro. Zato odredovci niso oklevali, temveč so udarili z vsem razpoložljivim orožjem. S težko brezo in protitankovsko puško so zadrževali tanke dolgih 30 minut, potlej pa sta oklopnika odpeljala proti Gorenji vasi. V boj je posegla tudi posadka iz Poljan, ki je s težkim minometom začela obstreljevati položaje težkega voda. Pri tem je mina težko ranila nekega borca, ki ga je bolničar Levko takoj zasilno obvezal in poslal na divizijsko previj ališče.

Med obstreljevanjem iz Poljan je proti zasedi začela prodirati policijska skupina kakih 40 mož. Medtem je protitankovska puška poškodovala oklopni avtomobil, ki se je počasi obrnil in odpeljal proti Poljanam. To je zasedi vlilo nove moči in bojno moralo. Policijsko skupino so že od daleč tako sprejeli, da se je morala umakniti. Toda kmalu je sledil drugi naskok policistov. Bilo jih je vsaj sto, ki so se usmerili proti njenim položajem. Fantje se niso nameravali umakniti, čeprav jih je bilo samo šestnajst. Zato so se malo uredili. Trojka z lahkim mitraljezom je našla odličen položaj nekoliko na levi, odkoder bi sovražnika prijala z boka, če bi prodrli zadosti blizu. Mine so padale tako blizu, da so nekatere borce zasipale s prstjo. Direktne zadetki pa zaradi odlične lege obrambnih položajev sovražniku niso uspeli. Nemci so bili vedno bliže. Ko

so bili že zelo blizu, jih je vod napadel s čela in z bočne strani hkrati. Boj je dosegel vrhunec. Minometi iz Poljan so prenehali, da ne bi zadevali svojih, vod pa se je z vso silo spopadel z napadalci. Ročne bombe, brzostrelke, puške in lahki mitraljezi ter vpitje, vse se je mešalo v en sam zagrizen trušč. Sovražnik, ki je moral premagovati precejšnjo strmino, ni vzdržal. Začel se je umikati, vod pa je še huje tolkel po njem. Iz Poljan so zopet prifrčale mine, ki so borce prisilile, da so ostali v zaklonih. Medtem se je napadajoča nemška kolona umaknila proti Poljanam. Tudi minometi so utihnili. Vod je še vedno držal svoje odlične položaje. Po poročilih, ki jih je prejel odred, je sovražnik v tem boju, ki je trajal več kot dve uri, imel dvanajst mrtvih in več ranjenih policistov. Vod je imel enega ranjenca, ki je poškodbe preživel.

Ta vod je bil boj s policijsko pobočnico, ki je ščitila proti Gorenji vasi prodirajočo glavno kolono s tankom in kamioni. Koloni je prodor uspel in tanki so se nenadoma pojavili sredi med napadalci. S tem je bil napad razbit in Vojkova brigada se je ob hudih materialnih in človeških izgubah morala naglo umakniti. Gorenja vas je žal še naprej ostala v sovražnikovih rokah. Očitno je bila vodna zaseda preslaba, da bi zadržala tako kolono.

Tudi na položajih 2. bataljona so ves čas imeli hude boje. Nemci in domobranci iz postojanke Crni vrh so za vsako ceno hoteli prebiti položaje, pa jim ni uspelo. Njihove skupine od 50 do 60 mož so se kar naprej zaganjale in jurišale proti zasedam bataljona.

Ponoči so privlekli minomete v bližino njegovih položajev, da bi bili zadetki bolj zanesljivi. Ne mine in ne jurišni vodi pa bataljona niso vrgli s položajev, ki so jih držali že tri dni in noči. Drugih izgub razen pomočnika komisarja Milana ni bilo, medtem ko je sovražnik odvedel nekaj mrtvih in več ranjenih.

Intendanti so kljub stalnim bojem skrbeli, da borci niso bili lačni. Naredili so več rekvizicij živeža po belogardističnih kmetijah. Med drugim so odgnali tudi prašiča in se pri tem srečali z nemško izvidnico. Oboji so se začudeno spogledali in preden se je kdo spomnil na orožje, že ni bilo nikogar. Zbežali so vsak v svojo smer, intendanti pa so medtem izpustili prašiča. Toda bilo jim je žal dobre hrane, zato so čez čas hoteli

nazaj, če prašič ni morda ostal na položaju. Debeluhar je res čakal. Hitro so ga odvlekli v enoto.

Viri: Relacija štaba 31. divizije z dne 21. decembra 1944 štabu 9. korpusa o napadu na Gorenjo vas, Zbornik VI/18; Operativno poročilo štaba škočjeloškega odreda z dne 25. decembra 1944, fase. 294 v AIZDG; Situacijsko poročilo štaba 31. divizije z dne 24. decembra 1944, Zbornik VI/18; Mesečno operativno poročilo štaba 9. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 30. decembra 1944, Zbornik VI/18; Operativno poročilo štaba škočjeloškega odreda z dne 25. decembra 1944, fase. 227/11 v AIZDG; Operativno poročilo štaba 9. korpusa za čas od 15. decembra do 1. januarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 32.

ODRED SE VRAČA NA SVOJE OPERATIVNO OBMOČJE

Odred je bil že četrti dan v Dolomitih in je na položajih imel prav malo mirnih ur. Sovražnik je tudi 21. decembra vedno znova poskušal prebiti njegove vrste, a mu ni uspelo.

Vod za zveze je ta dan odkril telefonski vod, ki je vezal Cmi vrh s postojanko Lučine. Uspelo mu je nabrati nad 3000 metrov izolirane telefonske žice in z njo povečati zalogo tega zelo pomembnega materiala za zveze.

Popoldne je odred dobil od štaba 31. divizije povelje, da lahko zapusti Črni vrh in spet opravlja akcije na lastno pobudo. Vse enote odreda naj bi se zbrale v Kremenku, od koder bi skupaj odšle na svoje staro območje.

Preden je 2. bataljon zapustil svoje položaje pri Črnem vrhu, je mitraljeze približal postojanki in od več strani odprl nanjo osredotočen ogenj. Sovražnik sploh ni reagiral. Medtem so drugi borci po hišah in prav ob robu vasi nabrali veliko hrane, da so kar težko obloženi prispeli na zborna mesto.

Okoli četrte ure popoldne se je že mračilo, ko so se kolone odredovih borcev dvignile na pot. Zaradi neposredne bližine sovražnih postojank je bila nujno potrebna tišina in skrajna previdnost. Precej razmaknjeni drug od drugega so se pomikali prek Vinharjev in navzdol k Poljanski Sori. Pokrit most pri Žabji vasi ni bil zastražen. Povsem neslišno so prišli čezenj. Med Žabjo vasjo in Sv. Križem je bilo drugo nevarnejše mesto, ker je bilo ravno na sredini, za streljaj od Gorenje vasi in prav toliko od Poljan. Tudi to mesto je kolona

odreda prešla v popolni tišini. Pot je nadaljevala čez Malenški vrh, kjer so se enote že nekoliko strnile. Popustila je dotedanja napetost, pa tudi utrujenost je naraščala z vsakim korakom. Čim bliže so bili svojemu staremu območju, tem bolj so bili borci utrujeni. Okoli desete ure zvečer so se čete razporedile v Javorju in dalje do vasi Mlaka po kmečkih hišah in skednjih, kjer so izčrpani borci takoj zaspali.

Štirje dnevi in noči na položajih in stalni spopadi so to pot odredovce krepko izčrpali. Počitek je bil krvavo zaslužen. Budne so ostale samo straže, ki so jih pomnožili šele naslednje jutro.

Stab odreda s 1. bataljonom je bil spet v vasi Javorje, drugi bataljon pa na Četeni ravni. V zgodnjem jutru so že odšle patrulje proti Selški in Poljanski dolini, da bi nadzirale sovražnikove premike. Drugi borci so ta dan počivali ter čistili sebe in orožje.

Vrnila se je desetina 1. bataljona, ki je bila med boji okrog Črnega vrha na cesti Polhov Gradec—Črni vrh. Tam je minirala in uničila tri manjše betonske mostove na cesti. Takoj ko so odjeknile detonacije, se je sovražnik že oglasil s težkim orožjem. Ni imela nobene škode. Svojo zasedo je vse tri dni premeščala, da bi sovražniku ne odkrila svojih sledi. Neposredno pa se s sovražnikom ni spopadla.

Ker je bil odred v bližini Selške doline, so dekleta v dolini zbirala moko za razne dobrote, da bi pripravila partizanom za bližnje praznike kak priboljšek. Tudi žganja so dobile pri kmetih. Njihovo skrivno zbirko so po naključju odkrili Nemci in zaplenili. Dekleta so se izgovarjala, da je namenjena revnim družinam v Železnikih in so Nemce celo prepričala o tem. Slednji so zahtevali, naj družine, katerim je namenjen kruh, pridejo same ponj. Res je prišla skupina skojevč, toda policist, ki jim je izročal moko, je nepričakovano vprašal, komu pa je namenjeno žganje, ki je bilo poleg drugih stvari. Seveda jim je to vprašanje vzelo sapo, in niso znale odgovoriti pametnega. Po kratkem molku je policist postal nestrpen in jim ves jezen rekel: »Poberite kruh in žganje in vse skupaj odvedcite v gmajno!« Dekleta se niso več obirale, pospravile so hitro vse blago in brez besed odhitele z njim proti Železnikom. Se isti dan so borci dobili, kar so jim pripravile.

Triindvajsetega decembra dopoldne so odredne enote zapustile Javorje in se premaknile proti Selški dolini. Stab od-

reda s 1. bataljonom se je namestil v Smolevi pri Železnikih, 2. bataljon se je nastanil v Rovtah, njegov del pa na Ostrem vrhu. Patrulje in izvidnice so skrbele za varnost bivališča, borci pa so imeli počitek in so urejali sebe ter čistili orožje.

Popoldne sta ostrostrelca 2. bataljona odšla proti postojanki Selca. Imela sta srečno roko. Približala sta se in iz razdalje 200 metrov ustrelila stražarja.

Enote so bile s štabom odreda povezane s telefonom, prav tako tudi nekatere izvidniške točke proti postojanki Selca, s čimer je bila varnost še boljša.

Ker so bile odredne enote nameščene po vaseh v kmečkih hišah, so borci videli in občutili priprave civilnega prebivalstva na praznike. Tudi štab odreda je glede na sestav moštva in običaje prebivalstva poskrbel za praznično razpoloženje. Cvek je prav v teh dneh pripeljal iz Vipave novo vino, enote pa so z rekvizicijami in odkupi v naseljih, ki so bila pod sovražnikovim vplivom poskrbele za meso. Močnate dobrote so pripravile mladinke in žene na terenu. Tako je vsak borec dobil merico vina, kos pečenke in belega kruha ter skupaj s civilisti praznoval svoj božični večer. Najbolj so nekateri borci ta večer hvalili tiste svobodne predele Vipavske, ki jim je preskrbela odlično kapljico; prav gotovo v nemških postojankah niso premogli česa podobnega.

Ta večer se je odred odločil še za potezo, ki je zelo odjeknila v bližnjih domobranskih postojankah, še bolj pa pri skritih njihovih simpatizerjih v Selški dolini. Poskrbel je, da je prišel duhovnik in imel v Železnikih polnočnico. Te so se udeležili tudi prosti borci in komandant Blaž s častno četo. S tem dejanjem je odred izbrisal med prebivalci še zadnje senčne spomine bojev v Železnikih. Partizani so bili v očeh prebivalstva vojska, ki spoštuje tradicije in navade prebivalstva, med katerim živi. Po končanih ceremonijah je oddelek 1. bataljona takoj odšel proti postojanki Selca. Tam so borci sovražniku za praznike priredili demonstrativni napad z lahkim in težkim avtomatskim orožjem. Sovražnik to pot ni reagiral takoj, iz česar so sklepali, da je bil presenečen. Začel pa je divje odgovarjati, ko so se borci že umaknili iz dosega njegovega orožja. Ob tem napadu so Nemci, kot so pozneje zvedeli, zopet izgubili enega stražarja.

Ker je bližnja postojanka Selca, v kateri je bilo» kar 500 policistov, vzbujala velik strah med prebivalci Železnikov, je

25. decembra odšel vod 1. bataljona tja, da bi zavaroval cesto.

V ožini pri Petrovem brdu je cesto miniral, čez ruševine škarpe pa posekal tako količino smrek, da ni bilo mogoče priti skozi z nobenim vozilom. Tudi prehod peš bi bil zelo nevaren za Nemce, ker bi jih pri počasnem plazenju čez zapreke zaseda iz višjih predelov lahko zlahka obstreljevala.

Prvi bataljon je poslal ostrostrelce proti postojankam Selca in Dolenja vas, od koder so se fantje kmalu vrnili in javili svoj uspeh. Poročali so, da so zadeli po enega policaja. Sovražnik ni oddal nanje niti enega strela.

Tudi 2. bataljon je poslal proti Selcam dva ostrostrelca. Postojanki sta se bližala od vasi Studeno po levi strani ceste. Le streljaj dalje od porušenega dela ceste pri Petrovem brdu sta opazila sovražno krožno patroljo desetih mož. V hipu sta se odločila in oba pomerila na najbližjega policista. Ostalih devet mož patrolje, ki so imeli poleg brzostrelk tudi Šarca, je divje udarilo proti napadalcema. Iz vsakdanje prakse so sklepali, da sta streljala ostrostrelca. Hitro so se razporedili v strelce in se pognali v smer, od koder so padli streli. Takoj nato se je oglasil tudi minomet iz postojanke in prve mine so udarile za hrbtom ostrostrelcev. Zadaž zaporni ogenj z minami, čelno pa z avtomati opremljena patrolja, to je oba opozorilo na umik. V cikcaku po robu gozda sta se hitro umikala. Nemci so izstrelili še lepo število min, s katerimi pa niso napravili nobene škode.

Viri : Kronika škofjeloškega odreda; Operativna poročila štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa za čas od 20. do 26. decembra 1944, fase. 294 v AIZDG.

PONOVNO ONSTRAN NEKDANJE MEJE

Šestindvajsetega decembra so prišle odredne enote spet pod poveljstvo 31. divizije in morale so na nove položaje. Predviden je bil daljši pohod na Primorsko. Ob 12. uri je odred zapustil Smolevo in krenil prek Martinj vrha in Blegoša na Novake. Iz Novakov je šel dalje čez Cerkno in proti Planini. Od Gornjih Novakov je borce peljal avtobus, kar je bilo zanje novo doživetje v času vojne. Vožnja z avtobusom po osvobojenem ozemlju jih je zelo navdušila; dobili so občutek,

da so v vojski, ki ima pravo zaledje s sodobnim prometom, na kar gorenjski partizani niso bili navajeni. Tu so občutili, da so res na osvobojenem ozemlju, ki ga je vredno braniti pred sovražnimi vdori.

Nevaren porast partizanskih sil na Slovenskem, kot je dejal šef nemške civilne uprave dr. Friedrich Rainer 3. decembra 1944 v svojem govoru v Ljubljani, je prisilil nemške sile v novo vrsto velikih ofenziv proti enotam 9. korpusa. Prva se je začela, ko so bile enote 31. divizije še na območju Gorenje vasi, na Zirovskem vrhu in na Cerkljanskem. Nemci so navahali iz Gorice, iz doline Soče, iz Idrije, Hotedršice, Postojne, Sežane in Kostanjevice na Krasu proti Trnovskemu gozdu. Radi bi pognali manjše partizanske sile prek Trnovske planote v Vipavsko dolino in jih tam uničili. Prvi pritisk sovražnika so enote 9. korpusa zadržale in njegovo moč zlomile, da se je moral vrniti v svoja izhodišča. Takoj 26. decembra je sledila druga, še močnejša ofenziva sovražnika. Tedaj je poveljstvo 9. korpusa poklicalo k obrambi Trnovskega gozda še Gradnikovo brigado s Cerkljanskega. Varstvo osvobojenega Cerkljanskega je moral okrepiti tudi škofjeloški odred, ki se je povezal še z Vojkovo brigado in udarno četo 31. divizije. Zaradi obširnega območja je v dneh sodelovanja z Vojkovo brigado in udarno četo 31. divizije škofjeloški odred opravil celo vrsto večjih in manjših premikov in se šele 2. januarja vrnil na svoje operacijsko območje.

Drugi bataljon je bil dodeljen neposredno Vojkovi brigadi, enote prvega bataljona pa so zasedle dominantne položaje na koti 728 pri Planini.

Zvečer se je vrnila patrulja 1. bataljona, ki je 24. decembra odšla mobilizirat v Stražišče pri Kranju. Akcija je imenitno uspela. S seboj so pripeljali 24 novincev. Imeli so več manjših spopadov s sovražnikom, ki jih je zasledoval brez uspeha. Niti ranjencev niso imeli. Ker so prišli na Martinj vrh 8 ur po odhodu odreda, so z mobiliziranci počakali na njegovo vrnitev. Ta počitek je bil zelo dobrodošel za borce in za novo mobilizirane tovariše.

Medtem so bile vse odredne enote na Cerkljanskem, kamor so prišle v zadnji noči. Patrulje so nadzorovale sovražne premike proti Zelimi in proti Otaležu, vendar se niso nikjer srečale s sovražnikom. Na cesti Zelin—Otalež so potem postavili močno zasedo.

Drugi bataljon, ki se mu je pridružil poročnik Franc Si-vec, je bil še vedno v sestavu Vojkove brigade na višinah se-verno od Idrije. Tudi na tem odseku je dan potekel mirno.

Zgodaj zjutraj 28. decembra je odred na povelje štaba 31. divizije zapustil stare položaje in odšel proti Dobračevem.

Ker so bili borci zelo dobro razpoloženi in jih je vodila pot mimo Zirov, so tam kar spotoma priredili miting. Udele-žilo se ga je veliko prebivalcev. Ko je bila dobra volja ravno na višku, je prišlo novo povelje 31. divizije, ki je odredilo ponoven premik odreda. Novoletno razpoloženje na mitingu je trajalo še čez polnoč. Ljudje se kar niso mogli posloviti.

Okoli tretje ure ponoči so enote odreda spet krenile pro-ti Cerknemu. Pohod je bil prek Fužin in Kladja v Cerkno, kjer jih je že pozdravil mrzel zimski dan. Nočni počitek se je izgu-bil v pohodu. V Cerknem je odred čakalo spet novo divizijsko povelje in mu določilo, naj se nemudoma odpravi dalje in za-sede položaje Zakriž—Ravne in Jesenica—Zakojca. Pot od Zi-rov je bila zelo dolga in takoj po mitingu tudi ne preveč raz-veseljiva, toda borci kljub hudim naporom niso godrnjali.

Vsi ti premiki so imeli namen preslepiti sovražnika o par-tizanski moči, ki je bila tedaj na Cerkljanskem precej ome-jena. Po nalogu štaba 31. divizije so se zato majhne enote škof-jeloškega odreda in Vojkove brigade stalno premikale in po-javljale vedno na novih mestih ter tako sovražniku dajale vtis o velikem številu partizanskih sil.

Ko so se enote razporedile, so takoj razposlale patrulje v smeri, od koder je bilo moč pričakovati sovražnika. Po-membna pota so bila proti Baški grapi in po dolini Idrije proti Idriji, ker so bile tam najbližje in precej močne sovraž-ne postojanke. Sabotažni vod je javil, da je na Gorenjskem v noči s 27. na 28. december med postajama Sv. Jošt—Podnart iztiril lokomotivo in dva vagona. Pri tem je izgubilo življenje pet civilnih oseb, ki so se vozile s tem vlakom.

Dopolne okoli desete ure je četa 1. bataljona, ki je bila na položajih na levem bregu Idrije, opazila sovražno kolono kakih 100 mož, ki se je pomikala iz Idrije proti Zelinu. Četa je na kolono takoj odprla ogenj in sovražnik je boj sprejel. Bil je ravno na zelo ugodnih položajih, tako da se je četi krepko uprl. Medsebojno obstreljevanje je trajalo že več ur, vendar je bilo stanje na obeh straneh nespremenjeno. Četa je o spopadu takoj obvestila štab odreda, ki ji je v pomoč poslal

še eno četo. Ta je na primernem mestu prebredla ledeno mrzlo Idrijco, da bi se sovražniku neopaženo približala z druge strani. Previdno je hitela proti sovražnikovim položajem. Okoli ene ure je z vso silo nepričakovano udarila sovražniku v bok z desnega brega Idrijce in ga v prvem sunku razbila na dva dela. Svojih položajev si Nemci niso mogli več izboljšati, zato so začeli popuščati in se polagoma umikati proti Zelinu. Zaradi slabih terenskih razmer se jim obe četi nista mogli bolj približati in jim napraviti večje škode. V tem spopadu so Nemci po izjavah prič imeli enega mrtvega in dva teže ranjena policista. Četi sta se vrnili s položajev brez izgub.

Preostali del dneva je povsod potekel mirno.

Ob 22. uri je odred dobil od štaba 31. divizije ponovno povelje za premik. Enote, ki so se komaj spravile k počitku, so takoj morale pospraviti svojo opremo in se pripraviti na pohod. Krenile so nemudoma in prišle na novo področje ob 5. uri zjutraj.

Zadnji dan leta je tako odred zasedel določene položaje severozahodno od Idrije. Prvi bataljon je bil na koti 1075 nad Kanomljo in postavil zasedo na cesti Idrija—Kanomlja. Drugi bataljon je zasedel položaje na koti 835, na Masori.

Borci so bili od nenehnih pohodov zadnjega tedna že močno utrujeni. Kljub temu niso klonili in njihova bojna morala je bila visoka. Vsi so vedeli in bili prepričani, da prebijajo zadnji Silvestrov večer v gozdovih in tudi sovražnik je dobro vedel, da se bliža h koncu njegova okupacija. To se je občutilo tildi na položajih. Sovražnik se ves dan ni prikazal nikjer.

Odred je novo leto 1945 pričakal na položajih, ki jih je zasedel prejšnji dan. Stanje je bilo povsem mirno.

Borci so z velikim zaupanjem in optimizmom vstopali v novo leto. Zavedali so se, da je končno le nastopilo leto zmage in da se bodo v tem gotovo začeli kazati sadovi štiriletnega truda in bojev vseh jugoslovanskih narodov. Pozabili so na vse napore, ki so jih prestajali v preteklem letu, da je le nastopilo novo in da so vstopili vanj čili in zdravi. Objemali so se in si segali v roke ter si želeli srečo še v nadaljnjih spopadih s sovražnikom, ki gotovo ne bodo lahki. Polni upanja in dobre volje so pozabili tudi, da imajo pred seboj še dolge in naporne pohode med utrjenimi gnezdi osvojenega okupatorja.

Novoletnim mislim so bile posvečene tudi politične ure, ki so bile ta dan po vseh enotah. Komisarji so se pogovarjali z

borci o uspehih v boju s sovražnikom in o uspešnem političnem ter propagandnem delu, ki so ga opravili na terenu. Podprli so optimizem borcev z naštevanjem velikih zavezniških uspehov na svetovnih frontah. Obenem pa so opozarjali na težke in silno pomembne naloge, ki čakajo vse udeležence NOB v zadnjem letu vojne tako na bojnem kot na političnem področju.

V i r i : Poročilo operativnega odseka štaba 9. korpusa z dne 11. januarja 1945 o bojih med sovražno ofenzivo od 19. decembra 1944 do 3. januarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 42; Operativno poročilo štaba škofjeloškega odreda z dne 3. januarja 1945, fase. 294/a v AIZDG.

NAZAJ NA GORENJSKO

I

Sovražna ofenziva na južnem Primorskem je pojenjala in partizanske brigade so se spet razmeščale po svojih stalnih območjih. Na Cerkljansko so se vrnile prejšnje enote in odred ni bil več potreben. Zato je 2. januarja prejel obvestilo štaba 31. divizije, naj se tudi on vrne na svoje področje. Takoj je štab izdal povelje za pohod v loške hribe.

Pred nami je bila zelo dolga pot. A ker nas je ta vodila nazaj v domače vasi, med znane obraze ter na stare preizkušene položaje, smo imeli občutek, kot da se vračamo domov.

V noči med 2. in 3. januarjem je odred spet zasedel položaje na starem področju Smoleva—Ostri vrh—Rovte.

Prebivalci so bili odredovcev zelo veseli in borci so še enkrat doživeli novo leto med ožjimi znanci. Tu se je videlo, kako so bili prebivalci vasi loških hribov navezani na svoj škofjeloški odred. Vse dni odsotnosti odreda so se po vaseh potikale domobranske patrulje, ki so jim domačini kar naravnost govorili, da jih bo veselje do patroljiranja takoj minilo, ko se bodo vrnili odredovci.

Odredne patrulje so še v trdi temi odšle pregledat teren proti Mlaki in Gabrški gori. Na vseh koncih so naletete na domobranske patrulje, ki so še brezskrbno hodile okoli in širile med ljudmi svojo propagando. Navsezgodaj pa so se odredovci že udarili s temi patruljami v bližini Krivega brda

ter na Gabrški gori in jih razpršili. Ob vrnitvi so patrulje sporočale, da so v teh spopadih ubile tri sovražne vojake.

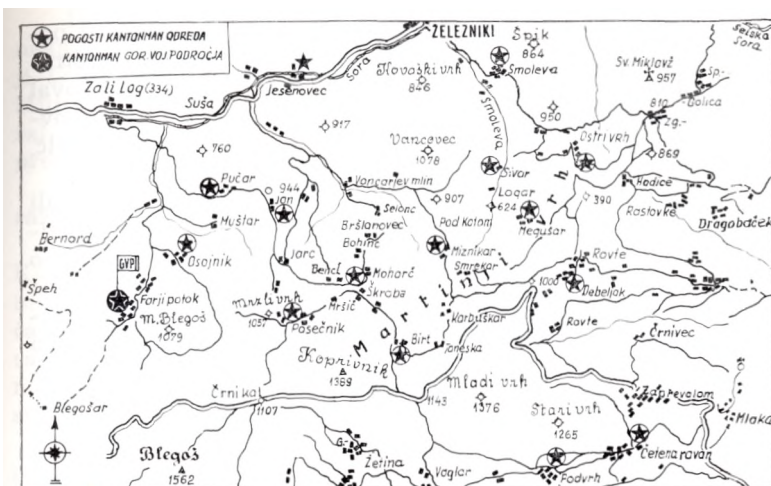
Štab odreda se je namestil v Smolevi skupaj z 2. bataljonom, prvi bataljon pa je ostal v Rovtjih. Njegova naloga je bila nadzorovanje in zavarovanje proti domobranski postojanki pri Muru v Sopotnici, ki je bila najbližja območju odreda in zelo aktivna. Med domobranci v tej postojanki je bilo tudi več domačinov z Gabrške gore, ki so dobro poznali vsa skrivna pota. To je občutila patrulja 1. bataljona, ki je odšla v Lušo. Nepričakovano so jo napadli domobranci in v napadu ujeli enega njenega člana. Drugim je uspelo, da so se hitro vrnili v bataljon. Takoj je odšla v Lušo močna patrulja, da bi obračunala z domobranci, žal pa do srečanja ni več prišlo, ker so se domobranci umaknili, brž ko so ugotovili navzočnost škofjeloškega odreda.

Drugod je dan minil mirno in so ga borci izkoristili za potreben počitek, čiščenje orožja in obleke.

Med dolgimi pohodi, ko ni bilo časa za osebno higieno, je obleka borcev vedno znova oživila. Uši, stalni spremljevalci vseh partizanskih vojsk, so se v 'takih dneh hitro namnožile in marsikje so se jih borci pri počitku v toplih kmečkih hišah ponovno nabrali. Zelo odročne in oddaljene kmetije, kjer so se redno gibale večje vojaške enote, se uši nikoli niso mogle povsem znebiti. Borci so jih vedno znova prinašali in odnašali ter ob tem v šali ugotavljali, da se tako bolje ohrani vrsta. Na račun te neuničljive zalege je bilo vedno dovolj partizanskega humorja.

Vse enote odreda so bile v predelu Smoleva—Ostri vrh—Rovte že več dni in visok sneg ter oster mraz sta ovirala izvedbo večjih akcij. Zato so bile aktivne le manjše patrulje in ostrostrelske skupine.

Ostrostrelca 1. bataljona, Slavko Pičulin in Oto, sta zjutraj odšla proti postojanki Selca z nalogo, da bi ubila stražarja. Zaradi visokega snega je bila najprimernejša pot proti postojanki po strugi zamrze Sevnice. Res sta si jo izbrala ostrostrelca in se približala sovražnim bunkerjem na razdaljo kakih 200 metrov. Oddala sta vsak le po en strel in stražar se je zgrudil pred bunkerjem in obležal. Poročilo ostrostrelcev so pozneje potrdili prebivalci vasi, ki so videli zadetek. Sovražnik seveda ni takoj reagiral. Bila sta že daleč od vasi, ko

Okolica Mladeta in Starega vrha, kjer se je odred počutil najbolj doma

so se oglasili sovražni mitraljezi, ki jima niso bili prav nič več nevarni.

Prvi bataljon je ob tretji uri popoldne odšel prek Gabrške gore na desni breg Poljanske Sore v prehranjevalno akcijo. Poljanščico je prešel v trdi noči pri vasi Gabrk. Od tam je nadaljeval pot na Kovski vrh in še dalje proti Črnemu vrhu nad Polhovim Gradcem. Pot je bila nevarna, saj so domobranci v teh krajih imeli svoje ljudi v številnih hišah. Zato so šli v naj strožji tišini in bili ves čas pripravljeni na spopad s sovražnikom. Nahrbtnike in vreče so napolnili pri štirih sovražniku naklonjenih kmetijah. Odvedli so tudi dvojce govedi in zaklali dva prašiča. Do sem je šlo vse gladko in tiho. Živina pa jih je med vrnitvijo izdala z mukanjem, da je začelo pokati, še preden je kolona dosegla most čez Poljanščico. Boja ni kazalo sprejeti, ker so bili sredi sovražnih postojank, čeprav je verjetno šlo samo za sovražno zasedo. Potreben je bil čim hitrejši umik. To jim je uspelo, a veljalo jih je nekaj zaplenjene hrane in obeh govedi. V Rovte se je bataljon vrnil šele naslednji dan, ni pa izgubil nobenega borca.

Takoj po vrnitvi je 1. bataljon poslal pet mož v Selško dolino, naj na cesti v Soteski zakopljejo mine na pritisk, ostro-

strelca 2. bataljona pa sta odšla v večernem mraku pred postojanko Dolenja vas, kjer sta po njunih izjavah zadela stražarja. Ta bataljon je poslal ostrostrelce tudi v Selca. Odlikoval se je Franc Pegam, ki je iz oddaljenosti 350 metrov ubil sovražnega stražarja. Zadetek so pozneje potrdili prebivalci Selc, ki so šli mimo postojanke prav tedaj, ko je odjeknil strel.

Iz Selc je prišlo obvestilo, da bodo domobranci odpeljali v taborišče več deklet, ki so jih obtožili sodelovanja s partizani. Takoj je v dolino odšel komandant 2. bataljona z eno četo, da bi domobrancem preprečil načrt. Postavili so močno zasedo v Soteski in čakali na domobrance. Čakali so žal zaman, ker so le-ti odšli že pred njihovim prihodom. Zvedeli pa so, da so odšli brez deklet. Med vrnitvijo je četa demonstrativno napadla postojanko Dolenja vas ter izzvala sovražnika, da je še dolgo po njihovem odhodu zapravljal strelivo in z vsem orožjem streljal v prazno.

Se isto popoldne je močna patrulja 2. bataljona odšla na cesto Podrošt—Podbrdo. Po nalogu štaba 9. korpusa je zasedla cesto in minirala cestne mostiče. Cesto so s tem popolnoma onesposobili. Zraven so mobilizirali dva novince, ki sta ostala kar v četi. Eden od njiju je prinesel s seboj celo mavzerico in naboje.

Prvi bataljon je poslal ostrostrelsko skupino v Podnart, naj pobije sovražne stražarje. Skupina pa v enem dnevu te akcije zaradi velike oddaljenosti kraja ni mogla izvršiti. Ostrostrelci so se vrnili šele naslednjega dne.

Ker je bil odred že več dni spet na območju Železnikov, je zvečer priredil v Železnikih težko pričakovani miting. Udeležilo se ga je vse prebivalstvo, borci pa so s patruljami zavarovali dohod iz smeri Selc. Odredni komisar je s svojim govorom ljudi še bolj navezal na odred, pevci pa so ubrano prepevali partizanske in narodne pesmi. Nastopil je duet — Sašo s citrami in Jože Gašperšič s kitaro. Tudi komandant Blaž je deklamiral svoje pesmi in dodal še Prešernovo Rozamundo. Celo pionirji so sodelovali in recitirali. Ljudje so bili nadvse zadovoljni in so govorili, da je ta miting zasenčil vse dotedanje. Po končanem kulturnem delu se je razvila prosta zabava, ki je trajala pozno v noč.

Na položajih, ki so jih držale odredne enote, ni bilo ves dan in preteklo noč nič novega. Visok sneg in mraz sta še vedno ovirala dejavnost sovražnika in partizanov.

Kljub slabemu vremenu sta bili obe četi 1. bataljona že nekaj dni na položajih v vasi Breznica nad Zmincem pri Škofji Loki. Prežali sta na domobrance, ki so iz postojanke pri Muru prihajali prek Breznice na Gabrško goro. Sneg je zadržal tudi domobrance in borci so se po dveh dneh in nočeh prezebanja vrnili v Rovte, ne da bi se srečali s sovražnikom.

Tudi v Soteski so borci 2. bataljona zaman čakali na sovražnika, ki ni prišel ne od Škofje Loke ne od Dolenje vasi.

Osmega januarja je ves dan divjal hud snežni metež. Kljub visokemu snegu in metežu sta ostrostrelca 1. bataljona brata Pičulin odšla proti postojanki Selca. Deset dolgih ur sta čakala v burji in snegu, da bi se prikazal iz bunkerja sovražni stražar, a ga ni bilo. Slednjič sta izstrelila vsak po nekaj nabojev v line, na katere sovražnik sploh ni odgovoril. Nato sta se vsa prezebla vrnila domov.

Zgodaj dopoldne so obveščevalci sporočili, da sovražnik pod zaščito snežnega meteža namerava odstraniti smreke, ki so jih , posekali in vrgli čez cesto pod Petrovim brdom pred Selci. Zato je težki vod 2. bataljona z minometom, težko bredo in tremi mitraljezi odšel prek Ostrega vrha, da bi z dobro izbranih položajev sovražniku preprečil očistiti cesto. Dolgo so ležali v snegu in zaman čakali na sovražnika. Ker Nemcev le ni bilo, so se nekoliko pomaknili proti Selcam in s težkim orožjem ter mitraljezi obstreljevali postojanko. Sovražnik je najprej molčal, ko pa so mu prve mine udarile v postojanko, je odgovoril z vsem orožjem. Kmalu so se v bližini voda raztreščile tudi težke mine. To je bil dokaz, da je vznemirjevalna akcija uspela. Hitro so se umaknili z grebena v Studensko grapo, odtod pa domov v bataljon. Naslednji dan so zvedeli, da je mina ubila dva v postojanki na dvorišču, več pa ranila.

Ostrostrelci, ki so bili dva dni na poti, so se vrnili iz Podnarta in Kamne gorice. Niti do strela niso prišli, ker se sovražnik zaradi slabega vremena ni prikazal iz postojank.

V i r i : Kronika škofjeloškega odreda, fase. 294 v AIZDG.

VDOR V STRAŽIŠČE PRI KRANJU

Odred je bil še vedno na istih položajih v okolici Železnikov, ko sta ostrostrelca 1. bataljona ponovno odšla proti postojanki Selca. Sedaj so le-ti že dobro poznali vso bližnjo okolico vasi in vedeli za najprimernejša mesta za streljanje na sovražne stražarje. Dala sta samo dva dobro pomerjena strela in se vrnila v svojo enoto.

Opoldne 9. januarja se je ves odred zbral v grapi pod Smolevo. Krenil je skozi Železnike in Češnjico, prek Kališ in Lajš na območje Topole—Sv. Mohor. Pot je bila zaradi novo zapadlega snega zelo naporna in je terjala od borcev prav močno voljo, da so jo mogli premagovati. Čelo kolone je v skupinah izmenoma gazilo meter visok sneg. Ker je bil hud mraz in sneg zelo suh, se gaz ni utrdila niti, ko jo je prehodilo več kot tristo borcev. Dobra stran takšnega vremena je bila v tem, da sovražnik, če bi prišel na partizansko gaz, po njej sploh ne bi mogel sklepati, koliko partizanov je bilo in v katero smer so gazili. Ves pohod je bil živahen, ker so odredovci med potjo posipali z mehkim snegom drug drugega ter obujali spomine iz otroških let. Drugi spet so spominjali na ruske vojake, ki so ravno v največjem snegu in mrazu bojevali najuspešnejše boje z Nemci. Ob takih pogovorih, resnih in neresnih, je kolono zajela noč in kar nevede se je znašla v vasi Zabrekve. Tam se je namestil štab odreda, prvi bataljon je odšel v Topole, drugi pa na Sv. Mohor. Hitro so vse borce razmestili po hišah in toplih hlevih. Čeprav so sprva vsi borci govorili, kako kratkočasen je bil pohod, so od utrujenosti takoj zaspali. Nekateri se niso zbudili niti za jed, ki je bila pripravljena zanje dobro uro po prihodu. Budne so ostale samo straže in najnужnejše patrulje, ki so zavarovale novo bivališče odreda.

Se pred jutranjim svitom so odšle bojne patrulje v vse smeri in bile okrepljene vse straže in zasede. Odred je bil sredi nemških postojank Selca-Besnica in Kamna gorica, od koder je lahko nevarnost pretila vsak trenutek. Toda sovražnika ni bilo, kar je vsem utrdilo prepričanje, da so prišli na novo območje popolnoma neopaženo.

Ob osmi uri zjutraj sta se v štabu odreda sestala ožji štab odreda in štab Prešernove brigade, ki je prav tako kot odred prišla na področje Sv. Mohor—Čepulje v prehranjevalno akcijo. Štaba obeh enot sta izdelala skupen načrt za večerno pre-

hranjevalno akcijo v vaseh na Sorškem polju. S Prešernovo brigado je bila tudi četa Gorenjskega vojnega področja, ki jo je vodil komandant področja kapetan Krtina. Po sestanku ožjih štabov so se sestali z bataljonskimi štabi in četnimi poveljstvi ter s člani gospodarskih komisij kranjskega območja.

Po hudih nemških ofenzivah proti 9. korpusu in osvobojenem ozemlju Primorske v decembru 1944, ki so popustile šele po novem letu, je zaradi velikih premikov in nenehnih bojov prišlo do resnega pomanjkanja hrane. Primorsko ozemlje je že po svoji naravi revno, sedaj pa je bilo izčrpano bolj kot kadarkoli prej. Za hrano se je bilo treba obrniti na področja, ki so bila gospodarsko močna in še neizčrpana. Tako področje so bile dolinske vasi od Škofje Loke do Kranja. Te so bile cilj prehranjevalne akcije Prešernove brigade, ki je vanjo pritegnila še škofjeloški odred. Prešernova brigada je šla v akcijo po nalogu štaba 31. divizije. Prehrana le-te je bila v veliki meri odvisna od uspeha Prešernove brigade in škofjeloškega odreda.

Do 13. ure je bilo bataljonom naročeno naj bodo pripravljeni na odhod. Točno ob določenem času so zapustile bivališče vse odredne enote, katerim so se pridružili tudi vsi člani štaba. Vse je vodila samo ena misel in želja, da bi pomembna akcija uspela čim bolje. Kolona je gazila sneg prek Cepulj, Javornika in Pševa ter se nenadoma in čisto tiho pojavila v Stražišču. Tam so se enote razdelile na majhne skupine, poveljniki so jim sporočili gesla, javili zborna mesta in nato so odhitele na delo. Opravili so prisilne odkupe pri vseh premožnih kmetih, kar so bili že vnaprej določili člani gospodarske komisije. Ko je bilo delo v največjem razmahu, so se po cesti od Škofje Loke pojavili nemški policijski kamioni. Partizanske zasede so jih spustile v naselje in jih napadle šele tam. Žal so bili kamioni prazni in šoferjem je uspelo pobegniti. Takoj so jih začeli uničevati. Komandant je lastnoročno zažgal vseh pet avtomobilov, ki se v začetku sploh niso hoteli vneti in so jih morali prižigati znova. Slednjič je Blažu, Sašu in Marjanu le uspelo, da so kamioni zagoreli. Vseh pet je popolnoma zgorelo. Druge skupine so medtem vozile hrano in gonile živino na zborna mesta. Mobilizirale so tudi vse moške, ki so bili sposobni za vojsko.

Nenadoma pa je zapokalo na kolodvoru. Mitrалješka trojka s Tarzanom na čelu je v belih haljah čisto mirno vstopila

v poslopje železniške postaje. Najprej je mobilizirala dva železničarja in hkrati naletela tudi na železniško stražo. Tarzan je vžgal po njih in enega smrtno zadel, drugega pa težko rani. Zapokalo je tudi z drugih strani, trojka pa je z mobilizirancema krenila proti zbornemu mestu v Stražišče.

Tudi težki vod je stopil v akcijo. S Stražišča je z minometom in težko bredo obstreljeval kranjsko tovarno »Jugoslovska«, ki je za nemško vojsko izdelovala orožje. Mine so trgale streho pritličnih montažnih prostorov in napravile veliko razdejanje, krogle težke brede pa so udarjale v stene in razbijale okna na vsej jugozahodni strani tovarne. Sovražnik je bil presenečen in se sploh ni mogel znajti. V tej noči je bila namreč nemška postojanka v Stražišču prazna, ker so ravno menjali posadko. Stražarji so previdno molčali v bunkerjih, ker jih je bilo premalo, da bi karkoli storili.

Manjše skupine borcev so medtem obiskale tudi stanovanja nemških tovarniških funkcionarjev, ki so stanovali v zgradbah vzhodno od tovarne. Tudi njihove akcije so bile dokaj uspešne, saj so prinesli več lovskih pušk in vojaških revolverjev, ubili pa so nekaj zagrizenih tovarniških gestapovskih priganjačev.

Okoli enajste ure zvečer je bilo vse končano. Akcija je odlično uspela. Poleg velike količine hrane in številne živine, ki je bila namenjena vojski na Primorskem, je odred mobiliziral tudi 21 novih borcev.

Borci v zasedah so bili vsi premraženi. Sovražnik se jim ni nikjer približal in jim ponudil možnost za boj. Niti policija iz Kranja ni reagirala. Kot je javljala obveščevalna služba, je v Kranju bilo prav tiste dni veliko nemške vojske, oddelki SS policijskega polka »Todt«, tankovska pehota in protiletalski topničarji ter redna vojska in policija. Ker se od vseh navedenih ni zganila nobena enota, čeprav je bilo streljanje tam od Bitnja in Stražišča zelo močno, so tudi orožniki ves čas molčali. Uspeh akcije je dal borcem novo spodbudo.

Sele proti jutru se je vojska vračala s težkimi nahrbtniki in spremljala preobložene sani v taborišče. Zaradi tako sijajnega uspeha ni v začetku nihče občutil utrujenosti. Ko se je zdaniilo, so vsi tisti, ki niso bili v patroljah, trdno zaspali.

Opoldne so nove odredovce razporedili v enote. Sedem so jih vključili v 1. bataljon, osem v drugi in dva v štabno zaščitno četo. Dva ne bi mogla odrednih naporov vzdržati in so

ju odstopili komandi vojnega področja Gorenjske, dva mobiliziranca pa sta bila bolehnata in nesposobna za partizane, zato so ju poslali domov v Stražišče. Tako smo opravili pravi nabor, ki je novincem takoj utrdil zaupanje v vojsko. Videli so, da partizanska vojska nesposobne spušča domov, vse druge pa po sposobnosti razdeli v enote.

Popoldne je 2. bataljon odstopil potrebno število moštva komandantu Gorenjskega vojnega področja kapetanu Krtini v pomoč za prevoz hrane v Farji potok. Preostalo moštvo odreda je imelo ta dan zasluženi počitek.

Oba bataljona sta s patruljami nadzorovala teren proti Selški dolini in proti Kranju, ker je bilo glede na nočno akcijo z gotovostjo pričakovati sovražno intervencijo. Sovražnika kljub temu ni bilo. Naslednje jutro je bil v štabu odreda spet sestanek štaba odreda in bataljonov ter štabov enot Prešernove brigade. Komandanti so izdelali načrt za večerno akcijo.

Po enodnevnem oddihu so enote Prešernove brigade in škofjeloškega odreda spet šle v akcijo. Drugi bataljon Prešernove je nabiral živež v Zgornjih Bitnjah, medtem ko ga je tretji varoval v smeri postojanke v Srednjih Bitnjah, en bataljon pa naj bi odšel mobilizirati nove borce v vaseh Kropa in Dobrava. To noč so se prešernovci ves čas bojevali s sovražnikom, ki se je bolje pripravil in bolj organizirano skušal onemogočiti partizansko prehranjevalno akcijo.

Sovražnik je imel med Kranjem in Škofjo Loko dobro organizirano mrežo postojank. V Kranju je bilo po poročilih odredne obveščevalne službe 940, v Stražišču pa 190 vojakov.

V Bitnjah je bila postojanka s 120 možmi in še v Zabnici 70 do 80 domobrancev. V komaj 10 kilometrov oddaljeni Škofji Loki pa je bilo 2200 mož različnih rodov sovražne vojske. Vdor v tako zavarovano področje je moral biti vsekakor dobro pripravljen, ker bi v nasprotnem primeru lahko prišlo do katastrofalnih izgub v partizanskih vrstah.

Ob 16. uri se je odred zbral na Cepuljah, od koder so enote skupaj krenile prek Javornika v Zgornje Bitnje z istim namenom kot dan prej v Stražišče.

Naloga 2. bataljona je bilo zavarovanje proti Stražišču in Kranju, kjer je moral za vsako ceno ustaviti sovražnika, če bi iz Stražišča poskušal prodreti v Zgornje Bitnje. Prvi bataljon je imel nalogo, da mobilizira in zbira hrano, močan nje-

gov vod pa je prevzel zavarovanje proti Spodnjim Bitnjam in Žabnici.

Brž ko so enote 2. bataljona prispele do Stražišča, so že naletele na sovražno zasedo, ki so jo takoj napadle. Napad je bil tako učinkovit, da so Nemce razgnale na vse strani. Niso se več pojavili. Ena četa je postavila močno zasedo na cesti proti Kranju in cesto še minirala.

Medtem so enote 1. bataljona z uspehom opravljale svojo nalogo in nalagale pri kmetih žito in zbirale živino ter druga živila.

Uro potem, ko je bila v Stražišču razbita nemška zaseda, je zaseda na cesti zaslišala brnenje oklopnika, ki se je bližal. Kmalu je med hrumenjem oklopnika zaslišala tudi vpitje in povelja esesovcev, ki so mu tesno sledili. Zaseda je nestrpno čakala, kdaj bo oklopnik zavozil na mino, da bi tedaj udarila še z drugim orožjem. Oklopnik je nenadoma obstal. Kaj se je zgodilo? Verjetno so z minodetektorjem odkrili, da je cesta minirana. To se je takoj izkazalo kot resnično. Oklopnik je začel z rafali česati cesto pred in za sabo, kolikor mu je le dopuščal domet orožja. Kmalu so zadeli mine, ki so tako eksplodirale brez večje škode. Tedaj je tudi za zasedo udaril trenutek za spopad. Zažvižgalo in zapokalo je z obeh strani. Zaseda je užgala iz dobrih kritij za bližnjimi zidanimi ograjami, Nemci pa so se krili za oklopnikom, ki se je počasi bližal zasedi, tako da ni bilo žrtev na nobeni strani. Kmalu so se tudi z zgornjega dela Stražišča oglasili Šarci, ki so začeli ogrožati bataljonu bok in varen umik. Tedaj je padlo povelje za postopen umik, da bi borci 1. bataljona čim lažje odpeljali in odgnali odkupljeno oziroma ponekod zaplenjeno blago.

Prav ko so bili borci 1. bataljona v naj večji ihti sredi dela, je zapokalo še sredi vasi. Močna nemška patrulja z brzostrelkami je po nezavarovanih poteh prodrla v vas in se pomešala med partizane. Prišlo je do bojov moža z možem, kajti streljati tudi Nemci niso mogli, da ne bi pri tem zadeli svoje. Prav na istem so bili partizani. Zgodilo se je, da sta se med vrati kmečke hiše srečala partizan z vrečo žita na rami in policist ter bila oba tako presenečena, da sta še isti trenutek zbežala vsak v svojo smer. Medtem je streljanje naraščalo. Odredovci so hiteli z živino v gmajne proti Cepuljam, zasede in patrulje pa so vedno huje streljale in s tem branile Nemcem, da bi jih zasledovali. Vsa vas je postala bojišče. Visoki

kupi snega so obojim služili za kritje, najbolj pa tistim, ki so gonili živino in vozili hrano. Vse so srečno usmerili proti Cepuljam. Zasede in patrolje so se bojevale z Nemci, ki jih je bilo vedno več. Za bataljon, ki je bil v manjšini, je bila stiska vedno hujša. Začel se je umikati na rob vasi in je pri tem skupina skupini krila umik. Sovražnik se je kmalu znašel v vasi sam, ne da bi prav vedel, kam je izginila partizanska vojska, ki je z bogato zalogo hrane organizirano hitela proti svojim izhodiščem. Nemci se za njo v zasnežene gozdove niso upali spustiti, ker ponoči v negotovosti ponavadi niso radi napadali.

Sele proti jutru so se enote odreda vrnile v svoje izhodišče. Kij vib hudemu naporu, ki so ga borci premagali preteklo noč v mrazu in snegu, so bili dobre volje in veseli nad bogatimi zalogami, ki so jih pripravili za enote in bolnišnice na osvobojenem ozemlju Primorske.

Vse blago so takoj izročili Prešernovi brigadi, ki je prevzela nadaljnji transport proti Trnovskemu gozdu. Za to prehranjevalno akcijo je štab 9. korpusa poslal dva posebna pooblaščenca, ki sta sedaj spremljala transport.

Ko se je transport premaknil dalje, so borci odreda šli na zasluženi počitek. Do dvanajstih so še ostali na istem mestu, nato je sledil premik na nove položaje. Ker so po dveh zaporednih nočnih akcijah vsak čas pričakovali sovražno intervencijo, so pohod temeljito zavarovali. Težki vod 2. bataljona je zasedel dominantne položaje na grebenu Mohorja, od koder bi lahko zadržal sovražnika, če bi ta silil za odredom. Vendar ni bilo to pot nobenih presenečenj. Pohod je minil v naj lepšem redu, proti svojemu ozemlju proti Železnikom.

Prvi bataljon je ostal na najvzhodnejšem mestu. Nastanil se je v Lajšah in zavaroval dohode iz smeri Jamnika in postojanke Selca. Drugi se je namestil v Kališah in s tem potegnil zavarovanje proti Selcam še naprej od 1. bataljona, nad vasmi Studeno in Češnjica. Štab odreda se je nastanil na Rudnem v Lovrihovi hiši, od koder so borci zaščitne čete s patroljami nadzorovali cesto iz Selc proti Železnikom.

Viri: Mesečno operativno poročilo štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa z dne 25. januarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 60; Tedensko operativno poročilo štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa z dne 15. januarja 1945, fase. 294/a v AIZDG; Dnevno poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva

z dne 16. in 17. januarja 1945, fase. 45/111 v AIZDG; Mesečno poročilo za januar 1945 štabu 9. korpusa z dne 31. januarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 74; Mesečno poročilo 517. bataljona dežel-nih strelcev v Radovljici za januar 1945 z dne 31. januarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 148.

OBRAMBA ŽELEZNIKOV

Odred je bil 14. januarja na območju Rudno—Kališe—Lajše, patrolje obeh bataljonov pa so nadzorovale sovražno postojanko v Selcih in prostor proti Cepuljam in Besnici, ker bi tod mogel prodreti sovražnik iz Kranja.

Vod za zveze je razpolagal s tolikšno količino telefonske žice, da je bil štab odreda lahko povezan s komandami bataljonov in čet. Poseben vod je bil speljan še na dobro opazovalno točko na Petrovem brdu, od koder je posebna izvidnica lahko nadzorovala vsak sovražnikov gib v postojanki Selca.

Za proste borce so bile v bataljonih politične in vojaške ure, ki so jih imeli komisarji in komandirji. Borci so se zelo zanimali za novosti v svetu in v domači politiki. Na teh urah so jih seznanjali tudi z najnovejšimi uspehi zaveznikov na velikih frontah, ki so se naglo bližale srcu fašistične Nemčije.

Pri vojaških urah so komandirji predelovali razpored dela, ki ga je predpisal glavni štab NOV in PO Slovenije za vse vojaške enote, na zemljišču pa so z borci imeli pravo vojaško »bojno vzgojo«. Borci so pouk jemali zelo resno, ker so jim prav take vaje dajale vtis in občutek, da so v redni vojski, pa tudi veliko koristile.

Enote odreda so bile 15. januarja še vedno na svojih starih položajih z enakim zavarovanjem proti Selcam in Kranju. Do 8. ure zjutraj je bilo povsod mirno in je kazalo, da bo že tretji dan potekel brez boja.

Ob osmih pa je izvidnica sporočila, da je postojanko Selca zapustila močna policijska patrolja na smučeh in se usmerila proti Lajšam. Štab odreda je takoj izdal ustrezna povelja in enote 1. bataljona so zavzele položaje in čakale na sovražnika. Policisti so si med potjo naredili bele halje in jih je bilo zelo težko opaziti. S smučmi so naglo prešli zasnežene jase in čistine; vsi so bili v belem, zasede pa so prežale na zelence, ki jih ni in ni hotelo biti v bližino. Tako je sovražniku uspelo obiti

časno opazile in jih z močnim ognjem pognale v izhodišče.

V štabu bataljona so takoj vedeli, da imajo prednost odredovci, ker so bile »brede« in »zbrojevke« glasnejše od nemških »Šarcev«. Nemci so se tudi na tem področju morali umakniti in preostali del dneva je v okolici Mohorja minil mirno. Izgub odred ni imel, sovražnih pa ni bilo mogoče ugotoviti.

Sovražnik je ta dan poskušal srečo še na drugih odsekih. Tudi ob cesti čez Petrovo brdo proti Studenem je pritiskal. Nad Studenim je bila ena sama mitralješka trojka, ki je takoj udarila po sovražniku. Toda bila je v taki manjšini, da niti z dobrih položajev ne bi mogla zadržati Nemcev dalj časa. Trojka se je umaknila proti Češnjici, kjer je dobila v pomoč močan oddelek štabne čete. Sedaj so jo Nemcem dobro posvetili. S pobočij nad Češnjico so na policijsko patroljo užigali s tremi mitraljezi in jo takoj pribili v jarek, ki seka cesto nad studenskim klancem. Eden od mitraljezov jih je držal v šahu, druga dva sta se pomikala nekoliko više in jih dobila na muho tudi v jarku. Sedaj niso več vzdržali. Naglo so pobegnili med hiše in po najkrajši poti čez Petrovo brdo proti postojanki.

Čeprav je sovražnik naskakoval -odredne položaje kar na štirih mestih hkrati, ni mogel nikjer uspeti. Na vseh odsekih so ga odbili in se je bojna morala fantov odreda spričo tega močno dvignila. Rezultati bojev tega dne so bili za sovražnika iz postojanke Selca 4 mrtvi in 6 ranjenih, kar so še isti večer sporočili obveščevalci iz Selc. Patrolja iz Besnice je izgubila dva policista, medtem ko je odred izgubil dva borca iz 1. bataljona in imel dva ranjena.

Ker so patrolje ugotovile, da sovražnik še vedno ni zapustil vsega ozemlja, so vse odredne enote ostale na položajih tudi čez noč. Tudi štab je bil še vedno na starem mestu v vaisi Rudno.

Ponoči so minerei 2. bataljona minirali cesto med Češnjico in Selci na dveh mestih in sicer z minami na vžig s hitro gorečo vrvico. Nad cesto so prežale zasede z nalogo, da za vsako ceno zadržijo vsak sovražni prodor po cesti proti Železnikom. Nemci so že prejšnji dan napovedali, da bodo prodrli v osvojenе Železnike. Ker jim namera ni uspela, je odred tudi danes naredil vse, da sovražniku poskusi ne bi uspeli.

Nemci so prejšnji dan poskušali odstraniti posekane smreke s ceste proti Petrovem brdu. Poskuse so jim preprečili mitraljezi, ki niso nikogar pustili do posekanega lesa.

Ponoči je odredna patrolja namestila na obeh dohodih k posekanim smrekam table z napisi »Pazi na mine! Prehod je smrtno nevaren!« Napisi so bili samo potegavščina. Njih namen je bil, da bi tudi sovražnik vzel napis kot neresen ter bi kljub svarilnim napisom stopil na zaminirano mesto.

Kljub vsemu pričakovanju pa sovražnik ni več poskušal prodreti po cesti. Napadal je na liniji Lajše—Kališe, kjer so ga vsakokrat odbili in ostali trdno na svojih položajih.

Popoldne je obiskal položaje 2. bataljona komandant Blaž. Ko je borce v zasneženih zaklonih ravno bodril, je sovražnik ponovno napadel, to pot na vsej frontni črti. Cenili so ga kar na 500 mož. Blaž je rjul, da so ga Nemci dobro slišali in na-žigal»s svojo brzostrelko, kar se je le dalo. Dolgi rafali nemških Šarcev so sipali cele roje krogel proti partizanskim položajem, ki so bili v visokem snegu neranljivi. Brž ko se je pokazala nemška čelada, so zalajali breni in zbrojevke in ostro-strelci so marsikaterega pogumnega Nemca vzeli na muho. Divje streljanje je trajalo že več kot pol ure in Nemci še vedno niso mogli izsiliti preboja. Nekje spodaj je kliknil minomet

Skupina odredovcev na Kališah

in precej nad našimi položaji se je raztreščila sovražnikova mina, ki je napravila visoke snežne vrtince, drugega uspeha pa ni bilo. Tej so sledile še druge, bolj in slabše merjene mine. Medtem se je naglo temnilo in gost snežni metež je kmalu preprečil, da bi se dalo karkoli videti. Nemške mine so prenehale in tudi Šarci so utihnili. Ob 17. uri ni bilo slišati nobene strela več, le sneg je v gostih kosmih padal po položajih. Izvidniki so javili, da se je sovražnik umaknil v dolino ter od vlekkel s seboj vsaj 10 mrtvih in večje število ranjenih. To vest so kmalu zatem potrdili domačini, ki so se iz doline vračali v Lajše. Bataljon odreda ni imel prav nobenih izgub.

Borci so bili navdušeni in ponosni na svoj uspeh, h kateremu je veliko pripomogla navzočnost komandanta Blaža. Ta dan so spet dokazali, da jim prebivalci Železnikov lahko zapujajo obrambo osvobojenega ozemlja. Sovražnik kljub svoji veliki premoči ni mogel priti do Železnikov.

Zvečer sta se v 1. bataljon vrnila oostrelca, ki sta že dan prej odšla proti Podnartu. Na poti iz Podnarta proti Ovisšam sta napadla deset mož močno nemško orožniško patroljo. Oddala sta samo po dva strela in pri tem težko ranila dva nemška orožnika. Streljala sta iz večje oddaljenosti, da sta si lahko zagotovila umik. Sovražnik je začel divje streljati, vendar sta fanta odnesla zdravo kožo.

Stab odreda je bil še vedno v vasi Rudno pri Lovrihu. Prvi bataljon se je ponoči premaknil v Smolevo in zavaroval tudi dohode iz smeri Selc na področje desnega brega Sore. Drugi bataljon je bil še vedno na starih položajih Kališe—Lajše.

Desetina iz 2. bataljona je z dvema strojnicama postavila zasedo nad cesto pri Petrovem brdu. Njena naloga je bila, da takoj napade sovražnika, če bi poskušal odstraniti s ceste debela in popravljati razstreljeno škarpo.

Sedemnajstega januarja so zvedeli, da je rdeča armada osvobodila Varšavo. Propagandisti so pripravili velike lepake in jih razobesili po vaseh Studeno, Češnjica in v Železnikih, da je bilo prebivalstvo takoj obveščeno o najnovejšem.

Ta dan je na vseh položajih potekel mirno. Sovražnik se ni prikazal iz svojih postojank, v enotah pa so pri političnih urah razpravljali o domačem in svetovnem vojaškopolitičnem položaju.

Stab odreda je ustanovil še eno posebno enoto, ki je dosedaj ni bilo. To je bil inženirski vod, ki mu je bil postavljen

za komandirja Andrej Dolenc-Civko, za komisarja pa Jože Vehovec. V vodu sta bili dve mitralješki trojki in pet minerv. Tako je ta posebna enota štela skupaj 13 moških. Vod se je moral zadrževati v bližini štaba odreda, da je bil vsak hip na razpolago za izvrševanje posebnih nalog.

Prvi bataljon je s svojega področja Smoleva—Ostri vrh nadzoroval gibanje sovražnika v Selški dolini in prek Rovta ter Gabrške gore še na Poljanskem. A sovražnik se ni nikjer prikazal.

Ob 14. uri je 2. bataljon zapustil svoje položaje na Kališah in se pod vodstvom namestnika komandanta, poročnika Sivca, pridružil četi gorenjskega vojnega področja. Skupaj so odšli v prehranjevalno akcijo v vasi Virmaše, Sv. Duh in Stara Loka.

Ker se je premaknil 2. bataljon, je tudi štab odreda zapustil svoje staro mesto. Krenil je skozi Češnjico in Železnike ter se nastanil v Smolevi.

Na položajih ni bilo ves dan nič novega.

Člani štaba pri pregledu položajev med obrambo Železnikov (na konju Franc Luskovec-Cveto)

Vse odredne enote so bile sedaj na prostoru Železniki—Ostri vrh, to je na desnem bregu Sore. Patrulje 1. bataljona so nadzorovale teren proti Selcam samo z desnega brega, ki ima najugodnejšo lego, in so hkrati lahko opazovale še premike sovražnika v Poljanski dolini.

Zjutraj so obveščevalci sporočili, da je v Selca prišlo 150 domobrancev. Zato je 1. bataljon poslal še eno močno zasedo na desnem bregu Sore proti Petrovemu brdu z nalogo, da za nobeno ceno ne dovoli sovražniku prehod prek zasekanega dela ceste.

Druga vest je povedala, da so domobranci že krenili proti Lajšam. Zato je štab odreda poslal močno bojno patruljo proti Kališam, ki naj bi zavarovala pot, po kateri naj bi se vračala iz prehranjevalne akcije 2. bataljon in četa vojnega področja. Oba sta namreč še vedno bila na poti. Izvidniki, ki jih je poslala bojna patrulja, so ugotovili, da so domobranci postavili zasedo tik nad Selci, dalje proti Lajšam pa niso prodirali.

Ker sovražnik ni silil na ozemlje odreda, so ga ostrostrelci poiskali doma. Ostrostrelca 1. bataljona sta se po globokem snegu približala postojanki Selca na nekaj sto metrov. Najprej sta merila na stražarja, ki se mu je prav tedaj približala zamenja. Eden od stražarjev se je zgrudil, drugi pa se je mukoma zvlekel stran. Toda hrabra borca nista imela časa za opazovanje. Sovražnik je takoj usmeril iz postojanke ogenj nanju. Šarci so zarezgotali tudi tik nad mestom, odkoder sta streljala. Ostrostrelca namreč nista vedela, da je domobranska zaseda bila v snegu nad njima. Morala sta napeti vse sile, da sta se po globokem snegu dovolj naglo umaknila. Sneg pa je zadržal domobrance, da jima niso mogli presekati poti za umik. Dobro skrita zaseda domobrancem kljub vsemu to pot ni koristila.

Opoldne so se borci 2. bataljona in četa vojnega področja vrnili s hrano. Akcija je dobro uspela. Nikjer se niso srečali s sovražnikom. Na poti so bili štiriindvajset ur brez daljšega počitka. Globok sneg jih je popolnoma izčrpal, hkrati pa je tudi Nemce zadrževal v postojankah. Dve uri so se ponoči zadržali po kmetijah Stare Loke in se odpravili z bogatimi zalogami. Borci so se tam tudi najedli in si preskrbeli še krepko malico za vrnitev, kar jim je pot zelo olajšalo in je ohranilo dobro voljo.

Ker je sovražnik ta dan vozil hrano v postojanke v Selški dolini, je inženirski vod odšel v Sotesko, da bi zaminiral cesto.

Fantje so kljub visokemu snegu prodrli v bližino določenega mesta, vendar naloge niso mogli opraviti. Cesto so na izpostavljenih mestih varovale nemške zasede.

Naslednji dan je 1. bataljon svoj štab premestil na Ostri vrh, drugi pa se je namestil poleg štaba odreda v Smolevi.

Patrulje obeh bataljonov so nadzorovale sovražnika v obeh dolinah. Posebno so opazovali Selca, kjer se je še vedno mudilo 150 domobrancev. Vsi dohodi k Železnikom so bili zaprti in zasede so čakale na sovražnika, ki se ni pojavil ves dan.

Pri političnih urah so v teh dneh obravnavali politiko kralja Petra, ki je v zadnji fazi vojne še računal, da bi s pomočjo zaveznikov izigral Titovo jugoslovansko vojsko in se z ubežniško vlado vrnil v Jugoslavijo ter izkoristil sadove štiriletnega narodnoosvobodilnega boja v svoj prid. Vsi borci so ga najostreje obsojali in pogosto so se slišali klici: »Dol s kraljem!« ali »Smrt izdajalcu Petru!« Pri vojaških urah so se komandirji držali programa, ki ga je za vse enote določil operativni odsek štaba 9. korpusa.

Zvečer 20. januarja je umetniška skupina 9. korpusa pod vodstvom tedaj znanega umetnika in humorista Danila Turka-Joca priredila v Železnikih miting za škofjeloški odred. Borci, ki niso imeli drugih dolžnosti, so skupaj odkorakali v Železnike na prireditev. Miting je požel vse priznanje gledalcev. Za zaključek je bila prosta zabava s plesom, ki je trajala skoraj do jutra. Borci so se naveselili in naplesali ter pri tem pozabili na vse težave, ki so jih v zadnjih dneh doživljali na položajih. Po mitingu so odšli polni nove volje in bojnega duha nazaj v svoje enote.

Ker je bila v Selcih še vedno okrepitev 150 domobrancev, so vse zasede ostale na svojih mestih. Do 11. ure ni bilo nobenih sprememb. Okoli enajstih pa so obveščevalci sporočili, da se je iz Selc večja nemška kolona usmerila proti Lajšam in Kališam. Spremljal jo je tudi močan oddelek domobrancev. Ker je v kratkem času prišlo več takih vesti, štab ni resneje reagiral. Domobranci so včasih namenoma širili alarmantne vesti, da bi s tem nasprotniku povzročali nepotrebne premike enot. Zato je odred samo okreplil zasede, drugače pa je štab čakal nadaljnjih novic.

Opoldne so šli pregledovat položaje bataljonskih zased komisar, namestnik komandanta Sivec in varnostni oficir

Franc Luskovec-Cveto. Glavne zasede so nadzorovale cesto od Petrovega brda proti Studenem, kjer ni bilo ničesar novega.

Medtem pa je nenadoma zaropotalo v Češnjici. Nemci in domobranci so se pritihotapili po goščah pod Kališami in se pojavili v dolini na cesti proti Železnikom. To je bila telefonska vest.

Komisar Sašo, skojevec Jurček in poročnik Sivec so z na hitro zbrano četo po najkrajši poti tekli v Železnike, da bi prehiteli sovražnika. Tedaj je zaropotalo tudi nad edino zasedo 2. bataljona, ki je bila nad veliko rido vojaške ceste proti Ptovču tik nad Železniki. Domobranci so tej zasedi prišli neopaženo za hrbet in jo iznenada napadli s strojnicami in ročnimi bombami. Zaseda s te strani ni pričakovala napada, zato je sovražniku načrt uspel. Na položaju je obležala vsa trojka, vsi so bili mrtvi.

Toda s tem je bilo konec prikrivanja sovražnika in konec njegovih uspehov. Čeprav je bila domobranska patrulja na odličnem dominantnem položaju nad Železniki, ga ni več utegnila izkoristiti. Odredovci so bili že tik pod njimi, ko so še odmevali rafali. Naj urnejši so se pognali po bližnjici proti vojaški cesti, da bi podprli napadeno trojko. Zal je bilo prepozno.

Domobranci so se v teku spustili proti Češnjici, kjer so medtem partizani ustavili močno nemško patruljo. Sedaj so se Nemci in domobranci začeli umikati proti Studenem in Petrovemu brdu skupaj, odredovci pa so jim pritiskali trdo za petami. Toda v studenskem klancu so umikajoči sovražniki prišli v domet ognja zasede na desni strani Sore, čez most pa je iz studenske grape prihitel z močnim vodom še komandant 2. bataljona Mali in udaril nanje. Sovražniki so izkoristili vse svoje spretnosti v padanju, vstajanju in teku, da bi se prebili čez Petrovo brdo proti postojanki v Selcah. Imeli pa so kljub temu še toliko časa, da so odvlekli s seboj mrtve in ranjene. Nekateri borci so dobro videli polne zadetke, le števila niso mogli ugotoviti. Sele čez dva dni so od civilistov zvedeli točen rezultat. Povedali so, da je sovražnik imel osem mrtvih in večje število ranjenih.

Ta dan je prišel v štab odreda Janez Koselj, ki ga je poslal štab 9. korpusa. Prevzel je mesto namestnika političnega komisarja, ki je bilo prazno, odkar je padel Milan Janežič.

Da ne bi doživeli novih presenečenj, so odslej odredne patrulje nadzorovale dohode k Železnikom tudi ponoči.

Drugi dan, 22. januarja, je odred okrepil svojo pazljivost in dohode k Železnikom tako zavaroval, da je bilo izključeno vsako presenečenje s sovražnikove strani. Borci so bili v zasedah ves dan in niso tožili, čeprav je bilo 20 stopinj pod ničlo. Tudi patrulje so ves dan krožile po terenu, zlasti do Selc na levem bregu Sore, kjer je sovražniku prejšnji dan uspelo prodreti.

Padli borci uničene zasede so ležali na mrtvaškem odru v vasi Češnjica pri svojih sorodnikih. Ob njih so njihovi bojni tovariši imeli častno stražo prek noči, vse do ure pogreba. Pri odprtem grobu se je od borcev poslovil komisar odreda in pevci so jim zapeli žalostinko »Žrtvam«. Nato je častna četa izstrelila poslovilno salvo in vojaški pogreb je bil končan. Prebivalstvo se je razšlo nekoliko potrto, borci pa so odšli s trdnim sklepom, da bodo maščevali padle tovariše.

Se med pogrebom so obveščevalci sporočili, da je sovražnik spet zapustil postojanke in se nameril proti Lajšam in Kališam, ponovno v smeri Železniki.

To pot so bili borci že na položajih in je bilo presenečenje nemogoče. Kljub temu so okrepili zasede in razposlali izvidnice v smeri, iz katerih je bilo pričakovati sovražnika. Po nekaj urah so se patrulje vrnile in sporočile, da Nemci in domobranci sploh niso zapustili postojanke. Nato je štab vse okrepitve poklical v enote in pustil v zasedah samo običajno zavarovanje.

Da bi bili borci bliže položajem in hitrejši v primeru sovražnega napada, se je 1. bataljon nastanil v Spodnjih Železnikih, kjer bi lahko vsak trenutek sprejel boj, če bi bilo potrebno.

Kljub naraščajočemu hudemu mrazu so borci vso noč ostali na položajih. Poskrbljeno je bilo za toplo pijačo in izdatno hrano, da so laže kljubovali tegobam. Tudi patrulje so vso noč krožile po cesti proti Petrovemu brdu in proti vasem Kališe in Lajše, da bi se lahko vsakemu sovražnemu poskusu vdora takoj uprli.

Popoldne so bile za borce, ki niso bili na položajih, v enotah vojaške in politične ure.

Na vojaških urah so borci s komandirji obravnavali sovražne manevre zadnjih dni in svojo lastno reakcijo nanje ter

nato skupaj ugotavljali, kakšna protiakcija bi bila uspešnejša. Na ta način je prosti čas hitro minil in borci so se seznanjali s sovražno taktiko ter se pripravljali na učinkovito obrambo in protiudarce.

Tudi minersko-sabotažna skupina odreda je v zadnji noči kljub hudemu mrazu izvedla akcijo na železniški progi. Pogrnala je v zrak železniški voz za odkrivanje in pobiranje min med postajama Kranj—Podnart. Pri tem je bilo uničenih 60 metrov proge in ubit voznik. Ta skupina se je ves čas gibala v bližini železniške proge od Škofje Loke do Radovljice in je sproti obveščala štab odreda o svojih uspehih.

Štiriindvajsetega januarja je bilo v odredu spet imenovanih šest podoficirjev. To so bili: Valentin Detela, komandir čete 1. bataljona, ki je bil povišan v čin starejšega vodnika, Janez Mrak, intendant odreda je postal starejši vodnik, Lado Zorko, komandir čete 2. bataljona, starejši vodnik in Franc Pegam, borec 2. bataljona, tudi starejši vodnik. V čin vodnika so napredovali Franc Rupar-Pijan, vršilec dolžnosti komandanta 1. bataljona in Stane Vrhunc, referent za zveze pri štabu odreda. Povelje o imenovanju, ki ga je izdal glavni štab, je pred zborom prebral komisar in prvi čestital novim Titovim podoficirjem. Bili so ponosni na svoja imenovanja in so izjavili, da bodo z dejanji dokazali vrednost zaupanja, ki jim je bilo izkazano z imenovanjem v podoficirje.

Prehrana borcev je bila zadostna in dobra. Ker so bile enote ves čas v stiku s sovražnikom, je bila dobra hrana zelo pomemben dejavnik za telesno in duševno sposobnost borcev.

V bližini sovražnih postojank je bilo še vedno dovolj kmetov, ki partizanom niso dajali hrane prostovoljno in ravno take so naše enote najraje obiskovale v svojih prehranjevalnih akcijah. Zato je bilo v loncih odrednih enot vedno dovolj izdatne hrane.

Tudi oborožitev odreda je bila v tem času zelo dobra, saj je prišel poleg številnih brzostrelk na vsakih sedem borcev po en puškomitraljez. Vsak bataljon je imel razen tega še nekaj težkih mitraljezov in dva lahka minometa, medtem ko je bil težki vod še posebej opremljen s težkim orožjem. Imel je poleg drugega težki minomet in protitankovsko puško.

Zdravstveno stanje v vseh enotah je bilo, kljub velikim naporom borcev in hudemu mrazu, zelo zadovoljivo. Vsi so bili snažni in ni bilo med njimi še nobene nalezljive bolezni.

Edina nadloga je bila srbečica, na katero so se borci spomnili le, kadar so imeli prost dan in so bili na toplem. V dnevih bojov in pohodov ni mislil na srbečico nihče.

Dopoldne je štab odreda izdal novo povelje za 2. bataljon.

Ta je moral v prehranjevalno akcijo v Dolomite in pre-skrbeti čim več hrane za bolnišnice in politične organe na ozemlju 9. korpusa. Bataljon je povedel v akcijo namestnik komandanta odreda poročnik Franc Sivec. Krenil je ob pol dvanajstih prek Rovt in Gabrške gore proti Poljanski Sori. Pot je bila zelo naporna, ker so morali povsod gaziti celec. Segal jim je na mnogih mestih do pasu in skupina, ki je gazila spredaj, se je morala večkrat menjavati. Bila je že trda noč, ko se je kolona približala cesti in Sori. Glavnina se je ustavila in samo izvidnice so previdno tipale proti cesti in reki ter iskale sovražne zasede in patrulje. Pritihotapile so se do vseh običajnih prehodov ob Sori in povsod odkrile sovražnika. Belogardisti in Nemci so varovali vse prehode v Dolomite.

Bataljon je kljub temu poslal predhodnico, ki naj bi skušala izsiliti prehod čez most pri vasi Log. Takoj SO' zaregljale strojnice od mostu proti cesti, od koder so Nemci zaslišali škripanje snega in takoj vedeli, da se jim bližajo partizani. Dolgi rafali so pretrgali noč še navzgor in navzdol ob Poljanski Sori. Sovražnik je bil povsod buden in je reagiral, še preden je vedel, kolikšna moč ga ogroža. Predhodnica je izstrelila samo nekaj rafalov proti mostu in se takoj po ovinkih umaknila k bataljonu. Snopi svetlobnih izstrelkov so se vsipali v zimsko noč in zelene ter rdeče rakete so s slepečo svetlobo osvetljevale cesto. Bataljon se je potajil v gostem smrečju na Visokem in komanda se je odločila za takojšen umik, ker bi bil v nasprotnem primeru bataljon izgubljen. Sovražnik je bil povsod v premoči in treba mu je bilo samo ugotoviti, kje se bataljon nahaja. Rakete so poletele v noč tudi iz smeri domobranske postojanke pri Muru ter naznanile, da so domobranci stopili v akcijo. Visok sneg jih je oviral v napredovanju proti Gabrški gori, kjer bi utegnili presekat umik. Bataljon se je po lastni sledi neslišno pomikal nazaj in sovražnik je zaman nabijal v noč. Proti jutru se je enota vrnila v svoje bivališče, ne da bi izvršila zadano nalogo.

Uspeh pohoda je bil morda le v tem, da je sovražnika vzdramil že zvečer in ga pustil vso noč v pričakovanju napada

in negotovosti, pri čemer je potrošil veliko dragocenega streliva.

Položaje, ki jih je pred odhodom držal ta bataljon, so zasedle enote 1. bataljona. Ena četa tega bataljona je v istem času odšla v prehranjevalno akcijo na Bukovico v Selški dolini. Nikjer se ni srečala s sovražnikom. Proti jutru se je težko obložena vrnila v taborišče. Živež je izročila korpusnim intendantom, četa gorenjskega vojnega področja pa ga je transportirala naprej.

Na večer je prišlo v postojanko Selca 300 mož okrepitve. Skupaj z domobranci je bilo sedaj v postojanki kar 500 mož sovražne vojske. Vso to silo je moral zadržati pred Železniki škofjeloški odred. Okrepil je zasede na dohodih in v okolico postojanke poslal močne patrulje z naročilom, da za vsako ceno zadržijo sovražnika, če bi se nameril proti osvobojenim Železnikom.

Tudi enote, ki so se šele zjutraj 26. januarja vrnile v taborišče, so kljub prečuti noči takoj okrepile zasede. Na Ostrem vrhu je ostal samo štab 1. bataljona z najnujnejšo zaščito. Vsi drugi borci so se razporedili po višinah ob desnem bregu Sore, od koder so lahko ves čas opazovali cesto in prav do postojanke Selca. Ob vhodu v studensko grapo je bil na odličnih položajih razporejen težki vod. Drugi bataljon pa je zasedel višine in dominantne položaje na levem bregu Sore. Njegove patrulje so nadzorovale teren pod Kališi in Lajšami prav do Selc. Visok sneg je še vedno zadrževal gibanje partizanskih in sovražnih patrulj, kar je bilo zlasti za odred ugodno, ker je bil znatno slabotnejši od sovražnika. Premiki obeh so bili možni samo po zgaženih poteh.

Do desetih dopoldne je bilo vse mirno. Tedaj je čez Petrovo brdo nenadoma prodrla patrulja domobrancev proti Studenem. Zasede so jo sprejele z ognjem in jo pognale v beg proti izhodišču. Toda zasede so užgale nekoliko prezgodaj, zato je prevelika strelna razdalja sovražniku omogočila umik. Medtem je štab zasede okrepil, ker je bil prepričan, da sovražnik samo tipa in bo udaril močneje. Jasno je bilo, da ima sovražna okrepitev postojanke Selca nad 500 mož ofenziven namen in ne samo obramben.

Kako uro po prvem spopadu so strojnice znova zaregljale. To pot proti položajem zasede, ki je prepodila prvo patruljo. Pod zaščito »Šarcev« je proti Studenem prodrla druga sovraž-

na patrolja, ki je štela nad 50 mož z avtomati in Šarci. Odredovci so užgali po njih, vendar je uspela prodreti prav v Studeno in se vgnездiti v Joškovi hiši na klancu. Iz hiše je varovala prihod še drugim ter sipala rafale proti partizanskim zasedom. Postalo je zelo vroče, vendar so spričo ugodnega terena lahko vztrajale na položajih. Boj je trajal do štirih popoldne. Medtem je zbral sovražnik na Studenem že precejšnje število mož, odredovci pa ga še vedno niso pustili dalje proti Češnjici in Železnikom. Tedaj jim je prišla na pomoč težka četa Prešernove brigade, ki je napadalce začela obstreljevati z minometom. Brž ko so udarile v vas prve mine in napravile med domobranci prve vrzeli, so spoznali, da prodor na osvobodeno ozemlje tega dne ne bo uspešen. Pod zaščito ognja težkega orožja jih je napadla še okrepljena četa odreda pod poveljstvom komandanta Blaža in bataljonskega komandanta Malija. Vpitije Blaža in borcev se je razlegalo po vasi, da je večkrat preglasilo regljanje brzostrelk in strojnic. Borci so se prebijali od hiše do hiše in sovražnik se je začel umikati. Kmalu je Joškova hiša na klancu zamenjala gospodarja. Skozi okna so zalajali partizanski »breni« in pospešili njegov umik proti postojanki. Skupine, ki so druga drugi krile umik, so uspele odvléči tudi mrtve in ranjene. Četa jih je preganjala do črte dosega njihovega ognja iz postojanke. Ob tej priložnosti je ugotovila, da se sovražnik še ni dotaknil cestnih ovir na Petrovem brdu. Zasede so se potem pomaknile bliže cesti, od koder bi bil njihov ogenj na sovražnika še bolj uspešen.

Z eno četo 1. bataljona je popoldne odšel na Jamnik komisar Sašo, da bi tam zavaroval pomemben sestanek terenskih in političnih delavcev kranjskega okrožja in okrožnega komiteja KP Kranj.

Ker je bilo po teh manjših spopadih pričakovati večji napad sovražnika na Železnike, se je štab odreda iz Smoleve pomaknil dalje proti Martinj vrhu in se nastanil pri. Sivarju, oba bataljona pa sta ostala na območju Železniki—Ostri vrh. Tudi težki vod 1. bataljona je še naprej varoval cestni odsek pri Petrovem brdu, da ne bi sovražnik odstranil cestnih ovir in prodril z motorizacijo. Patrolje so usmerili tudi proti Rovtarni in Sv. Lenartu, od koder bi sovražnik lahko s hrbtni strani ogrožal odred.

Obveščevalci so zdaj točno zvedeli, da je štela zadnja okrepitev postojanke Selca 300 mož SS policije in da je pri-

padala SS policijskemu polku »Todt« v Kranju. Vendar ti v zadnjih dveh dneh razen večjih patroljnih izpadov niso začeli še nobene akcije.

Čete na položajih so bile prav zaradi tega še bolj pazljive, saj bi sovražnik lahko napadel vsak trenutek. Vsi borci so se zavedali, da Nemcev za nobeno ceno ne smejo spustiti na osvobojeno ozemlje. Železniki so bili sedaj najpomembnejša postaja za prevoz hrane in drugega blaga z Gorenjske na Primorsko, kjer je vsega močno primanjkovalo. Zavedali so se tudi, da se morajo izkazati vredni velikega zaupanja prebivalstva, ki jim ga je le-to izkazovalo. Borci so dobro vedeli — iz dogodkov zadnjih dni, da so ljudje brez skrbi, čeprav je pokalo na pragu Železnikov: »Naši fantje so na položajih, ni se nam treba bati!« so pravili in mirno nadaljevali svoje delo. Na položajih ni bilo ves dan nobenih sprememb.

Inženirski vod je 28. januarja odšel proti Logu v Poljanski dolini, kjer naj bi miniral cesto in jo »zasekal« s smrekami. Imel je smolo in je padel v sovražno zasedo, ki ni bila sama. Med bojem z zasedo mu je namreč udarila v hrbet druga sovražna skupina. Znašel se je v križnem ognju. Inženirci so se junaško borili in se prebili, toda na bojišču so žal morali pustiti štiri padle tovariše, lahko italijansko strojnico in dve puški. Ko so dosegli dominantni položaj, so udarili po zasledovalcih, in jih pognali v beg. Nato so se vrnili do padlih tovarišev. Na mestu, kjer so le-ti obležali, so jim takoj skopali grobove in jih tiho pokopali. Vrnitev voda v taborišče je bila to pot bolj klavrna, čeprav so namesto padlih privedli s seboj tri na novo mobilizirane in z njimi nadomestili izgubo dneva.

Stab odreda in bataljoni so bili še naprej na svojih starih položajih pred Železniki. Naloga odrednih enot je bila ta dan zavarovanje transporta soli, ki so jo vozili kmetje s konjskimi vpregami prek Jamnika, Lajš, Češnjice in Železnikov z Gorenjske na Primorsko. Na Primorskem je soli tako manjkalo, da so borci v brigadah in prebivalstvo morali skoraj vse jedi jesti neslane. Zavarovanje proti Besnici je prevzela četa 1. bataljona, s katero je bil na Jamniku komisar Sašo, druge enote pa so varovale pota proti Selcam. Sovražnik ni niti slutil, kako pomembno živilo so ta dan vozili mimo postojank. S svojimi 500 možmi bi bil transportu lahko zelo nevaren ali pa bi ga celo uničil. Zaradi odličnega zavarovanja in molka

prebivalstva je akcija povsem uspela. Tudi med vrnitvijo ni nihče vznemirjal kmetov, da so se lahko mirno in neopaženo vrnili v dolino in na svoje domove. To je zlasti veselilo člane gospodarskih komisij, ker so vedeli, da za tako delo tudi drugič ne bo težko najti voznikov.

Ta dan je prispela s štaba 9. korpusa odločba, da tovašice v bodoče ne smejo biti v operativnih enotah. Ostale so lahko le bolničarke. Ta odredba je zlasti pri štabnih kuharicah naletela na veliko negodovanje. Štabna kuharica Tončka je glasno nasprotovala tej odredbi. Niti odredni intendant Zane, ki ga je zelo cenila, je ni mogel pregovoriti. Višek vsega je bilo, ko se je v kuhinji po nalogu štaba pojavil nov kuhar, ne da bi ga prej naznanili kuharicam. Red je napravila šele komisarjeva beseda. Ta je razložil namen in pomen usodne odločitve in kuharicam dopovedal, da bo odslej njuno mesto v zaledju pri komandi mesta Škofja Loka, s katero ima odred ves čas zvezo. Komanda mesta Škofja Loka je bila namreč na Martinj vrhu, le med večjimi hajkami se je zatekla na varnejše mesto.

Mesto kuharja pri štabu odreda je prevzel Slavko, ki je pred vojno kuhal v hotelu »Pošta« v Kranju.

Na položajih pa se ni ves dan nič premaknilo, ker sovražnik ni zapustil svojih bunkerjev.

Prvi bataljon je že drugi dan varoval pot iz Kroke proti Lajšam iz smeri Besnica—Nemilje, od koder so se redno pojavljale nemške patrulje. Drugi bataljon je zapiral dohode iz Selc proti Lajšam, Kališam in proti Železnikom, da so kmetje iz Bitnja in Zabnice lahko še ves dan prevažali sol in drugo hrano po zavarovani poti čez Jamnik, Kališe, Rudno in Železnike proti Primorski. Tudi ta dan je minil mirno in sovražnik ni zvedel, kaj se dogaja za hrbtom postojank. To je bil ponoven dokaz, da je prebivalstvo vseh hribovskih vasi od Kranja do Selške doline tesno povezano s partizansko vojsko in da njenih premikov ne javlja sovražniku. Izdaje so bile le tedaj, če je sovražniku uspelo za kratek čas vriniti kakega svojega plačanca med rodoljubno hribovsko prebivalstvo. Taki izvržki naroda so svoj pohlep po denarju največkrat plačali z glavo, še preden so opravili svoje umazano poslanstvo.

Štab odreda je enote spet nekoliko približal Železnikom, da bi bila njihova udarna moč večja, če bi sovražnik iz Selc poskušal prodreti v Železnike.

Ker so se zaloge hrane že precej izpraznile, je odredni intendant Janez Mrak-Zane v popoldanskih urah s celotnim prvim bataljonom odšel 31. januarja v prehranjevalno akcijo na Praprotno in v Bukovico. Odšli so prek Ostrega vrha, Lenarta in Stirpnika. Tam so se razdelili na majhne skupine in jim po navodilu gospodarske komisije točno določili kmetije, pri katerih so se morale oglasiti. Na višini ob dostopu v vas iz smeri Selc so postavili v zasedo mitralješko trojko, drugo pa na spodnjem koncu vasi proti Praprotnem. Skupine so se razgubile po hišah in napolnile vreče ter nahrbtnike z žitom, moko in krompirjem. Meso so kar živo prignale na zbirališče. V obeh vaseh je šlo vse gladko in brez vsakega hrupa. Kolona z blagom se je vrnila po grapi Luši in prek Sv. Lenarta.

Medtem ko so borci bataljona zbirali hrano, je v Luši že čakal inženirski vod odreda z drugo nalogo. Požgati je bilo treba most na cesti Škofja Loka—Selca pred gostilno Luša. Pol ure po odhodu zadnjega moža bataljonske zaščitnice so inženirci začeli znašati od bližnje gostilne na most smrekove butare in pripravili sredi mostu grmado. Na vogalih so poskrili mine in takoj nato zažgali grmado. Suhe butare so zagorele z visokim plamenom. Ko je bil ogenj največji, so štiri eksplozije pretrgale tišino noči ter pognale iskre in ogorke gorečega mostu visoko v zrak. Most je bil popolnoma uničen in sovražnik najmanj pet dni ne bo mogel proti Dolenji vasi in Selcam z nobeno motorizacijo niti s konjsko vprego. Nemci, ki so bili 500 metrov niže ob mostu v Praprotnem, so ostali mirni, čeprav so slišali detonacijo in videli svit ognja.

Po izvršeni akciji na mostiču čez Lušo so se inženirci pomaknili dalje proti mostu in bunkerjem v Praprotnem. Njihova naloga je bila še obstreljevati bunkerje. Z dobro izbranih položajev so odprli nanje gost ogenj iz štirih mitraljezov, ki je takoj izzval sovražnikov odgovor. Iz bunkerjev so se vsuli snopi svetlečih izstrelkov in sovražnik je izrabil vse sposobnosti svojih mitraljezov, da bi prerešetal čim širšo okolico. Borci so jim odgovarjali s kratkimi rafali s štirih različnih mest. Po polurnem mitralješkem ognju sta proti Luši prifrčali dve težki minometni mini, ki pa se nista razleteli. Takoj zatem je vse utihnilo.

Prvega februarja so bile odredne enote še vedno na položajih pred dohodi k Železnikom. Težko orožje je počivalo v

dobro zavarovanih zaklonih, patrulje z lahкими mitraljezi pa so krožile po okolici.

Minerei so na železniški postaji Sv. Jošt vtihotapili pod lokomotivo magnetno mino na časovni sprožilec. Eksplozirala je med vožnjo v Šentvidu v bližini postaje. Zvedeli so, da je bila lokomotiva uničena, iztirila pa sta dva vagona.

Ostrostrelca 1. bataljona sta spet napadla stražarje pred postojanko Poljane iz razdalje kakih 250 metrov. Zadelala sta dva policista. Sovražnik to pot ni oddal za napadalci niti enega strela. Z daljnogledom sta od daleč še videla, kako so odnesli trupli žandarjev, in se nato mirno vrnila v bataljon.

Ena četa 2. bataljona je odšla prek Jamnika in Krobe na Srednjo Dobravo. Javili so jim, da bodo Nemci in domobranci uredili v župnišču in v šoli svoji postojanki. To je morala ta četa preprečiti za vsako ceno, ker bi taka postojanka usodno ovirala partizanske premike na območju Podnart—Kropa—Jamnik. Četa je po globokem snegu prišla na mesto še za dne, si od daleč ogledala položaj ter ugotovila, da v bližini ni sovražnikovih patrulj. Ob pomoči stanovalcev bližnjih hiš so borci iznesli pohištvo iz župnišča in šole ter zaminirali obe zgradbi. Minirali so še zvonik in nato počakali na temo. Ob mraku so zakurili podstrešje obeh zgradb in ko je ogenj podrl ostrešja ter osvetlil zimsko pokrajino, so aktivirali še mine in se naglo umaknili, da jim ne bi Nemci iz Kamne gorice in Podnarta presekali umik. Nekaj močnih detonacij je opozorilo Nemce v bližnjih postojankah, da je na delu partizanska vojska. Medtem se je četa že neopazno pomikala ob robu Krobe proti Jamniku. Ustavila se je na neki vzpetini in opazovala uspeh svoje akcije v dolini. Ogenj, ki so ga mine še bolj razpršile, je še vedno osvetljeval planoto Srednje Dobrave, tišino zimske noči pa so parali dolgi rafali nemških Šarcev. Streljanje je odmevalo tik ob vznožju Jamnika. Sovražnik je bil prepričan, da je partizanska enota nekje v trikotniku Otoče—Kropa—Podnart. Kot že večkrat, se je tudi to pot uračunal, saj so medtem odredovci hitro merili pot proti Železnikom. Akcija je preprečila postavitve sovražnega oporišča na Srednji Dobravi.

Naslednji dan je štab določil v prehranjevalno akcijo 2. bataljon, ki pa je poslal le močnejši vod z intendantom bataljona v vas Pševo pri Kranju. Pot je bila precej dolga in ker Pševo leži pod Šmarjetno goro, tik pred Stražiščem in Kra-

njem, tudi dovolj nevarna. Za varstvo so vzeli s seboj dve mitralješki trojki, drugi pa so imeli le puške in nahrbtnike. Akcija je bila manjšega obsega, zato niso potrebovali konjske vprege. Borci so se neslišno pritihovali v vas, obe trojki pa sta zavarovali dohod, da bi preprečili morebitno sovražno presenečenje. Borci so medtem pod vodstvom članov gospodarske komisije naglo napolnili nahrbtnike in se tiho vrnili. Za njimi sta se umaknili tudi obe zaščitni trojki. Težko obložena kolona se je že blížala vrhu Cepulj, ko so se oglasili protiletalski topovi v Stražišču. Nekdo iz vasi Pševo je po odhodu moral Nemcem v Stražišču javiti obisk. Obe protiletalski bateriji sta namerili svoje cevi proti Cepulj am in Javorniku, da bi koloni zaprle pot. Svetlobni izstrelki so črtali smrtonosne krivulje v pobočje od Smarjetne gore prek Javornika in Cepulj. Ker je bila noč in vsa okolica v snegu, seveda sovražnik ni mogel meriti točno. Ognjeni snopi so se vsipali previsoko in izstrelki so se razletavali pod robovi Sv. Jošta, kolona pa se je brez enega samega strela vsa prepotena in utrujena pod težkimi nahrbtniki že v jutranjih urah vrnila v svoje izhodišče.

Delen uspeh odreda je bilo že zadrževanje na osvobodjenem ozemlju Železnikov, ki je "bilo v dometu minometov iz sovražne postojanke Selca.

Tretjega februarja so obveščevalci spet javili, da je odšla iz Škofje Loke proti Selcam močnejša nemška kolona.

Prvi bataljon je zaradi tega nekoliko preuredil svoje enote in jih razporedil na nove položaje. Ena četa je zasedla vzpetine okoli Miklavške gore, druga četa pa položaje nad Rovti in Sv. Lenartom. Vod s težkim orožjem je zasedel koto 810 pod Golico, od koder je imel odličen pogled na Selca. Širši teren proti Luši in Gabrški gori so nadzirale patrulje.

Drugi bataljon je okrepil položaje nad Češnjico in nad vasjo Studeno ter s patruljami nadzoroval gozdne predele proti Kališam in Lajšam.

V zadnjem tednu januarja in prve dni februarja 1945 je pri obrambi Železnikov sodelovala ves čas tudi Prešernova brigada. Njene enote so se zadrževale na odseku Sv. Mohor in v okoliških vaseh. Vodile so boje s sovražnikom, ki je skušal po levem bregu Sore obiti Selca in ponovno zasesti Železnike. Kazalo je, da so Nemci in domobranci že dlje iskali primerno točko v hribih okoli Sv. Mohorja, od koder bi zapirali dovoz hrane in drugega blaga iz doline Save prek Cepulj in

Jamnika v Selško dolino ter dalje skozi Železnike do osvobodnega ozemlja na Cerkljanskem. Ze v teh dneh je sovražnik, kot kaže, izbral hrib Sv. Križ, ki bi mu za omenjene namene najbolj ustrežal. Tega so se zavedali tudi v štabu odreda in jih je skrbelo, kako bo na tem območju po odhodu Prešernove brigade.

Ker se sovražnik kljub pričakovanju ves dan ni prikazal, je težki vod 2. bataljona ob 22. uri demonstrativno napadel postojanko Selca. Angleški ročni metalec min »piat« so borci postavili na položaj dobrih 200 metrov od postojanke in z njim prebudili sovražnika. Prva mina je padla v neposredno bližino bunkerja in vrgla na noge vso posadko postojanke. Nemci so pričakovali resnejši napad, zato so s svetlobnimi raketami začeli osvetljevati bližnjo okolico postojanke. S tem so nehoti osvetlili tudi nekatera svoja izpostavljena mitralješka gnezda, ki so jih partizani takoj vzeli na muho. Se vedno so se slišali njihovi rafali, sovražnik pa je potajeno čakal na začetek pravega napada. Medtem sta dve mini »piata« treščili prav v dvorišče postojanke. Nemške rakete so ponovno poletele in osvetlile okolico ter znova pokazale cilje. Čas lažnega napada je naglo mineval. »Piat« je izstrelil pet min, od katerih so nekatere padle prav v sredino postojanke. Težka »breda« in lahke strojnice so bile tudi že pri koncu z za ta napad določenim strelivom. Tedaj je sovražnik sprostil orožje svoje obrambe. Ugotovil je, da v neposredni bližini postojanke ni napadalcev. Zaporni ogenj Šarcev je usmeril na tiste strani, od koder je pričakoval partizane. Sovražno gnezdo je bilo tako razdraženo, da je vod že moral v umik. Najprej sta se umaknila »piat« in težka »breda«, strojnice pa so z nezmanjšano hitrostjo spuščale rafale proti postojanki. Pri tem so hitro menjale položaje, da ne bi sovražnik opazil, da gre le za majhno skupino, ki bi jo s spretnim manevrom v svoji premoči lahko celo ujel in uničil. Napadalci so se nato umaknili, detonacije težkih min in dolgi rafali Šarcev iz sovražne postojanke pa so še dolgo pretresali zimsko noč.

Po pripovedovanju domačinov iz Selc so odredovci s tem vznemirjevalnim napadom sovražniku prizadejali precejšnjo gmotno škodo, tri mrtve in več ranjenih. Odred ni utrpel nobenih izgub.

Med napadom na postojanko Selca se je odred premaknil od Železnikov nekoliko proti jugovzhodu na območje Ostri

vrh—Rovte. Prvi bataljon se je nastanil v Rovtih in je nadzoroval teren proti Poljanski dolini. Zaseda s težkim orožjem je ostala na Miklavškem hribu in ena pod Golico. Borci 2. čete pa so zasedli višine nad Rovti.

Drugi bataljon je še naprej ostal nad Studenim in nad Češnjico na levem bregu Sore.

Do devetih je bilo vse mirno; tedaj se je iz Selc spet pojavila sovražna patrulja kakih 30 mož, ki je prodirala od Petrovega brda proti Studenemu. Zaseda, ki bi morala počakati, da pride na primerno strelno razdaljo, je patruljo takoj napadla z najbolj izpostavljenega položaja. Sovražnik je na napad divje odgovoril s Šarci in trojko prisilil k umiku na višje ležeče položaje. Višje nad Studenim je bila težka breza, ki je sedaj skupno z dvema puškomitraljezoma zasede začela žgati po sovražniku. S tega položaja so Nemce pritisnili v zaklone, čeprav je sovražni patrulji sledila glavnina in je število napadalcev naraslo že vsaj na sto mož. Ker niso mogli pregnati partizanske zasede s Šarci, so se zatekli k težkemu orožju. Postojanki v Selca so javili približno lego in kmalu so zarohneli proti položajem zasede protitankovski top, poljski top kalibra 75 mm ter več minometov. Tudi odred je medtem okrepil svoje zasede, ki so kljub gostemu artilerijskemu ognju ostale na svojih položajih in s kratkimi rafali zadrževale sovražnika, da se ni mogel prebiti do Studenega. Okoli 13. ure sta sovražna topova utihnili in lahko orožje je ponovno zaropotalo ostreje. Nemci so se vasi približali za nekaj 100 metrov in bili znova zaustavljeni. Borci 2. bataljona so jih imeli na muhi in jim niso dovoljevali premika ne naprej in ne nazaj. Tedaj je znova začelo obstreljevati položaje sovražnikovo težko orožje. Z zapornim ognjem je omogočilo svojim umik proti postojanki. Brž ko je težko orožje utihnilo, so zasede pritisnile za sovražnikom. Ko so se zadosti približali Petrovemu brdu, so ugotovile, da so Nemci med bojem pod Studenim odstranili čez cesto posekane smreke in cesto ponovno usposobili za promet. Kazalo je, da so Nemci prav zaradi tega pritisnili na odredne položaje. Sovražnik je imel v teh bojih po izjavah prič vsaj pet mrtvih in šest ranjenih. Na partizanski strani so bili ranjeni štirje borci in od teh le eden teže. Drugi trije so se lahko sami gibali.

Proti odrednim položajem so Nemci izstrelili ta dan najmanj 30 topovskih granat in veliko število težkih min. Borci so ostali na svojih položajih tudi čez noč. Svoje zaklone so

si popravili in izboljšali, ker so naslednji dan ponovno pričakovali sovražnika.

Ker so Nemci očistili cesto proti Železnikom, se je 1. bataljon iz Rovt premaknil nazaj na Ostri vrh in umaknil svoj težki vod od Sv. Miklavža niže v studensko grapo na položaje, od koder je imel pod ognjem odsek ceste Petrovo brdo. Višine pri Sv. Miklavžu so zasedli Prešernovci.

Patrulje so ves čas nadzirale okoliški teren.

Ob enajstih se je iz postojanke v Selcih pojavila kolona okoli 120 mož, ki se je že v vasi razdelila na manjše skupine. Sovražne skupine so se namerile proti višinam na obeh bregovih Sore v Petrovem brdu, da bi po možnosti obšle odredne, niže ležeče zasede.

Sovražni vod, ki je napredoval prek Podzavernika na desni breg Sore, so borci 1. bataljona ustavili in celo pgnali v beg. Ustavil se je šele pri žagah pod Zavernikom. Od žag so Nemci usmerili ves ogenj na položaje 1. bataljona na koti 634, da bi tako pozornost odreda čimbolj pritegnili na Zaverski vrh, ko bi skušali prodreti na drugem mestu.

Res je medtem druga kolona prodirala po levem bregu Sore pod Kališe in še tretja nekoliko više proti Sv. Križu. Nemci so bili, kot je kazalo, trdno odločeni prodreti v Železnike.

Sovražno kolono, ki je napredovala pod Kališami, je z doseženih višin napadel težki vod 1. bataljona. Z odličnih položajev na nasprotni strani v studenski grapi so borci 1. bataljona lahko neposredno tolkli višino, ki jo je dosegel sovražnik. Preden se je mogel utrditi, so ga že prisilili, da se je pomaknil niže proti cesti. Ob cesti je sovražnik imel boljše zaklone, bataljon pa se je moral držati višine, ki so jih Nemci iz postojanke začeli ponovno obstreljevati s težkim orožjem. Odredovci so bili na tako dobrih položajih, da jih to težko orožje ni moglo pregnati.

Nemci so medtem prodrli na Češnjico, kjer so se združili s kolono, ki ji je uspelo, da se je prithotapila prek Sv. Križa. Prodor od Češnjice skozi čistino Otoke pa jim ni uspel. Ustavili so jih borci 2. bataljona z odličnih položajev na Snegovniku, s katerega so z mitraljezi obvladali ves prostor pod seboj, za izstrelke težkega orožja pa so bili njihovi položaji za robom grebena skoraj neobčutljivi.

Medtem so se zasede nad Studenim in Češnjico pregrupirale in kot posamične mitralješke trojke začele udarjati sovražniku v bok in hrbet. Ta bojna taktika je Nemce tako demoralizirala, da so se začeli v skupinah umikati proti Petrovemu brdu. Mednje je sedaj začel pošiljati mine tudi partizanski minomet iz studenske grape in jih povsem zmedel. Čutili so, da jih je premalo. Umikali so se organizirano, grupa je grupi krila umik ter odbijala partizanske trojke z gostim zapornim ognjem.

Boji so trajali od poldne do mraka in pokalo je v nepretrganih rafalih na vseh koncih vzhodno od Železnikov. Domačini so se vse popoldne skrivali po kletah in trepetali, kdaj bo zagorela tu ali tam kaka hiša ali gospodarsko poslopje. K sreči je težko orožje sekalo le po višinah in ni prišlo do nobenega požara. Odred ves dan ni imel izgub.

Sovražnikovih izgub ni bilo mogoče točno ugotoviti. Priče so povedale, da so videle v Studenem zadetek »piata«, ki je razmesaril gručo šestih Nemcev, in še dvakrat po dva smrtno zadeta.

Z mrakom je nastopila tišina in borci so spet uredili svoje zaklone in jih zlasti utrjevali proti ognju težkega orožja. Hrano so borcem prinesli na položaje. Njihova bojna morala je bila zelo visoka. Ta dan so ponovno spoznali, da jim še tako oboroženi Nemci težko morejo do živega.

Ker je Prešernova brigada prevzela odredne položaje na desnem bregu Sore pred Železniki, se je odred s svojimi enotami proti jutru premaknil na levi breg Sore severozahodno od Železnikov. Glavnina odreda se je namestila v vasi Podlonk. Zavarovanje je postavila proti Jelovici in Prtovču, kjer bi utegnil sovražnik prodreti iz Sorice čez Zabrdno in z Bleda prek Jelovice. Po večdnevni bojih okoli Železnikov je bilo z gotovostjo pričakovati večjo sovražno akcijo na ta del osvojenega ozemlja.

S težkimi mitraljezi so borci 1. bataljona zasedli dominantne položaje ter se zavarovali proti presenečenju še s patruljami in izvidnicami, ki so nadzorovale teren proti Jelovici in Dražgošam ter čez Poden proti Sorici.

Drugi bataljon se je namestil v Draboslovici. Svoj težki vod in tri puškomitraljeze je pustil na višinah Snegovnika, s katerih so že prejšnji dan pognali sovražnika in mu onemogočili prodor iz Češnjice v Železnike.

Odredne patrulje se ta dan niso nikjer pokazale po vaseh in sovražnik je od svojih vohunov dobil sporočilo, da se je odred najbrž umaknil. Zato je z majhnimi patruljami tipal na osvobojeno ozemlje ter sem in tja izstrelil tudi kakšno mino, ki ni napravila nobene škode. Odred na vse te drobne akcije ni reagiral. Okoli štirih popoldne se je končno le prikazala okoli 50 mož močna sovražna patrulja od Češnjice proti Železnikom. Priti je morala po gozdovih skozi Petrovo brdo in nad vasjo Studeno. Njo je pričakala zaseda 2. bataljona, ki se je sprva potajila. Zagodla jo je Nemcem z vsem orožjem, da je kar odmevalo po dolini. Sovražnik si je hitro poiskal kritje in začel odgovarjati s Šarci. Upov na uspeh ni imel, ker je zaseda z višin obvladala ves prostor spodaj. To so napadalci hitro spoznali in se začeli umikati iz dosega ognja partizanskih mitraljezov. Prav tako so izginili proti Selcam, kot so se iznenada pojavili.

Petega februarja so prišle od Škofje Loke v Poljansko dolino močne okrepitve z mulami in topovi. Njihovih namenov odred ni točno poznal, jasno pa je bilo, da pripravljajo večjo akcijo proti partizanom. Zato je tudi Prešernova brigada zapustila okolico Železnikov in odšla proti osvobojenemu ozemlju na Cerkljansko. Ko so ugotovili, da se je sovražna moč ustavila v Gorenji vasi, so se prešernovci pomaknili bliže in zaprli vse pomembnejše izhode proti Cerknemu.

Sovražna moč se je krepila tudi v Selški dolini in postalo je jasno, da se bo sovražnik pogнал v hribe med Poljansko in Selško dolino. V naslednjih dneh se je pokazalo, da so bila ta predvidevanja popolnoma točna. Obramba Železnikov v takšnem položaju ni bila več mogoča.

Potem ko se je Prešernova brigada premaknila z območja Železnikov in je dva dni nato odšel tudi škofjeloški odred, je posadka iz Selc takoj prodrla na Kališe in Sv. Križ ter v Železnike. V Železnikih so se Nemci zadržali le malo časa in se zopet umaknili. Na Sv. Križu pa je ostalo 200 domobrancev, ki so ob pomoči nekaj kmetov iz okolice Selc začeli graditi novo postojanko.

V noči na 7. februar je tudi škofjeloški odred odšel na nove položaje na južni strani Starega in Mladega vrha ter skupaj s Prešernovo brigado in 157. italijansko brigado »Guido Picelli« sklenil obrambno črto od Cerkljanskega po jugo-

vzhodni strani Blegoša in prek Javorja do jugovzhodnega roba Starega vrha.

Odredne enote so zasedle obrambni odsek Javorje—Četena ravan—Mlaka. 2e prvi dan je prišlo do manjših patrolnih spopadov nad Poljanami, v katerih odred ni imel izgub, sovražnik pa je imel po poročilih prič dva mrtva in devet ranjenih policistov. Uspeh odreda je zagotovila dobro postavljena zaseda, ki je presenetila sovražnika.

Inženirski vod odreda je zadnjo noč položil mine na pritisk na cesti Dolenja vas—Bukovica v Selški dolini. Ko so se minerei že vračali in bili že kake pol ure hoda od ceste, je odjeknila prva eksplozija. Drugi dve mini so Nemci najbrž našli, ker pozneje ni več počilo. Ko so odstranjevali mine s ceste pri Petrovem brdu, je tudi ena eksplodirala. Učinke teh eksplozij so Nemci prikriili, ali pa so bili le neznatni, ker ni vedel nihče povedati ničesar.

Odredove enote so spet zamenjale položaje. Okoli pete ure zjutraj se je štab odreda namestil v Javorju skupaj s 1. bataljonom, ki je težki vod postavil na grič med Podvrhom in Javorjem, od koder je gospodoval nad vsem terenom proti Delnicam in Gabrški gori. Z dvema puškomitraljezoma je zasedel pomembno točko pri cerkvi v Javorju in od tam imel v oblasti čistine proti Lomu in Podobenu.

Drugi bataljon je zavaroval taborišče proti Luši in Gabrški gori ter hkrati s patroljami nadzoroval teren.

Okrog devetih so enote 1. bataljona že opazile sovražnika, ki je v treh manjših kolonah prodiral proti Javorju. Ena se je bližala iz smeri Gabrška gora, druga od Podobena in tretja pa iz vasi Lom. Sovražnik se je takoj nad Podobenom razporedil v strelce in prodiral proti Javorju.

Najbolj izpostavljeni zasedi 1. bataljona se je sovražnik naglo bližal in borce je spreletaval rahel srh pred bojem. Težko so krotili svoj nemir. »Samo, da bi že enkrat počilo,« je sem in tja kdo šepnil tovarišu, »potem bo takoj bolje.« Najbližje Nemce so spustili v bližno kakih 100 metrov in užgali po njih, da se je bliskalo pri belem dnevu. Prve vrste so se takoj vrgle na tla in pribile ob zemljo, v sneg, od koder so takoj začeli s Šarci divje sekati po položajih. Zaseda je streljala le na odkrite tarče, ker je bila na dobrih položajih in je varčevala s strelivom. Sovražnik je nažigal kot za stavo, vendar ni mogel naprej. Prve mrtve in ranjene so že odvlekli.

Kmalu je nekje v Delnicah rahlo škrtnilo in prva mina je prifrčala ter se s treskom razletela pod cerkvijo. Oglasila sta se še dva topa, ki sta tudi z vso vnemo iskala partizanske položaje.

Pod zaščito ognja težkega orožja so se nemške vrste večkrat dvignile in se pognale naprej. Borci odreda so jih večkrat zavrnili in vsakokrat se je videlo, kako so odvedli s seboj nekaj trupel in nekaj ranjencev.

Medtem se je bližala Javorju kolona od Gabrške gore, ki se je v bližini vasi raztegnila v strelsko vrsto. Nanjo je čakal 2. bataljon in jo brž ko je prišla v primerno razdaljo, dostojno sprejel. Tudi ta je bila razbita in se je umaknila proti Delnicam. Tam spodaj se je združila z glavnino in se ponovno uredila za napad. Bok odrednih položajev je bil sedaj razbremenjen in 2. bataljon je svoje položaje nekoliko premaknil ter poslal pomoč 1. bataljonu v Javorje.

Do štirih popoldne so borci odreda vzdržali na položajih in odbijali zaporedne nemške napade. Napad obeh nemških kolon, ki sta prodirali iz smeri Lom in Podobeno, je bil odbit.

Bojna patrolja 2. bataljona pri kmetiji Debeljak v Rovtih pod Starim vrhom med kratkim počitkom

Nista se mogli niti umakniti podnevi kljub zapornemu ognju svojega težkega orožja, ker bi jih odred na čistinah, čez katere so morali, še bolj zdesetkal. Morali so počakati na mrak. Ko se je stemnilo, so se hitro umaknili v dolino. Tudi odredovci so že težko vzdržali na položajih in se jim je nemški umik nadvse prilegel.

Obramba odreda je bila učinkovita, ker so čete imele zares dobre zaklone, vendar so nekateri borci ležali v tako tesnih luknjah, da niso med boji smeli dvigniti ne glave in ne drugih delov telesa, ker bi jih sovražnik takoj opazil in obstreljeval. Bil je zelo vroč dan, čeprav so ves čas ležali v snegu.

Priče so sporočile, da so Nemci odpeljali v dolino več mrtvih in ranjenih. Števila niso mogle ugotoviti, ker so mrtve pokrili s šotorskimi krili. Odred je med celodnevni boj imel samo dva laže ranjena.

Odred je tudi 8. februarja s svojimi enotami držal položaje na črti Podvrh—Četena ravan—Javorje in bil povezan na desnem krilu s Prešernovo brigado. Stalne patrolje so nadzorovale teren proti Poljanski in Selški dolini. Sovražnik se v teku dneva ni približal odredovim položajem, medtem ko je bil v obeh dolinah po poročilih patrolj zelo aktiven.

Večja policijska enota iz Selc je zasedla Železnike.

Nemci so iz lesenih skladišč v Železnikih, ki jih odred ni zažgal, ves dan odvažali deske v Selca in naprej v Škofjo Loko. Ves dan so bili gospodarji položaja v dolini. Obveščevalna služba je javila, da so ostali čez noč in da imajo zasede po hišah na vseh dostopih v trg. Dalje so zvedele, da je polno samo še skladišče lesa Borisa Globočnika v Zgornjih Železnikih, vse drugo so Nemci že odpeljali.

Štab odreda je pozval deset prostovoljcev, ki naj bi še to noč podkurili Nemcem in jim požgali pred nosom vso zalogo desk z Globočnikovim skladiščem vred.

Kot dober poznavalec terena je vodstvo akcije prevzel štabni administrator in kronist odreda Tone Lotrič iz Železnikov. Zbral je osem prostovoljcev iz štabne čete in z njimi še pred mrakom odšel s Podvrha proti Železnikom. Za zaščito je bila mitralješka trojka z »brenom«, vsi drugi so imeli s seboj samo puške in po nekaj razstreliva — plastika. Požar je bilo treba pripraviti tako, da ga ne bi bilo moč pogasiti, čeprav po obeh straneh skladišča teče voda. Ker je bila mesečna

zimsko noč, se je vseh devet borcev zavilo v zasilno sešite bele plašče iz posteljnih rjuh. Tako zaščiteni so se fantje zlihi v zimsko naravo in nemške zasede, ki so bile samo 100 metrov oddaljene od skladišča, niso opazile nobenega premika.

Do skladišča so prišli od Jesenovca dol pod Lašnovcem in se ustavili pred veliko leseno zgradbo, obsojeno na požig. Zaščitna trojka se je namestila v jarek ob mostu, drugih šest borcev pa je hitro pripravilo razstrelivo. Na več mestih so od zunanje strani pritrdili plastik in še na dveh mestih v notranjosti, nato pa so vsa mesta povezali z gorljivo vrvico. Ko je bilo vse pripravljeno, so vrvico zažgali in skočili v strugo Sore. Komaj so jo dosegli, je prigorela vrvica do plastika, ki se je v hipu vnel. V nekaj sekundah so ogromni plameni zajeli vse skladišče z zunanje in notranje strani. Tedaj je zalajal iz bližnje hiše, »od Pečnika«, tudi nemški mitraljez in spet utihnil. Verjetno se je zataknil šaržer z naboji. Tišino so pretrgali rafali partizanskega »brena« namerjenega proti nemški zasedi. Postalo je svetlo kot podnevi. Tedaj so se zopet vsuli od Vancerjeve in Pečnikove hiše v Železnikih tako gosti rafali, da so morali zagaziti v ledeno mrzlo vodo, če so hoteli odnesti cele glave. Ustaviti so se morali v vodi pod gostimi vrbovimi koreninami. Tudi mitralješka trojka se je umaknila za njimi. Bil je že skrajni čas. Med rafale Šarcev so udarjale eksplozije min. Sovražnik jim je z zapornim ognjem skušal odrezati umik. Obenem je proti gorečemu skladišču poslal patroljo z avtomatskim orožjem. Mine so se razletavale čisto blizu kritja partizanske bojne skupine. Posamično so se fantje poganjali po vodi naprej proti jezcu, ki so ga obšli in se kmalu znašli izven sovražnega ognja. Več kot 200 metrov višje od pogorišča Nemci niso obstreljevali, ker so morda bili prepričani, da je skupina prišla in se umaknila, če ji je seveda uspelo, po grapi iz Loma na levem bregu Sore, kjer je bil najboljši dostop in umik. Da bi ustvarili še večjo zmedo, je mitraljezec iz varnega mesta spustil še nekaj rafalov proti pogorišču. Nato je bojna skupina odhitela po shojeni poti proti Jesenovcu in dalje čez Martinj vrh v Podvrh. Sele na poti so borci ugotovili, da se je vsa obleka strdila in na telesih zledenela, saj so brodili po vodi do pasu. Na poti v odred so se na Martinj vrhu v kmečki hiši okrepčali s krepkim sadjevcem, ki je preprečil morebitne posledice nočne kopeli. V odred so se vrnili tik pred zoro ter še ujeli urico potrebne sjanja.

Uspeh akcije je bil popoln. Zjutraj so obveščevalci sporočili, da je skladišče pogorelo do tal in z njim vred nekaj vagonov desk ter 20 m³ bukovih drv. Pomembnejši pa je bil moralni učinek akcije, saj je odred Nemcem dokazal, da so partizanske bojne patrulje in skupine aktivne tudi v času njihovega bojnega nastopa, tik pred njihovimi zasedami.

Štab odreda je pred dnevi štabu 9. korpusa predlagal zameno komandnega kadra za 1. bataljon. Ta predlog je bil potrjen 8. februarja z odredbo štaba 9. korpusa, ki je pod št. 133 imenoval za vršilca dolžnosti komandanta 1. bataljona škofjeloškega odreda Franca Ruparja, ki je bil dosedaj komandir 2. čete istega bataljona.

Za vršilca dolžnosti političnega komisarja 1. bataljona je odredba potrdila Franca Čadeža, dosedanjega političnega komisarja 1. čete istega bataljona.

Novo imenovana tovariša sta še isti dan prevzela svoje nove dolžnosti.

Prazna komandna mesta v 1. in 2. četi 1. bataljona so zasedli mlajši, ki so s tem napredovali iz vodnikov in političnih delegatov v četne komandirje in komisarje. Poveljstva čet je štab odreda postavljaj samostojno, ne da bi moral imeti za to posebno odobritev štaba 9. korpusa. Odred je javljal kadrovske spremembe samo v svojih rednih poročilih.

Viri: Mesečno poročilo štaba 9. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 1. februarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 76; Desetdnevno operativno poročilo štaba škofjeloškega odreda, fase. 294/a v AIZDG.

RAZBITJE SOVRAŽNE ROPARSKÉ HAJKE V LOŠKIH HRIBIH

Odredne enote so bile na svojih starih položajih Podvrh—Četena ravan—Mlaka. Varovale so jih izpostavljene zasede, širši okoliški teren pa so nadzorovale stalne patrulje bataljonov.

Sovražnik je bil že nekaj dni v Železnikih in je tiraniziral prebivalstvo. Celo pionirji so se v glavnem držali po domovih, ker je bil sovražniku sumljiv tudi vsak otroški korak.

Očitno je bilo, da sovražnik pripravlja večjo akcijo. Njegovih natančnejših namenov niso mogli izvahati niti prebivalci, ki so bili blizu nemških postojank. Zato je štab odreda mogel samo ugibati in domnevati. Vedel je, da je sovražnik dobro poučen o tem, kje so razne delavnice in ustanove komande gorenjskega vojnega področja v Farjem potoku. S katere strani naj bi Nemci naskočili gorenjsko vojno področje, nikakor ni bilo moč ugotoviti, čeprav je bilo skoraj jasno, da bo to njihov cilj.

Napad iz Železnikov skozi Davško grapo bi bil za Nemce pretežak in bi zahteval veliko vojaštva, zato je bil manj verjeten. Ugodnejši nastop bi bil za sovražnika s Poljanske doline prek Rovta in Martinj vrha ter prek Zetine in Črnega kala ob vnožju Blegoša.

Na jugovzhodni strani Blegoša je bil v Zetini in na Malenškem vrhu del Prešernove brigade in del italijanske 157. brigade. Te enote so ta najboljši dohod do vojnega področja dobro zavarovale.

Sovražnik ves dan ni silil iz dolin proti odrednim položajem. Čete so zato v popolnem miru imele politične in vojaške ure po toplih kmečkih hišah.

Položaj se na vseh odrednih položajih Podvrh—Četena ravan—Mlaka naslednji dan 9. februarja še ni spremenil. Na pomebnejših položajih so bili borci tudi čez noč in tudi patrulje so svoje izvidniško delo opravljale vso noč. Mraz je znatno popustil in od časa do časa je potegnil topli južni veter.

Iz Poljanske doline so obveščevalci prinesli vest, da je v Poljane prišla večja skupina vojske ruskega izdajalskega generala Vlasova. To je bilo najvidnejše znamenje za roparsko hajko, ki je bila lahko brez slehernih določenih vojaških ciljev. Zato je odred budnost proti Poljanam podvojil.

V Železnike je odšla ostromreška skupina, ki se je morala vrniti, ne da bi opravila nalogo. Sovražnik je imel na vseh dominantnih točkah okoli Železnikov močne zasede, da se kraju neopazeno ni bilo mogoče približati.

Ker so bili njegovi položaji od vseh strani dobro zavarovani, je odred priredil zvečer v Javorju Prešernovo proslavo za vojsko in vaščane. Program je bil za tedanje razmere na solidni umetniški ravni in so bili udeleženci proslave zelo zadovoljni. Pestrost programa je obogatila pesem »Pojdi z nami!«, ki jo je deklamiral komandant Blaž sam. Glasi se:

*Pojdi z nami v log zeleni,
komur rod še kaj velja,
v naše vrste vsi pošteni,
svoboda ne pade iz neba.*

*To si bomo priborili,
zato od doma smo odšli,
uprli se fašizma sili,
zdrobili robstva vse vezi.*

*Za svobodo smo zaorali
v ledino trdo plug jeklen
in s trdom svojim posejali
potomcem plod smo dragocen.*

*Zanamci bodo govorili
o borbi naši, svobodi,
gomile naše pa krasili
z venci in pa z lovorji.*

*Mladina pozna bo spoznala
svobode svoje krvno ceno,
ki borba zemlji plačevala
jo z našo voljo je jekleno.*

*Naj bode vnukom le poslano,
bilo je mnogo žrtvovano
za slavo, hrabre boje,
kar naj zgodovina poje.*

Ker so poslušalci pesem tako navdušeno sprejeli, je dodal
Blaž še drugo svojo pesnitev »Misli pred svobodo«

*Narod vstaja, se preraja,
dviga žuljavo roko,
stari, trhli svet se maja,
že pada zlomljen z nočjo.*

*Zora vzhoda pa rumena,
v mladi dan zdaj vabi te,
v sužnji noči pot zgrešena,
smer pravo pokazala je.*

*Za nas ni reka preširoka,
za nas ni stena previsoka.
Mi uprli smo se zlu pekla,
našli smo pot tud' iz njega!*

Na bližino sovražnika so med mitingom mislile samo zasede in patrolje, vsi drugi pa so se po zaključku programa zabavali s plesom še dolgo čez polnoč.

Ko je bilo mitinga konec, so dežurni še pregledali položaje. Vse je bilo mirno, tudi na položajih prešernovcev in italijanske brigade.

Komandant Blaž je še pred spanjem pripomnil, da mu ta nemška tišina že močno smrdi in preseda. »Prav gotovo nam ti zeleni hudiči pripravljajo pustno zabavo, ker je jutri ravno pustna nedelja!« je dejal, še preden se je ulegel k topli peči v Podvrhu.

V noči s sobote na nedeljo se ni zgodilo ničesar. Le mraz je nekoliko popustil in od časa do časa so se s streh vsule ledene sveče, ki jih je odtajal južni veter.

Tončka, ki je po prizadevanju odrednega intendanta Zanka vendarle še kuhala poleg štabnega kuharja Slavka, je že pred peto uro zjutraj začela mesiti testo za pustne krofe in flancate. »Borci morajo tudi v želodcu občutiti in okusiti pustno nedeljo,« je govorila in bila vsa navdušena nad izvrstno belo moko, ki jo je preskrbel intendant prav za pusta.

Še pred svitom je od Ostrega vrha prihitela patrolja in javila, da so Nemci odprli gost topovski ogenj na stare položaje odreda na Miklavški gori in pod vasjo Golica. Zasede 2. bataljona so namreč že zvečer spremenile svoje položaje in se premaknile nekoliko više proti Rovtam. Sovražnik seveda za ta premik ni vedel in je njegova kanonada, ki jo je usmerjal iz Dolenje vasi, tolkla v prazno. Borci 2. bataljona so na svojih novih položajih mirno čakali, kdaj se bo pehota približala njihovim zasedam.

Ko je komandant Blaž prejel poročilo o napadu, se je po telefonu povezal s Prešernovo brigado in italijanskimi enotami, ki so držale položaje Malenški vrh—Zetina—Crni kal. Tam ni bilo še nič novega. Ko pa so zvedeli, da se je začelo v Selški dolini, so vsi pričakovali tudi skorajšnji napad od poljanske strani.

Naslednje patrolje so javile, da sta se pod zaščito topovskega ognja vzpeli proti Ostremu vrhu in Sv. Lenartu dve sovražni koloni — ena iz Luše in druga po Smolevski grapi iz Železnikov. Napadajoči Nemci so najverjetneje pripadali SS poljijskemu polku »Todt« iz Kranja. Neposredno v smeri

Farjega potoka oziroma Davče se še ni nič premaknilo. Očitno je bilo, da si je sovražnik za vdor proti vojnemu področju izbral poti prek Blegoša in zgornjega Martinj vrha.

Vse odredne enote so bile v strogi pripravljenosti in rezerve so čakale, na katerem sektorju bojišča bodo najbolj potrebne.

Okoli osme ure so izvidnice 1. bataljona sporočile, da prodira sovražnik tudi iz Poljan v treh kolonah. Po poročilih obveščevalne službe je bila v akciji posebna orožniška četa iz Škofje Loke, ki so jo okrepili vlasovci. Ena sovražna kolona je prodirala prek naselja Podobeno in dve koloni prek Lomov. Še preden so Nemci prišli v doseg mitraljezov, so že eksplodirale okoli položajev prve težke mine. Ob vsaki eksploziji so se poganjali v zrak pravcati snežni stebri. Sovražnik je nekoliko nižje obstal, artilerijski ogenj pa se je medtem tako zgostil, da se je pod položaji naenkrat raztreščilo po pet do šest min in granat. Odredni mitraljezi so bili dobro nameščeni in zakriti v globokem južnem snegu, ki je učinek izstrelkov zelo omilil. Pod zaščito težkega orožja se je sovražna pehota zaganjala proti partizanskim položajem, katerih mitraljezi so krvavo zavrnili že več sovražnih poskusov napredovanja. Ko so Nemci vsaj približno odkrili mesto kakega mitraljeza, so ves položaj zasuli z minami in takoj nato napadli s pehoto, toda zavzeli ga niso. Odredovci še niso imeli nobenega ranjenca in so se držali odlično.

Težka breza 1. bataljona, ki je bila vkopana na dominantnem položaju v Podvrhu, je še vedno molčala. Njena naloga je bila zaščititi umik najbolj izpostavljenih strojnic, če bi morale menjati položaje. Molčala je zato, da ne bi izdala svojega položaja sovražni artileriji. Z orožjem je ravnal Jaka Tavčar iz Železnikov, ki je bil zelo resen in zanesljiv vojak ter dober tovariš.

Ob enajstih so v štabu zvedeli, da prešernovci in italijanski bataljon Mameli vodijo težke boje s premočnim sovražnikom, ki je vdrl iz Gorenje vasi v več kolonah in je eni od teh uspelo prodreti do Malenškega vrha. Sovražnik je s tem odredu pretrgal stik s Prešernovo brigado. Prešernovci so se hudemu pritisku umaknili prek Logarske grape na Malo Jelovico, en del pa skozi Zetino na Črni kal. Sovražnik ni silil dalje, ker ga je močno oviral visok sneg in defenzivne akcije prešernovcev.

S Odred je bil sedaj izpostavljen sovražnemu pritisku kar treh strani.

Prvi bataljon je proti Malenškemu vrhu in proti Zetini takoj poslal dve lahki strojnici z nalogo, naj borcem v Javorju in na Podvrhu zavarujeta desni bok.

Vsa sovražna sila se je osredotočila na škofjeloški odred. Nemški pritisk se je stopnjeval. S svojim manevrom je skušal odrezati odstopnico enotam, ki so komaj še zadrževale najmanj trikratno premoč.

Okoli dvanajstih se je položajem 2. bataljona približala sovražna kolona iz Železnikov, ki je prodrla prek Ostrega vrha in se v Rovtih sešla s tisto, ki je prihajala iz Luše. Bilo je najmanj 250 policistov. S svojih odličnih položajev je kolono napadla težka bređa in jo zadržala. Sedaj je sovražnik tudi na levem boku odkril položaje odreda in jih takoj napadel.

Najbolj izpostavljena mitralješka gnezda v Javorju so napadalci že tako ogrožali, da se je morala oglasiti tudi težka bređa v Podvrhu. Sovražnikov pritisk je toliko ohromila, da so se lahko mitraljezci brez izgub premaknili na boljše in nekoliko višje položaje. Bilo je res samo kratkotrajno zatišje in vlasovci so še hujše navalili proti Javorju.

Štab odreda v Podvrhu je uvidel, da je nastopil čas, ko se bo odred moral umakniti in zavzeti nove položaje na Martinj vrhu. Z naglim premikom čez Brdo je bilo še možno prehiteti sovražnika, ki bi utegnil prodreti po vojaški cesti iz Rovt in presekati pot na Martinj vrh. Povelje je bilo dano vsem enotam in desetina je desetini krila umik na nove položaje.

Tončkine krofe so naglo razdelili, kolikor se je dalo, in skupina za skupino je po globokih snežnih gazez zapuščala Podvrh in Ceteno ravan ter se vzpenjala proti Brdu. Malo po 13. uri je bil sovražnik že na robovih ravnice Podvrha in rafali Šarcev so razbijali šipe v vaških hišah, ki so jih zapuščali zadnji branilci. Medtem so odredove predhodnice dosegle blegoško cesto in zasedle dominantne točke ter zavarovale umik vsem drugim.

Manever je odlično uspel. Okoli 16. ure so po globokem snegu prigazili na Martinj vrh in zasedli nove položaje na črti Posečnik—Birt. Vsi borci in člani štaba so zavzeli bojna mesta, le del prateža se je pomaknil dalje proti Janu.

Kmalu je položaje pokrila noč in nastopila je tišina. Sovražnik ni več silil za odredom.

Po domnevah borcev in po tem, kar so videli, je sovražnik ta dan imel vsaj deset mrtvih in večje število ranjenih policistov in vlasovcev.

Ponoči je odred nekoliko spremenil svoje položaje. Enote obeh bataljonov so zasedle grebene od Puča prek Mrzlega vrha do Posečnika.

Obveščevalci z obveščevalnih točk Blegoš in Mladi vrh so že pred zoro javili, da se je sovražnik najbrž umaknil z območja Javorje—Rovte, ker ga ni bilo nikjer opaziti. To se je štabu odreda zdelo neverjetno, zato so povečali aktivnost patrulj, ki jih je še vedno oviral visok sneg. Kmalu se je vrnila prva izvidnica in poročala, da so Nemci in vlasovci še vedno v Rovtih in na Podvrhu. Takoj so sporočili obveščevalnim točkam, da jih je sovražnik prelishčil in da naj pazijo. Poročilo prve izvidnice so potrdile tudi druge patrulje, ki so se vračale z obhodov.

Ker je odred pričakoval nov sovražni napad, so del 1. bataljona premaknili nekoliko dalje vzhodno od Posečnika v smeri Rovt. Eno težko »bredo« so postavili tik pod Koprivnikom, drugo pa nad Janom (Janov grič), od koder sta minirali in držali pod ognjem ves zgornji Martinj vrh.

Okoli tretje ure popoldne so se pojavile prve sovražne predhodnice, s katerimi so se zasede takoj spopadle. Obenem so se udarile tudi s sovražno pobočnico, ki je prodirala z blegoške ceste po odredovih sledeh proti Posečniku. Medtem se je pojavila nova precej močna kolona, ki je od Rovt prodirala po zgaženi poti proti Karbuskarju in Mešiču na Martinj vrhu. Na to kolono sta takoj odprli ogenj obe težki »bredi«, da se je plazeč se po tleh v velikem razmaku umaknila prek čistine v kritje. Takoj za to kolono je prišla enota policistov na smučeh, ki se je drzno spustila skozi križni ogenj obeh težkih strojnic in iz prvih primernih zaklonov začela napadati. Sledile so še tri sovražne skupine, od katerih je glavni del ostal na položajih na črti Toneška—Karbuskar—Mešič, drugi del policistov pa se je razmestil po hišah in hlevih navedenih treh kmetij. Dolgi rafali nemških Šarcev so odmevali prek Martinj vrha. Vmes so se na kratko oglašali lahki partizanski mitraljezi, težki »bredi« pa sta v počasnem, a neprekinjenem ritmu zadrževali napredovanje Nemcev. Neprekinjen frontalni boj s sovražnikom je trajal do šestih zvečer, ko je prizorišče popolnoma prekrila tema.

Največja nevarnost za odred bi bila, če bi sovražnik prodrl od Črnega kala prek Romovca v zahodni del Martinj vrha in mu udaril v hrbet. Na Romovcu sta bili dve mitralješki trojki, ki sta v globokem snegu čuvali prehod. Zvečer je zaseda sporočila, da se Nemci proti Črnemu kalu sploh niso prikazali in da bi jim preboj čez Romove sploh ne uspel, ker je sneg preglobok in imajo naši mitraljezi odlična mesta. Po tem sporočilu je bil komandant že prepričan, da je nemško ofenzivo na gorenjsko vojno področje odred ustavil.

Ponoči so enote zasedle na istem območju še boljše položaje in se dobro utrdile.

Patrulje prostovoljcev so se odpravile proti sovražnim položajem z nalogo, da ugotovijo številčno moč sovražnika in njegove namene. Naloge patrolj so bile zelo pomembne in nič manj tvegane, ker je tudi sovražnik pod okriljem noči tipal proti odrednim položajem.

Stab odreda je sodil, da je sovražnik nastopal v moči enega bataljona z okoli 500 možmi, ki so bili izurjeni za boje s partizani. Bataljon je po vsej verjetnosti pripadal SS policijskemu polku »TODT«¹ iz Kranja. To pot je uporabil posebno taktiko. Na vsaki količkaj dominantni točki je postavljaj zasede z mitraljezom, ki so se zavarovale s snežnimi zidovi. Najmanj vsako uro so se zasede premaknile, gnezda pa puščale skrbno zavarovana s snegom. Tako se je zaščitil pred partizanskimi patroljami in se nevarno približal položajem odreda.

Ta sovražna nočna taktika je odredu kljub dobremu poznavanju terena zelo otežila položaj. Patrolje so večkrat zašle med nemške bunkerje in v eni takih zased je padel komandir Andrej Debenc-Civko. V kratkem spopadu je odredna patrolja pregnala nemško zasedo na Bitenčevih njivah in mrtvega komandirja prinesla na partizanske položaje. Civkova smrt je vse zadela v živo. Ob desetih zvečer je bil s patroljo zapustil štab odreda pri Janu, trdno odločen, da bo ugotovil, ali sovražnik miruje pri Škrobu in Mešiču ali se ponoči skuša blížati našim položajem. Kmalu so zaslišali rafal Šarca in takoj nato nekaj kratkih rafalov partizanskega brena. Ob enajstih zvečer pa se je ta patrolja vrnila k Janu s prestreljenim, mrtvim komandirjem Čivkom. Obšla je več sovražnih snežnih gnezd in bila prepričana, da se je sovražnik zabil v hiše, ko jo je presenetila sovražna zaseda. Tudi patrolja je pobila dva Nemca in zaplenila brzostrelko. Vsem je bilo zelo hudo za padlim

komandirjem. Položaj je bil jasen. Sovražnik je bil aktiven tudi ponoči. Zato smo naše zasede okrepili in pomnožili patrolje proti Mešičevi kmetiji. Drugi del noči je minil mirno, brez streljanja na obeh straneh.

Sovražnik je ta dan izgubil štiri vojake, med njimi komandanta ene svojih čet, nekega stotnika, ter šest ranjenih. To smo pozneje izvedeli od kmetov, pri katerih so bili nastanjeni Nemci. Mi smo izgubili tri borce.

Odred je bil na svojih bojnih položajih na Martinj vrhu že tretji dan.

Se preden se je zdanilo, so težko »breda«¹ predstavili z Janovega griča na podstrešje Janove hiše, ki je imela odličen dominantni položaj, drugo pa od Posečnika na Mrzli vrh. Oba težka mitraljeza sta imela pod križnim ognjem vse čistine med Posečnikom, Bitencem, Mešičem in Mohoričevo kmetijo. Hkrati bi lahko ščitila umik izpostavljenim enotam, če bi bilo potrebno.

Ob sedmih zjutraj 11. februarja je sovražnik napadel. Sarei so zaregljali na vsej črti od Toneške do Mešiča. Kmalu je zaropotalo tudi nad Posečnikom, kjer se je spopadla zaseda z nemško pobočnico. Zaseda je z dobrih položajev pognala sovražno patroljo nazaj proti Birtu. Nemški Šarci so še vedno pripravljali teren za napredovanje smučarjev, obe odredni težki strojnici pa sta preračunljivo molčali.

Okoli osmih so opazili smučarje, ki so se v gosti, drzni vrsti spuščali po Mešičevih njivah. Zdaj je nastopil čas za težki »breda«. Na Janovem podstrešju se je nanjo prilepil kar Blaž sam. Brž ko je zalajalo od Jana, se je sprostila tudi tista na Mrzlem vrhu. Nemški smučarji so prišli v križni ogenj in vsa sprenost jim ni nič pomagala. Snop krogel jih je objel na dnu čistine, ko sta strelca počasi dvigala cevi, ki so bile usodne za vso kolono. Težki »breda«¹ sta med napadalci pobrali tako velik davek, da so se takoj odločili za umik. Sarei so v smeri obeh težkih bred odprli gost ogenj. Morali sta za hip utihniti. Medtem so Nemci odvlekli s čistine svoje mrtve in ranjene ter se začeli umikati prek Smrekarja v Smolevsko grapo proti Železnikom. Težka »breda«¹ z Janovega podstrešja je zaropotala še prav na Smrekarjev grič, kjer pa zaradi prevelike razdalje ni več mogla napraviti škode, le pospešila je umik.

S tem je bilo tudi konec nemške hajke, če je bila res naperjena proti bivališčem gorenjskega vojnega področja. Na Martinj vrhu je spet zavladala tišina zimskega dneva, ko je z obveščevalne točke »Jesenovec« prišel obveščevalec z obvestilom, da se pomika večja sovražna kolona proti Jesenovcu in Zalemu logu. Drugi bataljon je takoj zasedel Pučarjev grič s težkim orožjem, z lahkim pa so borci hiteli dalje v dolino in zavzeli položaje v bližini ceste pod Sušo. Kmalu se je izkazalo, da je bilo to, kar so javili iz obveščevalne točke »Jesenovec«, samo zavarovanje levega boka nemške glavnine v Železnikih.

Sovražnik se je brez zadrževanja v Železnikih umaknil dalje proti Selcam in Škofji Loki. Točnega števila mrtvih in ranjenih ni bilo mogoče ugotoviti. Odpeljali so dva kamiona mrtvih in ranjenih, kar so vedeli povedati številni prebivalci Železnikov. Verjetno so v tej hajki sodelovale enote 28. SS policijskega polka.

Kako hude so bile izgube nemških čet v bojih s partizani, dokazuje dnevno povelje višjega SS policijskega vodje 18. vojne okrožja z dne 13. 2. 1945, ki se glasi:

»Dnevno povelje!

Po nalogu državnega vodje SS odpušчам večji del 14. SS policijskega polka izpod mojega poveljstva. Dolžnost mi nalaga, da vsem oficirjem, podoficirjem in moštvu tega polka za njihovo zvesto izpolnjevanje dolžnosti v težkih bojih, ki jih je polk prestal, izrečem zahvalo in priznanje.

Potem ko je bil en bataljon polka prestavljen na Gorenjsko v prejšnjih letih, je prišel celoten polk po predhodnem zadrževanju v Franciji in na Hrvaškem 12. XI. 1943 v moje področje.

Ravno v tem času se je stanje v bojih z bandami tako zaostri- lo, da so morali polku postaviti skoraj nemogoče zahteve. Poleg neštetihi manjših in večjih akcij, posebno v Ljubljanski pokrajini in v težkih obrambnih bojih na Gorenjskem, je bil polk pod vodstvom polkovnika Nickela v akciji »Schneegestöber« (Snežni metež — op. avt.) med 6. decembrom 1944 in 7. januarjem 1945 in tudi v bojih v okolici Zirovskega vrha hudo razbit.

Visoke krvave žrtve — 225 padlih, 850 ranjenih, 15 pogrešanih — pričajo o težkih bojnih dneh in o bojni vnemi te enote.

Polk odpušчам iz svoje pristojnosti zelo nerad. Moje najboljše želje ga bodo spremljale na njegovi nadaljnji poti. Naj bi še vnaprej doprinal vse sile za končno zmago našega ljudstva in našega vodje.«

Patrulje so 14. februarja v zgodnjih jutranjih urah iz Martinj vrha odšle v vse smeri in ob vrnitvi potrdile sporočila izvidniških točk, da se je sovražnik zares umaknil v postojanke.

Hajka v februarju je pravzaprav imela roparski značaj, saj so policisti, vojaki in kvislingi kradli vse, kar jim je prišlo pod roke. Strahovali so kmete in iskali po domovih partizansko literaturo, da bi tako našli navidezno opravičilo za še večje nasilje. V vasi Jazbine nad Poljanami so domobranci požgali tri hiše, ker so gospodarje obdolžili sodelovanja z NOV. Na Ostrem vrhu in Martinj vrhu so izpraznili kašče, kolikor so v naglici le našli in mogli odnesti. Vojaških uspehov pa hajka ni imela, saj ni razbila odreda, pa tudi partizanske čete so imele le majhne izgube.

V dopoldanskih urah je odred z vojaškimi častmi pokopal komandirja Andreja Debenca-Civka in še dva borca na pokopališču v Zalem logu. Pogreba se je udeležila častna četa s člani štaba odreda in prebivalci Zalega loga.

Enote so čez dan urejale in čistile orožje ter se nekoliko spočile po tridnevni bojih, ki so jih celo ponoči vezali na položaje.

Popoldne ob 16. uri je odred prejel ukaz štaba 31. divizije, naj se premakne na novo področje. Do mraka so se zbrale vse enote, zapustile Martinj vrh in se vrnile na območje Javorje—Cetena ravan. Štab odreda se je z 2. bataljonom nastanil v Javorju, prvi bataljon pa se je namestil na Ceteni ravni.

Ponoči so enote postavile še najpotrebnejša zavarovanja in odposlale nekaj izvidniških patrolj, drugi borci pa so legli k zasluženemu počitku.

V zgodnjih jutranjih urah so vse čete odšle na bojne položaje.

Prvi bataljon je s težko bredu zavaroval teren v smeri Gabrške gore proti postojanki pri Muru, iz katere so bili domobranci ponavadi zelo aktivni in nevarni. Nekoliko bolj proti Gabrški gori je postavil v zasedo tri lahke mitraljeze, ki so v kombinaciji s težko »bredom« obvladovali zelo obširen teren. Drugo zasedo je 1. bataljon postavil proti dohodu iz Luše v smeri Selške doline.

Drugi bataljon je z zasedami zavaroval dostope iz Poljan in proti Malenskem vrhu.

Dopoldne je okoli 60 borcev po nalogu štaba 9. korpusa odšlo z intendantom korpusa v prehranjevalno akcijo v Lušo. Prisilni odkup hrane so izvršili pri simpatizerjih domobrancev, ki jih je bilo največ med gospodarsko močnimi kmeti. Sredi noči se je obložena kolona vrnila in tovor hrane takoj poslala dalje prek Blegoša enotam štaba 9. korpusa.

Viri : Operativno poročilo štaba škočjeloškega odreda z dne 12. februarja 1945, fase. 294/a v AIZDG; Dnevno povelje komandanta SS in policije v 18. vojnem okrožju z dne 13. februarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 157; Poročilo obveščevalnega centra 9. korpusa za čas od 5. do 16. februarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 112.

OKROG GORENJE VASI

Po nalogu štaba 31. divizije je odred ponoči zopet menjal svoje položaje.

Stab 31. divizije je nekaterim svojim enotam dal nalogo, da so izvedle prehranitvene akcije v Dolomitih. Med njimi je bila tudi Prešernova brigada, ki je držala položaje severozahodno od Gorenje vasi in zadrževala sovražnikove vdore proti osvobojenemu ozemlju Cerkljanskega. Njeno nalogo nad Gorenjo vasjo je sedaj prevzel škočjeloški odred, italijanska 158. brigada in inženirski bataljon 31. divizije.

Odredu so določili črto Srednje brdo—Gorenje brdo—Čabrače. Od tod so odredne enote blokirale postojanko Gorenja vas na severozahodni strani.

Prvi bataljon je zasedel položaje nad Srednjim brdom v smeri vasi Čabrače. Skrajno desno krilo je bataljon povezal z brigado Garibaldi, ki je blokirala Gorenjo vas naprej proti zahodu. Bila je v Volaki. Proti Hotavljam je bataljon pošiljal bojne patrulje.

Drugi bataljon se je s štabom odreda namestil na Gorenjem brdu. Tam je na ugodnih položajih postavil svoj težki vod in razmestil zasede z lahкими strojnícami. Zavarovanje so postavili proti Poljanam in Gorenji vasi. Bojne patrulje so nadzorovale prostor vse do bližine sovražnih bunkerjev. Tudi drugi bataljon se je povezal z Garibaldinci.

Ker je bilo pričakovati, da se bo našel med prebivalci Srednjega in Gornjega brda zaradi neposredne bližine Gore-

nje vasi tudi kakšen ovaduh, odredne patrulje niso dovolile nobenemu vaščanu, da bi zapustil vas. To je štab odredil iz varnostnih razlogov. Ves dan je minil mirno.

Drugo jutro 17. februarja je vod 1. bataljona zasedel pomembno dominantno točko pod cerkvijo na Malenškem vrhu, od koder je zavaroval levi bok drugim enotam.

Dopoldne se je vrnilo moštvo iz prehranjevalne akcije, kajti intendant 9. korpusa so tudi v minuli noči z dvema vodoma odredovih borcev odšli po hrano za razne ustanove in oddelke štaba 9. korpusa. Akcija je uspela in ni prišlo do srečanja s sovražnikom. En vod je potem spremljal tovor živeža naprej na gorenjsko vojno področje.

Patrulje so ves dan krožile in opazovale v neposredni bližini sovražnih bunkerjev in postojank. Do spopada ni prišlo.

Sedemnajstega februarja je odred ustanovil tudi svojo udarno četo. Iz bataljonov je izbral 18 prostovoljcev, ki naj bi bili osnova za to udarno enoto odreda, ki naj bi opravljala posebne naloge. Iz majhne čete naj bi zrastel udarni bataljon odreda. Reformirali so tudi inženirski vod ter mu izbrali boljši komandni kader. Pri tem se je štab ravnal po navodilih inženirskega odseka pri štabu 9. korpusa.

Cez dan so borci, ki niso bili na položajih, imeli vojaške in politične ure, zvečer pa je odred priredil na Malenškem vrhu za vojsko in prebivalstvo miting, ki je bil zaradi neposredne bližine domobranske postojanke Gorenja vas v danem položaju zelo učinkovit. Vedeli so, da bo sovražnik naslednji dan poznal že program mitinga ter dobil podatke o številni udeležbi prebivalstva. Hkrati pa je taka kulturna in zabavna prireditev močno dvignila moralo in bojni duh borcev ter prebivalstva. Sovražnika ni bilo na spregled ves dan.

Tudi naslednje jutro je minilo povsem mirno, čeprav je po vsakem mitingu, ki ga je odred priredil v bližini večjih postojank, sovražnik običajno napadel že navsezgodaj. To pot se za čuda ni prikazal.

Spet so čez dan delovale le patrulje. Močnejša patrulja 2. bataljona je po globokih snežnih gazez prišla v bližino bunkerja na Taboru, ne da bi jo sovražnik opazil. Fantje so se v globokem kolovozu nekoliko prikрили, da bi zajeli sapo za vrnitev, ko so opazili skupino kakih 20 Nemcev, ki se je vzpenjala iz Gorenje vasi proti Taboru. Razdalja med obema patruljama je bila še prevelika, zato je patrulja 2. bataljona čakala,

da bi se jim sovražnik bolj približal. Tekle so dolge in napete minute. Taborski bunker je bil oddaljen le dobrih 250 metrov. Prvi strel bo izzval njegovo divjo reakcijo, pa kljub temu niso smeli izpustiti priložnosti. Sovražnik je počasi in previdno napredoval. Krenil je mimo bunkerja v smeri patrolje. Ko je bila v prostoru med njo in lastnim bunkerjem je patrolja odprla ogenj. Nekaj sovražnikovih vojakov je zakrililo z rokami in omahnilo v sneg, drugi pa so že odgovorili z ognjem. Spopad je bil kratek, ker je morala patrolja takoj misliti na umik. Po globokem kolovozu je med streljanjem prečkala čistino v smeri Malenškega vrha, Nemci pa so silili za njo. Ker so bil ves čas v strelni črti bunkerja, ta ni mogel podpirati, da jih ne bi pri tem kosile lastne krogle, namenjene patrolji. Borci so se umaknili za prvi greben in šele tedaj je veliki bunker odprl ogenj. Odredovcem ta ogenj ni napravil nobene škode, vsi so se vrnili v izhodišče.

Udarna četa se je čez dan vadila v hitrem manevriranju in nenadnem udarjanju na sovražne zasede. Tudi inženirski vod je vadal pripravljanje in polaganje min pod vodstvom inštruktorja glavnega štaba NOV in POS, ki je pripadal posebni, leteči inštruktorski skupini.

Zvečer je patrolja minerskega voda odšla v Poljansko dolino proti Škofji Loki. Minirala je cestni most med Gabrkom in Logom. Hkrati je vkopala tudi več plastičnih min v cesto na dolžini 700 metrov, med temi dve večji protitankovski in šest manjših protipehotnih. Delo so opravili skrivaj in se oddaljili na varno, preden je most eksplodiral.

2e v jutranjih urah se je vrnila četa 2. bataljona, ki je šla skupaj z italijanskim bataljonom 158. brigade, ki je imela svoje položaje na desnem krilu odreda nad Gorenjo vasjo, v prehranjevalno akcijo. Odšla je že prejšnji večer in je opravila več prisilnih odkupov in rekvizicij hrane v Srednji vasi. Borci niso nikjer naleteli na sovražnika.

Drugo jutro so obveščevalci ugotovili, da je nočna akcija inženirske patrolje uspela. Most se je razletel dve uri po njenem odhodu. V zgodnjem jutru je žal na skrito mino stopila neka ženska, ki jo je eksplozija ubila. Druge mine so ostale zakopane, ker se sovražnik do osme ure ni pojavil pri porušenem mostu ne peš in ne z motorizacijo. Za nekaj dni je bil promet z vozili v smeri Poljane popolnoma nemogoč.

Proti Gorenji vasi so odšli ostrostrelci 2. bataljona. Skrivaj so obšli bunker na Taboru in že so bili v Gorenji vasi. Dalj časa so se plazili po skritih poteh in zaklonih ter se skušali približati sovražnim stražarjem na ugodno strelno razdaljo. Slednjič jih je odkrila izvidnica v zvoniku in brez odlašanja udarila po njih. Takoj so iz vseh bunkerjev zaregljali Šarci in z zapornim ognjem obsuli širok predel okoli vasi. Naši niso dali od sebe nobenega strela in so se umikali skozi predel, ki ga sovražnik ni zasipal s krogli. Vsak strel bi jih izdal, zato je trojka v popolni tišini hitela proti svojim izhodiščem in se srečno vrnila v enoto.

Udarne četa je spet več ur vadila nekoliko više od naših položajev. Vajo je vodil namestnik komandanta odreda poročnik Sivec, zvečer pa je ena četa 2. bataljona šla prisilno odkupovat v Srednjo vas. Čeprav je bil to že drugi večer po vrsti, se borci niso nikjer srečali s sovražnikom. Akcija je minila uspešno in v popolni tišini. Situacija na položajih odreda, ki je s severozahodne strani že tretji dan blokiral Gorenjo vas, je ostala nespremenjena.

Patrulje obeh bataljonov so nadzorovale območje in oprezovala za sovražnikom, ki se ni hotel pokazati iz svojih bunkerjev. Aktivne so bile spet le majhne skupine odreda.

Opoldne je udarna četa odšla na področje Luša—Sv. Tomaž. Ker je minilo že več kot teden dni, odkar je odred opustil nadzor nad spodnjim delom Selške doline, so postale domobranske patrulje vsak dan aktivnejše in brezskrbnejše. Naloga udarne čete je bila razbijanje sovražnih patrulj in zaščita terencev in simpatizerjev OF, ki so jih domobranci vsak dan bolj nadlegovali.

Desetina inženirske čete pa je skupaj z minerji 31. divizije odšla v dolino, da bi zaminirala cesto na odseku Poljane'—Gorenja vas. Položila je mine na težji pritisk za sovražna vozila ter manjše plastične mine, ki jih je dobro zamaskirala. Pri delu je sovražnik ni opazil in se je brez boja vrnila v taborišče.

Druga desetina inženircev je odšla skupaj z udarno četo v Lušo z nalogo, da bi ponovno uničila in požgala leseni most na glavni cesti. Delo je opravila po stari preizkušeni metodi. Pripeljala je nekaj voz butar, jih naložila na most, polila vse skupaj z bencinom in zakurila. Zaradi večje gotovosti je na vsakem koncu položila še tempirano plastično mino na vžig

čez pol ure. Ko je bil most na sredini že v plamenih, sta se raztreščili še mini in pognali v zrak stebre dima in isker. Leseno konstrukcijo mostu je vrglo z obeh bregov proti središču in ogenj je nato še temeljiteje opravil svoje delo. Inženirci so se še isto noč vrnili v enoto, v okolici Luše pa so ostali borci udarne čete.

V večernem mraku je desetina borcev 2. bataljona šla v prehranjevalno akcijo z bataljonom italijanske brigade Garibaldi. Spremljali so jo kot dobri poznavalci terena, saj so morali prisilno odkupovati hrano v neposredni bližini Gorenje vasi. Bili so v Žabji vasi in so morali celo čez pokrit most, ki so ga pogosto čuvala domobranske zasede. Ta večer domobrancev ni bilo in garibaldinci so se dobro založili z živežem, ne da bi morali pri tem izstreliti en sam naboj. S takimi akcijami na pragu sovražnih postojank je odred materialno in moralno prizadel domobrance huje kot če bi jim ubili nekaj vojakov. Mnogi bogati kmetje v dolini so sprejemali nemško in domobransko varstvo, da bi zaščitili imovino, in tako postali njihovi simpatizerji. Partizanske enote so prišle nepričakovano in se založile z vsem potrebnim ravno pri takih kmetijah. Težko obložena kolona se je kmalu po polnoči vrnila v taborišče.

Sovražnik v Gorenji vasi se je dobro zavedal, da je odred v neposredni bližini. Ponoči je večkrat razsvetljeval okolico bunkerjev z raketami, iz postojanke pa se ni upal, ker je računal na zasede.

Četrty dan, odkar je bil nad Gorenjo vasjo, je odred prejel posebno povelje štaba 31. divizije, da mora s svojimi skupinami ves čas napadati sovražnika in ga ovirati, da ne bi še naprej utrjeval okolice postojanke. Za to so posamezni bataljoni skrbeli ves čas, če le ni bilo večjih akcij.

Odredni sekretar SKOJ Jurček Mravlje je znal vedno navdušiti svoje skojevce in je za vsako, še tako tvegano akcijo, dobil prostovoljce. Večkrat se je sam tihotapil z ostrostrelci ure in ure okoli sovražnih postojank in prežal na ugodno priložnost. Njegova mavzerica je podrla precej sovražnih stražarjev tedaj in v takih okoliščinah, ko so bili najbolj prepričani, kako so varni. Jurček je bil pravi vojaški aktivist, ki ni mnogo govoril, temveč je bil mož dejanj. Svojim skojevcem ni nikoli rekel: »Pojdite!« vedno je govoril samo »Gremo, fantje!« in skupine mladih ostrostrelcev ali minercev so tekmovalle med seboj v tem, s katero bo večkrat šel v akcijo.

Po nalogu štaba 31. divizije je odred poslal četo v zasedo na cesto Trata—Poljane, da bi napadla sovražni promet med postojankami. Cesti Škofja Loka—Poljane—Gorenja vas so se približale tudi posamezne patrulje, da bi napadle sovražne prevoze. Vendar so bili manevri odrednih enot ta dan brez uspeha, ker se sovražnik ni pojavil nikjer. Pozno v noči so se enote iz zased vrnile v svoje taborišče.

Udarna četa je bila še na področju Luša—Sv. Tomaž—Ga-brška gora.

Enote odreda že ves teden niso menjale svojih položajev. S prebivalci Srednjega in Gornjega brda nad Gorenjo vasjo so se borci kar dobro razumeli, čeprav so jih ob prihodu gledali nezaupljivo. Morda je bila to posledica strahu pred sovražnim terorjem, morda pa vpliva domobrancev, ki so imeli v postojanki tudi nekaj svojcev. Prve dni po prihodu odrednih enot patrulje civilistov niso puščale v dolino in je bilo že zato vzdušje napeto. Zdaj jim odhoda v Gorenjo vas odred ni več branil in so bili odnosi z ljudmi z majhnimi izjemami skoraj taki, kot na prejšnjem območju Martinj vrh in Ostri vrh.

Ostrostrelci so že s prvo zarjo odšli proti Gorenji vasi na svojo vsakdanjo akcijo, strahovanje sovražnih stražarjev.

Močna četa 2. bataljona je še ponoči zasedla položaje tik nad cesto Poljane—Srednja vas. Okoli sedmih zjutraj sta se pojavili od Poljan proti Gorenji vasi dve močni patrulji, med njima pa več voz s hrano, namenjeno postojanki v Gorenji vasi. Varstvo transporta je bilo dvakrat močnejše od zasede, toda Gustelj, komandant bataljona, ki je bil s četo v zasedi, ni okleval. Mitraljezi so zaropotali in sovražnik na cesti se je ustavil kot prikovan. Samo nekaj dolgih sekund je minilo, ki so jih zaglušili mitraljezi, in sovražnik se je že znašel. Nemci in domobranci so se vrgli v kritje in že nabijali proti zasedi. Počasi so se uredili in pripravili za protinapad. Odmevi dolgih rafalov so opozorili sovražnika v Poljanah in v Gorenji vasi, da se na cesti bije bitka. Na to je računal tudi Gustelj, ki je že pred spopadom postavil nekoliko nad zasedo bočno zaščitnico z mitraljezom, ki naj bi ščitil umik glavnini čete, če bi to bilo potrebno. Po skoraj enournem boju sta se oglasili obe bočni zaščitnici. Z obeh strani, od Gorenje vasi in od Poljan, je prihajala sovražniku pomoč in četa bi bila v stiski, če ne bi računala prej na sovražno intervencijo. Četa je po skupinah zapuščala kritja v zasedi in se pomikala proti Malenškemu

vrvu. Patrulji na cesti ji nista bili več nevarni, zato so mitraljezi tolkli po sovražniku, ki je pritiskal z obeh bokov in ga ustavili. Tedaj se je četa umaknila na više ležeče položaje, kjer bi znova sprejela boj. Sovražnik ni več pritiskal za četo, ker je vedel, da so v višjih legah močnejše odredne enote. Rafali mitraljezov so potihnili. Precej vstran od novih položajev čete je udarilo tudi nekaj težkih min, ki so jih izstrelili iz Gorenje vasi. Nato so utihnili tudi minometi. V tem spopadu četa ni imela nobene žrtve niti ranjencev, sovražnik pa je v prvem napadu izgubil dva policista in imel več težko ter lažje ranjenih. Transport je prispel v postojanko z nekajurno zamudo.

Vod udarne čete, ki je že tretji dan križaril okoli Sv. Tomaža in Gabrške gore, je kmalu popoldne naletel na sovražno domobransko patruljo kakih 30 mož. Opazil jo je na neki vzpetini, ko se je razgledovala po bližnjih hribih. Domobranci so bili odlična tarča, na katero je vod užgal s svojimi avtomati iz razdalje kakih 100 metrov. Sovražna skupina se je v hipu razpršila. Udamniki so se pognali v napad proti vzpetini. Preden so dosegli rob, pa jih je od zadaj napadla druga polovica domobranske patrulje, ki je prej niso opazili. Morali so preiti v obrambo. Zdaj so udarniki pričakovali juriš domobrancev, ki so jih že začeli obkoljevati. Rešila sta jih pogum in avtomatsko orožje, ki so ga imeli več kot sovražnik. S spretnim manevrom so se izmuznili iz obroča ter se izgubili v zaraslih grapah proti Selški dolini. Domobranci so imeli v tem spopadu dva mrtva in več ranjenih.

Drugi vod udarne čete je medtem napadel nemško patruljo na poti med Selci in Dolenjo vasjo. Pri tem je ubil enega policista, sam pa se je brez izgub umaknil iz območja sovražnega ognja.

Zvečer so borci odreda zakurili na Brdu in Malenškem vrhu dva kresa v počastitev 27. obletnice ustanovitve rdeče armade. V času, ko sta gorela kresa, je ena četa 2. bataljona demonstrativno napadla sovražnikove bunkerje nad Gorenjo vasjo. Sovražnik to pot ni odgovoril z ognjem.

Popoldne tega dne je komandant odreda kapetan Blaž pred vsemi borci odreda, kar jih je bilo v taborišču, drugim so prebrali pozneje, prebral pohvalo štaba 9. korpusa odrednim enotam.

Odred je bil 23. februarja še vedno nad Gorenjo vasjo in je imel mirno noč. Dan je mineval v akcijah patrolj in ostrostrelskih trojk, kot je naročalo povelje štaba 31. divizije.

Ostrostrelci 2. bataljona so se približali velikemu bunkerju, ki ga je zgradila še bivša jugoslovanska vojska v okviru nekdanje Rupnikove linije na Hlavčih njivah in ki so ga uporabljali domobranci iz Gorenje vasi. Tu so prežali na ugodno priložnost, ki se jim dolgo ni ponudila. Sele opoldne so opazili majhno skupino domobrancev, ki je šla proti bunkerju. Verjetno je bila to zamenjava moštva pri težkem orožju. Fantje v trojki so vzeli na muho vsak svojega in ko so bili domobranci že skoraj pri bunkerju, so odjeknili trije strelj. Toliko časa so še imeli, da so videli, kako je eden negibno obležal, drugi se je premetaval na mestu, da bi se spravil v kritje, a mu ni uspelo. Drugi so se vrgli v kritje, obenem pa je že udarilo in zaropotalo iz bunkerja, da so krogle klestile smrekice, pod katerimi so se plazili ostrostrelci, da bi čimprej dosegli globok gozdni kolovoz, ki jim je omogočal varen umik. Dosegli so ga srečno in odhiteli nazaj v svojo enoto.

Ostrostrelci, ki so šli proti Poljanam, pa so se vrnili brez uspeha, kajti sovražnik jih je opazil že iz velike oddaljenosti in jih napadel prvi.

Patrulja inženirske čete je v Srednji vasi pri Poljanah odkrila nekega domobranskega ubežnika, ki se je skrival pred svojimi in partizani in ga aretirala. Imel je brzostrelko, ki pa je ni uporabil. Orožje so inženirci obdržali, fanta pa so kurirji pospremili na komando gorenjskega vojnega področja in ga predali v postopek vojaškemu sodišču.

Ker je ves dan minil mimo in je sovražnik samo dvakrat odgovoril na napad ostrostrelcev, se je odred odločil, da jih zvečer še bolj vznemiri. Namestnik komandanta odreda Franc Sivec in komisar Sašo sta iz vsakega bataljona vzela po pet mitraljeških trojk in odšla z njimi proti Gorenji vasi ter iz primerne razdalje obstreljevala okoliške utrdbe in bunkerje. Sovražnik je bil zaradi streljanja tolikšnega števila strojnic prepričan, da se začena resen napad na postojanko. Začel je divje odgovarjati in rakete so švigale v zrak ter osvetljevale bližnjo okolico bunkerjev in okopov. Odredovci so se z lahki-mi mitraljezi hitro premikali z ene strelne točke na drugo, da bi onemogočili sovražnim strelcem pri težkem orožju izbiranje

ciljev. Sovražnik je streljal v noč, ko so se že davno vrnili v taborišče.

V drugi bataljon se je vrnil vodnik Franc Pegam, ki je preoblečen v civilno obleko pred nekaj dnevi odšel v Radovljico. Uspelo mu je ob mestni dom v Radovljici podtakniti aktovko s plastično mino. Mina je bila opremljena s časovnim prožilcem za eksplozijo v dveh urah. Aktovko je odložil ob zadnji steni zgradbe in izginil, ne da bi vzbudil pozornost stražarja ob vhodu v dom. V mestnem domu je bilo tedaj 30 SS policistov. Mina je eksplodirala in napravila precejšnjo materialno škodo v zadnjem delu poslopja, povzročitelja pa so Nemci zaman iskali.

Zaradi nočnega napada na sovražne bunkerje je štab odreda pričakoval, da bodo Nemci in domobranci gotovo še pred dnevom potipali proti odrednim položajem. Da ne bi bilo presenečenj, so patrolje obeh bataljonov še v trdi noči odšle proti postojankam, da bi tam pričakale sovražnika in ga napadle. Tudi ta pot je bila zaman. Sovražnika ni bilo.

Ena četa 1. bataljona je popoldne odšla po hrano v vas Praprotno v Selški dolini. Borci so si naložili nahrbtnike komaj 200 metrov stran od sovražnih bunkerjev in niti niso preveč pazili na tišino. Tudi živina se je oglašala. Ko so borci že zapuščali vas, je šinilo iz bunkerjev v zrak nekaj belih raket, ki so osvetlile okolico. Sovražnik ni opazil ničesar sumljivega in ni oddal nobenega strela. Borci 1. bataljona so poleg nekaj sto kilogramov pšenice in precej masti odgnali tudi tri goveda. Akcijo so izvršili pod vodstvom članov gospodarske komisije za Selško dolino. Tudi med vrnitvijo proti svojemu taborišču četa ni naletela na nobene ovire.

Popoldne se je vrnila v odred udarna četa. V spopadih s sovražnikom ni utrpela nobene izgube. Z domobranskimi patroljami se je srečala v spodnji Selški dolini. Četa je še isto popoldne na vojaški uri kritično obravnavala svojo prvo samostojno akcijo in kako bi v bodoče delovala še uspešneje.

Inženirci so ta dan v Fužinah zaplenili motorno kolo, ki so ga takoj poslali gorenjskemu vojnemu področju. Ob isti priložnosti so obveščevalci na Volči pri Poljanah odkrili dezerterja iz partizanske vojske. Poslali so ga sodišču gorenjskega vojnega področja.

Naslednji dan okoli 13. ure so tišino sončnega dne pretrgale eksplozije težkih min, ki jih je sovražnik začel izstrelje-

vati proti položajem nad Gorenjo vasjo. Oglasili so se tudi težki mitraljezi. Ogenj je postajal vse gostejši. Odred je pričakoval sovražni izpad. Vsi borci so odšli na položaje in napeto pričakovali, kdaj in kje so bodo pojavili Nemci in domobranci. Po zadetkih min so sklepali, da v postojankah niso točno vedeli za položaje odreda. Šele sredi popoldneva je sovražno obstreljevanje prenehalo, vendar še dolgo potem niso opazili nobene patrulje in ne kolone sovražnikov. Borci so se vrnili v hiše in na položajih so ostale samo običajne zasede, ki so varovale taborišče. V enotah so imeli zvečer politične ure.

Patrulja inženirskega voda je zvečer minirala škarpo nad cesto pri Petrovem brdu. Porušili so okrog 32 m² skalnega zidu, ki je popolnoma zaprl cesto, da je postala neuporabna za vsak promet med postojanko Selca in Studenem. Po močni detonaciji sredi noči je sovražnik iz postojanke Selca izstrelil samo nekaj raket.

Minersko-sabotažni vod je pri Besnici mobiliziral dva tovariša, ki smo ju vključili v 1. bataljon. Tudi patrulja 1. bataljona je mobilizirala v Poljanski dolini enega borca in ga zadržala v svoji četi. Tega dne je odred dobil povelje štaba 31. divizije, s katerim ga je le-ta vključila v svoje operacije.

Viri: Poročilo štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa za mesec februar 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 115; Poročilo obveščevalnega centra 9. korpusa z dne 23. februarja 1945, fase. 238/1 v AIZDG; Tedensko poročilo 517. bataljona deželnih strelcev z dne 5. februarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 153; Tedensko poročilo nemškega 517. bataljona deželnih strelcev z dne 12. februarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 156.

SODELOVANJE ODREDA V VELIKIH PREHRANJEVALNIH AKCIJAH ENOT 31. DIVIZIJE V DOLOMITIH

Ozemlje, ki leži med cestami Škofja Loka—Gorenja vas, Lučine—Horjul, Dobrova—Šentvid in Medvode—Škofja Loka, je bilo pod popolnim nadzorstvom sovražnika. Partizanske enote se, razen na severnem delu tega območja, tod že dalj časa niso pojavile. Sovražnik se je čutil varnega in zaradi tega na omenjenem območju niti ni imel večjih vojaških sil. Poleg tega je bilo to območje gospodarsko zelo močno in tako glede živine ter drugih živil še neizčrpano. Štab 31. divizije se je

ob koncu februarja odločil za vdor na to ozemlje. Cilji velike akcije so bili razbiti domobranske in nemške patrulje, ki so ves čas nadzorovale Dolomite, in nabaviti čim večje količine hrane in živine za osvobojeno partizansko ozemlje Primorske kakor tudi za lastne vojaške enote.

V večdnevno akcijo je štab 31. divizije pritegnil Prešernovo brigado, Vojkovo brigado, udarno četo 31. divizije, oddelek inženirskega bataljona te divizije, del spremljevalne čete in škofjeloški odred.

Prešernova brigada je imela za cilj prvega dne pohoda Pasjo ravan v bližini Črnega vrha nad Polhovim Gradcem, kamor je prispela že v noči na 28. februar. V naslednjih dveh dneh in nočeh so se enote brigade pomikale dalje proti Škofji Loki in Medvodam. Ves čas so bile v tesnih stikih s škofjeloškim odredom in vse nabrano blago sproti prenašale na levi breg Poljanske Sore. V noči na 3. marec se je brigada morala vrniti na svoje stare položaje na Zirovskem vrhu.

Brigada Janka Premrla-Vojka je šla južneje od Prešernove brigade in vršila prehranjevalne akcije v Zagradcu, Izgorjah in Hlevišču. Zavarovanje so vojkovci postavili proti Rovtam in Vehršam ter Sv. Trem kraljem. Tudi te enote so v glavnem skrbele za varen prevoz hrane proti Zirovskemu vrhu in za varen pregon živine.

Inženirski bataljon 31. divizije je z večjo zasedo zapiral sovražniku dohod po cesti Gorenja vas—Fužine. Preprečiti je moral Nemcem prodor iz postojanke Gorenja vas na območje Zirov in proti Robidnici. Po eno minersko grupo je ta bataljon poslal škofjeloškemu odredu in Prešernovi brigadi, da sta minirali ceste na območju, kjer so opravljali naloge.

Spremljevalna četa 31. divizije je bila nameščena v Dobračevi in je nadzorovala območje proti Golemu vrhu. Prešernovi brigadi je za čas akcije dodelila dva »piata«² z moštvom vred in zadostno količino min.

Zelo pomembne naloge je opravljala udarna četa 31. divizije. Ta je bila od vseh enot divizije najbolj oborožena. Skoraj vsi borci so imeli avtomatsko orožje, zato so bili sovražniku najbolj nevarni. Naloga udarne čete niso bile prehranjevalne akcije, temveč napadi na sovražnikove patrulje čim globlje v Dolomitih. Četa je odšla prek Golega vrha in Smrečja na območje Horjula. Naslednjo noč so udarniki prodrli naprej na območje Dobrova—Dvor, kjer so se zadrževali dva dni

in se nato premaknili še bliže proti Ljubljani. Z nenadnimi napadi je ta četa strahovala domobranske in nemške patrulje v neposredni bližini njihovih nezavzetnih postojank v Dolomitih. Pobila je precej sovražnih vojakov in močno demoralizirala posadke postojank, ki že dolge mesece niso občutile bližine partizanov. Udarna četa je s svojim manevriranjem in napadi vezala nase vso pozornost sovražnika in tako občutno olajšala delo brigadam in odredu pri prehranjevalnih akcijah. Četa naj bi se po nalogu štaba 31. divizije vrnila v svoje izhodišče šele v noči na 7. marec.

Tudi škofjeloški odred je dobil od štaba 31. divizije točno določene naloge, ki jih je dosledno izvrševal. Odredba je naročala odredu, da se v noči na 28. februar premakne prek ceste Gorenja vas—Škofja Loka in se z enim bataljonom nastani v Vinharjih, z drugim pa zasede položaje na hribu Sv. Petra.

Bataljon v Vinharjih je imel nalogo, naj postavi stalno zasedo pri Sv. Urbanu na vzhodni strani ceste Gorenja vas—■ Lučine in z njo transportom hrane varuje poti. Poleg tega naj ima zasedo tudi na koti 515 nad Žabjo vasjo tako, da bo imel pod svojim ognjem cesto Gorenja vas—Poljane. Nadalje bo moral obe cesti, to je Gorenja vas—Lučine in Gorenja vas—Poljane, zaminirati s protitankovskimi in protipehotnimi minami, hkrati pa na območju Vinharje—Bukov vrh opravljati prehranjevalne akcije. Ves material je bilo treba takoj prepeljati čez cesto Gorenja vas—Lučine.

Povelje je določalo, naj bo v Vinharjih tudi štab odreda, ki naj dodeli enega člana štabu bataljona na hribu Sv. Petra. Preostali bataljon odreda naj se v isti noči premakne na hrib Sv. Petra, kjer bo zasedel položaje tako, da bo imel pod svojim ognjem cesto Škofja Loka—Gabrk. Z bojnimi patruljami naj ta bataljon nadzoruje še Hrasteniško grapo in vzdržuje zvezo s Prešernovo brigado. V noči na 1. marec naj se premakne k Sv. Andreju ter zasede koti 647 in 517 nad vasjo Bodovlje pri Škofji Loki ter z bojnimi patruljami nadzoruje hrib Sv. Petra. V noči na 2. marec naj se zopet vrne na hrib Sv. Petra, kjer bo ostal do večera. V noči pa se s preostalimi enotami odreda premakne nazaj na stare položaje. Vendar naj bataljon v Vinharjih ostane toliko časa, da bo celotna Prešernova brigada že čez cesto Gorenja vas—Lučine. Zveza škofjeloškega odreda s štabom divizije bo ves čas tekla prek Prešernove brigade.

Na območju, ki ga je štab 31. divizije določil za svoje prehranjevalne in vojaške akcije, je bilo tedaj 28 sovražnih postojank z nemškimi in domobranskimi posadkami, ki so po poročilih obveščevalne službe imele skupaj 2575 Nemcev in 1200 domrancev, na Brezovici pa je bilo še 400 Grkov pod nemškim poveljstvom. Te sovražne posadke so bile oborožene do zob. Bile so v Šentvidu, Vižmarjih, na Brodu, v Gunceljah (samo 12 orožnikov), Medvodah, Goričanah, Golem brdu, Svetjah in Preski pri Medvodah, Mavčičah, Trati, v Škofji Loki, Suhem dolu, na Zaplani, Lučinah, Sv. Treh kraljih, Rovtih, Hotedršici, Brezovici, na Črnem vrhu nad Polhovim Gradcem, Visokem, v Poljanah, Murah, Zmincu, Gorenji vasi, Polhovem Gradcu, Korenem, Horjulu in Sv. Joštu.

Odred je svoj pohod na nove položaje izpeljal v naj lepšem redu in povsem skrivaj ter namestil svoje sile po povelju štaba 31. divizije.

Stab odreda se je namestil v vasi Vinharje, ki leži na desnem bregu Poljanske Sore nad Poljanami.

Drugi bataljon je postavil stalno zasedo pri Sv. Urbanu vzhodno od postojanke Lučine, od koder je zapiral cesto proti Gorenji vasi. Obe cesti so inženirci zaminirali s protitankovskimi in protipehotnimi minami. Borci tega bataljona, ki so bili na položajih, so vršili rekvizicije hrane in živine pri belogardističnih kmetih na Pasji ravni in v Bukovem vrhu ter vse blago sproti transportirali prek ceste Lučine—Gorenja vas na Zirovski vrh.

Tudi 1. bataljon je postavil mine na cesti Škofja Loka—Gabrak, da bi s tem onemogočili večja sovražna presenečenja. Njegove bojne patrulje so nadzorovale Hrasteniško grapo in ves čas vzdrževale zvezo s Prešernovo brigado. V noči na 1. marec se je bataljon premaknil dalje k Sv. Andreju in zasedel koti 674 in 517 nad vasjo Bodovlje pri Škofji Loki. Hrib Sv. Petra so ves čas nadzirale bojne patrulje.

Prvega marca se je 1. bataljon spet premaknil na hrib Sv. Petra. Zavarovati je moral območje pred morebitnimi vdori sovražnika iz Škofje Loke in postojanke pri Muru v smeri Gabrške gore.

Medtem so prešernovci vozili hrano in gonili živino prek Gabrške gore proti Blegošu.

Sele drugi dan je patrulja 1. bataljona pri Bodovljah zadel na sovražnika. V kratkem boju je nemško patruljo raz-

bila in jo prisilila, da se je umaknila proti Škofji Loki ter odvrnila s seboj nekaj ranjencev, katerih števila pa ni bilo mogoče ugotoviti. Tudi med patruljami 2. bataljona in domobranci s Črnega vrha ter iz postojanke Lučine je prišlo v zadnji noči in čez dan do več manjših spopadov, v katerih niso imeli odredovci nobenih izgub.

Medtem ko je odred sodeloval v veliki akciji 31. divizije, je močnejša patrulja udarne čete odreda odšla v samostojno akcijo. Krenila je proti Bledu, kjer je v bližini Gorij naletela na sovražnika. Fantje, ki so bili v patrulji so bili tod doma in so dobro vedeli, kje je najbolje počakati na sovražnika. Med njimi so bili Anton in Janko Pogačar ter Matevž Pristov. Prav v bližini Gorij so napadli patruljo sedmih domobrancev, ki so prišli z Brezij. Poročali so, da so od patrulje trije takoj obležali mrtvi, dva pa sta bila hudo ranjena.

Istega dne je tudi ostrostrelska dvojica udarne čete našla v Selcih ugodno priložnost za strel. Usekala je v gručo Nemcev, ki se je pred postojanko odpravljala h kosilu. Pri tem sta zadela dva policista.

Skupina inženircev je podtaknila mino s tempiranim vžigalnikom v tovorni vagon, poln slame, na železniški postaji v Kranju. V slami so Nemci večkrat prevažali orožje, da ga ni bilo treba pakirati natančneje. Tudi v tej slami so vozili orožje. Mina je eksplodirala v bližini Šentvida in uničila vagon ter veliko količino dragocenega orožja.

Glavnina odreda, še vedno pod poveljstvom 31. divizije, je bila na desnem bregu Poljanske Sore. Svoje položaje so nekoliko premaknili proti jugovzhodu na območje Bukov vrh —Valterski vrh in Kovski vrh.

Prvi bataljon se je že drugič premaknil s hriba Sv. Petra na hrib Sv. Andreja, njegove patrulje pa so nadzorovale teren proti Škofji Loki in Gabrku.

Drugi bataljon je zavaroval prehod prek Strnišča in Loga čez Poljansko Soro in cesto proti Sv. Volbenku, kjer so brigade vozile hrano in gonile živino. Čeprav je sovražnik dobro vedel, da je odred na desnem bregu Sore, ni interveniral z večjimi silami. Pošiljal je samo manjše patrulje. Tako se je patrulja 2. bataljona udarila z 20 domobranci na poti med Gabrkom in domobrantsko postojanko pri Muru. Morala se je umakniti v postojanko. Odred kljub številnim manjšim spopa-

dom ni ves dan imel nobene žrtve. Le prehranjevalne akcije in transport hrane so potekali bolj hitro.

Inženirski četi je ta dan spet uspelo vtihotapiti mine v tovarne vagone na železniški postaji v Kranju. Eksplodirale so v dveh vagonih, ki sta zgorela s tovorom vred.

Tudi naslednji dan je minil mirno, če izvzamemo manjše praske patrulj, ki so na različnih mestih prekinjale tišino dneva. Aktivnost odreda se je povečala šele v mraku.

Prva četa prvega bataljona je pod noč zasedla položaje nad Logom in zavarovala transport hrane iz najbližje okolice postojanke pri Muru. Druga četa je zasedla položaje prav ob cesti v Logu. Minerei so nekoliko niže položili protitankovske mine, če bi le sovražnik iz Škofje Loke pritisnil z motorizacijo. Tretja četa 2. bataljona se je pomaknila prek Poljanščice in ceste na položaje pri Volbenku že pod Gabrško goro. Njena naloga je bila zaščita levega boka transporta proti postojanki Poljane. Tudi proti Poljanam so zaminirali cesto, da ne bi z notranje strani doline prišlo do presenečenja. Borci odreda so ostali na položajih, dokler ni prečkal Poljanščice in ceste 3. bataljon Prešernove brigade s transportom ponoči nabranega blaga in živine. Prevoz hrane in pregon živine je trajal vso noč. Dobro oborožena bojna patrulja je šla pred transportom kot predhodnica čez Gabrško goro, Zaprevalje in Rovte v smeri Blegoša. Enote, ki so ščitile in varovale prehod v dolini, so se sedaj pomikale s transportom dalje kot bočne patrulje in zaščitnice vsega transporta. Ko se je zazoril nov dan, se je dolga kolona voz in živine pomikala že proti Črnemu kalu in Blegošu ter je bila že blizu osvobojenega ozemlja na Cerk-ljanskem.

Močnejša zaščitnica 1. bataljona je že v jutranjih urah

4. marca, vendar še pred zoro, zadela na domobransko patruljo, ki je iz postojanke pri Muru šla proti Škofji Loki. Spopad se je hitro razvnel in sovražnik je ostro odgovarjal, posebno še, ker se je nedaleč od postojanke in samo nekaj kilometrov od močne loške garnizije čutil varnega. V obstreljevanje obeh patrulj se je prav kmalu vmešala še nemška patrulja, ki je prišla od Škofje Loke. Dvem močnim sovražnim patruljam zaščitnica ni bila kos. Kaj lahko bi jo številčno premočni sovražnik celo obkolil, zato se je organizirano umaknila in z nekoliko više ležečih položajev še enkrat udarila po Nemcih in

domobrancih. Spet je prevzela pobudo in sovražni patrolji zadržala.

Naloga odreda je bila uspešno opravljena s tem, da so brigade neovirano odpeljale živež in odgnale živino. Od zaplenjenega materiala, ki ga je odred nabral v Dolomitih, medtem ko je varoval prihode iz raznih smeri in patroljiral, je oddal divizijskim intendantom 900 kilogramov žitaric, vrečo fižola in štiri goveda. Nekaj je obdržal zase.

Velika preskrbovalna akcija 31. divizije, ki je spričo velike sovražne ofenzive na Primorskem nadoknadila izgubo preskrbovalnih poti iz Vipave in Furlanije, je odlično uspela. Borci so štiri dni in noči gospodarili po Dolomitih in svoj načrt izvedli brez najmanjših izgub.

V noči na 4. marec je četa 2. bataljona pod vodstvom komandirja Lada Zorka, ki je ščitila levi bok transporta hrane pod Sv. Volbenkom, mimogrede izvedla še sabotažno akcijo. Pri bližnjem kmetu je dobila žage in ob cesti Poljane—Škofja Loka požagala 33 telefonskih drogov. Izolatorje je razbila, žico

Poročnik Franc Sivec, kapetan Oto Vrhunec-Blaž in Janez Lušina-Mali opazujejo z Gabrške gore Dolomite

pa razrezala, ker je zaradi pomembnejših nalog pri zaščiti ni mogla pospraviti in odnesti s seboj.

V zgodnjih jutranjih urah so enote odšle na nove položaje na območje Javorje—Cetena ravan—Mlaka. Na dobro znanem ozemlju so zasedle dominantne točke in pričakovale, če se bo sovražnik pojavil po široki sledi brigad.

Tretji bataljon Prešernove brigade je odšel prek Črnega kala, druga dva pa sta se premaknila v severozahodni smeri od Črnega vrha in odšla prek Todraža na Zirovski vrh. Vodili so 250 glav živine in vozili 4000 kg raznih žitaric.

Naloga odreda je bila zadržati sovražnika, če bi skušal zasledovati in preganjati te enote, ki so vozile hrano in gonile živino. Sovražnik pa se po sledi brigad ni pojavil.

Težki vod 2. bataljona se je premaknil proti Železnikom. Zasedel je jugovzhodni rob Jelovice, nasproti Sv. Križa. Njegova glavna naloga je bila razbijati sovražnika na nasprotnem hribu Sv. Križa, kjer je začel urejati in utrjevati postojanko. Ena desetina 2. bataljona pa je zasedla višino nad Smolevo in tudi od tod motila in onemogočala sovražnika v utrjevanju.

Viri: Povelje štaba 31. divizije z dne 26. februarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 121; Poročilo štaba 31. divizije z dne 5. in 24. marca 1945, fase. 276/2 in 277/1 v AIZDG; Operativno poročilo štaba 9. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 28. februarja 1945, Zbornik VI/18, dok. št. 124; Poročilo štaba 31. divizije z dne 5. marca 1945, fase. 276 v AIZDG.

SPET NAD ŽELEZNIKI

Odred je deloval spet po lastni operativni pobudi in je sklenil braniti ozemlje Železnikov z okolico. Položajev enote 5. marca še niso spremenile, ker so še vedno čakale na sovražno intervencijo prek Gabrške gore.

Le ostrostrelci 1. bataljona so na Gabrški gori v bližini Mežnarja napadli domobransko patroljo. Strelna razdalja je bila nad 300 metrov. Domobranska patrolja se je umaknila proti svoji postojanki, ne da bi oddala en sam strel.

Tudi patrolje 2. bataljona, ki so oprezale okoli postojank Poljane in Visoko, se niso nikjer srečale s sovražnikom.

Težki vod 2. bataljona je z višin nad Železniki ves dan občasno obstreljeval belogardiste in Nemce, ki so utrjevali postojanke Kališe in Sv. Križ. Merilec težke »brede« Tarzan-Mirko Eržen jez dobro merjenimi rafali poskrbel, da so graditelji rogov in žičnih ovir okoli Sv. Križa kar naprej morali zapuščati delo in bežati v zaklone. Sovražnik je sem in tja celo odgovarjal, ni pa mogel točno odkriti mesta težkega voda.

Z utrdbo na Sv. Križu je sovražnik zaprl pot za prevoz hrane in drugega blaga iz doline Save na osvobojeno ozemlje 9. korpusa. Iz te utrdbe je lahko nadzoroval celo pota po južnih robovih Jelovice in sploh v hribovju na levem bregu Selške Sore od Železnikov do Jamnika. V novem oporišču je gradilo utrdbe in ovire 130 oboroženih domobrancev in nekaj deset civilistov iz bližnjih naselij, ki so jih mobilizirali. Vrh hriba so obdali z žičnimi ovirami in strelskimi jarki, vmes pa so gradili vrsto bunkerjev, ki so bili med seboj povezani z jarki za pehoto. Središče oporišča je predstavljala cerkva na vrhu hriba. Domobranci so se trudili, da bi tudi s svojo propagando pridobili prebivalstvo okoliških vasi in ga usmerili proti partizanom.

Čeprav je bilo prebivalstvo na tem območju trdno na strani OF in bi le s težavo dosegli kak uspeh, vendar je bilo treba nevarnost čimprej odstraniti. Preden so lahko enote 31. divizije napadle novo nastajajočo postojanko Sv. Križ, je bila naloga škofovškega odreda, naj čim bolj moti in ovira sovražnika pri urjenju in utrjevanju ter prestra njegove patrulje po bližnji okolici.

Popoldne se je vračal od Jamnika proti Železnikom vod udarne čete pod poveljstvom komandirja Felsa. Sli so mimo porušene cerkve Sv. Jederta nad Lajšami in zavili nekoliko nad pot, da jih ne bi sovražnik iz Kališ opazil in začel obstreljevati. Previdno so se pomikali po gostem smrečju in opazovali greben, ki vodi od Sv. Križa proti Dražgošam. Nikjer se ni nič premaknilo, zato so se začeli spuščati proti kapelici na Slemenu. Bili so že skoraj na kolovozu, ko so opazili, da spodaj za razvalinami nekdanje hiše čaka nanje sovražna zaseda.

V trenutku je padla odločitev. Felsov »Juriš!« je pretrgal tišino in brzostrelke udarnikov so zaropotale. Presenečena zaseda se je hitro umaknila po globokem kolovozu proti Lajšam in dalje proti Kališam. S seboj je odvela nekaj ranjenih, enega mrtvega pa pustila na mestu. Udarniki so pobrali puško

in opremo ter nadaljevali pot proti Železnikom, kjer je bila njihova enota. Pozneje so se domobranci vrnili po svojega mrtvega, ker ga borci naslednje jutro niso več našli, da bi ga identificirali.

Utrdbe na Sv. Križu so kljub vznemirjanju naglo rasle in Nemci so že na več mestih namestili težke mitraljeze. Gibanje odredovih patrolj po čistinah mimo Češnjice, prek Rudna in Dražgoš je postalo zelo nevarno. Nemci so streljali, če je bilo le kaj opaziti. Partizanske patrolje so morale zaradi tega izbirati gozdne steze in globoke kolovoze, da so se izognile sovražnim mitraljezom.

Inženirska četa je v noči na 6. marec porušila in onespособila za bivanje in ureditev postojanke cerkev ter mežnarjo na Sv. Mohorju. Sovražnik bi s postojanko na Mohorju dopolnil svoj venec postojank in če bi bila cerkev Sv. Jederta v dobrem stanju, bi obvladoval takšne taktične točke, s katerih bi popolnoma obvladoval vsa pota in vse čistine od Dražgoš do Jamnika. Iz teh utrdb bi lahko preprečil sleherni prevoz hrane in drugega materiala ter odhod novih borcev iz doline Save prek Jamnika, Lajš, Dražgoš in Železnikov dalje proti Primorski.

Če bi jih sovražnik zasedel, bi rušenje postojank pri Sv. Jedertu ali na Sv. Mohorju lahko terjalo mnogo dragocenih življenj borcev, zato je bil uspeh na Sv. Mohorju nadvse velikega pomena. Takšne akcije so bile neizprosna nuja krute vojne.

Patrulja inženircev je isto noč minirala telefonski kabel pri Otočah in za dva dni prekinila telefonske zveze.

Del odrednih enot je bil še vedno na območju Javorje—Cetena ravan—Mlaka. Patrolje 1. bataljona so nadzirale teren proti Luši in Selcam ter dalje proti Gabrški gori, vendar niso nikjer naletele na sovražnika.

Tudi patrolje 2. bataljona, ki so križarile okoli Poljan in Visokega, niso nikjer naletele na Nemce.

Težki vod je nekoliko premaknil svoje mesto, da ga sovražnik ni mogel izslediti, in je ves dan obstreljeval postojanko Kališe—Sv. Križ.

Prosti borci so imeli vojaške vaje na terenu, ki jih je vodil poročnik Franc Sivec. Vadili so zasledovanje in nenadne napade na sovražnika.

Šele 7. marca popoldne je 2. bataljon napravil manjši premik. Odšel je prek blegoške ceste in Martinj vrha na področje Smoleva—Železniki—Draboslovica. Enote bataljona so do šestih zvečer zasedle te nove položaje.

Prvi bataljon pa je po nalogu štaba 9. korpusa odšel na cesto Gorenja vas—Poljane, kjer je postavil zasedo proti Gorenji vasi in drugo proti Poljanam. Njegova naloga je bila zavarovati prehoda čez Poljanščico in cesto enotam gorenjskega vojnega področja, ki so bile v preskrbovalni akciji v vaseh Vinharje in okolici Lučin. Sovražnik se ni pojavil nikjer in akcija je potekla mirno. Bataljon se je pozno zvečer vrnil v svoje izhodišče.

Patrulja inženirske čete je po svojem zaupniku ponovno vtihotapila v lokomotivo na postaji Sv. Jošt kilogram težko mino s tempiranim vžigalnikom. Mina je eksplodirala na postaji Črnuče in uničila lokomotivo.

Patrulje udarne čete so ves dan iz različnih smeri obstreljevale sovražnika pri Sv. Križu. Ovirale so ga pri utrjevanju in ga izzivale. Ta dan je udarna četa mobilizirala po vaseh nad Selci sedem novincev, ki so jih vključili v odredne enote. Sovražnik že nekaj dni ni pokazal nobene aktivnosti. Videti je bilo, da si je ogromno obetal od nove postojanke pri Sv. Križu, ki se je zajedala prav v podnožje Jelovice in na rob osvobojenega območja Železnikov.

Tudi 2. bataljon je z novih položajev Smoleva—Železniki—Draboslovica ves čas od blizu in daleč v presledkih napadal Kališe—Sv. Križ, da bi sovražnika izčrpaval in ga držal v nenehni pripravljenosti.

V jutranjih urah se je iz vasi Podobeno pojavilo 30 mož domobranske patrolje, ki je prišla iz Poljan, in so borci takoj udarili nanjo s težkim in lahkim orožjem. Sovražnik se je umaknil že ob prvih rafalih in ni oddal proti 1. bataljonu niti enega sreła.

Patrulja udarne čete je v Besnici in Nemiljah mobilizirala zopet sedem novincev in jih vključila v 2. bataljon.

V noči na 8. marec je udarna četa odreda napadla Kališe. Akcijo je opravila skupaj z eno četo 2. bataljona. Udarniki so se približali vasi s spodnje strani, borci 2. bataljona pa od Dražgoš v taki višini, da ne bi zadeli na sovražnika pri Sv. Križu. Predhodnica udarne čete je točno ob enih po polnoči zadela na sovražno zasedo in sprejela boj. Domobranska za-

seda je bila tudi na drugi strani vasi in so nanjo zadeli borci 2. bataljona ter takoj sprejeli boj. Presenečenje je padlo v vo- do in s tem tudi predvideni uspeh. Domobranske zasede pri- tiska niso vzdržale ter so se med bojem umikale proti hišam, ki so jim nudile varnejše zavetje. Umik so jim krili tudi nji- hovi tovariši, ki so divje streljali iz hiš in z raketami osvetlje- vali okolico. Borci so se korakoma bližali hišam in iskali kritja po kozolcih in za hlevi. Udarniki so si skušali z ročnimi bom- bami prebiti pot do hiš, da bi obračunali z branilci. Ko so se zasede umaknile v utrjeno naselje, je odpor iz hiš postal še hujši. Sovražne »štilarice« so najbližjim borcem postale zelo nevarne, saj so jih oblegani metali tudi iz strešnih lin ter tako napravili okoli sebe pravi ognjeni obroč. Ko so ugotovili, da jih napada sama pehota z lahkim orožjem, je obramba postala še bolj zagrizena. Samo da napadalci niso mogli do hiš, pa so bili varni. Boji so trajali do treh, potlej sta se obe četi morali umakniti. S tem napadom je odred ugotovil, da bo za uničenje postojanke potreben dobro pripravljen in s težkim orožjem podprt napad. Sovražnik je v tem nočnem boju imel dva mrt- va, četi pa nista imeli nobenih žrtev.

V noči na 5. marec je patrolja inženirske čete pod vod- stvom Zdravka Debeljaka minirala na železniški progi pri Podnartu 8 do 10 metrov dolg betonski most. Na dveh vogal- jih, po diagonali, so položili po eno tri kilograme težko pla- stično mino s tempiranim vžigalnikom. Patrolja se je hitro umaknila in dosegla goščo že visoko nad progo, ko se je spodaj močno zabliskalo in je votel grom pretrgal nočno tišino. Usta- vila je promet za 48 ur, potniki pa so prestopali na vlak, ki je vozil samo od Podnarta proti Jesenicam.

Ob devetih dopoldne je tudi 1. bataljon s štabom odreda zapustil Javorje in se premaknil v predel Smoleva—Ostri vrh. Stab odreda se je nastanil v hiši Demšarjeve Dragice v Že- leznikih, 2. bataljon pa se je premaknil nekoliko dalje na Rudno in proti Dražgošam. Vse enote so popoldne zasedle nove položaje in prežale na premike v postojanki Sv. Križ.

Odkar je obstajala postojanka na Sv. Križu je tudi del prebivalstva v vaseh Studeno in Češnjica spremenil svoje ob- našanje. Nekateri so se začeli zanašati na »zaščitnike« pri Sv. Križu. Gibanje odreda je bilo otežkočeno in so zdaj skušali širiti svoj vpliv prek Studenega in Češnjice proti Železnikom. Celo takih ni manjkalo, ki so nagovarjali borce odreda, če so

prišli z njimi v stik, naj vendar zapustijo partizane in zbežijo k dombrancem, kajti le-ti bodo skoraj gospodarji položaja tudi v tem delu Gorenjske. Uspehov seveda niso imeli, ker so bili borci odreda dovolj zavedni, da domobranska propaganda ni mogla pridobiti nikogar. Tudi Železnikarji so bili zavedni, na nekaj skritih simpatizerjev domobranstva pa se ni nihče resno oziral. Ime »Mala Moskva«, ki so ga domobranci obesili Železnikom, so ti res zaslužili.

Omeniti moramo tudi pionirski odred »Ratitovec«, ki so ga takrat vodili Lojze Kristan, Jože Demšar in Jože Bajželj. Bil je med prvimi pionirskimi organizacijami na Gorenjskem, ki je s sebi primernimi akcijami množično sodelovala z odredom. Od leta 1943, ko je pionirski odred ustanovil Stefan Lotrič in je tedaj moral delovati ilegalno, je po osvoboditvi Železnikov nastopal kot aktivna otroška organizacija. Nekdanje Stefanove akcije, kot npr. požig avtomobila nemškega župana v Železnikih in izmik razne vojaške opreme iz nemških kamionov v času hajk, so bile zgled mladim pionirjem, medtem ko je Stefan postal pravi partizan in odšel v vojaško kurirsko enoto.

Komandant odreda kapetan Blaž je bil njihov zgled in po njem so si predstavljali veličino slavnih partizanskih komandantov do vrhovnega komandanta maršala Tita. Ko je zrasla postojanka Sv. Križ, so domobranci pogosto s Šarci in težkimi mitraljezi streljali na Železnike.

Kako so ti pionirji doživeli svoj ognjeni krst v Železnikih je pripovedoval odredni sekretar SKOJ Jurček, ki je z Blažem in s pionirji šel na Otoke opazovat postojanko Sv. Križ:

»Tisto popoldne so pionirji Lojze, Jože in Bajželj spremljali Blaža pri obhodu položajev. Tudi sam sem bil zraven. Prišli smo do gostilne Bogataj »Pri Skovinc«, kjer se ravno lepo pokaže Sv. Križ. Blaž je žugal, pretil s pestjo in vpil, da so ga gotovo slišali tudi v postojanki. Tedaj je visoko na hribu pred nami zalajal težki mitraljez in kroglice so udarile okoli nas. Pionirji naj gredo na položaje, je zakričal Blaž in skočili smo za zidane stebre velikega kozolca, ki je takrat še stal na najbolj izpostavljenem mestu na začetku Otokov. V Egrovem kozolcu so takrat pionirji doživeli svoj ognjeni krst. Res je bilo skoraj dva kilometra strelne razdalje od Sv. Križa, toda krogla te tudi na tako razdaljo lahko prevrta in tega smo se dobro zavedali. Blaž je izstrelil rafal iz svoje brzostrelke; tudi

Pionirji odreda »Ratitovec« Lojze Kristan, Jože Bajželj in Jože Demšar v družbi s članom pokrajinskega komiteja Milanom Loštrekom-Novljanom

pionirji smo prvič pritisnili na petelina prave puške ter iz dobrega zaklona merili na postojanko. To je bil za nas velik dogodek, zdelo se nam je, da smo s tem dejanjem zrasli v prave partizane. Na naše streljanje je užgala proti postojanki še zaseda odreda s svoje višinske točke, ki je bila postojanki bolj nevarna kot naš kozolec. S tem so pritegnili sovražnika nase in Blaž ter pionirji smo se lahko vrnili nazaj v Železnike.«

Drugo jutro sta težka voda 1. in 2. bataljona z dveh različnih strani obstreljevala Sv. Križ. Sovražnik je to pot že nevarno odgovarjal s težkimi mitraljezi in minometi. Izvidniki so ugotovili, da so Nemci ves prostor med cerkvijo in mežnarijo že prepredli s strelskimi jarki in številnimi bunkerji za težko orožje, ki so ga tudi namestili. Vsa daljna okolica pa je bila zavarovana z žičnimi ovirami.

Viri: Dnevna operativna poročila štaba škočjeloškega odreda štabu 9. korpusa za čas od 4. do 8. marca 1945, fase. 294/a v AIZDG.

OB NAPADU NA POSTOJANKO SV. KRIŽ

Devetega marca zvečer je odred prejel povelje štaba 31. divizije, po katerem so bile vse odredne enote vključene v veliko vojaško akcijo za likvidacijo nove postojanke Kališe — Sv. Križ.

Zaradi velikega pomena in obširnosti akcije so sodelovale v njej Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada, italijanska divizija »Garibaldi Natisone«, inženirski bataljon 31. divizije, jeseniško-bohinjski odred in škočjeloški odred.

Direktni napad in likvidacijo postojanke so prevzeli prešernovci, druge brigade in oba odreda pa so zavarovali akcijo in zadrževali sovražno pomoč napadeni postojanki.

Vojkova brigada je zavarovala smeri, ki vodijo v Selško dolino s Kranja in prek Kroke. S svojimi četami je zasedla višine okoli Jamnika in Sv. Mohorja ter okoli Lavtarskega vrha. Jeseniško-bohinjski odred je zavaroval dohode k Železnikom, ki so vodili prek Jelovice. Na levem krilu se je povezal z Vojkovo brigado in raztegnil zavarovanje na vse jelovške poti iz blejske kotline in od Bohinja. Inženirski bataljon divizije je zavaroval dohode proti Železnikom še dalje proti za-

hodu iz smeri Sorice in Petrovega brda. Dalje proti jugozahodu sta prevzeli blokado Gorenje vasi italijanski brigadi »Triestina« in »Antonio Gramsci«. Gradnikova je zasedla položaje na desnem bregu Selške doline. Na črti Gabrk—Sv. Florijan—Rupar—Sv. Tomaž je zapirala sovražniku vdor iz Škofje Loke v Selško in Poljansko dolino. Zaščitna četa štaba 31. divizije je s položajem na desnem bregu Sore z Zavrnega vrha zadrževala sovražnika v postojanki Selca. Zadnji člen v zavarovalni verigi na Gabrški gori med položaji Gradnikove in obeh italijanskih brigad pa je izpolnil s svojimi enotami škofjeloški odred.

Kirurška ekipa in divizijsko previjališče je bilo določeno na Jesenovcu zahodno od Železnikov.

Gradnikova brigada, italijanska divizija in škofjeloški odred so imeli komandno mesto na Mlaki. Skupnemu štabu je bil dodeljen še en član štaba 31. divizije. Sanitetna postaja za navedene tri enote je bila v Javorju.

Zaradi velikega obsega akcije so bili znaki za razpoznavanje določeni kar za štiri dni in noči.

Prvi bataljon odreda je zasedel položaje na Gabrški gori, s katerih je onemogočal postojanki Visoko in Poljane od severozahodne strani.

Zemeljske utrdbe domobrancev na Sv. Križu, ki so jih 9. marca razbili Prešernovci

Zasedo z dvema puškomitraljezoma je bataljon postavil na že večkrat preizkušeno točko pri javorški cerkvi, od koder je varoval teren proti Delnicam in Poljanam ter proti Gabrški gori in Visokemu.

Drugi bataljon odreda je bil nameščen na Mlaki kot divizijska rezerva. Obenem je zavaroval komandno mesto na Mlaki in s patruljami nadziral teren proti Luši in Sv. Tomažu.

Odred je svoje nove položaje zasedel v večernih urah in takoj razposlal patrulje. Sneg je v glavnem že izginil, posebno z nižjih pobočij Gabrške gore in Javorja. Tako je bilo delo patruljam nekoliko olajšano, vendar je iste prednosti imel tudi sovražnik.

Jasno je bilo, da o veliki vojaški operaciji v Selški dolini sovražnik v poljanskih postojankah ni mogel vedeti ničesar. Zato so patrulje imele prednost in se niso nikjer nadejale sovražnika, dokler se v Kališih ne bo začelo in bodo Nemci alarmirali posadke po vsej okolici. Uspeh akcije je bil odvisen od prvega udara prešernovcev, ali vsaj od prve noči. Tako se je tudi zgodilo. Ob enih po polnoči so počili prvi streli v Kališih, ob sedmih zjutraj pa so prešernovci že zaključili svojo akcijo in zaplenili velike količine orožja in materiala ter odpeljali večje število ujetnikov.

Do jutra se sovražnik ni prikazal iz svojih postojank in odred je samo po oddaljenem streljanju vedel, da se v Kališih bijejo težki nočni boji.

Patrulja inženirske čete je to noč minirala kretnice na postaji Otoče in jih uničila. Promet je bil ustavljen za 15 ur. Ena desetina te čete je obenem minirala telefonski stolp pri Zalošah in presekala telefonski kabel. Telefonske zveze so bile prekinjene za en dan.

Drugo jutro okoli devetih dopoldan so odredovci opazili, da je iz postojanke Visoko krenila močna nemška patrulja in se usmerila proti Poljanam. Ceta 1. bataljona je z višjega položaja udarila po njej in jo razpršila. Nemci so odgovarjali samo toliko, da so svojim krili umik in se urno vrnili v postojanko. Takoj nato so zaregljali Šarci z Visokega in iz postojanke Polj ame, ki pa niso mogli škodovati.

Drugi bataljon se je premaknil z Mlake na položaje na Golici. Tam je prevzel zaporo postojanke Selca z desnega brega Sore. Enaintrideseta divizija je po uspehu v Kališih postopoma umikala svoje enote. Brigade so na povelje štaba 9. kor-

pusa krenile na Primorsko, kajti štab korpusa je že pripravljal nove velike akcije, da bi uničil sovražne postojanke na Trnovski planoti. Njihova mesta so zasedle odredne enote.

Odred je znova dobil operativno pobudo, vendar ne popolnoma. Že popoldne 10. marca se je po nalogu štaba 9. korpusa premaknil na območje Sv. Križ—Lajše—Železniki. Moral je za vsako ceno zadržati sovražno intervencijo, ki bi se približevala razbitim postojankam Sv. Križ—Kališe. Ponoči so enote zasedle vse položaje in dominantne točke proti Selcam. Izvidnice in patrolje so se umaknile v bližino ceste in postojanke, da bi tako pravočasno opazile sovražnikov premik. Noč je minila povsem mirno.

Pred odhodom na to področje se je težki vod 1. bataljona že pod noč pomaknil dalje proti postojanki Poljane in jo v prvem večernem mraku demonstrativno napadel. Nemci so se odzvali in usmerili svoje orožje proti Gabrški gori, od koder so čutili ogenj. Udarili so tudi z minometi. Težke mine so rile in trgale travnik v neposredni bližini voda. Pri tem je bil ranjen en borec, ki so ga takoj po prvi pomoči poslali v odredno ambulanto. Po opravljeni vznemirjevalni akciji se je vod umaknil in odšel za odredom na nove položaje.

Drugi dan po prihodu na novo območje so borci 2. bataljona začeli izravnavati sovražne utrdbe in strelske jarke na Sv. Križu. Te je bilo treba čimprej uničiti, da jih sovražnik ne bi mogel več popraviti, če bi mu z močnejšimi silami ponovno uspelo zasesti hrib.

Močan vod 1. bataljona se je vrnil na Gabrško goro. Tam je moral neprekinjeno vznemirjati sovražnika na Visokem in postavljati zasede domobranskim patroljam, ki so prihajale iz Murove postojanke.

Udarna četa odreda je na povelje štaba odreda odšla v predel Kropa—Dobrava, kjer naj bi delala akcije na lastno pobudo. Glavnina odreda se je omejevala na patroljno delovanje obeh bataljonov. Patrolje se niso nikjer srečale s sovražnikom. Zjutraj navsezgodaj je vod 1. bataljona odšel v zasedo na Lušo. Polovili naj bi skrivače iz Selc, ki so večkrat hodili v Škofjo Loko. Če bi se medtem pojavila na cesti sovražna patrolja, naj bi udarili po njej. Skoraj ves dan so čakali zaman. Šele pozno popoldne sta prišla iz Škofje Loke dva mlajša moška s konjsko vprego. Namenjena sta bila v Selca. Zaseda jima je seveda določila novo smer in pripeljala zvečer dva

mobiliziranca in poln voz raznega pribora ter nekaj hrane. S sovražnikom se ni nikjer srečala.

Glavnina 1. bataljona je v večernem mraku izvedla zelo uspešno akcijo v Kropi in Lipnici. Vrnili so se pozno zvečer, težko obloženi z žitom in drugimi živili. S sovražnikom se niso srečali.

Borci 2. bataljona so že drugi dan izravnavali utrdbe na Sv. Križu in ker še ni bilo končano, so delo nadaljevali tudi tretji dan.

Ker so iz okolice Gorenje vasi odšle na Primorsko tudi zadnje enote Prešernove brigade, je ob enajstih 13. marca 1. bataljon po nalogu štaba 9. korpusa krenil prek Martinj vrha in Zetine na Malenški vrh, kjer je takoj zasedel položaje. Težki vod se je postavil na višino pri cerkvi, od koder je odlično obvladal dolino proti Logu in dolino proti Volči. Druge enote so se razporedile na Petelinovem hribu nad Gorenjim brdom. Na desnem krilu se je bataljon povezal s 158. italijansko brigado. Po telefonu je bil povezam tudi s štabom odreda, ki je bil tedaj pri »Petraču« na Jesenovcu.

Enote 2. bataljona so do petih popoldne ostale na Sv. Križu, nato so odšle mobilizirat v vasi med Lipnico in Podnartom. Na Kališih so ostali le težki vod in dva lahka mitraljeza. Njihova naloga je bila za vsako ceno obdržati vrh Sv. Križa do vrnitve bataljona, če bi se sovražnik skušal ponovno približati uničeni postojanki.

Pred Železniki, na koti 455 v Snegovniku, je za nadzorstvo dohodov v Železnike 2. bataljon pustil vod s težkim mitraljezom in dva lahka mitraljeza. Omenjeni vod je imel odličen položaj, s katerega je lahko pognal v beg tudi močnejše patrulje, če bi skušale prodreti v Železnike.

Prvi bataljon je bil še vedno na zasedenih položajih v Malenškem vrhu. Patrulje, ki so nadzorovale teren proti Gorenji vasi in Poljanam, se niso ves dan nikjer srečale s sovražnikom.

Drugi bataljon se je šele proti jutru vrnil iz prehranjevalne akcije in zasedel svoje stare položaje Kališe—Dražgoše. Akcija to pot ni uspela. Bataljon ni imel s seboj konjskih vpreg in so morali borci vso hrano nositi v nahrbtnikih, zato niso prinesli takih količin, kot bi jih lahko pripeljali. Vse delo so opravili nemoteno.

Obveščevalci so na Studenem prijeli dva skrivača in ju poslali komandi gorenjskega vojnega področja.

Štab odreda je še ostal na Jesenovcu, največ uro oddaljen od svojih enot, razen od 1. bataljona, ki je bil že drugi dan na Malenškem vrhu in je bil telefonsko povezan z obema bataljonoma, kar je bila za tisti čas velika odlika odreda.

V jutranjih urah 15. marca je bila napadena zaseda 1. bataljona pri Sv. Križu nad Gorenjo vasjo. Sovražnik iz postojanke Gorenja vas je izkoristil gosto meglo in se pritihoval v njeno neposredno bližino. Na desnem krilu so najprej opazili čelade, ki so se medlo pomikale skozi gosto meglo. Obvestilo je takoj poletelo od tovariša do tovariša tja do levega krila zasede. Skoraj obenem so nato zaropotale sovražne brzostrelke in mitraljezi zasede. Spopad je bil kratek in kazalo je, da bo eden tiste vrste, v kateri nihče ne zmaga. Presenečenje pa je žal Nemcem bolj uspelo kot zasedi. Vendar so se oboji umaknili vsak v svojo stran. Ko so se Nemci izgubili v meglo, so šele videli, da manjkata dva borca. Takoj je odšla patrulja na

Komandant 2. bataljona Franc Šmid-Gustelj in komandant ter namestnik komandanta odreda z borci 2. bataljona na Kališah

mesto spopada in ugotovila, da je eden od borcev obležal pod streli nemških brzostrelk. Drugega niso našli in tudi ne njegove angleške strojnice znamke »bren«. Šele pozneje so zvedeli, da je izkoristil meglo in po prvih rafalih pobegnil z brenom vred proti Poljanam. Mitraljez je nekje spravil in se javil v postojanko. Z nemško patroljo je šel potem nazaj po orožje in se z njim izkazal, da je resnično pobegnil in hoče sodelovati z njimi. Fant je bil v NOV šele en mesec in ni mogel vzdržati naporov.

Težki vod 2. bataljona je s položajev na Sv. Križu trikrat obstreljeval sovražno preskrbovalno kolono, ki je hotela priti do Dolenje vasi. Nemci pred nočjo niso upali iti v Selca.

Po nalogu štaba 9. korpusa je popoldne ostala na Malenškem vrhu samo ena četa 1. bataljona. Druge enote pa so se premaknile nazaj k Železnikom in Ostremu vrhu. Ostrostrelci čete z Malenškega vrha so to popoldne pred postojanko Visoko ubili stražarja in tako povrnili izgubo prejšnjega dne.

Patrulja 2. bataljona je odšla zjutraj z desetino inženircev proti Kamni gorici z nalogo, da kjer bo le mogoče škoduje sovražniku. Odločili so se, da bodo položili mino z vžigalnikom na električni vžig na mostu pred Kamno gorico. Ta je bil za tako akcijo zelo primeren tudi pri belem dnevu. Pripravili so plastično mino in jo zamaskirali na mostu v obliki kosa lesa ter potegnili vrvico, dobro skrito, v bližnje grmovje. V oddaljenosti kakih 50 metrov so borci nato v dobrem zaklonu čakali, kdaj se bo prikazal sovražnik. Poldne je bilo že davno mimo, ko so opazili, da se iz Kamne gorice počasi bliža mostu skupina 7 domobrancev. Šli so na popoldanski obhod proti Kropi ter se jim ni nič mudilo. Borci so napeto čakali v svojem zaklonu in pazili, kdaj bodo stopili na most. Ta ni bil velik, zato bi bilo dobro, če bi prišli v gruči, kot so ves čas brezskrbno hodili, mitraljezec Anton Pogačar iz Gorij pri Bledu pa jih je imel na muhi svojega »brena«. Toda moral je čakati na minerca Debeljaka. Stopili so na most, bili so v gruči. Skoraj bi se eden spotaknil ob kos starega lesa, tedaj pa je Debeljak zavrtel vzvod na vžigalniku in po žici je šinila iskra. Močan tresk je napolnil ozko dolinico in most se je zavil v dim. V detonaciji so zamrli kriki sovražnikov, ki jih je razmetalo po mostu in okoli njega. Ko se je razkadilo in potihnilo, so borci videli raztelesena trupla vseh sedmih domobrancev. Toda tišino so kmalu pretrgali rafali iz bližnjih postojank.

Četni komisarji obeh bataljonov, ki so tudi med akcijami našli čas in se slikali pri fotografu v Stražišču pri Kranju

Sledila je intervencija sovražnika iz Podnarta, Kamne gorice in Lancovega, toda vsi so se srečno vrnili v bataljon.

Desetina inženirskega voda je minirala tovorni vlak med postajama Otoče—Podnart. Akcijo je izvedla pri belem dnevu z mino na pritisk. Iztirila je lokomotivo in tri vagone, uničila pa 60 metrov proge. Promet je bil ustavljen za 6 ur.

Popoldne sta prišli v Selca dve koloni SS policije. Ena od teh je prišla iz Škofje Loke prek Sv. Tomaža, druga pa iz Kranja prek Cepulj in Sv. Mohorja. Obe koloni sta se že zvečer odpeljali s tovornjaki proti Škofji Loki. Ker SS policija ni začela nobenih drugih akcij, je bil odred prepričan, da so jih v Selca poslali zato, ker po dolini nemški oskrbovalni koloni ni bilo mogoče priti do Selc in je bila njihova komanda prepričana, da grozi tej postojanki nevarnost.

Štab odreda se je z Jesenovca spet premaknil v Železnike, da bi bil bliže svojim enotam v novih akcijah proti postojanki Selca. Namestil se je v hiši Demšarjeve Dragice, kjer je imel na razpolago kuhinjo in druge prostore. Drugi bataljon je na Sv. Križu in v Kališih izravnaval z zemljo še zadnje ostanke nemških utrdb.

Zvečer je štab odreda vsem svojim enotam izdal povelje za akcijo v postojanki Selca, ki je imela trenutno le 60 mož posadke. V zvezi s tem je en vod 1. bataljona krenil prek Ostrega vrha in Stirpnika proti Dolenji vasi. Opolnoči naj bi obstreljeval postojanko, da bi bila vsa posadka v bunkerjih. Postojanko naj bi obstreljevali tako, da bi onemogočili Nemcem v Dolenji vasi izpad proti Selcam. Vodu se je pridružil še del štabne čete, ki je pod vodstvom komandirja Janka Šmida med obstreljevanjem postojanke odgnal iz hlevov najbolj znanih belogardistov deset glav govedi.

Druge čete so začele napad ob enih po polnoči. Prva četa 2. bataljona se je približala iz smeri Petrovega brda. Ta bi morala pobiti straže pred Mihcovo hišo, v kateri so bili domobranci. Druga četa s težkim minometom in težkimi mitraljezi je odprla ogenj z južne strani od Sore in pokopališča. Glavno vlogo naj bi odigrala udarna četa, ki je prodrla v vas po potoku Sevnici do Gotove hiše, kjer je bil nastanjen del domobrancev. Kljub skrajni tišini in previdnosti borcev pa jih je sovražnik opazil.

Prednosti presenečenja odred ni mogel izkoristiti, čeprav je ves svoj uspeh gradil prav na tem. Sovražnik je pravočasno

občutil namere odreda. Vsi dohodi k postojankam in središču naselja so bili tako močno razsvetljeni, da se ni bilo mogoče približati neopaženo ter jih napasti z bombami in razstrelivom. Odredna udarna četa je zagrizeno napadala in se prebijala v notranjost postojanke. Težke mine so treskale prav v sredo vasi. Oglasili so se tudi sovražni minometi in njihove mine so začele orati njive in travnike za pokopališčem. Ker ni bilo izgledov za uspeh, so se čete začele umikati. Niso imele nobenih izgub. V majhnih skupinah so začele zapuščati vas in druga drugi krile umik. Po enournem obstreljevanju so zadnji borci zapustili vas in okoli štirih zjutraj so bile že vse odredne enote spet na svojih izhodiščnih položajih.

Domačini so povedali, da je napad v postojanki prizadejal sovražniku precejšnjo škodo z minami. Imel je dva mrtva in lepo število ranjencev. Se drugo jutro je tekel živahen promet sanitetnih vozil med Selci in Škofjo Loko.

Pri Sv. Križu so borci 2. bataljona pri izravnavanju utrdb našli angleško puško in 900 kosov raznega streliva.

Ker je po nočnem napadu na Selca odred pričakoval, da bodo Nemci in domobranci iz te postojanke že navsezgodaj pritiskali proti Sv. Križu in proti Železnikom ter proti Ostremu vrhu, da bi razbili domnevne koncentracije partizanskih sil, so izvidniške patrulje še pred dnevom odhitele nazaj proti postojanki Selca, da bi pravočasno opazili premike sovražnika in se pripravili na boj, vendar niso opazile ničesar. Tudi patrulje, ki so čez dan nadzorovale teren okoli postojanke Selca in Dolenja vas ter še dalje proti Luši, se niso nikjer srečale s sovražnikom. Proti Železnikom sovražnik ni niti patroljiral, medtem ko so njegove izvidnice proti Sv. Mohorju in Dolenji vasi obveščevalci od daleč večkrat opazovali.

Ceta 1. bataljona je bila še vedno na Malenškem vrhu, od koder je z ostrostrelci in majhnimi patruljami nadlegovala sovražnika, ki je patroljiral le v ožjem okolišu postojank Gorenja vas in Poljane.

Zjutraj je odšla proti Cepuljam skupina štirih ostrostrelcev, ki so imeli s sabo tudi lahko strojnico. Šla je prek Sv. Mohorja in skozi Bukovščico. Da je v bližini sovražna kolona SS policije, ki je pripadala 28. SS policijskemu polku iz Kranja, ni niti slutila. Policija je prišla čez Čepulje že dan pred našo skupino in se dobro prikrila po gozdnatih bregovih Bukovščice. Brezskrbno je šla skozi vas in nadaljevala pot proti

Čepuljam. Pri Lunarjevem mlinu se je spet razvrstila v kolono s široko razdaljo med seboj, kot so pozneje povedale priče. Brž ko je patrolja zavila v majhno sotesko, po kateri se pot vzpenja proti Čepuljam, so zaropotali Šarci in vsi štirje so padli, še preden so se zavedli, da so v zasedi. Sovražnik je dobil v roke tudi orožje in opremo. Padle tovariše so naslednji dan domačini pokopali na pokopališču v Bukovščici.

Nemška kolona v Bukovščici je bila ena od predhodnic sovražnih sil velike spomladanske ofenzive proti enotam 9. korpusa, čeprav tedaj odred še ni zvedel za nobeno večjo sovražno koncentracijo.

Desetina inženirske čete je prav to jutro med postajama Sv. Jošt—Podnart minirala progo in jo porušila na dveh mestih. Uničila je 70 metrov proge in promet ustavila za 8 ur.

Osemnajstega marca so bile enote odreda še vedno na starih položajih okoli Železnikov. Stab odreda je bil v Železnikih. Sovražnikova neaktivnost je štab odreda silila k sklepom, da se na tistem verjetno pripravlja proti partizanskim silam nekaj resnejšega. Patrolje bataljonov na svojih običajnih obhodih ves dan niso opazile nobene sovražne dejavnosti, ki bi kakorkoli dala sklepati o skorajšnji veliki ofenzivi.

Toda že proti večeru so obveščevalci 2. bataljona prinesli vest, da se zbira policija v Besnici in Nemiljah. Bataljon je na podlagi teh vesti na svojo pobudo zasedel pomembne dominantne položaje na južnem robu Jelovice. Zasedel je višine pri Bičkovi skali na vzhodnem robu Dražgoš in še dalje navzdol proti Selmenu, položaje pri Sv. Križu pa je okrepil. Tako je bataljon s te strani zaprl dohode na osvobojeno ozemlje Železnikov in je to tudi sporočil štabu odreda. Ponoči ni bilo na položajih še nobenih sprememb. Sovražnik na odseku odreda še ni stopil v akcijo.

Drugi bataljon je ta dan ustanovil še en težki vod, ki je štel devet tovarišev. Vod so opremili s težkim minometom in lahkim mitraljezom. Drugi borci so imeli puške ali brzostrelke. Ves dan je imel terenske vaje v ravnanju z minometom in pripravljanju mesta za njegovo namestitvev in maskiranje.

Viri: Povelje štaba 31. divizije z dne 9. marca 1945, fase. 276/11 v AIZDG; Poročilo štaba 31. divizije štabu 9. korpusa z dne 12. marca 1945, fase. 22/11 v AIZDG; Operativna poročila štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa za čas od 10. do 18. marca 1945, fase. 294/a v AIZDG.

VELIKA SPOMLADANSKA OFENZIVA

Ker so se zavezniške vojske vedno bolj bližale mejam nemškega rajha, je področje zahodne Slovenije in del Primorske, ki je bila osvobojena in pod nadzorstvom partizanskih sil, predstavljalo za graditelje nemške obrambne črte na jugu rajha iz dneva v dan težji problem. Nemci v nenehnih lokalnih ofenzivah niso mogli doseči nobenih trajnejših uspehov, partizanske sile so se krepile iz dneva v dan in naraščale, zato je bila za sovražnika nujna večja operacija proti NOV. Da bi si zavarovali svojo obrambno črto in da bi proti partizanom dosegli trajnejše uspehe, so se odločili za veliko pomladno ofenzivo, ki naj bi zajela ves jugozahodni del Gorenjske ter vso Primorsko od Postojne, prek Vipave do Gorice in dalje na vzhod do Cerkljanskega.

Nemci so delili to ofenzivo na dva dela. Prvi del so imenovali »Frühlingsanfang« (»začetek pomladi«), Ta naj bi zajel zahodno Gorenjsko in Cerkljansko, drugi del »Winterende« (»konec zime«) pa bi zajel osrednjo Primorsko.

V prvem delu ofenzive naj bi nemška bojna skupina »Blank«, ki je združevala 10. SS policijski polk, 3. bataljon 15. SS policijskega polka, dva bataljona 1. srbskega prostovoljskega korpusa in še nekaj manjših enot, skupno kakih 4000 mož, s prodori iz Idrije vzdolž reke Idrije zaprla partizanskim enotam umik na osrednjo Primorsko. Približno enako močna skupina »Dippelhofer« naj bi obkolila partizanske enote z južne strani na črti Idrija—Ziri—Škofja Loka. V tej skupini so bile enote SS podoficirske šole iz Ljubljane, 2. domobranski bataljon, domobranske posadke iz Dolomitov, slovenski četniški odredi in nekatere ruske kvislinške enote iz Ljubljanske pokrajine.

Iz Škofje Loke proti Železnikom je zapirala obroč skupina treh policijskih polkov, 13. SS policijski polk, ki je zato prišel s Koroškega, 17. SS policijski polk tudi s Koroške in Štajerske in domači 28. SS policijski polk z Gorenjske. Iz doline Save naj bi prek Jelovice pritisnila še 14. SS divizija z dvema polkoma in tako sklenila obroč, ki so ga sovražniki začeli stiskati 21. marca. Tedaj je iz Baške grape proti Bukovem in čez Petrovo brdo proti Davči pritisnil še en bataljon 15. SS policijskega polka. Vseh sovražnih sil v prvem delu ofenzive je bilo okoli 15 tisoč mož. Obkoljene partizanske enote — škof j e-

loški odred, jeseniško-bohinjski odred, gorenjsko vojno področje z vsemi enotami in delavnicami ter komandami mest Jesenice, Kranj, Škofja Loka, Ziri, oblastni komite KP za Gorenjsko s svojim zaščitnim bataljonom, italijanska brigada »Garibaldi«, Kosovelova brigada in še več manjših političnih organizacijskih enot, gospodarskih komisij in narodne zaščite ter vodstva mladinskih organizacij pa so šteje skupaj nad 2 tisoč mož.

Devetnajstega marca na položajih odrednih enot na dohodih k Železnikom še vedno ni bilo čutiti nobene sovražne dejavnosti. Tudi četa z Malenškega vrha ni javljala nobenih pomembnejših sprememb s svojih položajev. Odredne enote so bile preveč v sredini obkoljenega območja in še niso čutile sovražnikovega pritiska. Mnogi štabi še niso verjeli, da se res pripravlja velika ofenziva ter so vesti obveščevalcev sprejemali z rezervno.

Zjutraj so obveščevalci prinesli v štab prve nedoločene vesti o pohodu velikih sovražnih sil proti ozemlju, na katerem so sile 9. korpusa. Odred je imel še vedno prosto operativno pobudo in je kljub vsem različnim vestem vztrajal na svojem območju ter čakal povelja štaba 31. divizije.

Dopoldne je na novo ustanovljeni težki vod 2. bataljona obstreljeval postojanko Selca. Preizkusil je svoj težki minomet in izstrelil pri tem proti postojanki 6 težkih min. Štiri od teh so padle v sredino vasi, ena naravnost na utrjeno hišo na Taboru, šesta pa je svoj cilj nekoliko zgrešila. Mine so napravile precej razdejanja in panike v postojankah. Sovražnik je odprl na položaje 2. bataljona ogenj svojih mitraljezov, toda brez uspeha.

Popoldne je sovražnik iz Selc obstreljeval 2. bataljon s težkim minometom, da bi vrnil dopoldansko izzivanje. Uspeha ni imel, ker ni vedel, kje so mitralješka gnezda. Njegove mine so zato udarjale v prazno.

Udarba četa se še ni vrnila s svojega pohoda.

Do večera so obveščevalci sporočili, da se je število sovražnega vojaštva in policije v Besnici in Nemiljah zelo povečalo. Vse je kazalo, da sovražnik res pripravlja veliko akcijo. Budnost izvidnic in odrednih patrulj ponoči so poostriili.

Zvečer tega dne je na območje odreda prešel jeseniško-bohinjski odred s svojim štabom. Povedali so, da so Nemci od blejske in radovljiške strani že začeli prodirati v smeri Jelo-

vice. Odred je odšel dalje proti sedežu gorenjskega vojnega področja, v Farji potok, kjer je pričakoval, da bo dobil navodila in povelje štaba 9. korpusa za nadaljnje manevre.

Škofjeloški odred še vedno ni dobil nobenega povelja za premik, čeprav je druga pošta prihajala normalno in je štab ta dan prejel odredbo glavnega štaba NOV in POS, ki je naročala uničevanje sovražnikovih transportov, ki so nenehno vozili mimo odredovega operativnega območja po gorenjski progi. Ta odredba je prišla v štab odreda ravno v času, ko so se proti njegovemu ozemlju z vseh strani zgrinjale močne sovražne kolone in je položaj postajal vsak čas bolj nejasen. Štab odreda je navodila proučil in jih vzel na znanje, ni pa bilo v tem negotovem trenutku prav nikakih upov, da bi odredbo izvršil. V naslednjih dneh se je začela valiti prek odredovega območja največja sovražna ofenziva, kar jih je bilo kdajkoli na Gorenjskem.

Dvajsetega marca so bile vse odredove enote na svojih položajih v strogi pripravljenosti.

Eden zadnjih posnetkov s komandantom Blažem tik pred pomladno nemško ofenzivo

Ceta z Malenškega vrha je sporočala, da na njenem odseku ni videti nobenih znakov sovražne ofenzive. Ostrostrelci te čete so napadli nemško patruljo na Visokem in ubili policista, drugega pa ranili. Sovražnikovemu odgovoru so se spretno umaknili.

Na položajih 2. bataljona ni bilo sprememb. Ves dan je pošiljal bojne patrulje proti Kropi, Besnici in Nemiljam.

Udarna četa je bila že tretji dan na območju Sv. Mohor—Čepulje. Vse dni je bilo mirno. Zdaj so v bližini Besnice opazili neko sovražno izvidnico in jo napadli. Policisti so se jadno spustili nazaj proti izhodišču, četa pa se je takoj premaknila proti Jamniku. Okoli treh popoldne so udarniki pod Jamnikom napadli in razbili sovražno izvidniško patruljo, ki je prišla iz Nemilj. Bila je prešibka in se je naglo umaknila. Četa je ostala na položajih, ker je računala, da se bo sovražnik gotovo vrnil okrepljen proti Jamniku. Okoli 17. ure se je res približalo Jamniku okoli 60 mož, ki so pripadali 19. SS policijskemu polku iz Kranja. Četa je kolono spustila na razdaljo kakih 40 metrov in užgala po njih z avtomati in lahкими mitraljezi. Esesovci so bili na to pripravljeni, v hipu so se znašli in iskali zaklone. Odgovorili so s številnejšim orožjem, kot ga je imela četa. Med srditim obstreljevanjem je četo reševalo avtomatsko orožje in dobri položaji, s katerih so sovražnika držali v zaklonih. Vsi so si želeli, da bi se že skoraj stemnilo. Sovražnik je z raketami zahteval pomoč iz Besnice in Nemilj, in če bi ta prišla prekmalu, bi bilo lahko usodno za četo. Številčno veliko premočan sovražnik bi jo gotovo prijel z bokov in tako onemogočil njeno obrambo. Tega se je zavedala, zato je tolkla po policistih in jim onemogočala premik. Boj je trajal do trde noči, skoraj tri ure. Borci so pred seboj na planem našteali 7 mrtvih policistov, do katerih pa niso mogli, da bi jim odvzeli orožje. Četa ni imela ne mrtvih ne ranjenih. Ko je padla noč in je vse potihnilo, so pod seboj opazili rakete, ki so naznanjale, da se sovražniku bliža pomoč. Takrat je četa že zapuščala te izpostavljene položaje in se pomaknila precej nazaj proti Dražgošam ter vzpostavila zvezo z 2. bataljonom.

Sovražnik je še zvečer dobil okrepitev, ni pa prodiral od Jamnika proti Dražgošam.

štab odreda je zvečer že za trdno vedel, da se je začela ofenziva, le o njenem obsegu še ni mogel imeti jasnih pojmov.

Okoli 19. ure so v Dražgošah poletele v zrak bele rakete. Nemška kolona iz polka 14. SS divizije je prišla prek Jelovice in k sreči ni nikjer naletela na naše zasede niti ne na patrulje. Borci 2. bataljona so tedaj držali položaje od Bičkove skale po vsem robu navzdol vzhodno od zaselka Jelenšče in prek Slemen na Sv. Križu. Rakete, ki so poletele v zrak nekje nad Dražgošami, so jim naznanile, da je sovražnik za njihovimi črtami, česar pa se na srečo še sam ni zavedal. To je bila druga policijska kolona, ki je prišla čez Jelovico in je pripadala

13. SS policijskemu polku, ki je imel sedež v Borovljah na Koroškem in so jo od tam pritegnili v to veliko pomladansko hajko.

Nastali položaj je bataljon telefonično sporočil štabu odreda. Ker je bila četa 2. bataljona s prihodom Nemcev v Dražgoše v nevzdržnem položaju, je štab odreda odločil, naj se takoj premakne. Četa je tiho zapustila položaje pri Bičkovi skali in se mimo Kališ spustila do Češnjice, nato pa šla proti Prtovču. Vsa 2. četa in težki vod sta zasedla grebene od Prtovča do Draboslovice. Med pohodom so vedno švigale v zrak nemške rakete s strani Sv. Mohorja in Jamnika. To je dokazovalo, da sovražnik tudi ponoči ni miroval, temveč je prodiral dalje na partizansko ozemlje ter počasi zapiral in stiskal obroč proti Blegošu, kot so mu določili štabi.

Na Prtovču so odredovci postavili težko »breda« na dominantno točko pri cerkvi, lahke strojnice pa na višjih točkah po severovzhodnem robu Bloka in Stedel vrha do Draboslovice. Od tam so se že povezali s 1. bataljonom, ki je imel svoj težki vod na koti 445 na Snegovniku, od koder je zapiral dohode po dolini proti Železnikom. Ena četa 2. bataljona je še ostala na izpostavljenih položajih pri Sv. Križu. Tej bi po potrebi lahko kril umik težki vod 1. bataljona s položajev na Snegovniku, ki so bili ravno nasproti Sv. Križa, oddaljeni komaj kilometer zračne črte.

Vsekakor je odred s premestitvami svojih enot pripravil Železnikom dobro obrambo. Ta bi bila prav gotovo učinkovita, če sovražne sile ne bi imele širših nalog in ciljev kot samo ponovno zasedbo Železnikov.

Vso noč na 21. marec so borci odreda prebedeli na položajih okoli Železnikov. Tudi štab odreda je bil buden vso noč in posamezni njegovi člani so nadzorovali položaje. Najbolj aktivni so bili obveščevalci, ki naj bi ugotovili, kako daleč in

v kakšni moči je sovražnik že prodr. Vse izvidniške točke, ki so bile telefonsko povezane s štabom odreda, so že delovale normalno. Prek radiotelegrafskega centra je štab odreda javljal štabu 9. korpusa vsako spremembo položaja. Za premik oziroma umik odreda iz ogroženih Železnikov ni bilo do jutra še nobenega povelja, čeprav so bile močne sovražne enote že v neposredni bližini. Na odpor ni bilo niti misliti, ker so sile nemškega 13. in 19. SS policijskega polka pritiskale na vsej severovzhodni strani.

Člani štaba odreda so bili o smeri premika deljenega mnenja. V. d. operativni oficir Lotrič Tone je predlagal premik odrednih enot v gozdove Bloka za Petračevo kmetijo na Jesenovcu. Kot domačin in dober poznavalec vseh gmajn okoli Železnikov je trdil, da so grape v Bloku za tujca skoraj nedostopne. Vsi so vedeli, da Nemci tega gozdnega kompleksa od Plenšaka do Železnikov na levem bregu Sore, ki sega v višine do Prtovča, še v nobeni ofenzivi niso prehajkali. Predlog je bil zelo sprejemljiv in se je zanj ogreval tudi komisar odreda Tone Volčič ter oficir Ozne Cveto. Tudi to pot je namreč kazalo, da se bodo nemške kolone pognale prek Železnikov na desni breg Sore in dalje proti Blegošu na Cerkljansko. Gozdovi Bloka bi prav gotovo spet ostali za sovražnimi črtami. V štabu so že delali načrte za nagel premik na Jesenovec, po tem pa v Blok. Toda v zgodnjem jutru sta komandant Blaž in namestnik Sivec še oklevala, čeprav bi tedaj odred še lahko ušel hajki in potem v ugodnem trenutku morda celo napadel sovražnika izza hrbta. Kot kaže si nista upala v tako veliki sovražni akciji premakniti odreda brez odobritve višjega štaba.

Medtem se je popolnoma zdanilo in za umik v gozdove Bloka je bilo prepozno. Sovražnik bi mogel opaziti od kjerkoli njegovo kolono. Vabljliva možnost umika v gozdove Bloka na levem bregu Sore je bila izvedljiva šele naslednjo noč. Morali so čakati na povelje štaba 9. korpusa, če Nemci medtem že ne bi napadli Železnikov.

Ko so obveščevalci zjutraj javili, kako močne so kolone Nemcev, ki se z vseh strani zgrinjajo proti Železnikom in Blegošu ter dalje proti osvobojenemu delu Primorske, sta se tudi Blaž in Sivec začela ogrevati za to, naj bi odred po možnosti ostal v zaledju prodirajočega sovražnika.

Ze drugi dan se je pokazalo, da so bile slutnje in predvidevanja pravilne. Sovražne kolone so šle prek Prtovča in Plen-

šaka čez Soro na njen desni breg, iz Dražgoš in Selc pa naravnost proti Martinj vrhu in Blegošu, kjer so se strnile z drugimi nemškimi silami. Odred bi bil v primeru uresničitve omenjenega manevra ostal nedotaknjen za sovražnimi črtami, seveda, če bi ne bilo kakšnega izdajstva ali druge nepredvidene slučajnosti.

Okoli devete ure dopoldne je radiotelegrafist sprejel brzojavno povelje štaba 9. korpusa, ki je ukazovalo, naj se odred premakne na območje Zetina—Čabrače—Leskovca. Zdaj so bili brez pomena odredovi načrti in tudi konec neodločnosti.

Stab odreda je takoj izdal potrebna povelja in enote so po varnih najkrajših poteh zapustile svoje položaje ter se zbrale v Železnikih. Težko je bilo naglo slovo od prebivalstva, ki je vedelo, da morda ne bo minila niti ura po odhodu odreda, ko bodo že prišli Nemci. Vsi so vedeli, da se obetajo hudi dnevi. Vse je nekako šlo po načrtih sovražnika in ne po željah in načrtih partizanskih štabov. Odred se je hitro premaknil po Smolevski grapi čez Martinj vrh na določeno področje in tako nehote popolnoma zlezel v sovražnikov obroč.

Stab 9. korpusa je s svojimi povelji skoncentriral partizanske enote z območja Blegoša, Jelovice in Cerkljanskega, da bi v primernem trenutku s skupnimi močmi prebile sovražni obroč in se izmuznile iz območja hajke, takoj nato pa napadle sovražnika od zadaj. Zal se ta predvidevanja štaba korpusa niso povsem uresničila, ker je bil sovražnik v preveliki premoči.

V Železnike so še isti dan prodrle nemške kolone iz več smeri. Čez Jelovico je že prejšnji večer prišla kolona 500 mož

13. SS policijskega polka. Ta se je v Dražgošah razdelila na dva dela. Dvesto petdeset mož je krenilo na Prtovč in prek Plenšaka v dolino ter po zadnji Smolevi na Martinj vrh. Druga polovica je šla čez Rudno in Češnjico na Železnike in potem po Smolevski grapi tudi na Martinj vrh. Obe koloni sta obšli gozd Blok. Kolona 300 mož, ki je pripadala 19. SS policijskemu bataljonu iz Kranja, je še isti dan prišla do Jamnika, čez Kališe in se po Studenski grapi usmerila prek Ostrega vrha tudi na Martinj vrh.

Nadaljnji dve koloni po približno 300 mož, ki sta pripadali SS policijskemu polku »Todt«, sta prodirali od Škofje Loke čez Gabrško goro v smeri Mlaka—Zaprevalje—Rovte. Tretja kolona, ki je prodirala iz Poljan čez Delnice in Javorje, je tudi štela okoli 300 mož. Pripadala je 184. polku deželnih strel-

cev s sedežem v Kranju, in sicer 517. bataljonu tega polka iz Radovljice. Proti Rovtam je iz Selške doline prek Luše in Sv. Lenarta prodrla še sedma kolona kakih 200 mož. Pripadala je policijski pionirski četi »Alpenland«, ki je imela svoj sedež v Šentvidu nad Ljubljano.

Dve koloni Nemcev iz 15. policijskega polka sta prodrli še čez Podbrdo. Ena je šla na Davčo proti kmetiji Mandeljc, druga pa čez Zali log in po grapi Davče v Farji potok, kjer je bila komanda gorenjskega vojnega področja. Vse sovražne sile, ki so se ta dan do večera s treh strani razporedile okoli Blegoša, so štejele okrog 2400 mož policije in drugih enot.

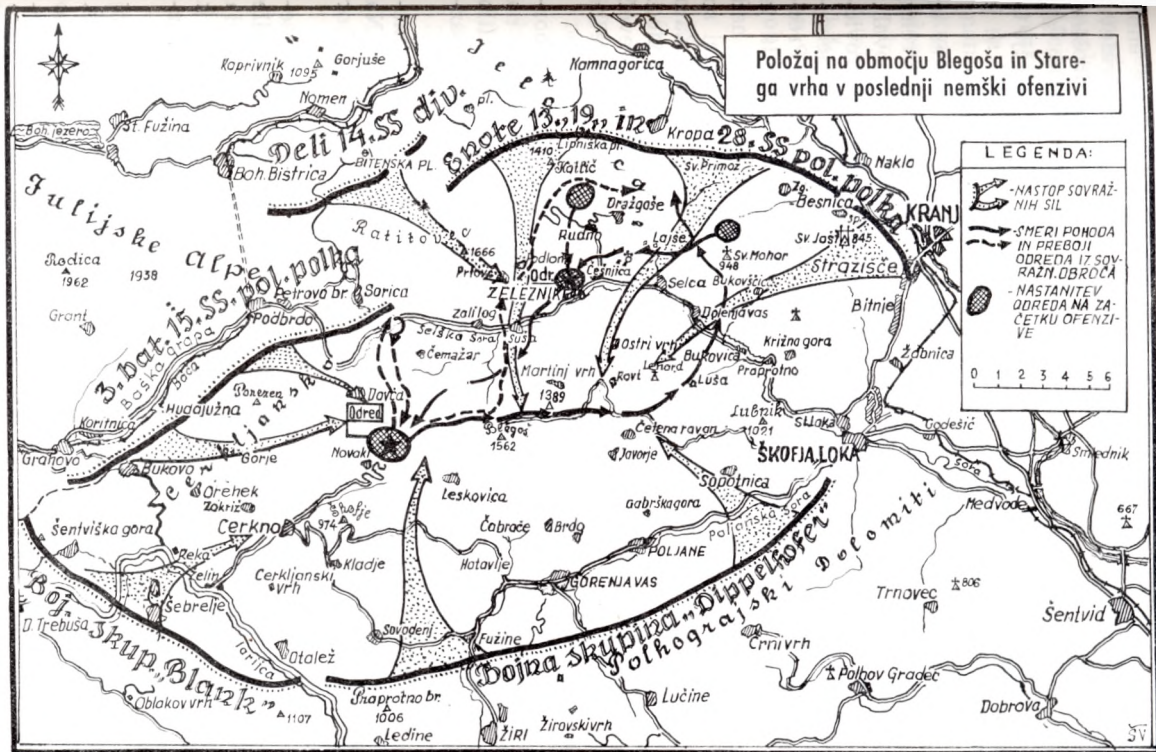
Vse kolone so prodirale počasi, strnjeno in v dveh dneh, 21. in 22. marca, obkolile vse območje od Rovt do Porezna in še dalje na Cerkljansko. Iz Gorenje vasi ta dva dni sovražnik še ni pritiskal. Naštete sovražne sile pa so se v naslednjih dneh še okrepile in tesno zaprle prehode iz obkoljenega prostora. Okrepila so jih moštva številnih nemških postojank na območju ofenzive in domobranci. Sodelovali sta 111. in 112. domobranska četa iz obrobni domobranskih posadk Ljubljane in kvislingi tujih narodnosti. Med njimi so bili tudi četniki vojvode Djujiča, ki so jih v letu 1945 namestili v Vipavski dolini.

Triindvajsetega marca so bile vse odredne enote na področju Čabrače—Leskovica in so držale dominantne točke za zavarovanje. Glavnina se je pomaknila nekoliko više proti Blegošu in Črnemu kalu. Ves dan je odred imel tesno zvezo s sosednjimi enotami, in ob občutku, da je partizanov veliko, je bil kljub nejasnemu položaju duh borcev na visoki stopnji.

V bližini so bile čete italijanske divizije »Garibaldi Natisone«, komanda gorenjskega vojnega področja s svojimi enotami in oblastni komite KPS za Gorenjsko z zaščitnim bataljonom.

Čez dan je bilo mnogo streljanja. Odredne patrulje in izvidnice so se večkrat srečale s sovražnikom, ki je vztrajno stiskal obroč in tipal za partizani. Obveščevalci so javljali, da se sovražne koncentracije še vedno krepijo. Kljub pogostim spopadom patrulj ni bil še nihče ranjen.

V noči na 24. marec so se enote skupaj z delom italijanske divizije »Garibaldi Natisone«, gorenjskim vojnim področjem in oblastnim komitejem premaknile proti zahodu na Črni vrh med Blegošem in Poreznom. Na Črnem vrhu se je pridružila še Kosovelova brigada.

To noč bi po načrtu štaba korpusa vse navedene enote morale najti pot iz sovražnega obroča. Načrt je predvideval preboj prek Davče in ceste med Zalim logom in Podroštom na levi breg Sore. Če bi ta manever uspel, bi nemške sile stisnile prazen prostor. Vse enote so se hitro in v največji tišini pripravile na pohod. Razvila se je dolga kolona, ki se je v rahlem pomladanskem dežju pomikala proti dolini.

Komandanti so priganjali in opozarjali na tišino, ker so vedeli, da so Nemci prodrli tudi že v Davčo. Oblačno vreme je nekoliko podaljšalo noč, ki jo je kolona krvavo potrebovala.

Predhodnica je hitela naprej in bočne patrulje so previdno pregledovale teren, po katerem se je v velikem medsebojnem razmaku pomikala kolona kakih 2000 partizanov. Predhodnica je prišla do ceste že ob prvem svitu. Prestopila je Soro, toda ko se je povzpela nad cesto, je zašumelo tik nad njo in opazila je nemško zasedo, ki ni bila edina. Nemci so imeli zasede na vseh možnih prehodih čez vodo in cesto. Zato na tem mestu ni bilo mogoče več upati na neopažen prehod. Za preboj s silo je bil teren neprimeren, kolona pa preveč raztegnjena. V neposredni bližini pripravljene nemške sile bi jo mogle prej zdesetkati, kot bi posegla v boj.

»Kolona stoj!« je šepetaje prišlo povelje od borca do borca. Ustavili so se. Zadnji v koloni so bil še prav gotovo na Črnem vrhu pri Blegošu. »Vsi nazaj na Crni vrh!« je sledilo novo povelje. Kolona se je obrnila in v še večji tišini in pazljivosti hitela nazaj na Crni vrh.

Takoj so razposlali izvidnike in bojne patrulje v vse smeri, da bi ugotovile, kam bi se z dnevom nameril sovražnik. Na primernih točkah so postavili zasede, ki so zavarovale tabor pred sovražnim presenečenjem.

Štiriindvajsetega marca so se na Črnem vrhu okoli desetih dopoldne spet zbrale vse partizanske enote, ki so krenile v dolino prejšnjo noč. Čete so se potajile pod smrekami, da jih sovražnik ne bi mogel odkriti z letali. Borci so posedli k počitku, kuharji so začeli pripravljati kosilo, štabi pa so razpravljali o vojaškem položaju in iskali najboljšo rešitev.

Glede hrane še ni bilo težav, ker so enote prignale s seboj nekaj govedi in prašičev ter imele tudi precej drugega živeža. Mesarji so se takoj spravili nad živino, da se otresejo tega slabo gibljivega bremena in da bi se borci čim bolj najedli in zalozili vsaj s kuhanim mesom. Ognje so kurili samo pod košatimi

smrekami, in to z najbolj suhim lesom, ker je bilo oblačno in megleno, tudi dim ni bil prehud izdajalec taborišča. Daleč naokoli se je že širil prijeten vonj po dobri partizanski menaži. Med dvema smrekama je še visel težak vol, ki so ga mesarji razkosavali in pripravljali za v kotle.

Tedaj se je na levem krilu tabora zabliskalo in težka minometna mina se je raztreščila nedaleč od kuhinje. Tej so kmalu sledile še druge in sovražna kanonada je okoli 13. ure dosegla vrhunec. Na srečo so minometi tolkli bolj v levo, kar odredu ni povzročalo žrtev. Kuharji so hiteli in borci so kar stoje z vso opremo na hrbtu pospravljali svoje obroke. Vse je bilo v strogi pripravljenosti, toda kotlov s tako izdatno vsebino ni kazalo zapustiti ali obrniti. V rekordnem času so vsi pojedli obrok, ostanek pa so pospravili v torbice in nahrbtnike.

Nemci so streljali vedno bolj točno.

Vedno bolj je naraščala prepričanost, da je nemški obroč že toliko stisnjen, da točno vedo za partizansko zbirališče, le število jim ni bilo znano.

Stabi enot so se v dogovoru s predstavnikom štaba 9. korpusa odločili za preboj v treh smereh na Jelovico za hrbet nemškim četam.

Škofjeloški odred, oblastni komite KPS in 158. italijanska brigada divizije »Garibaldi Natisone« so morali iti proti vzhodu. Krenili naj bi mimo Blegoša čez Črni kal po vojaški cesti do Mladega vrha in Rovt, od tod pa na levo čez Golico in Stirpnik, med Selci in Dolenjo vasjo pa naj bi se prebili na levi breg Sore in proti Jelovici.

Druga kolona naj bi šla do Martinj vrha za prvo kolono, tam pa zavila proti severu mimo Železnikov na Jelovico.

Tretja kolona, ki so jo sestavljali 19. udarna brigada »Srečka Kosovela«, enote gorenjskega vojnega področja in italijanska tržaška brigada, mnogi aktivisti in neoboroženci naj bi se skušala prebiti med Zalim logom in Podroštom na levi breg Sore. Tudi njen cilj je bila Jelovica.

Vse enote so skoraj v istem času krenile v določene smeri. Uspeh je bil nejasen. Vsak pa je vedel, da se je treba premakniti, zato je napetost nekoliko popustila.

V sestavi prve kolone je odred krenil proti Blegošu. Kolona je bila tedaj na blegoški cesti popolnoma varna in se je premikala v strnjenih skupinah po bojnih enotah. Predhodnica je odšla precej pred glavnino. Na poti okoli Blegoša je

štab zvedel, da iz smeri Gorenje vasi proti Črnemu kalu sovražnik še ni prodiral. Hkrati je prišla vest, da so vasi Javorje, Cetena ravan, Mlaka, Rovte in Martinj vrh polne nemške policije in drugih nemških enot.

Okoli desete ure zvečer se je kolona ustavila na Črnem kalu. Komandanti so določili nekaj ur oddiha, da bi medtem izvidnice našle najugodnejše mesto za preboj. Cilj preboja je bila Jelovica prek katere se je sovražna ofenziva že valila v preteklih dneh. Bilo je vsakomur jasno, da bo to zadnji in najtežji preboj. Točnega števila sovražnikovih sil ni bilo mogoče ugotoviti, pa tudi ne moči obroča.

Borci so opremljeni polegli po mokrih, sem in tja še sneženih tleh gozdov na Črnem kalu in kljub negotovosti takoj zaspali. Komandanti in politični komisarji niso spali, temveč so z dobrimi poznavalci terena na kartah iskali najprimernejša mesta za preboj.

Okoli ene ure po polnoči so se vrnile izvidnice in poročale, da je sovražnik po vaseh in da so opazile samo nočne patrulje. Na nemške zasede niso nikjer naleteli.

Da bi še pred dnevom kolona prišla prek Sore in ceste na njen levi breg so štabi takoj izdali povelja za pohod. Borci so bili hitro nared in so se zbrali po svojih enotah na cesti pri Črnem kalu. Po hitri oceni je bilo zbrano od 700 do 800 mož partizanske vojske. Borcem je spregovoril komandant odreda Blaž. Opisal jim je težak položaj in jim, kot je samo on znal, vlival bojnega duha. Blaž je znal s svojimi ognjevitimi besedami pregnati strah vsakomur in vsakemu je znal vlitati upanja v uspeh v še tako brezupnem položaju. Nato so sledila še navodila, kako razbiti sovražne zasede. Blaž je zaključil svoj zadnji govor v življenju z vzklikom: »Živel naš maršal Tito; Smrt fašizmu« iz prsi borcev pa se je utrgalo: »Svoboda narodu!«

V predhodnico se je prostovoljno javila četa škočjeloškega odreda, ki jo je vodil namestnik komandanta poročnik Sivec. Vrste so se premikale in se razvile v dolgo kolono s širokim razmakom borec od borca ter se usmerile po vojaški cesti proti Rovtam in Sv. Lenartu. Kolona je bila dolga najmanj 2 kilometra in se je v naj večji tišini pomikala naprej. Predhodnica se je že davno skrila za ovinki. Noč je bila mesečna, sijala je skoraj polna luna. Čeprav je bilo rahlo oblačno, je kolono luna vse preveč osvetljevala. Kljub temu so v štabu upali, da

sovražnik kolone ne bo opazil od daleč. Zveza »od moža do moža« je ves čas delovala in borci s čela kolone so ves čas sporočali, da je pot varna. Pod nogami ni počila nobena veja in tudi kamnov so se izogibali. Po predvidevanjih štaba bi predhodnica morala že iti skozi obroč, ko so tišino pretrgali rafali nemških Šarcev na čelu kolone.

Predhodnica je dospela do kote 890, kjer cesta ostro zavije okoli Mladega vrha proti Rovtam. Tam so jo sprejeli Nemci z ognjem. Poročnik Sivec se je pognal s ceste s krikom »Naprej!« in skočil naravnost v nemško mitralješko gnezdo. Cisto po naključju je v doskoku zgrabil za nemškega Šarca in se z njim tako naglo zasukal, da je v zagonu ubil vse tri Nemce v zasedi. Nehote je pri tem strojnico izpustil iz rok, zgrabil svojo brzostrelko ter drvel naprej. Borci predhodnice so mu sledili in večjemu delu je preboj uspel, le nekaj so jih pokosile nemške strojnice. Na tem mestu so zapirale obroč enote SS policijskega polka »Todt«, ki so posegle v boj, brž ko je zaropotalo pri zasedi.

Sovražnik je zasedel cesto od zgornje in spodnje strani. Nemški Šarci so sipali ogenj tako gosto, da v metežu ni bilo moč ugotoviti, koliko jih je bilo. V zrak so šinile zelene rakete, ki so javljale svojim štabom, da so v stiku s partizani. Le tem so takoj odgovorile rakete iz Rovta in Martinj vrha. Bilo je jasno, da se bo prej kot v pol ure okoli odreda strnila še večja sovražna sila.

Tudi partizani so udarili nazaj. V obcestnih jarkih so si borci našli kritja in udarili na sovražne zasede. Posebnega uspeha niso mogli doseči, ker je sovražnik obvladoval dominantne točke in je še huje tolkel, ko je ugotovil, od kod strelja. Odredovci so z juriši razbili nekaj sovražnih zased pod cesto. Borci, ki so se prebili, so nadaljevali pot v prvotno predvideno smer. Na položajih trenutno razbitih nemških zased pa se nobena skupina ni mogla obdržati. Sovražnik je imel premoč in je vsako izgubljeno točko takoj zopet osvojil. Drugi bataljon je večkrat v zaporednih valovih jurišal na zasede nad cesto, pa so ga Nemci odbijali nazaj na cesto in še huje udarili po njem.

Položaj je postajal od minute do minute bolj kritičen. Med partizani je bilo že precej mrtvih in nekaj ranjenih, ki so se s pomočjo svojih tovarišev umikali nazaj, da bi jim bolničarji zavezali rane. Sovražni Šarci so se oglašali vedno z novih, še

nevarnejših položajev. Nemci so streljali z dumdum krogli, ki so se razletavale pri dotiku z vejami dreves in delale vtis, da sovražnik strelja tudi od zadaj.

Od zadnjih vrst kolone je prišlo povelje, naj odred še vzdrži in veže Nemce nase, da se bo medtem proti Poljanski dolini prebil oblastni komite KPS s svojim zaščitnim bataljonom. Tudi garibaldinci so se obrnili nazaj proti Blegošu, da bi jim Nemci z Martinj vrha ne zaprli umika, ker so se po streljanju sodeč naglo bližali Brdu in poti na Podvrh. Pri tem je bil nevarno ranjen komandant garibaldincev, ki mu je na konju krogla prebila obe nogi.

Odredovci so se še vedno tolkli in iskali mesta za preboj. Ves štab je bil še skupaj.

Tedaj se je šef obveščevalnega centra odreda Janko Keržar-Jelen z desetimi obveščevalci pognal nad cesto po neki drči, kjer je kazalo, da se bodo lahko prebili v gozdove Mladega vrha. Zal niso prišli daleč. Komaj 50 metrov nad cesto

Kmetje pobirajo padle odredovce pod Starim vrhom, da bi jih dostojno pokopali. (Slika iz pomladne ofenzive)

so se znašli pred cevmi nemških brzostrelk in Šarcev ter vsi na mestu obležali.

Medtem sta predhodnica in del 1. bataljona, ki se je prebil, nadaljevala pot proti pobočjem Jelovice. Razbila sta še nekaj manjših zased in pred jutrom mimo prešla cesto in Soro pod Dolenjo vasjo in se ustavila na območju Sv. Mohor—Jamnik.

Sovražnik je vedno huje pritiskal in odredovci so pričeli omagovati. Grozila je prava katastrofa. Nemci so pritisnili sedaj od vseh strani. Zaradi izredno težkega položaja se je štab naglo odločil. Izdal je ustno povelje, naj se borci razdelijo v majhne skupine, ki naj bi posamezno manevrirale po gozdovih od Martinj vrha do Lenarta in Stirpnika ter bi se v naslednjih dneh prebile na levi breg Sore.

Štab odreda je menil, da bi se majhne skupine lažje prebijale skozi nemški obroč in se tako izognile uničenju, ki je grozilo odredu.

Umik je bil sprva discipliniran, ko pa so Nemci na Brdu udarili umikajoče še v bok in hrbet, je nastala panika, ki je terjala precej žrtev in odred dokončno razbila. Na Crni kal so se vrnile samo majhne skupine borcev, ki so bile zaradi velikih izgub popolnoma demoralizirane in niso bile sposobne za nobeno resnejšo obrambno akcijo.

Nemci so z nastopom dneva pritisnili na Crni kal z več strani in tako ni bilo v obroču nikjer več toliko mirnega mesta, da bi bilo mogoče urediti razhajkane borce. Hkrati so majhne skupine odreda blodile po zaraščenih pobočjih okoli Blegoša in Črnega kala ter samo prisluškovale, od kod se jim bližajo Nemci, da bi se jim mogle umakniti. Na odpor v tem položaju ni mogel nihče misliti. Prav v takšnih skupinah je v naslednjih dneh še veliko borcev izgubilo življenje.

Sovražnik ni zasledoval onih, ki so se prebili, temveč je skušal uničiti tiste, ki so ostali v obroču.

Se pred zoro je streljanje od Rovta do Zetine prenehalo in nemške sile, ki so zdaj stisnile obroč na vojaški cesti od Rovta, Martinj vrha in Podvrha, niso našle nikogar razen padlih partizanov, katerih trupla so ostala na bojišču.

Zveze z delom odreda, ki se je prebil, ni bilo, ker je sovražnik gosto zasedel vse prehode. Odred je pravzaprav razbit na skupine po dva in tri borce, ki so si skušale ohraniti življenje in orožje. Tolažilo jih je prepričanje, da ofenziva ne bo

trajala več kot nekaj dni. Trajala pa je dlje kot vse dosedanje hajke na Gorenjskem.

Naslednji dnevi so bili za razbite borce odreda še težji kot poskus preboja v noči na 25. marec.

Morda se je poveljstvo odreda tisto noč prenašlo z odločitvijo zato, ker je imel sovražnik prevelike prednosti in je bilo videti, da bo odred izgubil preveč ljudi. Ko je izdalo povelje, naj se borci prebijejo po dva in trije, je pričakovalo, da jim bo to lažje storiti spričo tako velikih sovražnih sil.

Zal se je v naslednjih dneh pokazalo, da taktika partizanskih trojk v tem času ni bila dobra. S hrano ni bil nihče preskrbljen in če je hotel jesti, je moral priti do kmetov. Po vseh vaseh okoli Blegoša so bili Nemci, ki so prežali na vsak njihov premik po bližnjih golih gmajnah, ob katerih so imeli zatočišča. Tako jih je mnogo padlo pod nemškimi krogli, ko so posamično šli po hrano, da ne bi omagali od lakote.

Nemci so v večjih in manjših kolonah prekrizali vse grape, griče in pobočja okoli Blegoša in s tem prizadejali nove občutne žrtve. Če bi bili v teh dneh ostali skupaj vsaj majhni udarni vodi ali čete, bi slednji lahko prizadejali Nemcem izgube in hrana ne bi bila tako velik problem, kot je bila za enega ali dva razhajkana in osamljena borca.

Najnevarnejše so bile patrulje domobrancev, ki so zaradi navzočnosti nemških sil brezskrbno preiskovale najbolj skrite grape in gozdove, kamor jim v drugačnih razmerah nikoli ne bi uspelo stopiti.

Viri: Poročilo štaba 31. divizije z dne 16. aprila 1945 štabu 9. korpusa o bojni aktivnosti na Gorenjskem v marcu 1945, fase. 277/1 v AIZDG; Operativna poročila štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa za čas od 20. marca do 5. aprila 1945, fase. 294/a v AIZDG.

PREBIJANJE ODREDNIH ENOT PO RAZBITJU

Po usodnem povelju štaba odreda, naj se borci rešujejo skozi obroč oziroma premikajo v notranjosti obroča v majhnih skupinah, je bil odred razbit. Nekateri so povelje slišali takoj, ko je bilo izdano, nekateri so zvedeli zanj šele, ko so se

slučajno srečali z drugimi razhajkanci, nekateri pa so se razkropili že prej, kot je bilo povelje izrečeno.

Ko so se enote škofjeloškega odreda, italijanska 158. brigada »Antonio Gramsci« in zaščitni bataljon oblastnega komiteja namerile s Črnega vrha nad Novaki proti vzhodu, so enote Kosovelove brigade in gorenjskega vojnega področja, pri katerih je bil del kulturno-umetniške skupine 9. korpusa ter mnogo aktivistov in civilistov, odrinile proti zahodu. Ni se jim godilo nič bolje. S sovražnikom so se spopadle na Poreznu, kjer so utpele zelo krvave izgube in bile tudi razbite.

Skupina kakih 35 borcev, ki se je pod vodstvom namestnika komandanta poročnika Sivca prebila mimo Rovta, je skozi nekaj manjših zased prišla slednjič v dolino, prekoračila Selško Soro in nadaljevala pot na Jelovico. Tudi ta skupina je med potjo izgubila nekaj borcev. Nekateri so se v noči izgubili in usmerili na svoje, nekaj jih je pa obležalo pod sovražnimi krogli in tako je bila tudi ta skupina nezmožna slehernih napadalnih akcij v hrbet sovražnika. Zato se je zadrževala v odročnih krajih in od daleč zasledovala razvoj nemške ofenzive. Njen uspeh je bil v tem, da se je ohranila in ostala skupaj. Čakala je na ponovno organizacijo odrednih enot, ki naj bi bila izvedena takoj, ko bodo sovražne sile odšle s hribov v svoja izhodišča.

Večji del odreda se je umikal nazaj proti črnemu kalu. Nekateri od teh so se razbili že na Brdu, na prehodu z Martinj vrha na poljansko stran proti Pod vrhu, in se zatekli v gozdove Mladega vrha, kjer so prebili še ves naslednji dan 26. marca. V Mladi vrh se je zatekel tudi precejšen del borcev 158. italijanske brigade. Ti so se držali bolj skupaj kot odredovci in so v naslednjih dneh imeli tudi več sreče pri izhodu iz nemških obročev. Komandant te enote je bil prav na Brdu težko ranjen skozi obe nogi in je morda prav to vplivalo na enoto, da se je bolj strnila. Uspel jim je namreč preboj mimo Davče in nad Zalim logom čez cesto proti Ratitovcu in naprej v Jelovico. Tako so se v velikem številu rešili iz ofenzive.

Na Brdu se je odred razšel tudi z zaščitnim bataljonom oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko, ki je s svojimi predstavniki uspešno manevriral in se potem izmuznil z manjšimi izgubami proti Poljanski dolini.

Borce odreda s štabom vred je morda zavedlo dejstvo, da so bili na svojem znanem terenu in je sleherni mislil, da po-

zna vsak grm in vsako smreko ter jo bo prav gotovo »zvozil«. To bi odredovcem tudi uspelo, če bi bila nemška ofenziva taka, kot so bile dotedanje. Toda Nemci so jih presenetili s tem, da so se zadrževali na ozemlju odreda več kot deset dni. Prav ta dolgotrajnost sovražne ofenzive je bila usodna za odredne enote mnogo bolj kot njena ogromna premoč in oborožitev. Količnik grap in pobočij niso prehajkale nemške sile, so jih preiskali in prelezli njihovi zavezniki — domači izdajalci, ki so triumfirali ob uspehih nemškega obkoljevalnega manevra. Prepričani so bili, da jim ne bo ušel noben partizan. Kljub vsemu so se močno uračunali.

Majhne skupine odredovcev, ki so se razpršile po Mladem in Starem vrhu, so z višin podnevi opazovale gibanje nemških in domobranskih patrolj ter se temu primerno umikale in izmikale. Pogosto so prišle skoraj v brezupne položaje, pa jim je le uspelo, da so se počasi prebijale. Nekatere so se v naslednjih dneh uspele prebiti po isti poti kot prva odredna skupina pod vodstvom Sivca, nekatere pa se niso in niso mogle prebiti na severno stran in so slednjič prišle prav v Poljansko dolino, kjer so se zaradi nenehnih patroljiranj Nemcev in domobrancev skrile pri zanesljivih ljudeh. Žrtev je bilo mnogo več v Poljanski dolini kot v Selški. Tako je v zadnjih dneh ofenzive prav pri vasi Log junaško padel komisar udarne čete odreda Vinko Žagar, ki je svoje življenje drago prodal, za najmanj štiri nemške policiste.

Komisar Vinko se je po razbitju odreda umikal na Poljansko stran in prišel do Gabrške gore. Od tam se je umaknil v dolino in se skril v neki kozolec pri vasi Log. Drugega aprila ga je nekdo izdal in Nemci so se kozolcu približali iz vseh strani ter pozvali Vinka, naj se vda. Komisar udarnikov je odgovoril z ognjem. Bil je dobro založen s strelivom in se je sklenil braniti do konca. Njegova brzostrelka je bila tako natančna, da se Nemci dolgo niso približali kozolcu. Slednjič pa je brzostrelka utihnila, ker ji je zmanjkalo streliva. Nemci so se približali in ga ponovno klicali, naj pride iz kozolca. Pa so se brž pokesali. V naj večjo gručo je vrgel dve ročni bombi, ki sta sovražnika ponovno odbili. Tedaj so začeli kozolec obstreljevati s tromblonkami in ga zažgali. Za Vinka ni bilo rešitve. Toda raje je zgorel na kozolcu, kot bi se na milost in nemilost predal sovražniku. Tudi Nemce je ta igra drago stala, saj so imeli štiri mrtve in več ranjenih policistov.

Največ borcev odreda se je zateklo v grape in gmajne okoli Blegoša in Črnega kala. Tisti, ki so se usmerili na severno pobočje, so jo odrezali mnogo bolje kot oni, ki so se zatekli na južno stran. Zal jih je šlo več na južno stran Blegoša, ker tisto noč sovražnik iz Gorenje vasi še ni prodril više od Gorenjega brda in razbitih enot še ni neposredno ogrožal.

Na severno stran Blegoša se je usmeril tudi štab odreda s skupino borcev, ki se ga je še oklepala. V noči na 27. marec je tej majhni četi uspel proboj na severnih pobočjih Blegoša, mimo Osojnika in zgornjega Martinj vrha do glavne ceste, ki jo je prekoračila pod Zalim logom in se usmerila proti Prtovču. Nemške policijske sile so se že prevalile čez te kraje in prebivalci vasi na levem bregu Selške Sore so s strahom gledali, ali bo tolikšnemu številu borcev uspel preboj iz strnjenege sovražnega obročja.

Sovražnik se je izredno dolgo zadrževal po hribovskih vaseh okoli Blegoša, Starega vrha in Mladega vrha. Pri kmetih so se polastili vsega, kar so si poželeli in je bilo pri hiši. Ropali so kuretino, prekajeno meso in tudi teleta so klali ter imeli pravcate pojedine. Spili so ves mošt in žganje, ki ga kmetom ni uspelo pravočasno zakopati na varnih mestih. Napravili so pravo opustošenje, le požigali niso, ker kljub natančnim preiskavam niso nikjer našli partizanske literature ali drugega obremenilnega gradiva. Kmetje so še pred prihodom sovražnika pospravili vse, kar bi jih moglo kompromitirati. Pri plenjenju so domači izdajalci in druge kvislinške enote uspešno tekmovali z Nemci in so kradle ter napravile več škode kot njihovi gospodarji.

Viri: Osebna pripoved namestnika komandanta odreda Franca Sivca.

ZBIRANJE ODREDA

Na poti skozi vas Prtovč, Podlonk in Dražgoše je odredna skupina s člani štaba postavljala javke in zveze za svoje razbite enote. Skupina z nekaterimi člani štaba, v kateri so bili komandant Blaž, komisar Volčič in obveščevalni oficir Janko Poljanec, je šla dalje po obronkih Jelovice proti Lajšam in

naseljem med Selci in Jamnikom. Na območje La j še—Jamnik bi se po prvotnih načrtih v noči na 25. marec moral prebiti ves odred in še nekaj drugih enot, od tam pa bi nadaljevali pot na Jelovico. Člani štaba so z gotovostjo računali, da se bo tam zbral večji del odrednih enot, čeprav so bile razbite. Njihovi upi so v prvih dneh ostali še popolnoma neizpolnjeni. Na vsem širokem odseku se je zbralo le nekaj desetin borcev, vsi drugi preživeli pa še niso uspeli doseči območja Jamnika.

Edina dobra vest, ki jo je štabna skupina dobila na tem področju, je bila ta, da je celotna inženirska četa odreda še vedno na svojem področju Čepulje—Podnart in da sovražne skupine v pohodu prek Jelovice in Jamnika niso naletele na njo. To je bila res ohrabrujoča vest za vodstvo odreda, ki mu je utrjevala upanje, da so tudi nekatere druge majhne enote dobro manevrirale in jim je uspelo priti iz obroča, le da še niso našle odrednih javk. V tem upanju je odredna skupina križarila od Jamnika do Sv. Mohorja in Lajš ter postavljala nove zveze s preplašenim prebivalstvom. Gibanje po navedenem območju je bilo še vedno zelo nevarno, ker so po njem stalno patroljirale od 50 do 80 močnejše sovražne kolone in stikale za preživeli partizani. Sovražnik je bil namreč trdno prepričan, da je s to ofenzivo zadal gorenjskemu partizanstvu smrtni udarec. To svoje prepričanje so sovražne patrulje glasno izražale ob vseh srečanjih s prebivalstvom.

Razumljivo je, da po naporih prebijanja v zadnjih dneh ni bilo misliti na nobeno zasedo proti sovražniku in na nobeno akcijo, ker je bila odredna skupina mnogo prešibka tako v moštvu kot v oborožitvi. Ta odredna skupina je nenehno menjavala svoj položaj. Njene izvidniške patrulje so ves čas od daleč opazovale gibanje nemških in domobranskih patrolj in pravočasno poskrbele, da ni prišlo do srečanja s sovražnikom.

Na tem območju se je odredna skupina srečala tudi z borci, ki so se pod vodstvom namestnika komandanta poročnika Sivca prebili skozi sovražni obroč pri Rovtih, s tem se je njeno število le povečalo na majhno četo. Štabu se je pridružil tudi namestnik komandanta Franc Sivec in štab odreda je pridobil še enega člana.

V prvih dneh aprila je ta odredna skupina vzpostavila zvezo z Železniki in dobila stik na desnem bregu Sore z obveščevalno službo, ki je sproti poročala o gibanju nemških in domobranskih patrolj po ožjem ozemlju škofjeloškega odreda.

Sovražnik je najbolj nadzoroval vasi na južnih pobočjih Starega in Mladega vrha ter Blegoša, na Martinj vrh in Ostri vrh pa je že bolj poredko pošiljal svoje patrulje.

Te sovražne patrulje so v tistih dneh pobrale največji krvni davek med partizanskimi enotami. Obveščevalna služba je bila na vsem navedenem območju paralizirana in posamezni borci so bili največkrat presenečeni, ko so na odročnih kmetijah iskali hrano. Vesti o posameznih žrtvah sovražnikovih patrulj so vodstvo odreda najhuje prizadele. Zato je postal v prvih desetih dneh aprila vsak borec, ki se je vrnil v enoto, takoj obveščevalec in izvidnik, da bi na ta način odred čimprej zbral svoje preživele tovariše.

Proti Cmemu kalu se je usodne noči z odredom umikala tudi skupina telefonistov odreda. Na težko dostopnem mestu so odložili večji del svojega telefonskega materiala in se skušali prebijati dalje. Telefonistu Ločniškarju in še nekaterim je preboj uspel po najbolj strmih grapah na severni strani Blegoša in dalje čez Selško Soro nekje pod Zalim Logom ter naprej v smeri Podlonka. Z odredno skupino so se srečali že v prvih dneh aprila in takoj, ko je štab odreda prišel zopet v Železnike, postavili telefonsko zvezo z enotami in naj bližjimi obveščevalnimi točkami, ki jih sovražna ofenziva ni prizadela.

Preživeli borci 1. bataljona so se od 6. aprila dalje začeli zbirati tudi na Ostrem vrhu, borci 2. bataljona pa v Smolevi. Bilo jih je komaj za desetino, ki so se najprej zadrževale v bližini vasi, domačini pa so skrbeli za hrano. Javko v vasi Smoleva in vasi Ostri vrh so postavili šele 8. aprila, ko se je od vsakega bataljona zbralo že vsaj po dve desetini borcev.

Vodstvo odreda se je prvi teden aprila zadrževalo v območju Lajše—Jamnik. Tam je 5. aprila v srečanju z neko domobransko patruljo padel komandant odreda Blaž. Takoj po tem dogodku so se preostali člani štaba pod Jamnikom srečali s skupino borcev in članov štaba kokrškega odreda. Med njimi sta bila načelnik štaba kokrškega odreda Boris Globočnik-Damjan in referent za zveze Janko Lotrič-Falenko. Skupina je prestala ofenzivo in se prebila iz sovražnega obroča ter se je hotela vrniti na svoje področje prek Save. Zaradi narasle reke, ki je niso mogli prebresti, so se za nekaj dni vrnili na domač in znani teren. Tej skupini so člani štaba škofjeloškega odreda najprej povedali, kako so izgubili komandanta, nato pa

so skupaj krenili proti Železnikom. Vodstvo odreda je prevzel namestnik komandanta poročnik Franc Sivec.

Odredne enote so se začele zbirati in počasi zopet dobivati oblike prejšnje vojaške enote. Razhajkani borci so se vsak dan vračali. Od že zbranih enot so pošiljali patrulje na vse strani, da bi pomagale vrniti se razhajkanim in skritim borcem.

Po vsem področju odreda je sovražnik še vedno patroljiral s patruljami, ki so štejele tudi do 50 mož. Ta sovražna dejavnost je močno ovirala ponovno organizacijo odreda in trenutno ni dopuščala še nobene ofenzivne akcije.

Prebivalstvo po vaseh je bilo zelo preplašeno, vendar se je razveselilo vsake odredne patrulje, ki jim je s svojo navzočnostjo pokazala, da le ni bilo tako hudo, in mu dajala ponovno upanje na skoraj šen popoln poraz sovražnika.

Na levem bregu Selške Sore je prebivalstvo po umiku nemških enot takoj zopet začelo delati za Osvobodilno fronto ter ni bilo čutiti nobenih sprememb. Celo prijatelji domobrancev, ki so med gradnjo utrdbe na Sv. Križu nekoliko dvignili glave, so se potajili. Patrulje ter enote, ki so krožile po terenu, so imele pri srečanju s prebivalstvom najboljše občutke varnosti in sodelovanja.

Nekoliko težje je bilo na območju med Selško in Poljansko Soro. Prebivalstvo vasi in zaselkov v škofjeloških hribih so Nemci in domobranci močno zastrašili in vnesli dvome s svojo propagando. Toda uspehi sovražnika so se takoj razblinili, ko so se po vaseh zopet pojavile partizanske patrulje. Tudi desetkratna premoč sovražnika ni mogla uničiti naše vojske; to je prebivalstvo sedaj videlo in to dejstvo jim je dvignilo spoštovanje do nje. Če so bili še nekaj časa zadržani, so temu bile krive grožnje domobrancev in preiskave po hišah, v katerih so domači izdajalci iskali razlogov in utemeljitev za požiganje ter morijo. Brž ko pa so se partizanske enote ponovno urejene pokazale tudi na najbolj izpostavljenih krajih, je prebivalstvo spet dobilo pogum in zaupanje ter vzpostavilo z nami take odnose, kot so bili pred ofenzivo.

Vojaška disciplina enot še ni bila zadovoljiva, vendar se je stanje hitro popravljalo. Odlično so vplivala na dvig bojne morale najnovejša poročila s svetovnih bojišč. Borci so videli, da nemška vojna moč razpada na vseh bojiščih in se ji naglo bliža konec.

Odred je izgube ob prebijanju iz sovražnega obroča ocenil na 30 do 40 padlih, h katerim je moral prišteti še najmanj 20 žrtev, ki so padle kasneje od nemških patrolj, ter okoli 10 dezertarjev in nekaj ujetnikov. Drugo moštvo se je obdržalo po območju škofjeloškega in jeseniško-bohinjskega odreda ter se je počasi vračalo iz svojih zaklonišč. Točnega števila izgub ni bilo mogoče nikoli ugotoviti, ker so številni nekdanji odredovci ostali tudi pri raznih zalednih vojaških in političnih ustanovah ter pri terenskih organizacijah.

V i r i : Kronika škofjeloškega odreda, fase. 294/a v AIZDG.

SMRT KOMANDANTA BLAŽA

V Železnikih je žalostno odjeknila vest, da se je štab odreda vrnil brez komandanta. Za prevoz njegovega trupla so poskrbeli še prvo noč. Čeprav je bilo skoraj gotovo, da bodo domobranci postavili zasede v bližini, kjer je obležal Blaž, je bilo za njegov prenos med majhnim številom borcev takoj dovolj prostovoljcev. Na lastno varnost v tistem trenutku ni prav nihče mislil, samo da bi mrtvega priljubljenega komandanta čimprej prinesli v Železnike in ga pokopali v osvobojeni zemlji.

Komandant je ležal čisto sam na mestu, kjer je padel. Nemške ali domobranske zasede ni bilo v bližini. Borci so ga odnesli ter v Železnikih v gasilskem domu položili na mrtvaški oder. Tudi po škofjeloških hribih se je naglo širila vest o smrti komandanta Blaža. Celo sovražnik jo je širil s posebnimi letaki, ki jih je nemško letalo trosilo iz zraka, da bi napravili preplah med partizani. V tem letaku so ponovno pozivali in vabili partizane, naj zapustijo gozdove in se zatečejo v njihovo varstvo, ker sedaj ni več Blaža, da bi se maščeval nad njihovimi svojci. Letaki so seveda ostali brez odziva, vest o Blaževi smrti pa je vzbudila toliko maščevalcev, kolikor je bilo borcev, ki so poznali junaškega komandanta.

Smrt ga je dohitela v bližini vasi Topole nad Selci, dne 5. aprila 1945. Blaž se je z nekaj člani štaba odreda mudil v vasi Topole, ki so jo naglo zapustili zaradi splošne nevarnosti v tedanjih dneh pomladne ofenzive. Ko so sedeli na majhni jasi

izven vasi, so na više ležečih pobočjih Mohorja opazili manjšo vojaško kolono, ki se je hitro izgubila v gozdu. Prav zaradi tega so bili prepričani, da je šlo za manjšo partizansko enoto, ki se je morda vračala na določeno zborni mesto. Ostali so še dalje na istem mestu ter se pogovarjali, kako bi čimprej ponovno organizirali odred, ki ga je nemška ofenziva močno prizadela. Nihče ni slutil, da so kolono na Mohorju sestavljali Nemci in domobranci, ki so jih opazili in so se zato tako naglo izgubili v gozdu. Domači izdajalci so dobro poznali vse steze in so se neopaženo približali. Ko so Blaž in njegovi tovariši zaslišali nenaden šum, je bilo že prepozno. V delcih sekunde so precenili položaj in se pognali proti bližnji gošči. V istem hipu so že zapele sovražne brzostrelke, ki na srečo niso dobro merile. Sašo, Sivec in Koder so dosegli gozd in se rešili, Blaža pa je zadelo v koleno. Naprej ni mogel. Slišal je roganje domobrancev, ki so ga poznali. Se je rjul nad njimi in jih s svojo brzostrelko ni pustil do sebe, čeprav so divje streljali nanj. Vedel je, da je dobojeval svoj boj. Le živega ga ne smejo dobiti v roke. Zato je potegnil pištolo in si zadal odrešilni strel v glavo. Končal je svoje mlado življenje v neposredni bližini rodne kraja in sovražniki so se vsuli nanj kot lačni volkovi. S kopiti pušk so bili po njegovem mrtvem telesu, mu z bajonetom prebodli obe lici ter mu celo izbili zlate zobe, ki so se jim še v smrti stisnjeni režali in obsojali njihovo izdajalsko početje.

Vzeli so mu obleko s komandantskimi našitki, truplo pa pustili ležati, kjer je padel. Naslednjo noč so ga soborci prenesli v Železnike in položili na mrtvaški oder, kjer so mu prebivalci Železnikov in bližnje okolice izkazali poslednjo čast ter ga iz hvaležnosti zasuli v pomladno cvetje. Pokopali so ga z vojaškimi častmi v Železnikih in vse prebivalstvo se je s solznimi očmi poslovilo od svojega komandanta.

Ker so prebivalci Železnikov s številnih mitingov poznali mnoge Blaževe pesnitve, se je na to mesto sama vrnila preprosta pesem:

»Očka sinu za spomin«

*Očka sinu za spomin
Čase jasne vse želi
Koder hodil bodeš sin
Ata spremljal bo poti.*

*Sinu srečna mnoga leta
In mir, svobodo ti od očeta,
Utre v svet se pot moža.*

*Za teboj bo senca moja,
Ako življenja pride valj.
Spomin na me bo pesem boja,
Prostost srca in venec zal,
Ob njem poglej v grob in v skale,
Molčeče, sive vrh planin.*

*Iz teh so puške pot kazale,
Naprej, tam hodi slave sin!*

Pesem je po neusmiljeni usodi postala aktualna prej, kot si je mogel komandant Blaž to zamisliti.

Glasilo 9. korpusa »Vojaški vestnik« je ob njegovi smrti zapisalo: »Kapetana Blaža — Vrhunca Otona ni več! Sprva nismo mogli verjeti. Tistega Blaža, ki mu je bila borba vse, čigar borba je bila en sam velik juriš, da je odmevalo od hribov, ki je v svojem srdu do sovraga in svoji bojevitosti dal duška v nešteti preprostih, a doživetih pesmih.«

V i r : Osebna pripoved nekdanjega političnega komisarja odreda Toneta Volčiča.

DOŽIVETJA RAZHAJKANIH BORCEV V ZADNJI OFENZIVI

Da si bo bralec knjige tudi s te strani potešil zanimanje, bom opisal svoj lasten primer in še nekatere druge, kako so se skupine po dva in več razkropljenih borcev odreda izmikale nemškim in domobranskim patruljam in se preživljale v dva tedna trajajoči sovražni ofenzivi.

V noči na 26. marec, ko nam je uspelo izmakniti se iz sovražnih klešč na vojaški cesti pod Mladim vrhom, sem se znašel v gozdu nad Žetino sam z nekim borcem italijanske brigade. Še vedno mi je zvenelo v ušesih zadnje povelje komandanta, ki je prišlo od moža do moža: »Prebijajte se v majhnih skupinah, boste

morda lažje uspeli, zbirališče je na levem bregu Sore, odsek Lajše—Jamnik.« Ko bi bil vsaj v manjši skupini; tako pa je bil poleg mene popolnoma neznan tovariš, ki ga nisem še nikoli videl. Ob luninem svitu sem opazil, da je neznani fant dosti slabše opremljen od mene. Bil je Italijan in ni znal niti ene slovenske besede in seveda tudi jaz ne nobene italijanske. Edino, kar mu je uspelo po naše, je bila kletvica: »Jebemti mačka«. Ime mu je bilo Mario, to mi je kmalu dopovedal. Največ je govoril sam s seboj in stalno ponavljal: »Mangia, mangia,« kar sem šele v naslednjih dneh ugotovil, da pomeni »jed«. Tovariš je bil že tedaj lačen in ga je samota še toliko bolj prizadela. Povrhu je bil v naših krajih tujec in bi se sam le težko prebil. To noč naju je usoda zvezala, da sva delila tovarništvo skoraj dva tedna in slednjič le prinesla iz ofenzive cele glave.

Bila sva blizu vasi, v kateri je bilo vse polno Nemcev. Zato sva se previdno umikala v hrib in prekoračila vojaško cesto ter se zatekla na strmo južno pobočje Koprivnika. Pobočje je bilo golo, le sem in tja je na čistini rasla kaka košata smreka. Pod eno takih sva si v naglici napravila ležišče in ga z vejami dobro zamaskirala, da ga ni bilo videti iz vasi Zetina. Tam naju je dohitel dan in morala sva ves čas nepremično ležati, da naju ne bi opazili Nemci.

Mario je bil brez orožja in opreme, jaz pa sem imel pelerino, debelo torbo s štabnim arhivom, ki sem jo hotel za vsako ceno ohraniti, in revolver.

Oba sva se stiskala pod pelerino in nama je bilo prijetno toplo. Jaz sem slučajno imel sveže perilo, zato sem kmalu začutil gomaženje po vsem telesu. Mario je moral biti poln uši, ki jih je toplota vzdramila in so v trumah prehajale k meni, ki sem jim s svežim perilom najbrž nudil udobnejši življenjski prostor. Premikati se nisem smel, zato sem jaz začel po tihem preklinjati po Mariovo »Jebemti mačka!« Da so temu krive njegove uši, mu nisem mogel in ne znal dopovedati.

Najin bivač je bil kakih 50 metrov nad vojaško cesto in skozi veje sva lahko videla nemške patrolje, ki so ves čas križarile okoli po goščah in čistinah. Pogosto so se čez dan oglašale brzostrelke in posamezni strelji od blizu in od daleč.

Vas Zetina je ležala pod nama. Nemci so imeli tam poveljstvo neke svoje čete. To sva sklepala po tem, ker so vse skupine zelencev prihajale in odhajale v Zetino. Nad nama ni bilo slišati nobenih glasov, zato sva vsak zase želela, da bi se znočilo in bi mogla vsaj malo zapustiti svoje skrivališče.

Ko se je stemnilo, sva previdno odšla proti vrhu Koprivnika. V kotanjah je še ležal sneg, s katerim sva si potešila žejo in la-

koto, ki se je začela počasi oglašati. Z vrha sva lahko videla vse okoliške vasice, kjer je bil odred še pred nekaj dnevi zaželen gost dobrih kmetov. V Zetini, Malenškem vrhu, Javorju in Rovtjih so se utrinjale rakete, ki so naznanjale, da v kmečkih hišah gospoduje sovražnik in da je obroč še vedno nepredušno zaprt. V mislih sem prehodil vse steze, ki bi naju mimo Martinj vrha pripeljale skozi obroč na levi breg Sore, ki ga sovražnik ni več hajkal in se je že prevalil čezenj. »Naslednjo noč bova poskusila, če bo šlo,« sem rekel Mariu, ki me je verjetno razumel. Rekel pa je samo: »Jebemti mačka,« in skomignil z rameni. Vrnila sva se nazaj pod najino smreko.

Dan nama je minil spet leže in brez hrane. Lakoto sva tešila tako, da sva stiskala kolena visoko k sebi in s tem manjšala prostor v praznih želodcih. Nemci se še vedno niso umaknili in so kar naprej preiskovali grape in gozdove ter stikali za partizani. Ta dan, bila je nedelja 27. marca, je padel v gozdovih med Blegošem in Zetino intendant štabne grupe Janko, doma iz Dražgoš ali Nemilj. Streljanje sva slišala nedaleč stran od naju, zvedela sva pa šele pozneje, koga so zadeli.

Ko se je znočilo, bilo je še vedno svetlo, ker se je bližala polna luna, sva se začela plaziti proti robu senožeti Koprivnika in se previdno spustila v gozdove na vzhodnem koncu Martinj vrha. Neslišno sva napredovala in se ogibala vseh jas in kolovozov. Od časa do časa sva prisluhnila v temo, pa ni bilo slišati nobenega šuma. Mesec je že potonil in jutro je bilo še daleč. Vse to nama je ulivalo upanje, da nama bo uspelo.

Prišla sva na vzpetino, od koder se je desno pod nama videla Smrekarjeva domačija, levo pa Karbuskarjeva na Martinj vrhu. Povsod so bile luči, ki so naznanjale navzočnost Nemcev. Ubrala sva pot po robu griča in imela Karbuskarjevo domačijo na svoji levi strani. Povsod nema tišina. Previdno sva stopala navzdol. Mogoče se bova le prebila, sva na tihem upala. Samo še rob travnika bi prečkala in Karbuskar bi bil za nama. Tedaj je udaril v noč nenadni »Halt!« in v istem trenutku rafali Šarca, ki so se mu takoj pridružili rafali na desni in levi od njega. Vrgla sva se v desno stran, v majhno grapo, ter obležala v temi. Krogle so klestile vejice na naju in takoj so šinile v zrak bele rakete. Sovražnik je bil prepričan, da se prebija večja enota. Osvetljevali so vso okolico in kosili vedno nižje, ker so računali, da so morda opazili samo predhodnico. Tik pred nama so se razlete ročne granate, Nemci so obstreljevali od vseh koncev. Po komolcih in kolenih sva se plazila nazaj navzgor in hitela, da bi še pred jutrom dosegla najino smreko na senožeti Koprivnika. Najin preboj na žalost ni

uspel, odnesla sva pa zdravo kožo in ugotovila, da nas sovražnik še vedno trdno drži v kleščah.

Do konca izmučena sva se zakopala v veje pod najino smreko in sonce nama je kmalu zatem začelo greti prepotene prste. Zjutraj se je obetal prelep sončen dan in kar dišalo je po pomladi, čeprav sva bila precej nad tisoč metrov visoko. Da bi le Nemcev ne bilo v pobočja Koprivnika, ki jih do tedaj še niso prehajali, sva si oba vroče želela. Čeprav svojih misli nisva znala povedati drug drugemu, sva prav gotovo mislila enako. Močne nemške patrolje so pod nama zopet zapuščale vas Žetino in se usmerjale na desno in levo ter izginjale v grmovju. Bila sva prikovana v najino skrivališče pod smreko sredi strme senožeti.

Sonce je bilo že visoko, ko sva zaslišala šum in kmalu nato nemška povelja nad najino senožetjo. Prav v naj lepšem soncu je moral priti na vrsto Koprivnik. Mario me je vprašujoče pogledal, moje misli pa so begale nazaj po preteklih doživljajih in iskale izhoda iz težkega položaja. Če bi zapustila skrivališče takoj in se spustila proti cesti, bi naju ujeli ali ustrelili kot zajca. Moj revolver je mogel pomeniti v tem položaju samo naglo rešitev v smrt. Zato sem čakal. Odločil sem se, da se bom v hipu, ko naju bodo opazili, vrgel po strmini navzdol in mi bo v trenutni zmedu mogoče le uspelo odnesti celo kožo in kar sem imel s seboj. Mariu sem načrt dopovedal z gestami in me je razumel.

Kmalu sva zagledala precej nad nama Nemce, ki so se razširili v strelski vrsti in se spustili navzdol po strmini. V eni roki sem držal torbo z arhivom, v drugi sem stiskal svoj stari kolt, pri katerem je ponavadi zatajil vsak drugi naboj, in še vedno nepremično ležal v smrečju. Tudi Mario je bil pripravljen in se ni gnil. Nemške postave so bile videti sprva smešno kratke od spodaj navzgor, nato vedno večje in dva najbližja sta skoraj brezbržno šla kakih dvajset korakov mimo najinega skrivališča, vsak po eni strani. Ali naju nista opazila ali nista hotela opaziti, tega ne bom nikoli točno vedel. Strelska vrsta je šla mimo in midva sva ostala v skrivališču. »Dobro sva izbrala svoje mesto,« sem rekel Mariu, pa ne vem, če me je razumel. Samo tiho se je smejal in ponavljal: »O, caro mio, caro mio!« Tudi on je čutil, da je šla smrt mimo naju.

Dan je bil še dolg in vedno bolj sva vlekla kolena v trebuhe, da bi pomirila praznino v njih. Ze tretji dan nisva užila ničesar razen ponoči malo snega. Nekoliko sva zadremala, pa naju je morila žeja in sva težko čakala, kdaj se bo znočilo, da bova lahko odšla do snega v kotanjah na vrhu Koprivnika. Misel na preboj sva zaenkrat opustila.

Slednjič so se le začele daljšati sence dreves in se spojile z zrakom. Sonce je zatonilo in pod nama v vasi so se začele prižigati luči. Mrak se ni hotel spremeniti v noč, ker je sem od Kamniških planin vzhajal ščip in ponovno obudil sence dreves, ki so sedaj z druge strani risale nove silhuete po strmi senožeti. Usedel sem se in nekaj časa občudoval lepoto nastajajočega pomladnega večera. Mesec je v mehkih pastelnih barvah orisal pred mano loško hribovje in dalje proti jugu Polhograjske Dolomite. Zagledal sem se v tiho lepoto mesečne noči in ne vem za koliko časa sem povsem pozabil na okoliščine, v katerih sem bil. Občutek za čas sem v zadnjih dneh že kar izgubil. Celo prazen želodec mi je prizanašal in ni motil mojega uživanja. Zmotil me je šele Mario, ki se je poleg mene stiskal za želodec in na glas preklinjal »Jebenti mačka, Tedeschi!« in »Mangia, mangia,« zraven pa od časa do časa živahno mahal z rokama in mi skušal dopovedati, da je grozno lačen. Tudi v meni je takoj splahnela romantika, ko sem ga pogledal in se v hipu zavedel najinega klavnega položaja. To noč se bova morala spet zadovoljiti s snegom na vrhu Koprivnika. Počasi sva se spravila na noge in lezla po strmem bregu proti vrhu. Zadnji ostanki kašnatnega snega so bili zelo borni tešilci najine lakote, ki nama je začela lesti prav v kosti. Z gibanjem sva si nekoliko ogrela premrle ude in se proti jutru vrnila v najino zaklonišče.

Ker naju je v zgodnjem jutru zeblo, nama niti spanec ni mogel krajšati čas. Zeljno sva čakala sončnih žarkov, da so naju pogreli, za druge lepote sončnega jutra pa sva čisto otopena.

Zadnjikrat sva jedla na Črnem vrhu opoldne 24. marca, danes pa je že 29. marec. Oba sva čutila, da so nama telesne sile občutno popustile. Vedela sva, da bo še ta večer treba priti do hrane, zato sva vse popoldne budno pazila na premike nemških patrolj v okolici vasi pod nama. Nemci so se že pri belem dnevu potaknili po hišah, ker so bili večeri jasni in v tem letnem času v višini okoli 1000 metrov precej hladni. Morala sva iti po kruh, če sva hotela preživeti hajko in se obdržati pri moči. Ze iz najinega skrivališča sva si za cilj izbrala najvišje ležečo kmetijo v vasi, ki se ji pravi »pri Markušu«.

Precej okorno in na zelo šibkih nogah sva se zvečer v polmraku spustila do ceste. Previdno sva jo prečkala in se spuščala dalje navzdol proti vasi. Ko sva prišla na zadnjo vzpetino, tik nad najino kmetijo, sva se ustavila in ocenjevala položaj pod nama.

Mrak se je toliko zgostil, da z najinega mesta ni bilo več mogoče ločiti, kdo hodi okoli kmetije, čeprav sva opazila dve senci. Legla sva pod grm in čakala, kaj se bo zgodilo. Senci sta se odlašili od hleva in se namerili k hišnim vratom. Še nekaj opoteka-

jočih korakov in odjeknil je rafal brzostrelke prav od hišnega vogala. Senci sta se zrušili in pod hišo sva takoj nato v soju luči iz oken opazila, kako so se štiri druge sence spustile navzdol in izgibile v vasi.

Takoj nama je bilo vse jasno. Dva razhajkana borca sta tako kot midva nujno potrebovala hrano za svoj obstoj. Gotovo sta tudi imela varno skrivališče, pa jima sreča ni bila naklonjena. Padla sta v boju za svobodo — za kruh.

Nekaj časa sva obležala nema in brez moči. Zavedala sva se, da tudi midva nimava kaj izbirati. Priti do kruha in dobiti novih moči, da bova lahko nadaljevala boj za svobodo, ali pa poginiti od lakote.

Po hišah po vasi so luči že ugašale. Mrkuševa kmetija pa je bila še razsvetljena. Skrajno previdno sva se spustila do hiše in prisluškovala, da bi ujela kakršenkoli sumljiv šum. Vse je bilo tiho, le iz hiše se je slišalo rahlo žebzanje. Od strani sem skozi rezo okenske zavese videl, da je bila družina pri peči in so ravno molili. Narahlo sem popraskal po šipi in takoj videl, da so slišali. Potrkal sem še enkrat in mati se je boječe približala oknu. Takoj je opazila mojo titovko. Jaz sem ji z znaki dopovedal, da sva do kraja izčrpana in lačna. Tudi ona je to takoj razumela, toda kaj, če se spet pojavijo Nemci? Ljudje sp vedeli, da bo takoj zagorelo, če jih okupator zaloti, da nas podpirajo, in so bili vsi razdvojeni in preplašeni. Družina pri peči je žebrela naprej, mati pa je hitro prerezala krajec kruha na mizi in nama ga pomolila skozi okno. »Samo hitro proč,« nama je rekla, »da ne bosta še vidva nesrečna!« Pokazala je na mlada fanta, ki sta ležala v lastni krvi samo nekaj korakov stran od hiše in takoj zaprla okno ter zagnila. Sedaj sva skočila še pred hlev, kjer je stal poln škaf prašičje kuhe — repa, pesa in korenje, in se vrgla nanjo ter si za prvi hip potesila lakoto. Nato sva si s peso in korenjem napolnila vse žepe in odtavala proti bivaku. Med potjo sva se večkrat ustavila in jedla dobrote iz žepov. Spoznala sva, da tudi vegetarijanska hrana hitro vrne telesne moči, le to naju je skrbelo, da jih bova prekmalu spet izgubila. Kruh sva si prihranila za naslednji dan.

Ta večer sva zelo dobro spala in sonce je bilo že visoko, ko sva se prebudila. Zavest, da imava še vsak svoj krajec kruha, je bila čudovita. In svobodo sva naenkrat čutila čisto blizu. Celo Nemci, ki sva jih spet gledala pod seboj v vasi, se nama niso zdeli nevarni, ker nisva bila lačna. Kako kmalu je človek zadovoljen, kadar se bori za golo življenje.

Nemške patrolje so bile drugi dan spodaj videti zelo živahne. Veliko so imeli opraviti. Med čeladami sva opazila tudi precej postav, ki so nosile samo kape. Vedela sva, da so bili to domo-

branci, in sva na tihem upala, da bodo Nemci svoje sile začeli umikati. Res so Nemci še ta dan premaknili poveljstvo čete iz Zetine v pol ure nižje ležečo vas Malenški vrh. Zetino so sedaj nadzorovale izmenoma patrulje domobrancev in Nemcev.

Za razhajkane borce so bili domobranci še nevarnejši od Nemcev, zato sva skrbno pazila, da naju ne bi opazili na odprti senožeti.

V mraku sva pospravila vsak svoj kos kruha in se odpravila na vrh Koprivnika. Z druge strani sva slišala rafale Šarcev in nekaj eksplozij ročnih bomb. Ko sva prišla na vrh, je bila že povsod tišina in lučke pod nama so označevale redko posejane domačije Martinj vrha. Komu so bili namenjeni rafali v mraku, se mi tedaj še sanjalo ni. Midva sva bila na varnem v zavetju Koprivnika.

Šele deseti dan po tem dogodku sem prišel v Martinj vrh k Mešiču, kjer sem izvedel, da je omenjenega večera patrulja Nemcev in domobrancev zalotila v njihovi hiši moja dva brata Falenkota in Štefana, ki sta se prišla najest k dobri »Mešičevi« mami. Mlajši brat Štefan je takrat obležal 50 metrov od hiše, Falenko pa jo je odnesel.

Ko je zatonila luna sva se vrnila pod najino smreko in zaspala.

Zjutraj sva se zbudila, še preden naju je osvetilo sonce. Pod nama se je slišala zelo glasna govorica, ki je nisva mogla razumeti, dokler nisva opazila treh ljudi. Bili so Nemci in domobranci, ki so ta dan zelo zgodaj šli na lov. Razpravljali so o Koprivniku, kar sva ugotovila po živahnem kriljenju z rokami. Nekateri so kazali proti vrhu senožeti, ki jo je nemški oficir preiskoval z daljnogledom. Postalo je nama nekoliko tesno. Kaj, če bo še ena preiskava? Domači izdajalci bi naju gotovo odkrili, o tem sva bila prepričana, zato sva bila presrečna, ko je Nемеc odmaknil daljnogled in zamahnil z roko proti Črnem kalu, kamor je takoj odšla vsa kolona. Ves dan sva napeto poslušala in slišala več rafalov iz Šarcev in brzostrelk. Tudi ta dan je bil usoden za nekaj naših borcev, ki so imeli preslaba skrivališča.

Sonce je bilo še daleč od zatona, ko so se okupatorji in njihovi vazali vračali po isti poti prav tako glasno, kot so zjutraj odhajali.

Še vedno nama ni kazalo zapuščati varnega skrivališča na Koprivški senožeti.

Prvega aprila so bile nemške patrulje skupno z domobranci ves dan aktivne, nisva pa slišala ta dan v bližnji okolici nobenega strela, kar naju je nekoliko pomirjalo in navdalo z optimizmom. Ponovno sta naju najina želodca opozorila, da bo treba v akcijo. Zato sva z mesta pod smreko pazljivo spremljala premike nemških in domobrantskih patrulj. Tik pred sončnim zahodom sva razločno

videla, kako je že tretja sovražna patrulja zapustila Zetino in odšla proti Malenškemu vrhu. Ozračje je bilo to pot ugodnejše za najino prehranjevalno akcijo. Tudi najino počutje je bilo boljše, zato sva se odločila, da morava preskrbeti to pot večje zaloge za najino »enoto«.

Ko se je zmračilo, sva vzela nahrbtnike in se spustila proti Zetini. Da so bili moški iz nekaterih hiš v Spodnji Zetini v sovražni postojanki Gorenja vas, sva dobro vedela. Zato sva se namenila, da bova obiskala prav eno takih hiš, čeprav bi utegnila najti belogardista doma pri družini.

Z desne sva obšla zgornjo vas in se ustavila v velikem kozolcu premožne domačije. Hiša je stala komaj 30 korakov stran in je imela razsvetljena okna v prvem nadstropju. To nama je vzbujalo sum, da je mogoče doma gospodar, ki je bil drugače v postojanki. Previdno sva preizkusila sprednja in zadnja vrata, pa je bilo povsod zaklenjeno. Zadnja vrata so imela šipe in sem jih z lahkoto odprl. Z revolverjem sem zdrobil šipo, potegnil zapah in že sva bila v hiši. Pretipala sva se po temni veži do stopnic, kjer sva že slišala ženske in otroške glasove. Tudi v tej hiši so molili, zato sva kar vedela, da moškega ni doma. Naglo sem odprl vrata in s pištolo v roki pogledal v sobo. Zenska je zagnala krik: »Ježeš, na pomoč, pobili nas bodo!«, otroci pa so se spustili v jok. Bala se je zaradi moža, pa sem jo takoj potroštal, da nimamo takih namenov. »Samo tišina!« sem zavpil, »da nas ne slišijo v Malenški vrh«; in res so utihnili.

Maria sem postavil za stražo k družini, sam pa sem s svečo v roki pohitel v pritličje. Ze ko sva vstopila, sem zavohal svež kruh. Res sem našel šest hlebov, od katerih sem stlačil v nahrbtnik kar štiri. »Pot v vas je tvegana,« sem si mislil, »in lakota velika, zato se dobro založimo.« Nato sem odkril še precej veliko preka-jeno ovčjo gnjat, ki je zelo dobro dopolnila zalogo kruha. Poklical sem še Maria, da sva se podprla že tudi kar v hiši. Odkril sem namreč lonec smetane in deset jajc. Te sva pojedla kar surove. H kruhu in gnjati sva priložila nekaj rdečega korenja in tako poskrbela za vitamine. Zadela sva si nahrbtnike na rame, zaželela ženski lahko noč in po najkrajši poti odhitela iz vasi. Kruh sva si privoščila šele v bivaku pod smreko, potem pa, po nekaj dneh, spet zaspala s polnimi želodci. To pot sva bila prepričana, da bo hajka končana prej, kot pa bo nama zmanjkalo kruha.

Ves drugi dan sva na senožeti opazovala Nemce in domobrance, ki so, prepričani v popolno zmago nad partizani, brezskrbno hodili od Zetine do Malenškega vrha.

Zvečer sva odšla na vrh Koprivnika in se odločila, da ostaneva tam tudi naslednji dan, ko je bila nedelja. Hrano sva imela

s seboj, tudi vso najino opremo, ter sva si na vrhu zamaskirala dobro razgledno točko, kjer naju sovražnik z daljnogledi ne bi mogel odkriti.

Ta dan sva videla nemške kolone, ki so se spuščale proti Poljanski in Selški dolini. Kazalo je, da Nemci zapuščajo področje velike pomladne ofenzive, kar je na naju vplivalo zelo ohrabrujoče.

Če bi tedaj vedela, da so sile rdeče armade že prodrle v slovensko Prekmurje, bi nemški umik bolje razumela in bi bil najin optimizem še večji. Nemci so takrat pustili samo redne posadke postojank. Vse druge sile pa so potegnili na bližnjo fronto.

Ker je nemška pomladna ofenziva le močno prizadela partizanske sile, so domobranske patrulje nenehno krožile po vaseh okoli Blegoša in bile vsak dan večja nadloga za naše kmete.

Kar naprej je nekje pokalo, ker so streljali na vsak šum po grmovju, prepričani, da streljajo na razhajkane partizane, ki so ostali živi kljub dolgotrajni ofenzivi.

To streljanje domobranskih patrulj je bilo v tem položaju partizanskim borcem in aktivistom celo dobrodošlo. Fantje, ki so se začeli vračati iz svojih skrivališč, so tako pravočasno zvedeli ali sami ugotovili, kje se trenutno gibljejo sovražne patrulje, in se tako umaknili zasedam ter se srečno zbirali na določenih javkah.

Midva z Mariom sva bila 9. aprila še na Koprivniku in sva šele v nedeljo zvečer prišla v Martinj vrh. Ustavila sva se pri Mešiču, kjer sem zvedel, da je padel komandant odreda kapetan Blaž. Dalje so mi povedali, da je zbirališče odreda v Smolevi in da se število zbranih borcev odreda vsak dan veča. To mi je vtilo novega optimizma in še isti večer sem se odpravil dalje proti Železnikom. Maria sem pustil v Martinj vrhu, kjer je čakal na zvezo za zbirališče svoje italijanske brigade. Drugo jutro sem našel štab odreda in takoj prijel za svoje redno vsakdanje delo v štabu.

S seboj sem prinesel torbo z vsem štabnim arhivom, ki sem jo ves čas ofenzive skrbno čuval in očuval. Za ohranitev štabnega arhiva sem dobil priznanje od komisarja odreda Volčiča.

Kurir Tone Demšar-Aleš iz Delnic v Poljanski dolini je pomladno ofenzivo prebijal kot ranjenec in je svojo zgodbo pripovedoval pozneje v partizanski bolnišnici v Davči, ko so ga obiskali soborci:

»Bil sem kurir na območju Blegoš—Gabrška gora—Osolnik ter pripadal kurirski postaji št. 5. Bilo nas je več skupaj in smo imeli bunker v južnem pobočju Mladega vrha. Poleg naših kurirskih poti smo v času večjih hajk izvrševali tudi druge bojne naloge. Ker smo dobro poznali teren, smo mnogokrat v hajkah služili

raznim operativnim enotam kot izvidniške patrulje. Priključitev k taki enoti med večjo sovražno ofenzivo je bila naš najboljši izhod. Tedaj smo se počutili varnejše in smo svoje spretnosti lahko uspešneje izkoristili proti sovražniku.

Ker je po omenjenem ozemlju največkrat operiral škofjeloški odred, smo se največkrat priključili prav njegovim enotam. Tako je bilo tudi v dneh velike sovražne roparske hajke v okolici Blegoša. Tisto nedeljo nas je v bunkerju prebudila živahna kanonada iz Poljan proti Starem vrhu. Mladem vrhu in proti Blegošu. Bila je še trda tema. Razletavanje min in granat je bilo slišati najprej nekje pod Javorjem in Malenškim vrhom, nato pa vedno bližje. Za vsako smo vedeli ali se je razletela v snegu ali je udarila ob skale. Z nastopom jutra se je kanonada stopnjevala. Detonacije izstrelkov so bile vedno bližje. Naša redna kurirska pot je ta dan že odpadla. Vedeli smo, da sovražnik od vseh strani prodira na naše območje. Tedaj so se oglasili še mitraljezi, ki so jim začeli odgovarjati partizanski z bregov Podvrha. V Podvrhu je bil škofjeloški odred, zato smo se spustili navzdol in v vasi takoj našli štab z eno četo, oba bataljona pa sta bila na položajih vzhodno in zahodno od vasi.

Komaj smo si otesli sneg s čevljev in si malo pogreli premrle ude, je že udarila nemška mina tik ob hiši z glušecim treskom. Drobci so udarili v okna, ki so se žvenketaje sesula. Komandant odreda je takoj zapovedal vsem na položaje in tudi kurirji smo povelju takoj sledili. Zapustili smo vas in se premaknili proti Koprivniku. Streljanje je bilo vedno gostejše in sovražnik je že vedel, kje smo. Zato je bilo nujno, da se pri priči premaknemo.

Trije kurirji smo morali v izvidnico proti Črnemu kalu, kjer naj bi se odred prebil na območje Martinj vrha ali Davče. Hiteli smo po globokem snegu, da je pot polzel od nas, streljanje pa se je počasi oddaljevalo. Na vojaški cesti proti Blegošu ni bilo še nobenih sledov o sovražniku. Hodil sem spredaj in tik pred križiščem na Črnem kalu je nenadoma skočil čez cesto smnjak. Zdrznil sem se in previdno napravil še nekaj korakov. Tedaj je pretrgal napetost kratek rafal in tisti trenutek sem opazil pod zasneženo smreko nemške čelade. Vrgel sem se pod cesto, kot bi me spodsekali, in obležal. Nemška strojnica je še naprej pela svojo oglušujočo pesem, le krogle so žvižgale precej nad menoj. Opazili so bili druga dva izvidnika in užgali po njima. Jaz se nisem smel premakniti, držal sem odvito bombo, ki naj bi končala mene in sovražnika, če bi se mi približal. Tedaj sem že začutil nekaj toplega v čevljih in rahlo skelečo bolečino. Toda napetost je bila prevelika, da bi utegnil misliti na noge. Slišal sem Nemca, ki je dejal: »Einer ist krepier« (eden je crknil), premaknili pa se v mojo smer niso. Sekun-

de čakanja so se strahotno vlekli, v nogah se je počasi oglašala pekoča bolečina. Ker je vse potihnilo, sem se priplazil do roba ceste in dosegel grmovje ter smrekov gozd. Sedaj sem se vlekel po rokah in spuščal po hrbtu v grapo proti poljanski dolini. Upal sem, da bom gotovo našel svoje, ki mi bodo pomagali. Res sem se privlekel po globoki gošči do skupine, ki je utekla hajki. Bil je že skrajni čas. Obe nogi sta se mi grozno razboleli in tovariši so mi en čevelj sezuli, drugega pa razrezali z noge. Eno nogo sem imel prestreljeno na peti, drugo pa nekoliko višje v nartu. Dali so mi prvo pomoč in me na nosilih še isti večer prenesli prek Črnega kala v partizansko bolnišnico v Davči. Nogi sta se mi le počasi celili, ker je bila zima in tudi druge okoliščine med zdravljenjem so bile slabe.

Tako sem še vedno sam komaj hodil z berglami, ko so nam v bolnišnici 22. marca povedali o veliki sovražni ofenzivi. Povedali so nam, da so Nemci že v Davči in da SS policija v strelskih vrstah hajka vse griče in grape. Najtežje ranjence so bolničarji prenesli v dobro skrit podzemski bunker in jih oskrbeli s hrano ter jim pustili strežaja. Vsi, ki smo se mogli sami premikati pa smo se umikali stran od bolnišnice skupaj s kurirji in člani sanitete ter intendantske skupine v Davči, da bi se izmuznili Nemcem. Hodil sem z največjo težavo in le kurirjem se moram zahvaliti, ki so me ves čas vlačili s seboj in me podpirali, da nisem zaostal, ker v podzemni bunker s težkimi ranjenci nisem hotel iti. Hodili smo vso noč in proti jutru me tudi tovariši niso več mogli podpirati pri hoji ter so me na lastno prošnjo nekje v davških gozdovih odložili v razpadajoči drvarski bajti. Obljubili so mi, da se bodo vrnil pome, brž ko bo popustila nevarnost, in mi bodo pomagali nazaj v bolnišnico. Vsa moja hrana je bila kos starega kruha, na žejo pa nisem smel misliti.

Z malo upanja sem ostal sam ter prezebajoč čakal jutra. Zaspiti nisem mogel od razbolelih ran na nogah in od skrbi, kaj bo, če me dobijo Nemci. Prisluškoval sem v zgodnje jutro in kmalu zaslišal od sosednjega griča sem nemško govorico, ki se je na mojo grozo vztrajno bližala. S seboj sem imel ročno granato za skrajno silo. Sedaj sem bil od naporov prejšnjega dne in noči res nemočen. Toda v bajti nisem smel ostati. Če jo bodo Nemci opazili, gotovo ne bo ušla preiskavi in z menoj bo konec. To sem dobro vedel. Volja do življenja je bila močnejša od bolečin. Nemci so morali biti že kar blizu in po njihovih glasovih sodeč smeri niso spremenili. Tedaj sem od bolečin stisnil zobe in se začel po rokah in koljenih vleči ven in stran od razpadajoče bajte. Usmeril sem se v bližnjo goščo, prav malo stran od kolovozne poti, in se zavlekel v gosto robidovje. Bodečega trnja nisem čutil, le »živeti, živeti«¹ je

kljuvalo v meni in splazil sem se pod velik z robido obraščen parobek ter nepremično obležal. Naprej nisem več mogel. Moči so me zapustile in na pol živ sem čakal, kaj mi je namenila usoda. Nemci so bili že čisto blizu in po njihovih krikih sem sklepal, da so tudi bajto že opazili. Oddaljen sem bil od nje samo dobrih 100 metrov. Kot lovski psi so se pognali proti njej in jo iz bližine prereševali z brzostrelkami ter se takoj nato zagnali vanjo. Mojih sledov v bajti niso odkrili. Nisem imel niti odeje, da bi jo pustil notri, okoli bajte pa je tla pokrivala slaba ruša, s katere je komaj odlezel sneg in se moji sledovi tudi niso mogli videti. Minute čakanja so se mi vlekle kot najdaljši dnevi. Tedaj sem slišal kratko povelje, ki ga nisem razumel. Toda kmalu se je pokadilo in zaprasketalo. Nemci so zažgali bajto, kot že veliko drugih, mimo katerih so šli in ki bi utegnile kadarkoli nuditi zavetje partizanom. S tem je bila njihova akcija na samotnem griču opravljena in spustili so se naprej po kolovozu čisto blizu mojega skrivališča.

Ko so odšli, sem šele začutil svoji nezaceljeni nogi, ki sta me tako boleli, da se nisem mogel premakniti. Nemci so se oddaljili in streljanje mi je naznanilo, da so ponovno naleteli na podoben prazen objekt, ali pa tudi na partizane. V robidovju sem ostal še dva dni in dve noči ter od blizu in daleč prisluškoval občasnemu streljanju. Sele tretji dan so se pri pogorišču bajte pojavili moji soborci, ki so si natančno ogledali tudi bližnjo okolico v upanju, da me morda le niso našli Nemci. Bil sem povsem izčrpan in komaj sem jih s slabotnim glasom opozoril nase. Tudi oni so bili izčrpani in močno preplašeni. Povedali so mi, da so Nemci odkrili podzemni bunker in pobili vse težke ranjence v njem.

Ker Nemci še vedno niso zapustili Davče, sem tudi jaz moral ostati v svojem skrivališču. Dali so mi staro odejo in košček kruha od svoje borne hrane in se zopet hitro izgubili proti svojim skrivališčem. Po nadaljnjih treh dneh stradanja so spet prišli. To pot so me odnesli s seboj do skupine preživelih ranjencev, ki so jim že preskrbeli zasilno bivališče.«

Tam je Aleš hitreje okreval, vendar se na kurirsko postajo ni več vrnil, ker je medtem že prišla svoboda.

Skupina šestih telefonistov, ki se je po razbitju odreda v noči na 25. marec znašla na Črnem kalu, je ostala skupaj vse dni sovražne ofenzive in ji je tri dni zatem uspel prehod na levi breg Sore.

Telefonista Primož Ločnikar in Franc Vidmar sta se tako-le prebijala s svojimi tovariši:

»Danilo se je že, ko smo se mogoče po nekem naravnem instinktu znašli skupaj ravno telefonisti. V starem bunkerju bivše jugoslovanske vojske na severni strani pod Črnim kalom smo imeli shranjeno žico in drug telefonski material in prav tja nas je vleklo, ko je bil odred razbit. Od bunkerja se je skozi grmovje lepo videlo na požgano Čemšišarjevo domačijo na Martinj vrhu, kjer smo opazili Nemce. Streljanje in glasna nemška povelja so se slišala tudi od strani Osojnika in Farjega potoka. Le na Črnem kalu je bilo še tiho. Ker smo dobro poznali kraj, smo vedeli, da Nemci do našega bunkerja od strani Osojnika ali od Čemšišarja sploh ne morejo priti, ker je bila vmes globoka prepadna grapa. Dostop je bil možen samo s Črnega kala, ki je bil oddaljen komaj 15 minut.

Naš načrt je bil, da takoj, ko bi se Nemci premaknili stran od Čemšiša, od koder so nas lahko z daljnogledom vsak čas odkrili, ob pomoči telefonske žice preplezamo prepadne drče pod bunkerjem in po goščah na zahodni strani z Mrzlega vrha skušamo čez Puč priti do ceste in do Sore ter od tam dalje na Jelovico.

V bunkerju smo vzeli potrebno telefonsko žico ter se počasi premikali po skoraj navpičnih strminah na severovzhodni strani Črnega kala proti Martinj vrhu. Nemci so po dobro shojeni poti še isti dan do večera prišli k našemu skladišču in najdeni material zmetali v globoke grape pod bunkerjem. Da bi kdorkoli plezal naprej v prepadne strmine, gotovo niso verjeli. Z raketami so signalizirali onim na Čemšišu, da so prišli do konca partizanskih poti v tem predelu. To se je ponovilo še večkrat v naslednjih dneh. Telefonisti pa smo ves ta čas tičali skriti za skalami komaj nekaj 100 metrov stran od bunkerja, kjer nas niso mogli odkriti. Tretji dan so Nemci na Čemšišu pospravili in se premaknili čez grič proti Posečniku. Tedaj smo izkoristili priložnost.

Žico smo privezali za močno bukev in se spustili ob njej kakih 200 metrov globoko v skalnato grapo in smo že bili pod Čemšišem. Pot smo nadaljevali nad Dobretovo kmetijo, čez Puč in že pred jutrom prekoračili Soro blizu Jesenovca ter se takoj povzpeli proti Prtovču. Na Prtovču že ni bilo več Nemcev in domačini so nam dali od svoje revščine toliko, da smo se po štirih dneh spet pošteno najedli. Seveda smo naselje takoj zapustili in se umikali dalje proti Jelovici, kjer smo se po teh hudih naporih zavlekli v gosto smrečje in zaspali. Ves naslednji dan smo ostali v gošči nad Brsnicami, od koder smo še večkrat slišali streljanje, vendar bolj oddaljeno.

Občutek, da smo izven sovražnega obročja, je bil čudovit. Ničesar pa nismo vedeli o drugih enotah odreda. Ponoči smo krenili proti Dražgošam in se naslednji dan sešli blizu Jamnika s skupino odrednih borcev, ki so se pod vodstvom poročnika Sivca že prvo

noe prebili iz obroča nad Rovti in jim je uspelo še isti večer prekoračiti Soro ter se umakniti na območje Jamnik—Sv. Mohor. Srečanje je bilo ohrabrujoče, čeprav smo zvedeli za boleče izgube odreda. Upali smo, da se je tako kot naši skupini posrečilo priti iz obroča še mnogim borcem in skupinam ter da se bo odred kljub tako obsežni in dolgotrajni sovražni ofenzivi kmalu spet organiziral.«

Vir: Osebnе pripovedi Toneta Lotriča, Toneta Demšarja-Aleša, Franca Vidmarja in Primoža Ločniškarja.

PO VELIKI POMLADNI OFENZIVI

Desetega aprila je bil odred spet na svojem starem področju Železniki—Smoleva—Ostri vrh.

Stab odreda je bil zopet v hiši Dragice Demšarjeve v Železnikih. Skupaj so bili vsi njegovi člani razen komandanta Blaža in šefa obveščevalnega centra Janka Keržarja-Jelena. Poveljstvo odreda je sedaj prevzel prejšnji namestnik komandanta poročnik Franc Sivec, mesto obveščevalnega oficirja pa Janko Poljanec-Koder iz Škofje Loke, ki je prišel v odred iz enote VDV.

Prvi bataljon se je zbiral v Ostrem vrhu. Trenutno je bilo tam komaj 20 borcev s štabom bataljona. Zavarovali so si le taborišče, izvidnice pa so nadzorovale teren proti Rovtam in Golici. Ze ta dan se je do večera zbralo precej novih povratnikov. V Rovtih in Golici so se sleherni dan pojavljale sovražne patrulje, ki so se jim odredni izvidniki morali izogibati, ker so bili še prešibki za boj.

Drugi bataljon je imel zbor v Smolevi pri Pstotarju. Tudi oni so imeli samo taboriščno zavarovanje, ter zaradi majhnega števila borcev še niso bili sposobni za druge akcije. Težki vod, ki je bil zelo okrnjen, je že zasedel položaje v Snegovniku severovzhodno nad Železniki, od koder je varoval dohode pred sovražnikom iz postojanke Selca. Trenutno številčno stanje 2. bataljona je bilo 35 borcev, med katerimi so bili tudi borci udarne čete, ki se je prav tako zbirala v Smolevi.

Inženirska četa je ostala neokrnjena v bližini železniške proge Škofja Loka—Radovljica. Četa je štela 25 borcev in minerjev.

Popoldne tega dne je štabna četa, sedaj komaj vod desetih borcev, šla v prehranjevalno akcijo v vas Studeno. Akcijo je izvedla pri kmetu, katerega sin je med zadnjo ofenzivo zbežal k domobrancem.

Celoten odred s štabnim taborom vred je v teh dneh štel okoli 100 borcev, ki so bili vsi oboroženi. Imeli so 8 lahkih strojnic in 2 težki ter 12 brzostrelk, drugi pa puške ter vsi zadostno količino streliva.

V Selški in Poljanski dolini se je sovražnik držal v svojih postojankah kot pred ofenzivo. Aktivni so bili inženirski, ki so med postajama Podnart—Sv. Jošt minirali in uničili 60 metrov proge. Druga minerska skupina je položila mine na cesti v Soteski in v bližini čakala, kakšen bo učinek. Okoli dvanajstih se je po cesti pripeljal nemški kurir na težkem vojaškem motociklu. Prvi dve mini je srečno obvozil in že je kazalo, da jo bo odnesel. Tedaj je odjeknila detonacija in nemški policist je z motorjem vred zletel v zrak in nato obležal ob robu ceste. Do orožja inženirski niso mogli, ker so dogodek opazovali z vzpetin na drugi strani Sore.

Kljub majhnemu številu borcev se je odred zadrževal na območju Železnikov že več dni. Bataljoni so se še naprej zbirali v Smolevi in v Ostrem vrhu. Na teren so pošiljali samo izvidnice z nalogo, naj se izogibajo srečanjem s sovražnikom in naj zasledujejo le smer njihovega patroljiranja. Stražam na dohodih v taborišče je štab odreda zapovedal posebno pazljivost. Do večera se je vrnilo nadaljnjih sedem razhajkanih borcev z orožjem. Prinesli so šest pušk in lahko »breda«.

Minerei so v Selški dolini zopet javili svojo navzočnost. Ponovno so razstrelili in požgali lesen most pri Luši in s tem za več dni popolnoma onemogočili motoriziran prehod v dolino.

Stab je zvedel, da sta se v prvih dneh aprila minercem pridružila dva Litvanca, ki sta dezertirala iz nemške vojske. Bila sta brez orožja, a sta se dobro izkazala kot nosača in so ju zato obdržali v enoti.

Popoldne je iz Selca do Česnjice prodrla 40 mož močna sovražna patrolja. Težki vod na Snegovniku je bil pripravljen braniti prodor v Železnike, kar pa ni bilo potrebno. Nemci so se obrnili proti Rudnem in krenili dalje na Jelovico do kmetije pri Novaku, odtod pa takoj navzdol skozi vas Rudno in prek Kališ v Selca. Obveščevalci so patroljo ves čas zasledovali, ne da bi prišlo do srečanja. Tudi ta dan je potekal mirno.

Zvečer je prišla v Železnike skupina igralcev 9. korpusa.

V Talarjevem salonu so priredili miting, ki je bil namenjen predvsem prebivalstvu. Vse točke programa so bile na visoki umetniški ravni, kar je Železnikarje zelo navdušilo in so igralce nagrajevali z burnim ploskanjem. S tem mitingom so proslavili prihod rdeče armade v severno Slovenijo. Vsi udeleženci so bili prepričani, da je to zadnja prireditev, ki jo je treba varovati z vojsko. Odredovci so kot običajno z močnimi zasedami zaprli dohode iz smeri Selc in Sorice, da ne bi miting doživel neljubega presenečenja.

Drugo jutro so že urejene odredne enote krenile na Martinj vrh. Ves čas po zadnji ofenzivi so bile domobranske patrulje iz močnih postojank v Poljanski dolini stalni obiskovalci vasi okoli Blegoša. Zato se je štab odreda odločil, da kljub majhnemu številu borcev napravi konec njihovi objestnosti na svojem ozemlju.

Štab se je nastanil pri Posečniku, bataljona pa pri Bitencu in pri Mohoriču. Prvi bataljon je varoval dohode iz Rovta in Podvrha na Brdo, drugi pa je postavil zasede na Črnem kalu in na Romovcu, s katerimi je zaprl pot na Martinj vrh iz smeri Gorenje vasi. Del borcev je prevzel ožje zavarovanje in oblikoval patrulje, ki so odšle proti Selcam in Zalemu logu.

V odredne enote se je na Martinj vrh zopet vrnilo 10 borcev z orožjem. Med njimi je bil tudi nek novinec, ki je z vso opremo in ostrostrelsko puško dezertiral iz nemške vojske. Vključili so ga v 2. bataljon.

Zvečer je ena od čet odšla v prehranjevalno akcijo čez Zali log v Ravne. Vas Ravne je spadala k Sorici, kjer je bila ves čas vojne močna nemška postojanka. Kraj je bil tudi v zadnji ofenzivi neprizadet, zato so ga šteli med gospodarsko neizčrpane kraje. Borci so iz Raven prignali nekaj govedi in prinesli precej drugih živil. Sovražnik v Sorici se sploh ni oglasil.

Odrednim zasedam se sovražnik ves dan ni približal iz nobene smeri.

Na dohodih na Martinj vrh so vse enote pustile zasede tudi čez noč. Šele zjutraj jih je zamenjalo novo moštvo. Tudi zavarovanje so pustili na istih mestih kot prejšnji dan.

Ta dan so odšle patrulje proti Poljanam in proti Selcam v Selški dolini. Ker so iz vasi Stirpnik sporočili, da se je tam sleherni dan pojavljala nemška patrulja iz Dolenje vasi, so tja

navsezgodaj poslali vod, ki naj bi v zasedi pričakal Nemce in jim nekoliko posvetil. Ves dan so borci z dvema mitraljezoma zaman čakali na sovražnika, ki kot nalašč ni prišel. Tudi patrolja na selški in poljanski strani se ni nikjer srečala s sovražnikom. Nemci so se ves dan držali v bližini svojih postojank, le v Lajše je prišla policijska patrolja iz Selc, kot so povedali obveščevalci.

Dopoldne so se vrnili še trije tovariši z orožjem in skupno število odreda je v zadnjih dneh naraslo na 140 borcev.

Odred je bil 13. aprila že tretji dan na Martinj vrhu, kjer je vzdrževal svoje običajno zavarovanje. Zasede so bile neprekinjeno na položajih na Črnem kalu, Romovcu in na Brdu. Eno zasedo pa je ta dan odred že poslal na vojaško cesto proti Rovtam, da bi lahko posegla v boj, če bi se sovražnik usmeril iz Rovta proti Martinj vrhu. Najvažnejše zavarovanje je bilo proti Poljanski dolini, kjer so bile domobranske patrolje še vedno zelo močne in so predrzno stikale in patroljirale po vaseh in zaselkih. Te niso smeli več pustiti do Martinj vrha.

Odred je uporabljal staro partizansko taktiko zased in borci so skriti na vseh koncih prežali na nemške zasede in domobranske patrolje. Zaradi majhnega števila moštva pa odredne enote še niso bile sposobne za odprt boj s sovražnikom.

Izvidniki odreda so z Romovca opazili, da se iz Malenškega vrha proti Zetini pomika močna domobranska patrolja. Prišla je prav v vas. Na svojih položajih jim je odred pripravil primeren sprejem. Do tega pa ni prišlo, ker se je patrolja po kratkem počitku v vasi vrnila v dolino. Izstrelili so za njimi sicer nekaj rafalov, da bi pospešeli njihov korak, škode jim pa niso povzročili, ker so streljali iz prevelike razdalje. Učinek streljanja je bil le moralnega značaja, da bi s tem pokazali, da odred postaja zopet gospodar položaja in da sovražnik lahko spet pričakuje vroč sprejem, če se bodo oddaljevali od svojih postojank. »

En vod 1. bataljona je še pred dnevom odšel v Selško dolino v okolico Selc, da bi napadel vsako nemško patroljo, ki bi se namerila v Loške hribe. Na položajih je ostal ves dan in še pozno v noč, vendar se ni srečal s sovražnikom.

Z vrnitvijo razhajkancev se je številčno stanje odreda zopet dvignilo in je naraslo že na 152 borcev. Od lahkega orožja je bilo v odredu spet 16 strojnic, kar je bila glede na število

borcev zelo dobra oborožitev. Poleg lahkega avtomatskega orožja pa sta bili v odredu zopet težka italijanska »breda« in težki italijanski mitraljez »fiat«. Težki minomet in ročni angleški metalec »piat«, sta bila te dni še v skladišču, ker odred ni imel potrebnega streliva za to orožje. Skladišče orožja je bilo v nalašč za to izdelani zemljanki na zahodni strani Pučarjevega griča na Martinj vrhu, ki ga sovražniki niso odkrili.

Položaj na vsem operativnem območju odreda se je že toliko spremenil v korist partizanov, da je sovražnik začutil njegovo navzočnost in se je spet začel zadrževati bolj v bližini postojank.

Zvečer je odred priredil miting za vojsko v šoli na Martinj vrhu. Posvečen je bil proslavi prihoda rdeče armade na slovenska tla. Borci so na mitingu zvedeli najnovejša poročila s svetovnih bojišč, ki so bila tako razveseljiva in optimistična, da so ob njih hitro pozabili na trpljenje in težave v zadnji sovražni ofenzivi. Program mitinga je bilo samo politično in vojaško poročilo, zaključilo pa se je s prepevanjem partizanskih in narodnih pesmi, ki so jih prepevali vsi. Veselje je trajalo pozno v noč.

Petnajstega aprila popoldne so vse enote odreda zapustile Martinj vrh in se premaknile v dolino. Namestile so se na Jesenovcu. Lega tega prebivališča je zahtevala za zavarovanje le minimalno število borcev. Ena mitralješka trojka je zadoščala proti Železnikom in ena proti Zalemu logu. Vse preostalo moštvo pa je bilo moč uporabiti za napade na sovražne patrulje. Lahko ugotovimo, da se je tega dne odred kot vojaška enota zopet uredil in bil sposoben za ofenzivne nastope proti sovražniku.

Njegova organizacija je bila zopet taka kot pred zadnjo sovražno ofenzivo, le da so bile vse enote številčno precej šibkejše, udarna četa pa ni več obstajala.

Štabni tabor odreda s komandantom Sivcem in drugimi člani štaba je štel 46 tovarišev. Sem so prištevali obveščevalni vod, vod za zvezo in štabni zaščitni vod. Oboroženi so bili vsi ter je tabor imel skupno lahki mitraljez, 4 brzostrelke, 10 pištol in 40 pušk.

Prvi bataljon je imel šele 31 borcev ter je bil razdeljen Ha dva voda. Oboroženi so bili s 6 lahkimi strojnimi in 25 puškami. Drugi bataljon je bil močnejši in je štel 49 borcev. Ta je bil že razdeljen na dve četi, od katerih je vsaka imela

štiri lahke strojnice. Prva četa je imela svoj težki vod, ki je bil oborožen z italijansko težko »bredom« in lahkim minometom.

Inženirska četa odreda je ohranila svoje številčno stanje izpred pomladne sovražne ofenzive in je imela še vedno 28 borcev. Tudi oborožitev je ostala ista, lahki mitraljez, brzostrelka, vsi drugi pa so imeli puške.

Skupno je imel odred sedaj 154 borcev, kar ni bila niti polovica prejšnjega številčnega stanja. Upali so, da se bodo odredne enote okrepile še z novimi povratniki in novimi mobiliziranci.

Viri : Operativna poročila štaba škofjeloškega odreda za čas od 13. do 15. aprila 1945, fase. 294/a v AIZDG.

ZADNJI BOJI NA GORENJSKEM

Šestnajstega aprila so bile vse odredne enote na Jesenovcu pri Železnikih. Borci so odšli v zasede proti Selcam in čez Ostri vrh proti Rovtom. Čeprav so bile zasede na zelo izpostavljenih mestih, niso nikjer prišle v stik s sovražnikom. Tudi iz Selc proti Železnikom se ni pojavila nobena sovražna patrulja.

Z zasedami se je v odred ta dan vrnilo kar 28 borcev. Tako se je število borcev zvišalo na 182, kar je bila že dobra polovica prejšnjega števila. Med zadnjimi povratniki jih je bila večina brez orožja. Zato je štab odreda poslal močnejšo patruljo na Primorsko po orožje v skladišča 9. korpusa, ki so jih tedaj že začele polniti pošiljke zavezniških letal na Cerkljanskem.

Ker so prejšnji dan odšle v zasede vse enote, smo bili prepričani, da je bil tudi sovražnik obveščen o ponovnem ofenzivnem nastopu odreda in bi med akcijami na oddaljenih položajih lahko udaril na razmeroma slabo zavarovano taborišče. Zato je štab zamenjal zasedo proti Zalemu logu s težko »bredom«. Namestil jo je na vzpetino nad cerkvijo v Suši, od koder je lahko nadzirala dohode prek Zalega loga in pot, ki pelje prek Prtovča v dolino proti Jesenovcu. Največja možnost sovražnega vpada je bila čez Jelovico ali pa iz Sorice. Čez Martinj vrh ali Davčo Nemcev niso pričakovali.

Ob sedmih zjutraj sedemnajstega aprila so obveščevalci sporočili, da je iz Sorice prodrla v Zali log 50 mož močna sovražna patrulja. Takoj sta proti Zalemu logu odhiteli dve četi z lahkim orožjem. Vsaka se je pomikala po vzpetinah na svojem bregu Sore, da bi sovražnika prijeli z dveh strani naenkrat. Do spopada žal ni prišlo, ker so Nemci v Zali log samo dobro pogledali in se takoj vrnili proti Sorici.

Odredovci so ta dan držali zasedo na Završnici pri dražgoškem znamenju in na desnem bregu Sore pod Stirpnikom. Na položajih so bili do štirih popoldne in ker se sovražnik do tedaj ni prikazal niti iz Selc niti iz Dolenje vasi, so se borci vrnili v izhodišče.

Ostrorelci 2. bataljona so odšli v akcijo prvič po ofenzivi. V Dolenji vasi so kmalu lahko pomerili na brezskrbnega stražarja pred postojanko. Povedali so, da je eden obležal mrtev, drugi pa se je ranjen zavlekel v kritje. Trenutek za tem se je že oglasilo nemško orožje, na kar sta ostrorelca tudi računala in sta se že po vnaprej predvidenem načrtu varno umaknila iz območja sovražnega ognja.

Številčno stanje odreda se je do večera povečalo za nadaljnjih 6 borcev — povratnikov. Vsi so se vrnili z orožjem.

Desetina inženirske čete je minirala železniško progo v bližini Globokega. Uporabila je časovne prožilce, da so mine eksplodirale četrte ure po njihovem umiku s proge. Zaradi gostih nemških transportov je bila proga močno zastražena in je bil zlasti umik minerjev dosti bolj nevaren kot samo miniranje, ki so ga vedno opravili neslišno. Mine so po poročilih minerjev raztrgale 64 metrov proge in promet je bil na tem mestu prekinjen za 8 ur.

Enote odreda so bile brez vidnejših uspehov že več dni na svojih starih položajih z istim zavarovanjem. Na višinah v Snegovniku je zaradi povečanja števila borcev odred sedaj lahko poslal v zasedo cel vod, ki je moral preprečiti vsak sovražni poskus prodora v Železnike.

Na celotnem območju v teku dneva ni bilo nobenih sprememb.

Zvečer je obveščevalna služba sporočila, da je na Ostri vrh prišla 50 mož močna nemška kolona, ki je razpostavila zasede na vseh križiščih gozdnih poti okoli naselja.

Nemci so od svojih ovaduhov zvedeli za odredovo taktiko zased v zadnjih dneh. Stab je sumil, da so poučeni, da postav-

ljajo odredne enote zasede še pred jutranjo zoro, zato so jim to pot nameravali pripraviti presenečenje, kar jim po zaslugi naših obveščevalcev ni uspelo.

Štab odreda je že ob deseti uri zvečer poslal 2. bataljon proti Ostremu vrhu z nalogo, naj napade in razbije sovražne zasede. Bataljon se je v grapi pod Smolevo razdelil v dve četni koloni. Ena je krenila čez Smolevo in obšla Ostri vrh s severozahodne strani, druga pa je šla prek Megušnice in se priplazila v okolico Ostrega vrha z jugozahoda. Okoli ene ure po polnoči sta obe četi hkrati napadli. Raket nista imeli, zato pa so dobro poznali vsa križišča poti in tudi v temi našli sovražnika. Partizanski lahki mitraljezi so nenadoma pretrgali nočno tišino in kriki »Hura! Juriš!« so sovražnika najprej zbegali. Vmes so se raztreščile tudi ročne bombe in šele nato je zaropotalo tudi sovražnikovo orožje. Brž ko se je sovražnik izdal z orožjem, je bila zanj bitka izgubljena. Odredovci so sedaj imeli pred seboj točne cilje in so udarili še močneje. Boj je bil kratek. Sovražnik je zbežal s položajev in se razpršil. Odnesele so le orožje, drugo opremo in strelivo pa so v temi pobirali borci. Zasedli so vas in v njej pustili vod z dvema strojnicama, da bi z nastopom dneva lahko takoj stopil v akcijo, če bi se kje pojavili razbiti policisti. Preostali del bataljona se je okoli štirih zjutraj vrnil na Jesenovec v svoj tabor.

Inženirci so v tej noči zopet uspešno gospodarili na železniški progi. Med postajama Sv. Jošt—Podnart so položili mine in jih opremili s tempiranimi prožilci. Akcija je uspela. Razstrelili so 96 metrov proge. Promet je bil ustavljen za enajst ur.

Drugi dan 19. aprila je obveščevalna služba javila, da se je do 7. ure zjutraj v Selce vrnilo komaj 15 orožnikov od 50 mož močne na Ostrem vrhu razbite skupine. Zato je bilo prav, da je en vod ostal prek noči na Ostrem vrhu in čakal sovražnika.

Ob osmi uri se je od Golice sem, proti Ostremu vrhu, res pojavilo 45 mož nemške patrulje iz postojanke Selca. Borci so z dobrih položajev napadli Nemce že od daleč in od štaba takoj zahtevali okrepitve. Po telefonu je bilo to hitro urejeno.

V naslednjih dveh urah se je vodu pridružila cela četa 1. bataljona in takoj posegla v boj. Nemce, ki so že prodrli tik pod vas, so odredovci sedaj prijeli z dveh strani in jih kmalu pri-

silili na obrambo. Orožniki so se umikali z grebena na greben in se okoli dveh popoldne umaknili v Golico, bliže Selcam.

Okoli treh popoldne so se Nemci zopet pojavili pred Ostrim vrhom. To pot so bili okrepljeni z domobranci iz Selc. Vseh je bilo okrog 60 mož. Stab odreda je takoj poslal proti Ostremu vrhu še obe četi 2. bataljona. Obenem je zasedo na Snegovniku okrepil še z enim mitraljezom, da ne bi bilo kakšnih neprijetnosti tudi v dolini pred Železniki.

Obe četi 2. bataljona sta se pred Smolevo razdelili in krenili proti Ostremu vrhu po istih poteh kot prejšnjo noč. Sovražnika naj bi zopet prijeli z obeh bokov, medtem ko bo čelno napadal Ostri vrh.

Borci 1. bataljona so medtem že sprejeli boj in odbijali sovražnika neposredno pred vasjo proti Golici. Sovražnik je zasumil manever in poslal v smeri Megušarja manjšo izvidnico. Ta je res kmalu zadela na eno od čet in se takoj umaknila. Obe strani sta izstrelili le po nekaj rafalov, kar mu je bilo znamenje, da se partizani bližajo tudi z desnega boka. Spoznal je, da je položaj postal nevaren. Zato se je okoli pete ure popoldne z vso naglico umaknil v postojanko Selca, še preden je partizanskim patruljam uspelo, da bi mu presekale umilt.

Šele zvečer je obveščevalna služba zvedela, da so se Nemci, ki so bili razbiti prejšnjo noč, ves dan potikali po gozdovih in se komaj do noči vrnili v postojanko. Negotovost o usodi nočne patrulje je bila glavni povod trdovratnih nemških napadov tega dne, ki so popoldne pritegnili v akcijo tudi domobrance. V teh bojih odred ni imel nobenih izgub. Sodili so, da je sovražnik imel vsaj 6 mrtvih in več ranjenih.

V noči na 20. april so se enote odreda premaknile na področje Rovte—Zapreval in še pred dnevom zasedle nove položaje. Poljanska stran škofjeloških hribov je bila bolj izpostavljena domobranskemu vplivu, zato je bila navzočnost odreda tam bolj potrebna kot v Železnikih. Udarna moč odreda se je v zadnjih dneh občutno povečala in zato si je lahko izbral tudi bolj izpostavljene položaje.

Ves dan je bilo mirno na vsem območju in patrulje se niso nikjer srečale s sovražnikom.

Zvečer okoli 7. ure je prišlo v Golico okoli 30 domobrancev. Namenata te patrulje ni bilo mogoče ugotoviti niti ga niso raziskovali. Takoj je odšel proti Golici 1. bataljon, da bi jih

napadel in razbU. Čeprav je hitel v akcijo, ni uspel. Domo-
branci so premik in smer opazili. Hitro so se umaknili v po-
stojanko.

Z nočjo sta odšli dve četi v prehranjevalno akcijo v vas
Luša. Tudi v Lušo so to pot krenile po ofenzivi prve večje
enote. Niso še vedele, kakšno je razpoloženje prebivalstva.
Zato so bili borci previdni. Naselje Sv. Lenart so neopazno
obšli in se po grmovju spustili proti Zgornji Luši. Komaj so
prišli v bližino, so jih že sprejeli sovražni rafali. Izkazalo se
je, da je bila previdnost na mestu. Borci so se razdelili v
majhne skupine s puškomitraljezi in iz različnih smeri na-
padli nemške in domobranske zasede. Napad je bil kratek in
učinkovit. Sovražnik se je kmalu umaknil v Spodnjo Lušo
in dalje proti glavni cesti v Selško dolino, kjer so ga čakali
kamioni. Četi nista imeli niti izgub niti ranjencev. 2e prva
sovražnikova zaseda je izgubila dva policista, v drugih je bilo
več ranjenih, ki so jih odvlekli s seboj. Prehranjevalno akcijo
sta obe četi uspešno izvedli in se že do polnoči vrnili.

Ob desetih zvečer je prišlo od štaba jeseniško-bohinjskega
odreda sporočilo o večjih koncentracijah vojske v Škofji Loki
in na področju Besnica—Nemilje. Ker odredna obveščevalna
služba o tem še ni vedela ničesar, je v omenjeni smeri štab
takoј poslal bojne patrolje, da bi ugotovile, kakšen je položaj.

Enote odreda so bile že drugi dan na območju Rovte—
Zapreval. Ker so se bale sovražnih ovaduhov, So odredne za-
sede in izvidniki proti Poljanski dolini ter Gabrški gori vsaki
dve uri menjali svoje položaje, da bi preprečili kako sovraž-
nikovo presenečenje.

Ob deseti uri dopoldne so patrolje najavile dve koloni iz
Škofje Loke, ki sta prodirali proti odrednim položajem. Ena
se je bližala po Gabrški gori in prek Mlake, druga pa iz Luše
proti Rovtom. O navzočnosti odreda v Rovtih in Zaprevalu
so torej že zvedeli v Škofji Loki in krenili v akcijo proti od-
rednim enotam. Prva kolona je štela vsaj 200 mož, ki so imeli
razen številnih avtomatov, tudi minomete. Številčne moči
druge kolone ni bilo mogoče ugotoviti, gotovo pa ni bila nič
manjša od prve. Položaj s teh dveh strani je bil jaseu. Ničesar
pa ni štab vedel o stanju v smeri Poljan in Gorenje vasi. Iz-
vidnice se še niso vrnile.

Stab je 1. bataljon takoј poklical iz Rovt in ga razmestil
nekoliko više in bolj zahodno nad vas Zetino, da bi zaprl pre-

hod na Brdu med Koprivnikom in Mladim vrhom proti Martinj vrhu. Drugi bataljon je zasedel položaje po robovih nad Rovti in okoli Starega vrha. Še preden so se borci 2. bataljona namestili po novih položajih, je sovražnik prodril prek Cetene ravni in nad Zaprevalom ter začel položaje hudo obstreljevati s strojnicami. Odredovci so takoj odgovorili s težko »breda« in z lahкими strojnicami. Nemce so vrgli nazaj v vas. Branili so se iz hiš.

S tem je bilo ustavljeno njihovo napredovanje proti Martinj vrhu. Tedaj so udarili še sovražni minometi, ki pa tudi niso mogli izsiliti napredovanja. Partizanski mitraljezi so bili dobro vkopani in jim niti težke mine niso mogle do živega. Boji so trajali skoraj štiri ure. Okoli 14. ure je sovražnik prenehal streljati in kmalu so opazili, da se po skupinah vrača v dolino. V teh bojih je odred izgubil enega borca, drugi pa je bil laže ranjen in je ostal v svoji enoti. Borci 2. bataljona so zaplenili lahko strojnico, polavtomatsko puško, dve italijanski puški ter precej opreme in streliva. Izgube v moštvu je po presoji prič sovražnik imel najmanj desetkrat tolikšne kot mi in poleg tega še več ranjencev.

Po štirinajsti uri je bilo povsod popolnoma mirno. Padlega so borci pokopali kar v bližini položajev, ker je bilo pokopališče pri Sv. Lenartu preveč oddaljeno.

Prejšnji dan so inženirci pri Podnartu na dveh mestih pretrgali telefonske kable. Telefonski promet so s tem prekinili vsaj za 30 ur.

Zaradi splošnega nemškega umika iz Jugoslavije, ki je potekal prek Gorenjske, je bilo območje odreda zelo ogroženo. Pričakovati je bilo, da bo pošiljal v loške hribe močnejše policijske enote, da bi zavarovale levi bok svojim umikajočim se kolonom. Globlje proti Blegošu take pobočnice najbrž ne bodo pritiskale, zlasti zato ne, ker bi jih odred z območja Starega in Mladega vrha vedno zlahka pognal nazaj, tudi če bi bile v veliki premoči.

Železniška proga Medvode—Kranj—Radovljica je bila ob koncu aprila že tako natrpana s sovražnimi transporti in tako dobro zavarovana, da odredni inženirci skoraj niso več mogli delati uspešnih akcij.

Odred je ostal na položajih ob vznožju Starega in Mladega vrha še vse popoldne in vso noč po umiku sovražnika.

V tej noči so izvedle enote odreda obširno prehranjevalno ak-

cijo v vaseh Luša, Rovte, Javorje in Četena ravan. Zbrale so precejšnje količine hrane, ki bi zadoščala vsaj za teden dni. Kljub temu pa se sovražnik ni prikazal. Imel je pač druge skrbi.

Inženirci so med postajama Otoče—Podnart ponovno pretrgli telefonski kabel in porušili telefonske drogove. Telefonski promet je bil prekinjen za 48 ur.

Viri: Poročili inženirske čete škočjeloškega odreda štabu odreda z dne 16. in 19. aprila 1945, fase. 294/a v AIZDG; Poročili inženirske čete štabu škočjeloškega odreda z dne 20. in 21. aprila 1945, fase. 294/a v AIZDG; Operativno poročilo štaba škočjeloškega odreda štabu 9. korpusa za čas od 10. do 20. aprila 1945, fase. 294/a v AIZDG.

PROTI GORICI

Ob zadnji nemški ofenzivi na osrednjem Primorskem so bile nekatere enote 9. korpusa precej prizadete. V težkih bojih so borci potrošili veliko streliva in tudi nekaj orožja so izgubili. Primanjkovalo je hrane in vsakršne druge opreme. Zato so bile zavezniške letalske pošiljke streliva, hrane in drugega materiala zelo dobrodošle in je bilo le škoda, da so zavezniki preveč zavlačevali s pošiljkami. Enotam 9. korpusa se je mudilo, da bi pred prihodom zavezniških vojsk osvobodile Primorsko, zato so orožje in opremo nujno potrebovale. Zavezniki so medtem že prebili nemško obrambno linijo v severni Italiji, ki se je imenovala »gotska črta«, in so se naglo bližali Piavi in Soči. Jugoslovanska 4. armada je vodila boje za preboj obrambnih položajev nemškega 97. armadnega korpusa na črti Snežnik—Reka, da bi si odprla pot proti Trstu.

Nemci so na robu Trnovskega gozda in Banjške planote po zadnji ofenzivi vzpostavili venec postojank, ki naj bi ščitil komunikacije Gorica—Postojna in Gorica—Vipavska dolina. Prav Trnovski gozd in Banjška planota pa sta bila najboljše izhodišče 9. korpusa za udar proti Trstu in Gorici. Zato je štab 9. korpusa pripravil zadnjo akcijo na tem območju in 21. aprila s svojimi spet dobro opremljenimi enotami začel napad na obnovljene sovražne postojanke na zahodnem robu Trnovskega gozda in na Banjški planoti. Najprej so popustile po-

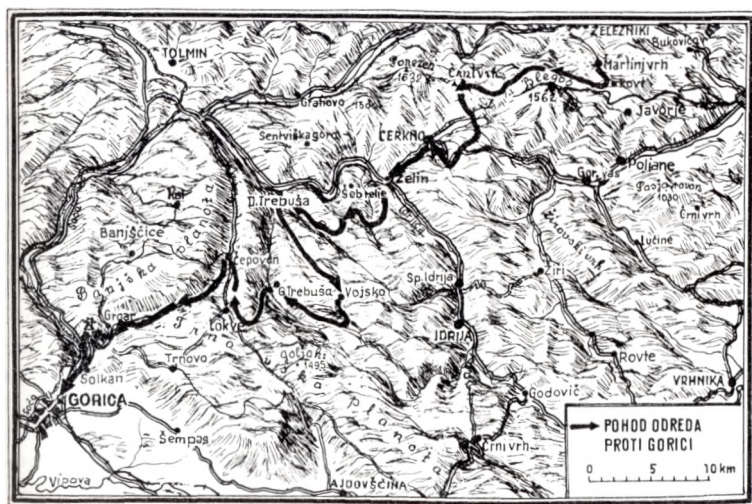
stojanke v Zavrhu, Spodnjem Lokovcu, Puštalah in v Podlaki na Banjški planoti. Postojanke na Predmeji in Otlici so še nekaj dni ostale v posesti okupatorjev in četnikov.

V teh akcijah so sodelovale vse enote 30. in 31. divizije in je zato nastala vrzel na Cerkljanskem. To vrzel so morale popolniti enote škofovloškega odreda, ki so bile nekaj dni kasneje skupaj s Prešernovo brigado pritegnjene v akcijo za osvoboditev Gorice.

Opoldne 22. aprila je odred po nalogu štaba 9. korpusa zapustil svoje staro območje in krenil prek Blegoša, Črnega vrha in Robidnice na področje Kladje—Cerkljanski vrh. Na nove položaje so prišli proti večeru in takoj uredili potrebno zavarovanje. Se zvečer so razposlali patrulje proti Gorenji vasi in Idriji ter proti Zirem. Patrulje niso nikjer naletele na sovražnika. Noč je minila povsem mirno.

Odred je s seboj vozil tudi hrano, ki jo je nabavil preteklo noč, ker je bilo novo območje glede živil popolnoma izčrpano.

Pri odhodu na Primorsko je štel odred 204 borce, od katerih je 12 odšlo po orožje v skladišča 9. korpusa, trije pa so bili v bolnišnici, ker so bili v zadnjih bojih ranjeni.

Novi dan je odred dočakal na območju Kladje—Cerkljanski vrh. Njegova glavna naloga je bila nadzorovanje terena proti Gorenji vasi in Idriji ter takojšnja akcija proti sovražniku, če bi se prikazal iz postojank ter se nameril proti Cerkljanskemu. Zaradi obširnega ozemlja je moralo biti vse moštvo stalno na položajih. Zasedene so bile vse pomembne dominantne točke, s katerih je bilo možno odbiti premočnega sovražnika, če bi poskušal prodreti.

Sovražnik je bil popolnoma neaktiven. Edina patrolja Nemcev je prišla iz Gorenje vasi prek Kopačnice na Robidnico in se takoj vrnila čez Leskovo v postojanko. Položaji odreda so bili preveč oddaljeni, da bi mogel napasti patroljo, ki so jo videli samo izvidniki in obveščevalci.

Drugi dan, ker je kazalo, da se odred ne bo tako kmalu vrnil na Martinj vrh in v loške hribe, so štirje borci z vozovi odšli po preostalo zalogo hrane, ki je bila shranjena na Martinj vrhu.

Po poročilih z evropskih bojišč so vsi v odredu vedeli, da se svoboda skokoma približuje. Marsikomu je bilo žal, da je odred prav v teh dneh moral zapustiti svoje staro ozemlje. Tudi prebivalstvu je bilo žal za odredom; zlasti tistim kmetijam, ki so jih nadlegovali domobranci, kadar v bližini ni bilo njegovih enot. Da bodo čakale odred v zadnjih dneh aprila zelo pomembne vojaške in politične naloge, so se vsi dobro zavedali, česa natančnejšega pa ni vedel nihče, ker so se dogodki spreminjali z bliskovito naglico. Ves razvoj je zasledoval štab 9. korpusa in je po trenutni situaciji razporejal tudi vse svoje vojaške enote.

Odredne enote so že tretji dan bile na istem mestu. Držale so stare položaje, le da so nekoliko zamenjale nekatere točke.

Patrulje, ki so ves dan križarile proti Gorenji vasi, Zirem in Idriji, se niso nikjer srečale s sovražnikom. Na cesto v Fužine in v vas Koprivnik sta navsezgodaj odšli dve močni zasedi. Ves dan so zaman čakali na sovražnika, zvečer pa sta se vrnili v taborišče. Sovražnik je miroval.

Ker so bili vsi na položajih, v teh dneh ni bilo ne vojaških in ne politično-vzgojnih ur. O dogodkih v svetu je borce s kratkimi poročili štab obveščal kar na položajih.

Vedno določeneje in jasneje pa je štab čutil bližnje naloge odreda na Primorskem. Zavedal se je, da bodo na odredovem

starem območju komande mest tiste, ki bodo morale opraviti vse potrebno v zadnjih dneh pred osvoboditvijo. Tesno so sodelovale s prebivalstvom svojega območja, zato tudi niso potrebovale več vojske, kot so jo imele.

Pomembnejša je bila v teh dneh Primorska. Njeno področje je bilo ogromno — od Cerknega do Gorice, vojaških enot pa je bilo prav malo, ker so bile v glavnem usmerjene na Trst in v Vipavsko dolino. V Vipavski dolini je bilo tedaj še veliko sovražnikove vojske. Ta dejstva so odredu pojasnjevala, kako pomembna je njegova navzočnost v tem delu Slovenije. Ves sestav odreda je že razumel stališča nadrejenega vojaškega in političnega vodstva.

Petindvajsetega aprila je bil odred še vedno na Cerkljanskem z istimi zavarovanji in nalogami kot prej. Patrulje se niso nikjer srečale s sovražnikom, ker se ni prikazal iz svojih postojank.

Obveščevalci so bili ves dan na delu. Radi bi ugotovili in odkrili sovražnikove namere. Zaradi splošnega poloma na nemških frontah so pričakovali, da bo skoraj začel opuščati postojanke, vendar trenutno o tem še ni bilo nobenih znakov. Tudi domobranci se niso premaknili iz svojih bunkerjev in postojank. Kljub naporom obveščevalne službe ni bilo mogoče razbrati njihovih namer.

V odred se je vrnila patrulja, ki je šla po orožje. Odred je mogel okrepiti oborožitev enot s petimi lahкими mitraljezi in petimi brzostrelkami ter s 25 angleškimi puškami. Orožje je prispelo iz zaloga 9. korpusa, ki so jih prinesla letala po zadnji nemški ofenzivi. Patrulja je razen orožja prinesla iz skladišč tudi obleko, da se je vojska dobro opremila za zadnji pohod.

Šestindvajsetega aprila zjutraj je končno le prišlo povečanje štaba korpusa, po katerem se je moral ves odred premakniti še globlje na Primorsko. Naš cilj je bilo Vojsko.

Vse enote so se takoj po zajtrku zbrale na Kladju. Komisar odreda je spregovoril borcem in jim naslikal trenutno stanje na Primorskem. Dejal je, da bi 9. korpus v teh dneh potreboval vsaj desetkrat toliko vojske, kot jo ima na razpolago. Zato bodo naloge odreda v prihodnje še večjega pomena, kot so bile v preteklih dneh. Potrebna je močna in visoka politična zavest ter vzorna vojaška disciplina. Kam bo odred vodila pot z Vojskega, ni mogel povedati, ker je bilo v pre-

jetem povelju rečeno le, naj krene na Vojsko in tam počaka nadaljnjih navodil.

Dalje od Cerknega škofjeloški odred v vsem času svojega obstoja še ni prišel. Za vse borce je bila okolica nova in grape ter hribi neznani. Vreme je bilo deževno in hladno, čeprav je že več kot mesec dni trajala pomlad.

Predhodnice in obveščevalci so se hitro oddaljili od glavne odreda in se izgubili po dolini potoka Cerknice, ki se nekaj kilometrov niže izliva v Idrijco. Za njimi so se razvrstile enote odreda, ki so urno in v širokih medsebojnih razdaljah merile cesto proti Trebuši. Borci so bili navdušeni in se niso menili za slabo vreme. Vsakdo je na tihem ugibal, kam ga bo še vodila pot. Vojskega si ni nihče predstavljal, niti kakšen je videti niti kje leži. Šele kasno popoldne so spoznali, da mora biti nekje više, ker so se že dolgo vzpenjali. Vso pot je bilo mirno. Tudi od Spodnje Idrije ni bilo čutiti sovražnih patrolj. Vse je kazalo, da so se Nemci držali v postojankah in čakali na povelje za umik.

Odredovci na Oblakovem vrhu, na poti proti Gorici. Na sredi pred skupino
Jože Gašperšič

Zvečer se je odredna kolona že vzpenjala proti Oblakovemu vrhu, ki leži nad tisoč metrov visoko nad morjem. Ker je bila težko obložena, so zlasti starejši borci komaj zmagovali hudo strmino. Dež, ki jo je močil na vsej dolgi poti od Cerknega, je postajal hladnejši in se je tik pod vrhom spremenil v sneg. Ta sneg je mnogim nekoliko razbil predstave o sončni in topli Primorski. Nehote so pomislili, da so na starem območju okoli Blegoša. Ko so se dvignili na vrh, so se znašli na planoti, ki je bila skoraj ravna. Medtem se je stemnilo in tudi snežiti je prenehalo. Prave vasi sploh ni bilo. Počasi je kolona koračila mimo redkih domačij, ki so bile večinoma porušene. Zvedeli so, da so na Vojskem.

To je bil kraj, prek katerega sta navadno prehajali Vojkova in Kosovelova brigada, pa tudi prešernovci s Cerkljanskega na Otlico in nazaj ter tu počivali. Čeprav je bilo vse pokrito z novim snegom, so lahko opazili številne sledove bojev, ki so jih brigade na tej planoti pogosto vodile z Nemci.

Okoli desetih zvečer so se razporedili v treh kmečkih hišah, kjer so se za silo posušili in si potešili lakoto. Kuharji so pripravili večerjo iz živil, ki jih je odred prinesel s seboj. Kmetije so bile do konca izčrpane in domačini so se čudili, od kod je odred dobil meso in kruh ter da mu niti soli ni manjkalo. Življenje kmetov na tej planoti je bilo tako težko, da je bil že skrajni čas, da je prišel konec vojne. Brigade so teren popolnoma izčrpale. Kmetje, pri katerih so sprejeli gostoljubno streho, so bili seveda gostje pri večernem obroku in pri vseh nadaljnjih, kolikor jih je bilo na Vojskem. Prebivalstvo je bilo tod res v dobrem in slabem neločljivo povezano z vojsko.

Bataljoni so postavili običajno zavarovanje in borci so polegli k potrebnemu počitku. Stab odreda je po radiu javil štabu 9. korpusa prihod na Vojsko in vprašal za nadaljnja navodila.

Prvi dan na Vojskem so bili borci prosti ter niso imeli drugih obveznosti razen običajnih patrolj in izvidniških služb. Čas so porabili za počitek in čiščenje orožja. V vseh enotah so imeli politične ure, na katerih so komisarji razlagali borcem politični in vojaški položaj v svetu in doma. O bodočih nalogah odreda še vedno ni bilo nobenih navodil. Ta dan so bile na sporedu tudi vojaške ure. Največ so govorili o disci-

plini in o vojaškem obnašanju, ko se bodo enote partizanske vojske pojavile v dolinah.

Odred je čakal nadaljnjih povelj štaba 9. korpusa. Zvedeli so, da je velik del 9. korpusa že šel čez Vipavsko dolino v pohod proti Trstu, medtem ko se mu čez Istro naglo bliža jugoslovanska 4. armada s tanki in drugim težkim orožjem. Zvedeli so tudi, da so sovražne sile še v veliki premoči in da čakajo partizansko vojsko še zelo hudi boji.

Se naprej so ugibali, kakšna naloga bo poverjena odredu, čeprav je postajalo vedno bolj jasno, da bo krenil proti Gorici.

Povelje za premik je štab prejel šele zvečer z naročilom, da krene nemudoma. Naslednja postaja bo Cepovan. Borce je zajelo navdušenje, saj je bilo sedaj povsem jasno, da bo odredov končni cilj gotovo Gorica.

Okoli dveh po polnoči so odredne enote prispele v Cepovan. Naselje je bilo skoraj popolnoma razdejano. Prav malo hiš je ostalo celih po bombardiranju, ki so ga ne dolgo tega izvršili Nemci.

Patrulje in izvidnice so takoj odšle proti tri ure oddaljenem Grgarju, vsi drugi pa so si našli zatočišča v razbitih hišah in legli k počitku.

Tudi tu je odred čakal ves dan na navodila za nadaljnji pohod. Obveščevalna služba se je povezala s terenskimi delavci in skupaj z njimi nadzirala gibanje sovražnika v okolici Grgarja. Sedaj so bili že v neposredni bližini doline Soče, ki je bila umikajočim Nemcem in njihovim plačancem življenjskega pomena za prehod na sever.

V Grgarju ni bilo več sovražnika, trdno pa se je držal v samostanu na Sv. Gori pri Gorici. Obveščevalci so sporočili, da se v tej močno utrjeni postojanki nahaja okoli 400 Nemcev, četnikov in italijanskih črnih srajc, ki so oboroženi z vsem mogočim orožjem.

Ves dan se ni zgodilo nič novega, le to so zvedeli, da se jugoslovanska osvobodilna vojska prebija proti Trstu.

Zvečer je prišlo povelje štaba 9. korpusa, naj se odred 29. aprila zjutraj premakne v Grgar in naprej čez Preval v Solkan pri Gorici.

Borci so zgodaj odšli k počitku, ker so jim njihovi komandirji in komisarji sporočili, da jih naslednji dan čakajo

težke in pomembne vojaške akcije in da bodo zjutraj že ugle-
dali Gorico.

Štab odreda je bil vso noč na nogah in je proučeval po-
velje štaba 9. korpusa ter s poznavalci terena delal načrte za
izvedbo najtežje akcije, ki so jo kdaj zaupali odredu.

Naloga odreda je bila, da tega dne napade utrdbe na
Sv. Gori pri Gorici.

Akcija je bila predvidena v kombinaciji z napadom Tito-
vih letalcev, ki naj bi točno ob sedmih zjutraj v nizkem letu
napadli in razbili to fašistično trdnjavo. V trenutku, ko bi
letala po izvršenem bombardiranju odletela, bi morali napasti
odredovci od Grgarja navzgor in od Prevala. V normalnih
okolih bi bil to samomor odreda, tedaj pa ni nihče po-
mislil, da bi mogla akcija izpodleteti. Borci so bili priprav-
ljeni na pragu Gorice jurišati tudi z golimi rokami, če bi bilo
treba, ravno tako pa tudi njihovi poveljniki.

Borci so mirno spali, kjerkoli si je kdo položil svoj plašč ali
nahrbtnik za vzglavje. Utrujenost zaradi dolgih pohodov zad-
njih dni je premagala tudi najtrdnjše in najmočnejše. Prav
zato, da ne bi borcev po nepotrebnem vznemirjali in jim
kratili potrebnega spanja, jim štab o napadu na Sv. Goro zve-
čer še ni povedal.

Ob treh po polnoči so dežurni odhiteli po naselju in zbu-
dili vojsko. V nekaj minutah je v vasi vse zagomazelo. Borci
so bili takoj na nogah in so mrzlično pospravljali svojo opre-
mo ter urejali orožje. Ko je bila vojska pripravljena, je ko-
misar odreda borcem razložil, kakšna naloga jih še čaka, pre-
den bodo ugledali Gorico.

Utrdba na Sv. Gori je bila trenutno za sovražnika, ki se
je še v velikem številu nahajal po Vipavski dolini, življenj-
skega pomena. Postojanka je zapirala pot proti severu po
dolini Soče tisočem sovražnih vojakov, ali pa jim to edino pot
umika zavarovala.

Strogo razdeljen po četah se je odred malo pred četrto
uro spustil po cesti proti Grgarju. Od jugozahoda je vel rahel
veter in zvezde na jasnem nebu so naznanjale lep sončen dan.
Po uri hoje se je zdanilo in na nekem odprtem ovinku se je
kolona ustavila. V ne preveliki daljavi je pred seboj zagledala
Sv. Goro. Prvi sončni žarki so že sijali na mrko zidovje na
vrhu hriba. Pogled je bil za tiste, ki so to videli prvič, edin-
stven. Vse naokoli samo z grmovjem poraščeni grebeni, prav

tako Sv. Gora, na vrhu pa osvetljeno zidovje. Bilo je nekaj čudovitega. Toda romantični občutki so hitro minili in vsakdo je v mislih preletel strmine, ki se jih bo v naslednjih urah moral lotiti.

Ker so tudi sovražne straže na Sv. Gori lahko opazovale dolino, je bilo pot treba nadaljevati sedaj bolj previdno. Domači terenci so kolono vendarle vodili tako, da je sovražnik s Sv. Gore ni mogel opaziti.

Cas je hitel. Lep dan, ki se je obetal, pa je postajal vedno temnejši. Kmalu po šesti uri se je popolnoma stemnilo. Težki, črni oblaki so prekrili nebo in megla se je spustila tako nizko, da je zakrila več kot pol Sv. Gore. Sovražnik ni mogel videti ničesar in odred je lahko nadaljeval pot, ne da bi se skrival, naravnost proti Grgarju. Ob pol sedmih so udarile prve dežne kaplje in do sedme ure se je nad Grgarjem in Sv. Goro razdivjala strašna nevihta. Grmelo in treskalo je tako, da se ni ločil grom od groma in dež se je zlival na kolono kot iz škafa. Borci so se stiskali pod ozkimi napušči primorskih hiš tik pred Grgarjem in čakali, kdaj bodo zaslišali hrumenje letal. Med nenehnim grmenjem se je res zaslišalo oddaljeno brnenje letal, ki pa se ni približalo. Divje naravne sile so to pot popolnoma onemogočile vojaško operacijo, za katero je bil načrt izdelan do podrobnosti. Naliv je prenehal šele okoli desete ure. Tedaj se je megla naglo dvignila in oblaki so se razgubili tako naglo, kot so se bili zjutraj nako-pičili in zatemnili nebo. Spet je deželo obsijalo sonce.

Sedaj so se dogodki razvijali s filmsko naglico.

Obveščevalci, ki tudi v dežju in nevihti niso mirovali, so se vrnili z novico, da je sovražnik zapustil svoje utrdbe na Sv. Gori. Nemci in Italijani so izkoristili gosto meglo in nevihto. Spustili so se v dolino Soče in odhiteli proti severu, dokler jim j p bila pot še prosta. Ali so prejeli ukaz za umik ali so odšli po lastni pobudi, ni nikogar prav nič zanimalo. Pot v Gorico je bila s tem prosta.

Enote odreda so se uredile v Grgarju in takoj krenile proti Prevalu, kjer je imel po obveščevalnih podatkih sovražnik skoraj neosvojljive bunkerje. Predhodnica je ugotovila, da so izpraznjeni in da utrdbe niso minirane.

Kolona se je vijugala po široki, a skoraj zarasli poti, kljub silnemu navdušenju je šla čisto počasi in skrajno previdno. Po vsej široki poti so bile položene mine, ki so bile

povezane med seboj z žicami. En sam nepremišljen korak bi lahko sprožil celo omrežje in povzročil krvave izgube. Na tej poti so šele spoznali, kako trd oreh za odred bi bil naskok na Sv. Goro. Sovražnik je bil tako dobro zavarovan, da bi mu celo brigada težko prišla do živega. Če so fašisti izkoristili nevihto za umik, ni bila ta nevihta zanje nič manjša sreča kot za odred.

Viri: Operativna poročila škočjeloškega odreda štabu 9. korpusa za čas od 21. do 28. aprila 1945, fase. 294/a v AIZDG; Osebni spomini Jožeta Gašperšiča in Toneta Lotriča.

V SOLKANU

Devetindvajsetega aprila ob 12. uri se je kolona odreda ustavila pri utrdbah na Prevalu. Ta dan se je pred njo že drugič razgrnil prelep razgled. To pot je bil užitek večji kot zjutraj. Boj za Sv. Goro je po srečnem naključju odpadel in od Gorice je ni ločila nobena trdnjava več. Pred odredom je v soncu ležala Gorica, tik pod njim pa Solkan. Borci so od navdušenja metali kape v zrak in pesem »Svobodna je naša domovina« se jim je sama od sebe izvila iz prsi in napolnila okolico. Dobro razpoloženje je še povečal čudovit spomladanski dan in vsa zelena ter cvetoča goriška pokrajina. Navdušeni so opazovali Gorico pred seboj in ugibali, kako jih bodo sprejeli prebivalci tam spodaj.

Toda časa za premišljevanje in uživanje pomladne romantike ni bilo mnogo. Poslanstvo odreda še ni bilo končano.

Stab odreda je enote razdelil. Polovico odreda je pustil v bunkerjih na Prevalu za zavarovanje, druga polovica pa je v urejeni koloni odšla proti Solkanu. Cesta na tej strani gore je bila zvožena in nikjer minirana, zato je bilo možno paziti tudi na zunanji videz vojske. Predhodnica je odšla nekoliko pred kolono, ker še ni bilo znano kakšno je trenutno stanje v Solkanu.

Prebivalci Solkana so osvobodilno vojsko opazili že od daleč. Na ulicah je vse oživel in na hišah so se pojavile slovenske zastave. Ze od daleč so borci zaslišali slovensko pesem in vzklikanje: »Živeli partizani! Živel Tito! Živela Jugoslavija!«

Sami niso vedeli, kdaj jih je zagnila množica. Obsipala jih je s cvetjem, jim ponujala pijačo in jih objemala ter poljubljale. Solze veselja in navdušenja so polzele ne samo po licih srečnih prebivalcev, ki so po 27. letih dočakali osvoboditelje, temveč tudi po raskavih in v bojih otrdelih obrazih odredovih borcev. Besede so jim zastajale v grlu. Preveč sreče nankrat so čutili in starešine so med borci komaj vzdrževali najnujnejšo disciplino.

Odred se je ustavil v središču Solkana, kjer se je razvilo pravo ljudsko veselje. Borci so se sprostili in za trenutek pozabili na včerajšnji in jutrišnji dan ter se pomešali med navdušene Solkance. Ti so jim postregli z vsem, kar so njihove shrambe premogle ob koncu vojne, in jim tešili žejo z najboljšo goriško kapljico. Utrujenost je splahnela. Petje in ples na ulici je za nekaj ur združil Solkance in odredovce v veliko slovensko družino.

Za 29. april je bil prihod v Solkan dovolj. Prihod odreda je štab javil štabu 9. korpusa in takoj postavil potrebna zavarovanja. Izvidnice so odšle proti Vipavski dolini, proti Gorici in navzgor proti dolini Soče. Vsem izvidnicam so se pridružili domačini, ki so kot poznavalci okolice skrbeli za njihovo varnost. Solkanci so povedali, da se že več dni kolone nemških in kvislinških vojsk zlivajo proti severu po dolini Soče in da vse prihajajo iz Vipavske doline, ki še ni popolnoma svobodna in varna. Spričo takih novic je bila previdnost zelo potrebna. Borcem je štab določil bivališče v središču Solkana in zahteval od njihovih starešin, naj vzdržujejo strogo vojaško disciplino in red v enotah.

Dne 28. aprila je štab 9. korpusa ukazal 30. diviziji, naj iz Trnovskega gozda prodira prek Vipavske doline na Kras z nalogo, da napade Trst od severne strani. Naslednjo noč naj bi tem enotam sledile še sile 31. divizije, ki so se kasneje usmerile proti Trziču in Gorici.

Medtem je komanda mesta Trst po nalogu štaba 9. korpusa začela vstajo v mestu in 29. aprila osvobodila skoraj vse mestne predele razen posameznih objektov in utrdb, ki jih je sovražnik trdovratno branil. Mestu so se od vzhodne strani naglo bližale enote 4. armade.

Devetindvajsetega aprila popoldne so enote 31. divizije zapustile Trnovski gozd in krenile proti jugu. Prva je odšla Gradnikova brigada, za njo Vojkova. Prešernova brigada je

odšla zadnja s Trnovega proti Krnici in se ob treh popoldne spustila v Vipavsko dolino, ki je bila še polna umikajočih se kvislinških enot. Četniki so se umikali proti Gorici, da bi tam prekoračili Sočo in se predali zahodnim zaveznikom. Pri Dobravljah so se prešernovci prebili čez cesto in železniško progo Ajdovščina—Gorica. Brigada je prišla samo do Komna na Krasu, potem pa je po povelju štaba 31. divizije preusmerila svoj pohod proti Renčam in Mirnu pri Gorici. Gradnikova in Vojkova brigada sta se usmerili proti Nabrežini in naprej v smeri Tržiča (Monfalcone).

Štab škofovloškega odreda se je namestil v neki hiši na glavnem trgu v Solkanu in pripravljaj načrte za nadaljevanje poti v Gorico. Dobil je radijsko sporočilo štaba 9. korpusa, ki je razjasnilo trenutno situacijo. Zvedeli so, da so pred Gorico z vzhodne strani samo odredne enote, od južne strani pa se bliža mestu Prešernova brigada.

Pred odredom je bila velika naloga in vse sile bo treba napeti, da bi jo izpolnil. Štab odreda je imel to zaupanje — zavzetje mesta Gorice — za najvišje priznanje škofovloškemu odredu. Po radiu so zvedeli, da se vodijo krvavi boji za Trst, ki ga bodo enote 4. armade za 1. maj gotovo osvobodile in zasedle skupaj z enotami 9. korpusa.

Zaradi velikega števila sovražne vojske, ki se je še umikala in reševala skozi Vipavsko dolino, se štab ni mogel odločiti, da bi čete prenočevale v Solkanu. Številčno so bile mnogo prešibke, saj je borcev v mestu bilo komaj sto, in bi bilo srečanje z močnejšo sovražno kolono lahko zanje še usodno. Zato so raje čakale na razvoj dogodkov.

Komaj se je zmračilo, je v štab prihitel domačin in javil, da se iz Vipavske doline proti Solkanu bliža močna sovražna kolona v popolni bojni sestavi. To obvestilo je takoj nato potrdila in še dopolnila odredna izvidnica, ki je prišla z vipavske strani. Štab se je takoj odločil in ukrenil, kar se je zdelo najbolj primerno in učinkovito.

Na koncu glavne ulice v Solkanu, ki se na severu zelo zoži proti izhodu v dolino Soče, je odred v naglici postavil zasedo. Komandant 1. bataljona Franc Šmid-Gustelj je šel v zasedo sam s še dvema prostovoljcema. Sovražna kolona je bila tako številna, da bi se ji lahko postavila nasproti cela četa ali bataljon, pa je ne bi zadržali. V takem primeru bi gotovo bile nepotrebne žrtve. Prostovoljci v zasedi so si pri-

pravili orožje in točno predvideli umik. Zaseda bo demoraliziranega sovražnika zmedla in ne bo vedel kakšne sile ima pred seboj, in ali naj se odloči za resen preboj v dolino Soče. Tak je bil odredni načrt.

Na vogalu hiše, ki je najbolj zapirala cesto, so fantje še zložili precej ročnih bomb in postavili lahek mitraljez »bren«. Njihov namen je bil sovražnika zadržati in mu pokazati, da prehod skozi Solkan na sever ni več prost. Da bi Nemce in četnike vrgli nazaj proti Vipavi, ni bilo moč računati, ker je bilo čet premalo. Stab odreda z vsemi preostalimi borci se je umaknil iz Solkana na višine Črnega vrha, ki se vzpenja takoj za naseljem, zaseda pa je čakala na sovražnika.

Fašisti so se okoli devetih zvečer res pojavili. Verjetno so kljub slabi razsvetljavi opazili izobešene slovenske zastave in so postali zelo previdni. Njihova predhodnica se je ustavila na trgu in iz dobrih zaklonov izstrelila proti koncu naselja nekaj rafalov. Gustelj in njegova dva borca so jim takoj odgovorili z ognjem iz strojnice in ročnimi granatami. Medtem je dospela na trg že glavnina kolone, ki je takoj pokazala, da se za vsako ceno hoče prebiti v dolino Soče. Bilo jih je okoli 400. Začelo se je divje streljanje, Gustelj pa jih je s svojo zasedo kar uspešno zadrževal. Toda sovražnik je pritiskal vedno huje in maloštevilna zaseda je zmetala vse bombe ter izpraznila zadnje šaržerje streliva. Nastopil je trenutek umika, ki so ga fantje že vnaprej predvideli. Bil je tudi že skrajni čas. Sovražnik se je medtem na trgu razdelil, skušal z manjšimi skupinami obiti zasedo in jo prijeti od strani ter od zadaj. To mu ni uspelo, ker je zaseda zapustila naselje in izginila na vzpetine Črnega vrha. Kolikšna moč ga je zadrževala, sovražnik ni mogel vedeti, zato je še dolgo pošiljal rafale v vse smeri in z raketami skušal odkriti partizansko vojsko, da bi jo napadel, ker mu je branila umakniti se.

Odred je medtem po zaraslih obronkih Črnega vrha nad Solkanom hitel, da bi čimprej dosegel Preval in se pridružil preostalim delom svojih enot v utrdbah, od koder bi v primeru potrebe lahko sprejel tudi boj, če bi ga umikajoči se sovražnik napadel.

Drugo jutro ob sončnem vzhodu je bilo v odredu vse živo. Izvidnice so odšle še pred zoro proti Solkanu in po dolini Soče proti Plavam. Ugotoviti so morale, če je sovražni koloni ponoči uspel prehod proti Trbižu. Borci, ki niso bili v patru-

ljah in izvidnicah, so bili v bojni pripravljenosti na Prevalu. O novi situaciji je štab odreda telegrafsko obvestil štab 9. korpusa, ki ga je takoj opozoril, da se sovražnik gotovo ne bo mogel več prebiti na sever in se bo verjetno vračal po isti poti.

Okoli devetih je prihitela v štab odreda patrolja, ki je zjutraj odšla proti Plavam in sporočila, da se proti Solkanu vrača kolona, ki se je prejšnji večer prebila v dolino Soče. Verjetno je spoznala, da se po tej poti ne bo mogla prebiti do zahodnih vojsk in se jim predati.

Odred je poslal dve močni zasedi nad cesto v dolini Soče. Namestili sta se tako, da sta imeli pod križnim ognjem vso kolono. Nekaj mitraljezov sta postavili ob cesti, ki je vodila s Prevala v Solkan, težko »breda« pa na nekoliko višje položaje, da bi od tam lahko ščitila spodnje izpostavljene zasede. Tako se je odred dobro pripravil na sprejem sovražnika, kateremu se je prejšnji večer moral umakniti. Hotel je popraviti napako, ki jo je napravil prejšnji večer s tem, da se je umaknil iz Solkana.

Kaj bo napravil sovražnik na poziv k predaji, ni bilo moč predvidevati, vladalo pa je prepričanje, da bo vse uspelo. Kolona se je bližala v urejenem sestavu. Opazili so, da je bil njen korak precej težak in da je bila zelo utrujena od dolge poti.

Kolona se je že pomikala po zadnjih ovinkih proti Solkanu in prvi so šli že mimo prve zasede. Nikjer se ni nič premaknilo. Sovražnik ni mogel občutiti navzočnosti odreda. Težko obloženi vojaki so se izmučeno pomikali dalje v strnjeni vrsti in bili že sredi med zasedama. Tedaj je iznenada zaropotala težka »breda« in krogle so zažvižgale nad glavami sovražne kolone. Vojaki so se vrgli v zaklone ob robu ceste.

Tedaj so se oglasili »breni« tudi za hrbtom kolone in od čelne strani. Tudi iz zaklonov od solkanskih apnenic so zaregljali partizanski mitraljezi. Niso merili na ljudi, ker so računali, da se bodo predali. Streljali so nad njimi in jih tako pribili k tlom. Sovražnik je imel prost umik samo čez cesto v Sočo, kar mu pa ni kazalo. Presenetljivo naglo so se odločili. Brez orožja so izstopili iz kolone trije oficirji in se z belo zastavo namerili proti zasedi, ki je bila na čelni strani. Zasedi sta ustavili ogenj in počakali na sovražnikove zastopnike.

Borci so ostali na svojih mestih pripravljeni na strel. K zasedi so pohiteli komisar Sašo, oficir Ozne Cveto in operativni oficir. Pogajalce so sprejeli samozavestno in hladno ter zahtevali brezpogojno predajo. Ker je obstajala možnost, da bi se iz Vipave pojavile še nove sovražne kolone, je bilo časa malo in se je mudilo. Poslancem sovražne vojske so dopovedali, da je partizanov mnogo in da ni nobenih upov, da bi se prebili proti Gorici ter se na desnem bregu Soče predali zaveznikom. Zahtevali so, da na mestu, kjer so, to je na cesti, odložijo orožje in se z rokami na tilniku podajo naprej, kjer jih bo prevzela partizanska vojska. Pogajanje je bilo zaključeno in sovražni oficirji so se slabe volje odpravili k svojim.

Šele sedaj se je stopnjevala napetost. Ukazano jim je bilo, da pri najmanjšem odporu sovražnika pokažejo vse svoje partizanske sposobnosti. Sovražne premoči je bil odred v vsej svoji dolgi vojaški praksi vaje, le da v tej akciji ni smel računati na umik. To pot je svojo udarno moč moral prikazati pač nekoliko večjo kot je bila. Štabni oficirji so sledili mirovnim odposlancem in opazovali njihovo obnašanje. Videlo se je, da jih je zelo mikala Gorica in ujetništvo pri zaveznikih. Velika večina je imela slabo vest. Ker se na cesti ni nič premaknilo, se je zopet oglasila težka »breda« in takoj nato »breni« z obeh strani kolone. Opozorilo je zaleglo. Sovražnik je začel odlagati orožje in vojaki so se v vrsti z dvignjenimi rokami v zatilju odpravili naprej. Spredej so jih prevzeli borci odreda s pripravljenim orožjem in vodili kolono po cesti naprej ter zavili v smeri bunkerjev proti Prevalu. Straže ob koloni in zadaj so ujetnike priganjale, da so čimprej prispeli do bunkerjev. Šele sedaj so bili dokončno ujetniki. Bilo jih je čez štiristo in so kmalu ugotovili, da je to zelo pisana družčina. Med njimi so bili četniki dinarske divizije vojvode Djujiča, pripadniki neke italijanske enote, pripadniki

10. SS policijskega polka ter nekaj vojakov iz 2. kozaškega polka, ki je sodeloval pri zadnji ofenzivi v nemški bojni skupini »Bikowsky«.

Pri identificiranju posameznikov je bilo slišati nemško, italijansko, ukrajinsko in tudi srbsko govorico. Ze ta mednarodna zasedba je mnogo povedala. Pri osebnih preiskavah ujetnikov, ki so jih izvedli na ta način, da so posamezno vstopali skozi labirint bunkerjev, so nabrali celo zalogo pištol. Ugotovili so, da sta dve tretjini imeli krvave roke in da so

se mnogi, zlasti v zadnji ofenzivi marca in aprila, izkazali pri strahovanju slovenskega prebivalstva in uničevanju in mučenju ujetih partizanov. Dobili so celo takšne fotografije.

Neprizadete je odred izročil narodni zaščiti v Grgarju kot ujetnike z vsemi pravicami vojnih ujetnikov, zločince pa je naglo vojaško sodišče obsodilo na zasluženno kazen. Sodba je bila izvršena takoj.

Popoldne so se enote zopet razdelile. Majhen del je ostal pri bunkerjih na Prevalu, glavnina odreda pa je krenila proti Gorici.

Zopet je bil odred med Solkanci, ki so mu bili takoj pri- skočili na pomoč kot izvidniki in obveščevalci na poti v Gorico. Vsi vzhičeni so pripovedovali, kako so sledili akciji na cesti in s kakšnim zaupanjem ter strahom hkrati so pričakovali njegov uspeh.

O položaju na področju odreda je štab obvestil štab 9. korpusa, od koder je prejel tudi nadaljnja povelja in navodila. Zvečer so zvedeli, da so zavezniški tanki na poti z jugozahodne strani proti Šempetru in Gorici. Zvedeli so tudi, da so prešernovci prišli tja pred zavezniki in da tudi s šempetrske strani pritiskajo na Gorico. Zapoved štaba 9. korpusa je bila, da mora biti Gorica v rokah osvobodilnih čet pred prihodom zavezniških tankov, pa naj stane kar hoče.

Viri: Dnevno poročilo štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa z dne 29. aprila 1945, fase. 227 v AIZDG; Osebni spomini Franca Luskavca in Jurčka Mravljeta.

V GORICI

V Gorici so bile zadnjega aprila še močne sovražne sile, ki so držale mesto. V mraku so domačini odredne enote neopaženo privedli do vzhodnega kolodvora v Gorici. S posadko kolodvora, ki ga je letalstvo močno razbilo, so čete naglo obračunale. V kratkem, ostrem spopadu je obležalo nekaj fašistov, drugi pa so pobegnili naprej v mesto. Cete so jim sledile zelo previdno, ker niso mogle vedeti, kje bodo naletele nanje. Prišle so do Travnika, kjer so na veliko presenečenje naše odprto in izpraznjeno gimnazijsko poslopje. Sovražna

vojska je odšla, v šoli pa je pustila večji del svoje opreme, da bi se borci lahko ulegli kar na pripravljene postelje.

Odred se je ustavil v šoli, ki je ni smel zapustiti nihče razen patrulj, ki so šle na bojni obhod po mestu. Jedro odpora se je umikalo na zahodni kolodvor, ki ga je sovražnik trdno držal. Računal je, da se bo predal zahodnim zaveznikom. Do tedaj pa so se hoteli boriti. Z minometi so obstreljevali vzhodni del mesta in napravili precejšnjo gmotno škodo. To noč je odred imel več ranjencev med patruljami, ki so krožile po mestu, smrtnih žrtev pa ni bilo. Z ranjenci ni bilo težjih problemov, ker je bila mestna bolnišnica v južnem delu Gorice že v rokah prešernovcev.

Medtem ko sta 1. in 2. bataljon Prešernove brigade že 29. aprila prišla na Kras, je 3. bataljon moral počakati do večera na desni strani ceste Ajdovščina—Gorica in se je šele ponoči prebil na drugo stran. Sredi noči je prišel v Štanjel na Krasu, kjer je zvedel, kam je šla glavnina brigade. Takoj je spremenil smer in se obrnil nazaj proti Gorici. Sedaj so trije bataljoni Prešernove brigade prodirali proti Gorici z južne strani in popoldne prispeli v okoliške vasi, kjer so doživljali enak sprejem kot škofjeloški odred v Solkanu. Tridesetega aprila so vdrli v Miren in naprej v Šempeter ter še isto noč zasedli goriški grad.

V noči od 30. aprila na 1. maj je bila še vsa Gorica pod ognjem sovražnih minometov. Mesto je bilo v temi, le eksplozije min so nenehno trgale tišino in sekale temo s kratkimi bliski. V zraku je zaudarjalo po smodniku, kar se ni prav nič skladalo z goriško pomladjo, ki je bila že v polnem cvetju in zelenju.

Skrb za prevzem mesta pred prihodom zaveznikov štabu ni dala spati. Povelje štaba 9. korpusa mora biti izvršeno.

V noči je bil vzpostavljen stik s prešernovci, kar je odredu občutno olajšalo položaj. Borci 7. SNOUB »Franceta Prešerna« so pritiskali od južne strani mesta, borci škofjeloškega odreda pa od vzhoda.

Vsi so vedeli, da bi bilo prav 1. maj praznovati v osvobojeni Gorici, zato so čakali jutra. Bilo je čudovito jutro in sonce je že okoli petih spustilo svoje žarke čez Trnovsko planoto in obsijalo goriško bojišče.

Z dnevom se je razdivjalo streljanje, da ni bilo moč ločiti posameznih rafalov. Na strelivo ni nihče več mislil, saj

ga je bilo dovolj. Zato so borci nabijali, kolikor so vzdržale cevi strojnic. Sovražnik se je zagrizeno upiral v poslopjih zahodnega kolodvora in v bližnjih hišah, kjer si je zgradil bari-kade. Z minometi in gostim ognjem nemških Šarcev je uspešno odbijal neprekinjene napade borcev. Malo pred osmo so pro-drli do kolodvora z južne strani še prešernovci. Združenemu ognju pa se sovražnik ni mogel več upirati. Začel se je umi-kati proti bližnjemu mostu čez Sočo. Ob osmih je bil zahodni kolodvor v rokah osvobodilne vojske in komaj uro za tem je tudi ob mostu, čez katerega je uspelo pobegniti precejšnjemu delu četnikov, že stala straža jugoslovanske vojske.

Medtem so v mestu izobešali slovenske zastave in se pri-pravljali tudi za sprejem zaveznikov. Slovenske in jugoslo-vanske zastave z rdečo zvezdo so zaplapolale tudi na goriškem gradu, na mestni hiši ter na poslopju kvesture.

Točno ob desetih so po cesti via Roma pripeljali zavezniški tanki z odprtimi kupolami. Poveljniški tank se je ustavil sredi Travnika in komandant je svojemu poveljstvu javil, da so prispeli v mesto, kjer se že nahaja Titova vojska. Večina izmed borcev je tedaj prvič slišala živo angleščino in prvič videla zavezniško vojsko. Tanki so takoj zatem odpeljali na-prej. Ena kolona čez most, kamor je pobegnila sovražna voj-ska, druga kolona pa po kanalski dolini na sever. Za tanki se je na kamionih takoj pripeljala zavezniška pehota, ki se je namestila v mestu nedaleč od gimnazije, kjer je bilo bivališče odreda.

Z desnega brega Soče ni bilo slišati nobenega strela več, kar je bilo znamenje, da se je sovražna vojska mirno predala prvim zavezniškim tankom.

Za odred je bilo vojne konec in kar ni mogel verjeti, da je res. Prvi maj je praznoval v osvobojeni Gorici, ki so jo partizani sami osvobodili pred prihodom zaveznikov. Ljubo-sumni so bili na zavezniške vojake, ki so se sprehajali po slo-venski Gorici, za katero je odred še v zadnjih minutah izgubil nekaj svojih borcev, oni pa so se samo pripeljali in se naselili vanjo.

Stab odreda se je sedaj nastanil v zgradbi kvesture. Zase-del je sobe oziroma pisarne, v katerih je še dan prej gospo-darila fašistična policija. Povezal se je z goriškimi aktivisti, ki so z njegovim sodelovanjem takoj začeli stikati za politič-nimi grešniki in zločinci, ki jih je v mestu ostalo kar precej.

Aktivisti so odred oskrbeli tudi z vsem potrebnim za redno vojaško delo in s hrano.

Borci so popoldne tega dne imeli prosto in so lahko svobodno hodili po mestnih ulicah. Komaj so verjeli, da je konec vojskovanja in negotovosti. Opazovali so zanimiv ceremonial pri menjavanju stražarskih mest zavezniških vojakov, ki so pri pozdravu s puško počenjali prave vragolije. Pri opazovanju zavezniške vojske so borci lahko razmišljali, kako bistveno drugačno je bilo njihovo vojskovanje od vojskovanja partizanskih enot.

Drugi maj je bil prvi delovni dan odreda v miru. Enote so se uredile. Edini stražarski mesti sta bili pred štabom odreda in pred gimnazijo, kjer so bili nastanjeni drugi odredovci.

Borce, ki so ob odhodu odreda proti Gorici 30. aprila ostali v utrdbah na Prevalu pri Sv. Gori, je štab potegnil h glavnini odreda v mesto.

Patrulje odreda so še vedno pregledovale mesto in široko okolico do Solkana. Posebno v Solkan so borci radi odhajali, ker niso mogli pozabiti prisrčnega sprejema in dobrega počutja med Solkanci. Kje bo na zahodni strani Gorice jugoslovanska in slovenska meja, ni te dni nihče še prav nič vedel. Na desni breg Soče so borci odhajali samo toliko, da so vzdrževali zvezo s slovenskim prebivalstvom Goriških brd, ki je tudi doživljalo in bojevalo z nami vred narodnoosvobodilni boj.

Sedaj je odred posvetil več časa politični in vojaški vzgoji borcev. Politične in vojaške ure v posameznih enotah so bile redne. Budno so spremljale zadnje dogodke na svetovnih bojiščih, ki so bila sedaj že vsa na ozemlju predvojne Nemčije. Da v slovenski metropoli še ne vihrajo zastave s peterokrako zvezdo, kar ni bilo moč verjeti. Radijska poročila so pripovedovala o ostrih bojih na dohodih v Ljubljano in če bi tedaj kdo prišel po prostovoljce za osvoboditev Ljubljane, bi najbrž dobil celoten odred. Toda odredova navzočnost na Goriškem je bila važnejša. Ljubljana je bila slovenska, čeprav je v njej trenutno še gospodaril sovražnik. Goriška pa se je po dolгих letih k Sloveniji šele priključevala. Treba je bilo utrditi slovenski duh in slovensko besedo v tem najzahodnejšem delu naše domovine, ki ga je fašizem za vsako ceno hotel potujčiti.

Slovenska beseda se je sedaj slišala po goriških ulicah in slovenska pesem je odmevala povsod, kjer so se zbirali borci v svojem prostem času. Hitro so se prilagajali na mir in svojo okolico opazovali s širše odprtimi očmi kot prvi dan prihoda.

Odredov vojaški dnevni red je zdaj že stekel po določenih kolesnicah in počasi je njegov sestav prevzemala zavest, da je zelo potreben v osvobojenem mestu. Borci so čutili, da jih meščani opazujejo in da bi nekateri radi pri partizanski vojski odkrili slabe in negativne strani. Med temi so bili zlasti priseljeni italijanski trgovci in lastniki gostinskih lokalov. Ljubši so jim bili zavezniški vojaki s svojimi dolarji kot partizanska vojska z lirami v žepu. Osvoboditelje so pač gledali »skozi dolar« in ne iz kakršnih koli narodnostnih čustev.

Kot po vsaki vojni so se tudi sedaj pojavili zastoji v preskrbi z živili. V mestu se je dalo kupiti vse, le živil je takoj zmanjkalo. Vojske so bile preskrbljene, velik del prebivalstva pa je takoj občutil pomanjkanje hrane. Narodnoosvobodilna vojska je imela vedno več mladih obiskovalcev, ki jo je rada občudovala pri jedi. Ker je partizan vedno tovariško delil vse, kar je imel, poleg sebe seveda ni trpel lačnih gledalcev in je z njimi delil svoje obroke. To jo je zelo priljubilo zlasti pri mestnih otrocih in s tem tudi pri njihovih starših.

Povsem brez posluha za prebivalstvo pa so bili zavezniški vojaki. Po vsakem obroku hrane so stresali velike količine ostankov jedi na kup med druge odpadke. Pogledov lačnih otrok, ki jih ni manjkalo v njihovi neposredni bližini, ko so jedli, sploh niso opazili. Če so se kljub vsemu le približali, da bi dosegli vsaj proč vržene jedi, jih je stražar takoj napodil. Take prizore je bilo videti vsak dan, saj so zavezniški vojaki bili v najožji soseščini. S takim postopanjem si prav gotovo niso pridobili simpatij; ravno nasprotno. Ostali so tuji vojaki in med revnimi prebivalci so bolj napravili vtis tuje vojske kot osvoboditeljev. Ljudje so bili razočarani tudi nad njihovim samopašnim obnašanjem.

V teh dneh je odred utrdil zlasti stike z Goriškimi Brdi. Borci so obiskali več naselij, kamor so se odpeljali s tovarnjaki. Odnosi z Brici so bili zelo pristrčni in se jim je zdelo, da so med njimi doma kot na Gorenjskem.

Viri: Dnevni poročili štaba škofjeloškega odreda štabu 9. korpusa za 30. april in 1. maj 1945, fase. 294/a v AIZDG; Osebni spomini Jožeta Gašperšiča in Toneta Lotriča.

POSLEDNJA NALOGA

Od štaba 9. korpusa je odred 4. maja prejel povelje za poslednjo vojaško nalogo v končani vojni. Naloga je bila zelo častna. Odredne enote so morale prevzeti zavarovanje Ajdovščine, kjer je bila dne 5. maja ustanovljena prva slovenska vlada.

Enote odreda so morale biti v večernem mraku pripravljene za pohod proti Ajdovščini. Čakala jih je okoli 24 kilometrov dolga pot po Vipavski dolini, ki so jo morale enote odreda premeriti peš. Zakaj niso borcev prepeljali s kamioni, ni nihče spraševal. Vsi so bili navdušeni in ponosni nad novo, častno nalogo, ki bo v odredovo življenje v miru le prinesla nekoliko spremembe. Opozorili so odred, da se po Vipavski dolini še klatijo bande četnikov in drugih kvislinških vojakov, ki se niso mogle prebiti do zavezniškega ujetništva. Prav zaradi teh je bilo zavarovanje Ajdovščine v času tako pomembnih zgodovinskih dogodkov nujno potrebno.

V Gorici je odred pustil teže gibljive borce za ohranitev reda v posloplju bivše kvesture in v gimnaziji, kjer so borci pustili vso nepotrebno prtljago in opremo pred odhodom v Vipavsko dolino. Okoli 9. ure zvečer so enote škofjeloškega odreda odkorakale iz Gorice v lepem vojaškem redu. Pri odhodu iz mesta so imele na cestah vse polno občudovalcev, ki so jim navdušeno vzklikali. Na vsej 24 kilometrov dolgi poti se ni zgodilo nič vojaško pomembnega. Po nekaj daljših počitkih je odred došel v Ajdovščino tik pred zoro.

Nočne avanturice, ki so jo doživeli štirje tovariši na tej poti v Ajdovščino, skoraj ni mogoče zamolčati. Kazni za ta prekršek jim je komisar odreda oprostil zaradi izrednega pomena političnih dogodkov 5. maja.

Pobudnik nočne akcije je bil harmonikar Tonček iz Otlice, ki se je odredu priključil še na Vojskem, ko je bil ta na pohodu proti Gorici. Tonček se je kot domačin in dober poznavalec Goriške držal obveščevalcev, ki jim je s svojo iznajdljivostjo vedno pripravil kaj novega. Takole je pripovedoval eden od njih drugi dan v Ajdovščini, ko je bil vprašan, zakaj ima zakrpano glavo in zakaj se tako klavarno drži:

»Ko smo popoldne zvedeli, kakšen pohod nas čaka ponoči, smo se štirje obveščevalci odreda domislili, da bi si pot lahko

Selitev štaba odreda iz Gorice v Ajdovščino

znatno olajšali s kolesi. Goriški aktivisti so nam kolesa hitro prikrbeli in nam jih pripravili v Šempetru pri Gorici. Svojim gorenjskim tovarišem sem hotel napraviti čim prijetnejšo pot v Ajdovščino. V Šempetru smo neopaženo zaostali od kolone in ko smo najprej opravili nekaj obveznih obiskov pri harmonikarjevih znanjih, nam je čas tako hitro minil, da so nam kolesa postala nujno potrebna, če smo hoteli dohiteti kolono še pred Ajdovščino.

Ura ni čakala na nas in bilo je že okoli polnoči, ko smo se spustili s kolesi po Vipavski dolini. Bila je čudovita majska noč. Murni in škržati so s svojim petjem igrali pravo polnočno simfonijo, ki nam je krajšala čas. Polnočni hlad je našim nekoliko razgretim glavam zelo dobro del. Hitro smo napredovali in nikjer nismo srečali žive duše. Na kakšno izgubljeno sovražno skupino, ki bi jo utegnili srečati sredi noči na naši poti, niti pomislili nismo.

V Šempasu smo se za nekaj minut ustavili, da bi zajeli sapo. Zrak je tako opojno dišal, da kar nismo mogli izpod cvetočih kostanjev in murvinih dreves, ki so skozi vse naselje obdajala cesto. Radi bi se tudi odžejali, pa se ni bilo kje. Tedaj nas je iz zadrege rešil Tonček, ki je rekel, da pozna šempaško babico, ki je bila vedno navdušena za partizane in tudi nas ne bo razočarala, če bi jo obiskali sredi noči. Vprašanje je bilo samo, kako in s kakšno pretvezo bi si jo upali zbuditi. Nihče ni vedel nič pametnega. Kljub temu smo se napotili proti hiši, ne da bi vedeli, kako naj pokličemo babico. Navdih smo dobili šele pred njeno hišo.

V svinjaku se je narahlo oglasil prašič, ki nas je zavohal. »Jo že imamo,« smo si rekli in sklep je bil sprejet in takoj tudi izvršen. Odprli smo svinjak in pognali oba prašička v ogrado ter ju nagnali, da sta začela presunljivo cviliti in kruliti. V nekaj minutah se je v hiši prižgala luč in se je odprlo okno. »Ma kaj delaste, za božjo voljo?« se je skozi okno oglasila obupana ženska. »Saj prašička sta še suha, zakej jih ne pustite pri miru?« Tedaj smo se oglasili in jo pomirili, da sta prašička že v ogradi in da jih bomo skoraj spravili v svinjak. Takoj je vedela, da smo partizani in nas je nehote rešila iz zadrege: »Gotovo so bili četniki, ki se še skrivajo po Vipavi in so se nocoj spravili nad moja dva prašička. Da niste ravno vi prišli mimo, bi jih sedaj gotovo že odvedli. Kako sem vam hvaležna. Malo časa imaste gotovo, da prideste v hišo.« Tako je hitela v svojem navdušenju in hvaležnosti, da ni bilo treba nobene besede več. Prepričan sem, da še danes misli, da so ji četniki tisto noč poskušali ukrasti prašiče. V hiši nam je postregla z ocvrtimi jajci, ki smo jih krepko zalili z odličnim vipavcem. Govorili smo, jedli, pili in peli, da bi skoraj pozabili na čas, ki nas je začel že resno preganjati.

Kazalci na uri so hiteli že čez tretjo zjutraj in petelini so se oglašali v kokošnjakih. Morali smo se posloviti od prijazne gostiteljice in se čimprej odpeljati dalje proti Ajdovščini. Vino nam je nekoliko stopilo v glavo, čeprav smo bili zelo odporni in smo zato še bolj divje poganjali kolesa.

Drveli smo po dolgem klancu v Vrtovinu. Bil sem prvi v skupini in sem od navdušenja krilil z rokami po zraku ter dirigiral pesem, ki smo jo vsi štirje prepevali med vožnjo. Ker smo le vozili nekoliko narazen, pesem ni bila najbolj ubrana. Nenadoma sem nekaj metrov pred seboj zagledal čez cesto položen hlod. »Pazi, pazi!« sem zavpil, medtem pa sem že zadel s prednjim kolesom ob hlod. V neprostovoljnem saltu sem odletel s kolesa, kje sem pristal, pa nisem več vedel. Iz nezvesti sem se zdrnil v bližnji hiši, kjer so me tovariši močili z vinom še od zunaj in mi z obližem krpali glavo. Gospodinje ni bilo treba buditi s prašičjim kruljenjem, ker se je zbudila sama od trušča na cesti. Vsi trije tovariši so odnesli cele nosove in kolesa, ker so na moj krik in salto še pravočasno ustavili. Imeli so še čas ugotoviti, da je cesta zaprta zaradi porušenega cestnega mostu čez vodo. Mene so sedaj lepo zalepili, kolesa pa žal ni mogel nihče več poravnati, tako ga je zdelal skok.

Ko smo ugotovili, da nimam zlomljene nobene kosti, so se ostali trije odpeljali dalje proti Ajdovščini, jaz sem pa še nekaj časa hladil razbolelo glavo in ude. Nato sem se odpravil peš naprej proti svojemu cilju in v pičli uri dospel v obveščevalni center odreda. Vzrok mojega izostanka so že javili obveščevalci, ki so ob tej priložnosti prenesli prvo komisarjevo ploho, da zame od nje ni več dosti ostalo.«

Glavno zavarovanje Ajdovščine je odred postavil proti Trnovskemu gozdu. Na Col je odšel ves 1. bataljon, ki je poslal v notranjost planote tudi patroljo. Borci 2. bataljona so patroljirali na jugovzhodno stran, na južno stran proti Krasu in nazaj po dolini proti goriški strani.

Mesto Ajdovščina je bilo slavnostno okrašeno. Z vseh delov osvobojene Primorske ter iz matične Slovenije so v mesto prihajali zastopniki ljudske oblasti in tudi vojaški predstavniki. Tudi drugo prebivalstvo se je množično zlivalo na trg, ko je zvedelo, kaj se pripravlja v Ajdovščini.

Zgodovinsko zasedanje predstavnikov slovenskega naroda je bilo dopoldne. Še pred 12. uro pa so na javnem zborovanju na trgu v Ajdovščini razglasili in predstavili člane prve slovenske vlade s tovarišem Kidričem na čelu. Sedaj šele so se

sprostila srca vseh. Nastajala je nova, združena Slovenija v veliki novi Jugoslaviji. Ljudje so viharo pozdravljali svoje voditelje na tribuni in ploskanja ter vzklikanja ni bilo ne konca ne kraja. Slednjič je iz vseh src spontano zadonela pesem »Hej, Slovani, naša reč slovanska živo klije...« Za njo pa takoj »Svobodna je naša domovina« in nato še in še, kar jih je poznalo primorsko ljudstvo.

Za primorsko ljudstvo je bil 5. maj praznik zmage nad sovražnikom, medtem ko so se okoli Ljubljane in na Gorenjskem še bili ostri boji z umikajočim okupatorjem in domačimi izdajalci.

Popoldne je bilo v mestu splošno ljudsko veselje. Harmonike so hreščale za vsemi vogali in po vseh lokalih so se veselo vrteli uniformirani in civilni pari. Jed in pijačo so ta dan po vseh lokalih delili zastonj in vsakomur iz vojaških zalog.

V mraku so se tudi borci odreda vrnili s svojih dolžnosti v Ajdovščino ter takoj posegli v zabavo in veselje. Vsi so dobili prosto do polnoči in se kljub naporni zadnji noči in vročem dnevu na robovih Trnovskega gozda takoj pognali na plesišča. Plesalk je bilo mnogo več kot plesalcev in tako so si fantje do polnoči in še malo čez izpotili ves pot, kar jim ga je še ostalo po vročem sončnem dnevu na Vipavskem. Sele ob dveh po polnoči so dežurni v odredu spravili borce k potrebnemu počitku.

Šestega maja so borce zbudili, ko je bilo sonce že visoko na nebu, tako da so se po dveh napornih dneh res dobro odpočili. Pot nazaj v Gorico je bila borcem olajšana. V dopoldanskih urah so kamioni oddelka 4. armade, ki je bil namenjen v Ajdovščini vse odredovce odpeljali nazaj na njihovo mesto.

Dnevno delo odreda je bilo patroljiranje po Gorici in bližnji okolici, kjer so še vsak dan odkrili kakšnega skritega fašista. Znale zločince so izročali za to pristojnim organom in potem vojaškimi sodiščem, ki so tiste, ki jim ni bilo očitati ničesar drugega razen sovražne uniforme, dali med vojne ujetnike.

Čeprav je odred že skoraj teden dni užival svobodo in vojaško življenje v miru, se borci še vedno niso privadili na postelje. Stab odreda, ki je imel svoje prostore v nekdanji goriški kvesturi, je imel na razpolago tudi sobe z vojaškimi oziroma civilnimi ležišči. Vendar so tudi člani štaba in drugo

moštvo vsak večer polegli kar po mizah ali na tleh poleg pisalnih miz. Podložili so si pelerino ali vojaško odejo in najbolje zaspali na tleh s torbico pod glavo. Tudi v šoli, kjer so bili nastanjeni borci in bataljonski štabi, je bilo moč vsako jutro videti, da se borci dvigajo s tal in da so bile postelje največkrat nedotaknjene. Bili so vajeni na trdo ležišče, na katerem so se vedno najbolje odpočili, in tako je nekatere borce šele ukaz o redu pri spanju spravil v postelje.

Vsi so nestrpno pričakovali vsakodnevnih poročil radia »Svobodna Slovenija«, ki so pripovedovala, kakšen je bil položaj na Gorenjskem in v Ljubljani. Kar neverjetno je bilo, da doma še vedno divjajo ogorčeni boji in da se sovražnik tako trdo upira v srcu Slovenije.

Na območju škočjeloškega odreda je sovražnik šele po 4. maju začel zapuščati postojanke v Selški in Poljanski dolini.

V krajih ob železniški progi se je trdovratno zadrževal in čuval progo za umik svojih enot vse do osvoboditve Ljubljane. Zelo trdovratno se je upiral sovražnik v Škofji Loki in v Kranju, kjer so domobranci do padca Ljubljane še upali na preobrat, ki bi jim dal v roke oblast in povrnil kralja Petra ter ubeglo vlado. Ker na teh območjih ni bilo večjih partizanskih enot razen komande mest in gorenjskega vojnega področja, so te kraje osvobodile enote 29. divizije JA, ki je prišla od Ljubljane proti Gorenjski.

Ob poslušanju takih vesti je bila samozavest borcev, da so na Goriškem za vedno obračunali s sovražnikom že 1. maja še večja, saj že skoraj teden dni živijo v svobodni Gorici.

Naslednji dnevi v Gorici so hitro minevali. Slovesno je odred praznoval nemško kapitulacijo, potem pa so se njegove vrste začele redčiti.

Odred v svoji dosedanji sestavi ni bil več potreben. Do 15. maja je bil kot vojaška enota razpuščen. Borci so bili v glavnem dodeljeni 2. brigadi korpusa narodne obrambe Jugoslavije, ki je imela svoj štab v Trstu.

Viri: Povelje štaba 9. korpusa z dne 4. maja 1945, fase. 294'a v AIZDG; Povelje štaba 9. korpusa o vključitvi borcev škočjeloškega odreda v 2. divizijo KNOJ in o razformiranju odreda z dne 10. maja 1945, fase. 227 v AIZDG.

SKLEPNA BESEDA

Škofjeloški odred je obstojal samo devet mesecev. Zato njegovo delo ni bilo tako obširno kot delo posameznih slovenskih brigad. Ves čas je obdržal taktiko partizanskega vojskovanja in bil prava, tipična partizanska enota. Tudi operacijsko področje odreda je sovražnik tako močno nadzoroval, da druge oblike dejavnosti niso bile mogoče.

Kadar so na območju odreda enote 31. divizije izvajale večje operacije proti sovražnim postojankam, ali vpadale globlje na ozemlje Dolomitov, so v te operacije vključili tudi odred. Štab 31. divizije je odredu zaupal odgovorne naloge, pri katerih ni bil nikoli razočaran.

Škofjeloško hribovje ni imelo druge stalne vojaške enote razen odreda. Ker je bilo na tem območju več različnih zalednih enot ter političnih vodstev in ustanov, je bilo politično življenje zelo razgibano. Prebivalstvo je moralo imeti vojaško zaslobo, da bi ga varovala pred vdori sovražnih patrolj. Seveda odred ni mogel razbiti večjih sovražnih ofenziv na svojem območju in se je ob takih priložnostih moral izmikati odprtih spopadom s sovražnikovo premočjo. Prebivalstvo škofjeloškega hribovja je položaj dobro poznalo in zato ugled odreda pri njem ni padel, čeprav se je včasih moral umakniti.

V času, ko je obstajal odred, se je sovražnik iz dneva v dan bolj zagrizeno boril, da bi uničil partizanske sile, ki so mu izpodjedale tla in mu vsak dan bolj ogrožale najvažnejšo prometno žilo Jesenice—Ljubljana. Sovražniku je bilo na tem področju pomembno vsako hribovsko naselje in ne samo dolinske vasi v Selški in Poljanski dolini. S teh predelov je črpal delovno silo za vzdrževanje vojnega in gospodarskega stroja na skrajnem jugu rajha. Z istega terena je tudi narodnoosvobodilna vojska črpala svoj prirastek in velik del živeža za vojsko in prebivalstvo osvobojenega območja slovenskega Primorja zahodno od Blegoša, ki je v tem času predstavljalo partizansko zaledje.

V ostrem boju s sovražnikovo propagando in njegovo bojno silo je odred ves čas svojega obstoja do osvoboditve obvladoval svoje operativno območje. Z uspešnim manevriranjem je omogočal razvoj in delovanje političnih organov in zalednih enot, ki so vztrajno širile svoj vpliv prav med so-

vražne postojanke. S tem je odred izpolnjeval velik del svojega poslanstva.

Tudi svojo poslednjo nalogo na Goriškem je odred častno izpolnil in se 1. maja srečal v Gorici z borci Prešernove brigade. Na svoje staro območje se odred ni več vrnil, ker je bil 15. maja na Goriškem razformiran in so bili njegovi borci vključeni v druge enote JA.

Lahko ugotovimo, da je odred na svojem operativnem območju častno izpolnil svojo nalogo in prispeval svoj delež v osvobodilni vojni in revoluciji Slovencev in vseh jugoslovanskih narodov.

SEZNAM BORCEV

Mnogi od teh so padli še v narodnoosvobodilni vojni, nekateri pa so pomrli že po osvoboditvi. Navedeni so vsi borci, ki jih je bilo moč dobiti iz ohranjenih arhivov škojfeloškega odreda in so bili tam vpisani s polnim imenom.

1. Ambrožič Avgust	27. Božič Ivan
2. Ahačič Franc	28. Benedičič Anton
3. Ažman Matija	29. Benedičič Franc-Cvek
4. Aleksej evič Johanca	30. Bohinc Pavel
5. Auguštín Franc	31. Benedik Franc
6. Ahčin Vincenc	32. Berčič Peter
7. Ambrožič Jakob	33. Bay Albert
8. Arnol Stanko	34. Bernik Franc
	35. Breščak Miroslav
9. Babnik Franc	36. Bajt Franc
10. Burja Franc	37. Burnik Franc
11. Benedičič Alojz	38. Bernik Ivan
12. Benedičič Ivan	39. Bernard Stanko
13. Benedičič Jože	40. Božič Aleš
14. Bertoncelj Jože	41. Bavčar Boris
15. Berjak Lucijan	42. Bele Stanko
16. Bajželj Peter	43. Bogataj Franc
17. Brejc Matevž	44. Blatnik Jože
18. Bajt Pavel	45. Božič Stanko
19. Benedičič Valentin	46. Bukovec Franc
20. Bradeško Filip	47. Bernard Stanko
21. Bitenc Stane	48. Baren Janez
22. Berčič Franc	49. Bajt Ludvik
23. Berčič Jože	50. Bernik Stane
24. Benedičič Franc	51. Bidovec Janko
25. Barič Jože	52. Benedičič Lovro
26. Bavčar Boris	53. Bohinc Sašo

54. Cvenkelj Ivan
55. Cimprič Valentin
56. Cvajner Janko
57. Car Franc
58. Cvenkelj Janez
59. Cenčič Lojze
60. Cegnar Janko
61. Čufar Franc
62. Cemažar Janko
63. Čadež Franc
64. Čadež Franc-Brko
65. Cop Ivan
66. Češnovar Viktor
67. Carman Franc
68. Cuk Cveto
69. Cuk Alojzij
70. Debenc Jože
71. Dežman Jože
72. Debeljak Viko
73. Dukič Mirko
74. Dodič Marija
75. Demšar Anton
76. Danev Ivan
77. Dolničar Janez
78. Domenik Milan
79. Dolenc Neža
80. Dobravec Anton
81. Detela Tine
82. Debeljak Zdravko
83. Draksler Jernej
84. Demšar Anton-Zabukovje
85. Dobnikar Peter
86. Dolenc Maks
87. Demšar Franc-Rudno
88. Demšar Jože
89. Dolenc Janko
90. Dolenc Drago
91. Demšar Jože-Sv. Duh
92. Debenc Andrej
93. Dolenc Johan
94. Demšar Anton
95. Eržen Jože

96. Eržen Mirko
97. Eržen Anton
98. Eržen Josip
99. Eržen Luka
100. Eržen Franc
101. Finžgar Rudolf
102. Ferjan Lovro
103. Fister Alojz
104. Filipič Janez
105. Frelih Anton
106. Ferjan Ivan
107. Ferlič Rado
108. Finžgar Rudi
109. Fajgelj Valentin
110. Füreder Janko
111. Gaber Stanko
112. Gale Karel
113. Galičič Jaka
114. Gregorc Ivan
115. Gaber Albin
116. Gale Korli
117. Gajgar Jože
118. Grošelj Jaka
119. Gorup Karel
120. Grohan Cedo
121. Golob Anica
122. Gaber Stanko-Draga
123. Gutman Franc
124. Gašperšič Jože
125. Grohar Franc
126. Grošelj Franc
127. Gaber Franc
128. Golc Ignac
129. Hafner Franc
130. Habjan Jože
131. Heberle Rudi
132. Habjan Rafko
133. Hemel Alojz
134. Hladnik dr. Polde
135. Hafner Stanko
136. Habjan Peter

137. Habjan Nace
138. Habjan Jože
139. Hvastja Vinko
140. Hočevar Franc
141. Hafner Štefan
142. Hočevar Maks
143. Hišenfelder Franc
144. Hrovat Vinko
145. Hafner Pepe

146. Jamnik Peter
147. Jezeršek Jože
148. Jensterle Peter
149. Jelenc Franc
150. Jeglič Nejko
151. Jerala Franc
152. Jankovič Pavel
153. Janša Anton
154. Jekler Franc
155. Jekler Rezka
156. Jarkovič Nada
157. Janc Ciril
158. Jemc Ciril
159. Jensterle Anton
160. Jesenko Štefan
161. Jurjevčič Pavel
162. Jan Jože
163. Jurič Marija
164. Javor Ivan-Igor
165. Jan Rado
166. Jarc Karol
167. Janežič Milan
167. Jelenc Janez

168. Kržišnik Stefan
169. Keber Franc
170. Krajnik Jože
171. Koren Pepi
172. Kragulj Djuro
173. Kolman Rudolf
174. Koren Jože
175. Kajzer Alojz
176. Kobentar Marjan
177. Knafelj Jože

178. Knific Franc
179. Križnar Milan
180. Krmelj Tone
181. Kavčič Lado
182. Kapus Rudi
183. Kobal Franc
184. Kebrič Jakob
185. Konič Stanislav
186. Klemenčič Janez
187. Kravanja Franc
188. Kosmač Urban
189. Križnar Vinko
190. Kenda Franc
191. Kristan Miha
192. Kenda Rafael
193. Kajzer Alojz
194. Krmelj Pavel
195. Kunstelj Gustelj
196. Kos Tomaž
197. Kacin Vinko
198. Knific Peter
199. Knific Janez
200. Knavs Vinko
201. Koselj Ivan
202. Kuraljt Marjan
203. Košenina Franc
204. Koselj Janez
205. Knapič Jože
206. Kodran Ivan
207. Kodran Tone
208. Kovač Stane
209. Kobal Franc
210. Kunšič Janez
211. Krajnik Rozalija
212. Kalan Jaka
213. Kemperle Franc
214. Kumavc Franc
215. Kramar Maks
216. Kenda Janko
217. Kremsar Mimica
218. Kacin Jože
219. Kravanja Franc
220. Kajzer Alojz
221. Križnar Ciril

222. Kalan Anton
 223. Keber Ludvik
 224. Kristan Janez
 225. Krmelj Franc
 226. Kodran Mici
 227. Kemperle Filip
 228. Kloboves Franc
 229. Košir Franc
 230. Knafelj Jože
 231. Kratky Tone
 232. Keržar Janko

 233. Lakota Mirko
 234. Lotrič Franc-Dražgoše
 235. Logar Albert
 236. Lavtar Vinko
 237. Lotrič Anton
 238. Lipovec Vinko
 239. Lotrič Tone
 240. Lušina Janez
 241. Luskovec Franc
 242. Lušina Franc
 243. Ločniškar Albin
 244. Legat Jurček
 245. Lebar Rok
 246. Likožar Ivan
 247. Lotrič Franc
 248. Likar Tone
 249. Lotrič Janko

 250. Mihelič Rudolf
 251. Mlakar Mihael
 252. Mezek Ančka
 253. Mezek Vida
 254. Mulej Janez
 255. Masterle Franc
 256. Morgel Danica
 257. Mencinger Ivan
 258. Mencin Anton
 259. Markovič Ivan
 260. Majdič Franc
 261. Marku ta Franc
 262. Markelj Marjan
 263. Malovrh Dušan

 264. Mulej Mirko
 265. Mlakar Miha
 266. Marinič Franc
 267. Mihelčič Leopold
 268. Mohorič Franc
 269. Mediževac Janez
 270. Mihelčič Franc
 271. Mohorič Janez
 272. Mohorič Pavle
 273. Mohorič Miha
 274. Maček Alojz
 275. Mravlje Janez
 276. Matelič Stanko
 277. Medič Stanko
 278. Medvešek Milan
 279. Mrak Tončka
 280. Mrak Janez
 281. Mrak Dušan
 282. Mencinger Joško
 283. Mandelj Janez
 284. Mravlja Jože
 285. Matelič Stane
 286. Mali Rajko
 287. Maren Ciril
 289. Mažgon Dominik
 290. Mlakar Silvo
 291. Mandelj Franc
 292. Medja Franc
 293. Marušič Oskar
 294. Mravlje Jurček

 295. Novak Ignac
 296. Negerc Alojz
 297. Nastran Benjamin
 298. Nadiževac Mirko
 299. Nadiževac Zdravko
 300. Narobe Lovrenc
 301. Nastran Peter
 302. Nemanič Janez

 303. Omejc Franc
 304. Osovnikar Milan
 305. Olip Pavel
 306. Omejc Pavel

307. Odar Franc
 308. Odar Branko
 309. Ozebek Vladimir
 310. Omersa Ivan
 311. Okorn Janez
 312. Ovsenik Ciril

 313. Poličar Iva
 314. Pintar Franc
 315. Polajnar Peter
 316. Pintar Janez
 317. Potočnik Rudi-Martinj
 vrh
 318. Proj Ciril
 319. Pfajfar Leopold
 320. Potočnik Jakob
 321. Primožič Ciril
 322. Primožič Lado
 323. Proj Ivan
 324. Peternej Alojz
 325. Pegam Alojz
 326. Polajnar Ignac
 327. Pretnar Jakob
 328. Platiša Rozalija
 329. Perne Joži
 330. Potočnik Rudi-Podnart
 331. Pegam Anton
 332. Pogačar Anton
 333. Pristav Jože
 334. Potočnik Stanko
 335. Pristav Matevž
 336. Pogačar Janko
 337. Potočnik Franc
 338. Pegam Franc
 338. Pegam Ivana
 340. Plemelj Janez
 341. Plemelj Franc
 342. Podlipnik Alojz
 343. Premože Rafko
 344. Pičulin Oto
 345. Pičulin Slavko
 346. Peklaj Anton
 347. Paternu Boris
 348. Plešec Anton

349. **Por Jakob**
 350. **Pemec Alojz**
 351. **Porenta Janko**
 352. **Papier Slavko**
 353. **Potočnik Franc-Dražgoše**
 354. **Pokljukar Franc**
 355. **Pristav Franc**
 356. **Plešec Ivan**
 357. **Papier Marjan**
 358. **Pisovec Stefan**
 359. **Papier Franc**
 360. **Perne Jože**
 361. **Pirc Anton**
 362. **Pintar Jože**
 363. **Pretnar Ivan**
 364. **Presterei Franc**
 365. **Poljanec Janko**

 366. **Ramovš Frančiška**
 367. **Rikberger Ferdinand**
 368. **Ropret Miha**
 369. **Romei j Janez**
 370. **Rekar Ivan**
 371. **Rupnik Gregor**
 372. **Ramovš Ančka**
 373. **Robert Andreas-Nemec**
 374. **Rehberger Ferdo**
 375. **Ravnikar Peter**
 376. **Rakovec Ciril**
 377. **Rebolj Andrej**
 378. **Rajgelj Franc**
 379. **Raztresen Alojz**
 380. **Rakovec Ivan**
 381. **Rajgelj Alojz**
 382. **Rakovec Anton**
 383. **Repinc Ivo**
 384. **Rihtaršič Ivan**
 385. **Rupar Franc**
 386. **Rupar Ignac**
 387. **Rihtaršič Anton**
 388. **Rink Jože**
 389. **Rejc Jože**
 390. **Ravnik Franc**
 391. **Rajner Emil**

392. Rape Lado
393. Režek Anton
394. Stare Mirko
395. Sušnik Janko
396. Sušnik Stanislav
397. Svetina Vinko
398. Silič Izidor
399. Sivec Franc
400. Sodja Franc
401. Soklič Lojze
402. Soklič Marica
403. Sajovic Vinko
404. Stojan Valentin
405. Staroverski Miloš
406. Starin Peter
407. Srebot Svetozar
408. Smrekar Anton
409. Smole Marjan
410. Selan Edvard
411. Stöger Leo — Nemec
412. Setnikar Franc
413. Sodnikar Andrej
414. Stiglič Franc
415. Stingelc Franc
416. Srbčič Andrej
417. Starič Stanko
418. Stankovič Milan
419. Slamnik Leopold
420. Simonič Alojz
421. Simčič Janez
422. Studen Janez
422. Strup Stane
423. Špenko Franc
424. Strubelj Stefan
425. Šparovec Vinko
426. Širok Srečko
427. Sefer Ivan
428. Sturm Ika
429. Speh Pavel
430. Solar Jože
431. Smid Janko
432. Smid Andrej
433. Stupnikar Janez
434. Slibar Franci
435. Solar Matevž
436. Sink Pavel
437. Smid Stanko
438. Šuštar Tončka
439. Smid Jože
440. Šuštar Lojze
441. Smid Janko
443. Smid Ivan
442. Smid Franc
444. Siler Jože
445. Štajer Viko
446. Špazapan Andrej
447. Šink Lojze
448. Šmid Rafael
449. Šuštaršič Viktor
450. Siler Alojz
451. Smid Ferdinand
452. Solar Jože
453. Šuštar Justin
454. Šuštar Janez
455. Šuštar Vinko
456. Štipnikar Janez
457. Trdina Alojz
458. Tolar Jože — Prtovč
459. Tolar Jože — Martinj vrh
460. Trojar Janez
461. Tičar Jože
462. Triler Anica
463. Tome Stanko
464. Tavčar Jakob
465. Tušek Franc
466. Tavčar Alojz
467. Tičar Marjan
468. Tomažin Franc
469. Tekavc Vili
470. Triler Alojz
471. Trošt Anton
472. Trpin Janez
473. Tavčar Ciril
474. Tome Anton

475. Ulčar Ciril
 476. Urh Milan

 477. Vrevc Matevž
 478. Vrevc Franc
 479. Vrhunc Gabriel
 480. Vrhunc Albin
 482. Vehovec Josip
 481. Volčič Anton
 483. Vončina Janko
 484. Valant Janko
 485. Vrhunc Vili
 486. Vraničar Drago
 487. Vogelник Anton
 488. Velkavrh Franc
 489. Vidmar Franc
 490. Vrtačnik Ivan
 491. Vesnaver Svetozar
 492. Vidic Matevž
 493. Vovk Jože
 494. Vrhunc Stane
 495. Vidic Slavko
 496. Vidmar Slavko
 497. Vehovec Franc

 498. Zajc Matevž
 499. Zajc Janez
 500. Založnik Avgust
 501. Zupan Alojz
 502. Zagoričnik Franc
 503. Zupan Jože
 504. Zevnik Karel
 505. Zupanc Maks
 506. Ziherl Stanislav
 507. Zelj Jože
 508. Zelj Gašper
 510. Zupanc Jože
 509. Zorko Lado
 511. Zupan Franc
 512. Zakotnik Miloš

 513. Žagar Vinko
 514. Zbontar Jože
 515. Zontar Janez — Sv. Duh
 516. Zontar Janez — Kranj
 517. Zemva Jože
 518. Zvan Ivan
 519. Zvan Andrej-Boris

KAZALO KRAJEV IN IMEN

A

- Ajdovščina — 38, 298, 307,
309—311
Aleksejevič Johanca — 102
Ambrožič Avgust — 102
Armade :
— 4. jugoslovanska — 287,
293, 297, 298
Avbelj Viktor — 45

B

- Bača — 61
Bajželj Jože — 133, 226
Banjška planota — 287, 288
Basaj Tončka — 12
Baška grapa — 11, 27, 59, 61,
63, 153, 239
Bavčar Boris — 101
Bataljoni:

NOVJ :

- 1. bataljon Bazoviške bri-
gade — 45
- 1. bataljon I. grupe odre-
dov — 14
- 2. bataljon Bazoviške bri-
gade (ruski) — 69, 70, 75,
141
- 2. bataljon Poljanski —
14, 15
- 2. bataljon Prešernove bri-
gade — 163
- 3. bataljon Prešernove bri-
gade — 219, 221, 303

- 4. bataljon Gradnikove bri-
gade — 60
- Cankarjev — 12, 13
- Dražgoški — 15
- inženirsko-tehnični 31. di-
vizije — 60, 69, 70, 107,
113, 143, 205, 208, 215, 228
- italijanski Mameli — 198
- Jelovski — 15
- Kranjski — 15
- Loški — 15
- Selški — 15
- zaščitni oblastnega komi-
teja KPS za Gorenjsko —
240, 246, 252, 255

Nemški:

- 2. bataljon 19. SS policij-
skega polka — 26
- 3. bataljon 19. SS policij-
skega polka — 25, 245
- 499. rezervni grenadirski
— 15
- 517. deželnih strelcev — 26,
85, 111, 246
- »Heine« — 27

Domobranski:

- 2. bataljon (Rupnikov) slo-
venskega domobranstva —
239

- Benedičič Franc-Cvek — 134,
150
Berčič Franc — 102

Besnica — 24, 97, 124, 132, 160,
166—168, 180, 181, 214, 224,
238, 240, 285
Bičkova skala — 238, 243
Bitnje (Zgornje in Spodnje) —
27, 81, 162, 164, 181
Bled — 8, 26, 73, 188, 218
Blegoš — 11, 14, 16, 20, 23, 26,
35, 36, 63, 75, 82, 105, 139, 190,
195, 198, 200, 205, 217, 219, 243
do 246, 249, 252—254, 257, 259,
265, 271, 272, 278, 286, 288, 292,
313
Bodo vije — 104, 143, 216, 217
Bohinc Pavel — 101
Bohinj — 20, 33, 228
Bojne skupine:
— »Bikowsky« — 301
— »Blank« — 239
— »Dippelhofer« — 239
Borovlje — 243
Bradeško Filip-Jaka — 48, 100
Brdo — 199, 211, 252, 278, 279,
286
Breznica — 36, 49, 61, 75, 108,
159
Brezje — 27, 218
Brezovica — 216
Brigade NOVJ:
— 2. VDV (kasneje KNOJ) —
105, 276, 312
— 3. SNOUB »Ivan Gradnik«
— 16, 45, 60, 69, 70, 75, 107,
108, 110, 116, 138, 142, 146,
152, 228, 229, 297, 298
— 7. SNOUB »France Prešer-
ren« — 15, 16, 18, 69—71,
76, 107, 110, 142, 146, 160,
161, 163, 165, 179, 184, 185,
188, 189, 192, 195, 197, 198,
205, 215—217, 228, 232, 288,
297, 298, 303, 314
— 16. SNOB »Janko Premrl-
Vojko« — 16, 59, 69, 70, 75,
79, 107, 108, 110, 112, 142,
146, 147, 152, 153, 215, 228,
292, 297, 298
— 18. SNOUB »Bazoviška« —
69, 70, 75, 141

— 19. SNOB »Srečko Koso-
vel« — 107, 108, 141, 240,
246, 249, 255, 292
— 157. italijanska partizanska
»Guido Picelli« — 189, 195
— 158. italijanska partizanska
»Antonio Gramsci« — 197,
205, 207, 229, 232, 249, 255,
271
— Gorenjska — 15
— Trestina d'Assalto Garibal-
di — 205, 209, 229, 240, 249
Brod — 217
Bukovica — 178, 182, 190
Bukovo — 23, 61, 239
Bukovščica — 237
Bukov vrh — 13, 75—77, 141,
143, 145, 216—218

C

Car Franc — 101
Celovec — 26
Cerkljanski vrh — 288, 289
Cerkljansko — 14, 16, 23, 27, 28,
59, 61, 69, 152, 153, 155, 185,
189, 205, 219, 239, 244—246,
281, 288—290, 292
Cerklje — 24, 27
Cerknica (potok) — 291
Cerkno — 59, 60, 63, 151, 153,
189, 290—292
Col — 310
Crngrob — 14, 130

C

Čabrače — 205, 245, 246
Čadež Franc — 194
Čepovan — 293
Cepulje — 21, 31, 65, 130, 160,
161, 163—166, 184, 236—238,
242, 258
Češnjica — 65, 95, 122, 131, 133,
138, 160, 165, 168, 170, 171, 174,
179, 180, 184, 186—189, 223,
225, 243, 245, 277

Cete:

NOVJ:

— 1. minersko-sabotažna —
21

- Cankarjeva — 12
- Hi je Gregoriča — 12
- Jeloviška — 12, 14
- Jeseniška — 12, 13
- Poljanska — 13, 14
- Šeška — 13, 14
- Škofjeloška — 14
- udarna 31. divizije — 141, 152, 215, 216
- zaščitna 31. divizije — 215, 229

Nemške:

- 2. četa 517. bataljona deželnih strelcev — 26
- 2. četa 927. bataljona deželnih strelcev — 26
- 3. četa 517. bataljona deželnih strelcev — 26
- 5. četa 19. SS policijskega polka — 26
- gorskih lovcev »Alpenland« — 26
- policijska pionirska »Alpenland« — 27, 68, 106, 107, 246
- štabna 184. polka deželnih strelcev — 122

Domobranske:

- 1. udarna — 26
- 111. posadna — 246
- 112. posadna — 246
- Četena ravan — 48, 103, 119, 138, 149, 190, 192, 194, 195, 199, 204, 221, 223, 250, 286, 287
- Črni kal (pri Blegošu) — 35, 195, 197, 198, 201, 219, 221, 246, 249, 250, 253, 255, 257, 259, 267, 269, 272—275, 278, 279
- Črni vrh (nad Novaki) — 23, 58, 60, 112, 113, 246, 248, 255, 288
- Črni vrh (nad Polhovim Gradcem) — 23, 27, 67, 68, 70, 74, 75, 77, 78, 122, 141—143, 145, 147—149, 157, 215, 217, 218, 221
- Črni vrh (pri Gorici) — 299
- Črnuče — 224

D

- Davča — 15, 16, 46, 47, 198, 239, 246, 248, 255, 271—274, 281
- Davška grapa — 195
- Debeljak Zdravko — 225, 234
- Debenc Andrej-Čivko — 31, 33, 118, 119, 171, 201, 204
- Delnice — 50, 104, 190, 191, 230, 245, 271
- Demšar Dragica — 225, 236, 276
- Demšar Jože — 133, 226
- Demšar Tone-Aleš — 271, 274
- Detela Tine — 101, 176

Divizije:

NOVJ :

- 29. divizija — 312
- 30. divizija — 141, 288, 297
- 31. divizija — 9, 17, 27, 36, 48, 53, 58—60, 67, 69, 73—75, 77, 79, 82, 85, 92, 94, 105 do 108, 112, 113, 115, 141—143, 148, 151—155, 161, 204, 205, 209—211, 214—218, 220, 228 do 230, 240, 288, 297, 298, 313
- Garibaldi Natisone — 228, 229, 246
- Triglavsko — 16, 17

Nemške:

- 14. SS — 239, 243
- 438. za posebno uporabo — 26
- Dobračevo — 153, 215
- Dobrava — 214, 231
- Dobravec Anton-Sašo — 72, 101
- Dobravlje — 298
- Dobrova — 215

- Dolenja vas — 15, 16, 24, 25, 53, 54, 58, 64—67, 78, 87, 94, 99, 151, 158, 159, 190, 197, 211, 234, 236, 237, 249, 253, 278, 281
- Dolenje brdo — 79, 80, 111, 138
- Dolenjska — 14—16, 40
- Dolomiti — 10, 20, 21, 29, 36, 53, 58, 68, 74, 77, 78, 80, 90, 91, 121, 141, 142, 148, 177, 205, 215, 216, 239, 267, 313
- Domžale — 27

Dorfjarje — 78, 124, 130
Draboslovica — 188, 224, 243
Drava — 125
Dražgoše — 13, 86, 87, 89, 90,
138, 188, 222—225, 232, 238, 242,
243, 245, 257, 265, 275
Drolc Albin-Krtina — 18, 161,
163
Duplje — 23
Dvor — 215

E

Eržen Mirko-Tarzan — 66, 78
101, 130, 161, 162, 222
Evropa — 18, 125

F

Farji potok — 163, 195, 198, 241,
246, 275
Forme — 130
Francija — 18, 203
Furlanija — 220
Fužine — 58, 153, 213, 215, 289
Fiireder Janko — 102

G

Gaber Franc — 101
Gabrk — 24, 25, 49, 50, 68—70,
73—76, 104, 157, 207, 216—218
Gabrška gora — 36, 37, 50, 58,
68, 75, 103, 114, 115, 118, 121,
122, 140, 142, 146, 155—157,
159, 171, 177, 184, 190, 191, 204,
210, 211, 217, 219, 221, 223, 229
do 231, 245, 256, 271, 285
Galičič Jaka — 46
Gašperšič Jože — 134, 158
Gavni štab NOV in POS — 15,
17, 18, 20, 21, 166, 207, 241
Globočnik Boris-Damjan — 133,
192, 259
Globoko — 282
Godešič — 22
Godovič — 53
Golnik — 24
Golica — 184, 186, 197, 230, 249,
276, 283, 284
Goli vrh — 215
Golo brdo — 37, 217

Gorenja vas — 16, 24, 25, 27, 37,
53, 64, 69, 70, 72—75, 77, 79 do
82, 93, 94, 96, 97, 103, 106—113,
115, 118, 120, 138, 141, 142, 145
do 148, 152, 189, 198, 205—212,
214—217, 224, 229, 232, 233, 237,
246, 250, 257, 270, 278, 285, 288,
289
Gorenje brdo — 103, 106, 111,
205, 210, 232, 257
Gorenjska — 12—18, 22, 24, 26,
27, 29, 38, 39, 86, 104, 106, 124,
125, 135, 153, 163, 180, 226, 239,
241, 254, 286, 306, 311, 312
Gorenjsko vojno področje — 18,
28, 130, 161, 163, 172, 195, 201,
203, 212, 213, 224, 233, 240, 241,
246, 249, 255
Gorica — 58, 152, 239, 287, 288,
290, 293—298, 301—305, 307,
311, 312, 314
Goričane — 27, 68, 217
Goriče — 24
Goriška brda — 305, 306
Gorje pri Bledu — 218, 234
Gornji grad — 126
Goropeke — 141
Grahovo — 28, 61, 62
Gregorčič Jože — 12, 14
Grgar — 293—295, 302
Grupe odredov:
— prva — 14
— druga — 14
— tretja — 14
Gunclje — 217

H

Habjan Rafko — 102
Hafner Stanko — 101
Hladnik Polde-Levko — 45, 46,
95, 100, 131, 146
Hlavče njive — 80, 111, 212
Hlevišče — 215
Horjul — 214, 215, 217
Hornitsky Winsche — 12
Hotavlje — 90, 205
Hotedršiča — 53, 54, 58, 68, 152,
217
Hrasteniška grapa — 216, 217

Hrastnik (hrib v Selški dolini)
— 32, 33

Hrastnik Janko — 25

Hrvatska — 203

Hudajužna — 28, 61—63

Hvala Tine — 22

I

Idrija — 11, 16, 21, 27, 59, 60,
61, 70, 141, 152—154, 239, 289,
291

Idrijca — 153, 154, 239

Istra — 293

J

Jamnik — 14, 34, 96, 104, 107,
122, 123, 134, 138, 165, 179—181,
183, 222, 223, 228, 242—245, 253,
258, 259, 264, 275, 276

Jan Rado — 21

Janc Ciril — 101

Janežič Milan — 20, 87, 88, 91,
100, 103, 104, 105, 130, 144, 145,
147, 174

Janov grič — 202

Janša Anton — 101

Jarkovič Nada — 102

Javor Ivan-Igor — 20, 37, 47

Javorje — 16, 24, 37, 77, 82, 90,
91, 93, 95, 96, 99, 104—106, 108,
112, 113, 115, 116, 118, 119, 138,
141, 149, 190—192, 195, 199, 200,
204, 221, 223, 225, 229, 230, 245,
250, 265, 272, 287

Javorjev dol — 21

Javornik — 161, 163, 184, 185

Jazbine — 106, 204

Jekler Rezka — 102

Jelenc Janez — 22

Jelenšče — 243

Jelovica — 11—14, 17, 20, 23, 26,
27, 30, 87, 89, 188, 221, 222, 224,
228, 238—240, 243, 245, 249, 250,
253, 255, 257, 258, 275, 281

Jesenica — 60, 61, 153

Jesenice — 12, 24, 27, 85, 225,
313

Jesenovec — 193, 203, 229, 233,
236, 244, 275, 280, 281, 283

Jezersko — 24, 26

Jugoslavija — 173, 286, 296, 311

K

Kalan Jaka — 102

Kališe — 66, 85, 97, 122, 131 do
134, 160, 165—167, 169—175,
178, 184, 187, 189, 222—224,
228, 230—232, 236, 243, 245, 277

Kamna gorica — 24, 88, 89, 159,
160, 183, 234, 236

Kamnik — 18, 25

Kamniške planine — 267

Kanalska dolina — 304

Kanomlja — 154

Karavanke — 26

Kebe Alojz — 14

Kemperle Franc — 102

Keržar Janko-Jelen — 48, 100,
252, 276

Kidrič Boris — 310

Kladje — 23, 53, 58, 73, 74, 112,
113, 153, 288—290

Knapič Jože-Fels — i 101, 109,
112, 113, 119, 131, 222

Knavs Vinko — 102

Kodran Ivan — 101

Kodran Tone — 33, 86, 97, 109

Kokra — 24, 27

Komande mest:

— Jesenice — 85, 240

— Kranj — 18, 58, 66, 86, 93,
99, 102, 240

— Škofja Loka — 18, 61, 64,
65, 68, 70, 74—77, 85, 86, 89,
104, 107, 108, 111, 114, 118,
181, 240

— Trst — 297

— Ziri — 18, 240

Komen — 298

Kopač Lojze-Dabo — 22

Kopačev vrh — 76

Kopačnica — 289

Koprivnik — 200, 264—267, 269
do 272, 286, 289

Koreno — 21, 217

Koroška — 125, 243

Kosel Janez — 174

Koselj Ivan — 102

Kostanjevica (na Krasu) — 152

Košena Franc — 21, 76, 100
 Košir Franc-Anžic — 65, 138,
 139
 Kovač Stane-Rastko — 21, 100
 Kovor pri Trziču — 27
 Kovski vrh — 157, 218
 Kraigher Boris — 30
 Krajnik Rozalija — 102
 Kranj — 11, 24—26, 31, 45, 48,
 49, 53, 55, 58, 66, 93, 99, 102,
 122, 124, 129—131, 143, 161 do
 164, 166, 176, 181, 183, 218, 219,
 228, 236, 237, 286, 312

Kranjsko — 125
 Kras — 297, 303, 310
 Kremenik — 87
 Kristan Lojze — 133, 226
 Krivo brdo — 52, 155
 Križaj Janez — 22
 Križe — 24

Križna gora — 31, 89, 110, 121
 Krnica — 298

Kropa — 86, 87, 88, 89, 104, 134,
 138, 163, 181, 183, 228, 231, 232,
 234, 242

Kuralt Marjan — 101
 Kuzovec — 142

L

Lajše — 85, 86, 89, 122, 123, 132,
 133, 136, 160, 165—167, 169, 170,
 172—175, 178, 180, 181, 184,
 222, 223, 231, 257—259, 264,
 279

Lakota Mirko-Triglavski — 8,
 68, 100

Lancovo — 236

Lašnovc pri Železnikih — 193

Lavterski vrh — 228

Leskova — 16, 108, 245, 246,
 289

Lipnica — 134, 138, 232

Ljubljana — 27, 30, 68, 85, 124,
 152, 239, 246, 305, 311—313

Ljubljanska pokrajina — 26, 203

Ločniškar (telefonist) — 259,
 274

Log nad Škofjo Loko — 20, 36,
 49, 70, 104, 177, 180, 207, 218,
 219, 232, 256

Logarska grapa — 198

Lomi — 96, 106, 108, 111, 190,
 192, 193, 198

Lotrič Janko-Falenko — 259,
 269

Lotrič Stefan — 133, 226, 269

Lotrič Tone — 48, 52, 89, 100,
 192, 244

Lubnik — 53, 108, 142

Lučine — 16, 24, 27, 70, 73—75,
 78, 80, 84, 93, 97, 141, 148, 214,
 216—218, 224

Luskovec Franc-Cveto — 100,
 143, 174, 244, 301

Luša (Zgornja in Spodnja) —
 139, 156, 182, 190, 197, 199, 204,
 205, 280—210, 223, 230, 231, 236,
 246, 277, 285, 287

Lušina Janez-Mali — 21, 87, 95,
 100, 174, 179

M

Mala Jelovica — 82, 85, 198

Mala Moskva (Železniki) — 226

Malenški vrh — 106, 108, 111,
 115, 141, 149, 195, 197—199,
 204, 206, 207, 210, 211, 232—
 234, 237, 240, 242, 265, 269, 270,
 272, 279

Martinj vrh — 20, 22, 31, 33—35,
 37, 46, 47, 55, 58, 63—65, 68, 82,
 107, 119, 122, 133, 138, 139, 152,
 179, 181, 193, 195, 198—200,
 202—204, 210, 224, 232, 245,
 249—253, 255, 257, 259, 265,
 269, 271, 272, 275, 278, 279, 280,
 281, 286, 289

Masora — 154

Matej ka Evgen-Pemc — 35, 36

Mavčiče — 27, 217

Medič Stanko — 102

Medvode — 11, 37, 47, 68, 85,
 91, 139, 214, 215, 217, 286

Megušnica — 46, 283

Mengeš — 27

Mezek Vida — 102

Mežaklja — 20

Miklavška gora — 184, 186, 197

Miren pri Gorici — 298, 303

Mišače — 90

Mladi vrh — 35, 198, 200, 249,
251, 252, 255—257, 259, 263,
271, 272, 286
Mlaka — 35, 105, 108, 149, 155,
190, 194, 195, 221, 223, 229, 230,
245, 250, 285
Mohorič Jože-Krulc — 46
Moravče — 145
Mošenj ska planina — 12
Mrak Janez-Zane — 20, 100,
176, 181, 182, 197
Mrak Tončka — 85, 102, 181,
197, 199
Mravlje Jurček — 100, 174, 209,
226

N

Nabrežina — 298
Nadiževac Mirko — 21, 101
Nadiževac Zdravko — 101
Na Taboru (Selca) — 132, 136,
240
Nemčija — 166, 305
Nemilje — 181, 224, 238, 240,
242, 265, 285
Notranje gorice — 21
Notranjska — 14
Novaki — 151, 255

F

O

Oblakov vrh — 292
Odar Anton — 25
Odar Franc — 102
Odredi :
NOVJ :
— Dolomitski — 69, 70, 75
— Gorenjski — 14—17
— Jeseniško-bohinjski — 20,
47, 228, 240, 261, 285
— Kokrški — 18, 20, 47, 259
Pionirski :
— »Ratitovec« — 133
— »Rdeča roža« — 133
Omejec Pavel — 114
Osojnik — 35, 36, 257, 275
Osolnik (pri Škofji Loki) — 20,
37, 65, 68, 90, 271
Ostri vrh — 46, 84, 91, 119, 122,
127, 133, 139, 150, 155, 156, 159,

171—173, 178, 179, 182, 185,
187, 197, 199, 204, 210, 225, 234,
236, 245, 259, 276, 277, 281—
284
Otalež — 152
Otoče — 24, 26, 34, 89, 103, 107,
129, 183, 223, 230, 236, 287
Otoki — 226
Otlica — 228, 292
Ovšiške — 89, 170

P

Pasja ravan — 13, 75—77, 141,
145, 217
Pečana planina — 26
Pegam Franc — 82, 89, 90, 93,
102, 158, 176, 213
Pegam Ivanka — 102
Petelinov hrib — 232
Petrovo brdo (Selca) — 151, 159,
166, 168, 170, 172, 174, 175, 178,
179, 186—190, 214, 229, 236
Petrovo brdo (Sorica) — 28, 107,
108, 110, 239
Pevno — 110
Piava — 287
Pičulin Oto — 156, 159
Pičulin Slavko — 156, 159
Pintar Janez — 22
Pipan Anton-Crtomir — 20
Planica (Križna gora) — 31, 33,
65, 81, 89
Planina (Cerkno) — 151, 152
Plave — 299, 300
Plenšak — 244, 245
Podbrdo — 28, 59, 158, 246
Poden — 188
Podlaka — 288
Podlonk — 188, 257, 259
Podnart — 22, 24, 33, 34, 47, 53,
55, 58, 64, 66, 68, 78, 85, 89,
97, 104, 110, 111, 129, 143, 153,
158, 159, 170, 176, 225, 236, 238,
258, 277, 283, 286, 287
Podobeno — 190, 192, 197, 224
Podrošt — 158, 248, 249
Podvrh — 48, 68, 70, 93, 96, 97,
99, 100, 104, 138, 190, 192—
195, 197—200, 252, 253, 255,
272, 278

Podzavemik — 187
 Pogačar Anton — 218, 234
 Pogačar Janko — 218
 Pokljuka — 20
 Poljane — 15, 16, 24, 25, 49,
 68—73, 75, 77, 79, 93, 95, 99,
 104—106, 108—115, 120, 121,
 123, 136, 140—142, 144, 146—
 148, 183, 190, 195, 197, 204, 205,
 207, 208, 210, 213, 216, 217,
 219—221, 223, 224, 230—232,
 234, 237, 245, 272, 278, 285
 Poljanec Janko-Koder — 257,
 262, 276
 Poljanska dolina — 12, 13, 15—
 18, 20, 21, 23, 24, 29, 34, 35, 46,
 48—50, 53, 68, 69, 73, 74, 77,
 85, 97, 99, 106, 108, 110, 111,
 115, 118, 121, 122, 134, 138, 139,
 149, 172, 185, 189, 192, 195, 207,
 214, 229, 252, 255, 256, 271, 273,
 277—279, 285, 312, 313
 Poljanska Sora — 20, 23, 36, 37,
 65, 68, 70, 72, 75, 77, 94, 121,
 141—143, 146, 148, 157, 177,
 215, 217, 218, 260
 Poljanščica — 157, 218, 224
 Polhov Gradec — 90, 142, 145,
 217
 Polki nemški:
 — 10. SS policijski —239, 301
 — 13. SS policijski —26, 239,
 243—245
 — 15. SS policijski —239, 246
 — 17. SS policijski — 239
 — 19. SS policijski —15, 242,
 244
 — 28. SS policijski (Todt) —
 99, 162, 180, 197, 201, 203,
 237, 239, 245, 251
 — 184. deželnih strelcev — 26,
 245
 Porezen — 20, 246, 255
 Potočar Stane — 45
 Postojna — 152, 239, 287
 Praprotno — 16, 24, 53, 64, 106,
 181, 182, 213
 Preddvor — 24
 Predmeja — 288

Predoslje — 24, 27
 Prekmurje — 271
 Premože Rafko — 47
 Preska 217
 Preval pri Solkanu — 294—296,
 299—302, 305
 Primorska — 11, 12, 16, 22, 23,
 29, 38, 53, 58, 59, 61, 63, 64, 139,
 151, 155, 161, 162, 165, 180, 181,
 215, 220, 223, 231, 232, 239, 244,
 281, 287, 289, 290, 292, 310, 313
 Pristav Matevž — 218
 Prtovč — 17, 174, 188, 243—245,
 257, 275, 281
 Prusnik Janez — 25
 Pševo — 161, 183, 184
 Pučarjev grič — 203, 280
 Puštale — 288

R

Racovnik — 107
 Radovljica — 11, 14, 26, 34, 88,
 93, 102, 129, 176, 213, 276, 286
 Rainer Friedrich — 124, 126, 152
 Rajgelj Franc — 101
 Rajgelj Lojze — 97, 101, 119
 Rape Lado — 81, 101
 Ratitovec — 16, 20, 226, 255
 Ravne — 60, 61, 153, 278
 Razpotje — 70
 Raztresen Alojz — 102
 Rebolj Andrej — 101
 Reka — 287
 Renče — 298
 Režek Anton — 114—116, 118
 Rihtaršič Anton — 101
 Rink Zdravko — 21
 Robidnica — 58, 60, 215, 288, 289
 Romove (Blegoš) — 201, 278, 279
 Rovte (v Dolomitih) — 21, 29,
 53, 68, 177, 215, 217
 Rovti nad Škofjo Loko — 13, 35,
 52, 58, 75, 85, 122, 123, 127, 138,
 139, 150—158, 171, 184, 185,
 187, 195, 197, 199, 200, 219, 245,
 246, 249—253, 255, 258, 265,
 276, 278, 279, 281, 284, 285, 287
 Rozman Franc-Stane — 30
 Rudno — 67, 88, 132, 165, 166,
 170, 181, 223, 225, 245, 277

Rupar Franc — 101, 176, 194
Rupar Ignac — 101

S

Sajovic Vinko — 101
Sava (r.) — 11, 14, 16, 18, 20, 23,
30, 90, 97, 103, 121, 184, 222,
223, 239, 259
Schlicher Georg — 25
Selca — 12, 15, 16, 24, 25, 45,
64, 67, 75, 78, 86, 87, 99, 106, 107,
115, 119, 127, 132, 135, 138, 150,
151, 156, 158—160, 165, 166,
168, 170, 172—174, 178, 180—
182, 184—187, 189, 192, 203,
211, 214, 218, 223, 224, 229—
231, 234, 236, 237, 240, 245, 249,
258, 276—279, 281—283, 284
Selška dolina — 12—18, 23, 25,
34, 35, 45, 46, 48, 53, 54, 58, 65,
74, 75, 77, 85, 97, 99, 108, 110,
115, 121, 134, 138, 139, 149, 150,
157, 163, 171, 172, 181, 185, 189,
192, 197, 204, 208, 211—213,
229, 230, 246, 256, 271, 277—
279, 312, 313
Selška Sora — 65, 121, 222, 255,
257, 259, 260
Seničica — 37
Sevnica — 136, 156, 236
Sežana — 152
Sivec Franc — 45, 52, 65, 94,
100, 104, 121, 130, 132, 138 144,
145, 153, 173, 174, 177, 208, 212,
223, 244, 251, 255, 256, 258, 260,
262, 275, 276, 280
Sleme — 222, 238, 243
Smlednik — 24, 25, 27
Smoleva — 127, 128, 133, 150,
155, 156, 160, 170, 171, 173, 179,
221, 224, 225, 259, 271, 276, 277,
283, 284
Smolevska grapa — 124, 197,
202, 245
Smrečje — 215
Snegovnik — 188, 232, 243, 276,
277, 282, 284
Snežnik — 287
Soča — 152, 287, 293—295,
297—300, 301, 304, 305

Sodja Franc-Viktor — 31, 33, 101
Soklič Lojze — 46
Soklič Marica — 46
Solkan — 293, 296—300, 303, 305
Sopotnica — 27, 53, 99, 100, 121,
122, 140, 156
Sora — 25, 103, 108, 110, 119,
138, 170, 172, 174, 175, 177, 178,
184, 186—188, 193, 218, 229,
230, 236, 244, 245, 248—250,
253, 258, 264, 265, 274—277,
282
Sorica — 11, 16, 28, 107, 108, 110,
188, 229, 278, 281, 282
Sorško polje — 11, 121, 139, 161
Soteska — 108, 121, 142, 157—
159, 172, 277
Spodnji Lokovec — 288
Srednja Dobrava — 34, 183
Srednja vas — 94—96, 120, 141,
207, 208, 212
Srednje brdo — 79, 80, 138, 205,
210
Stankovič Milan — 82
Stara Loka — 171
Stara Oselica — 60
Stare Mirko — 20
Stari vrh — 35, 93, 189, 190, 256,
257, 259, 272, 286
Starin Ferdo — 102
Stirpnik — 182, 236, 249, 253,
278, 282
Stojan Valentin — 101
Stražišče — 24, 122, 124, 131, 132,
152, 161—164, 183
Strnad dr. Valerija — 47
Stmišče — 218
Studeno — 46, 83, 131, 151, 165,
168, 170, 174, 178, 179, 184, 186,
188, 189, 214, 225, 233, 277
Stuđenska grapa — 159, 174,
187, 245
Suhi dol — 27, 141, 217
Svetje — 217
Sv. Andrej — 216—218
Sv. Duh — 124, 130, 171
Sv. Florijan — 229
Sv. gora pri Gorici — 293—296
Sv. Jedert — 138, 222, 223

Sv. Jošt (Kranj) — 22, 31, 58,
64, 66, 68, 78, 85, 97, 110, 111,
120, 129, 153, 183, 184, 224, 238,
277, 283
Sv. Križ (Gorenja vas) — 79, 80,
148, 233
Sv. Križ (Selca) — 185, 187,
221—226, 228, 231, 232, 234,
236—238, 243, 260
Sv. Lenart — 35, 139, 140, 179,
182, 184, 197, 246, 250, 253, 285,
286
Sv. Lucija (Most na Soči) — 59,
60
Sv. Miklavž — 187
Sv. Mohor — 21, 65, 67, 81, 97,
107, 128, 130, 138, 160,
168, 184, 223, 228, 236,
243, 253, 258, 261, 276
Sv. Ožbolt — 20
Sv. Petra hrib — 36, 143, 216—
218
Sv. Tomaž — 37, 75, 108, 139,
140, 208, 210, 211, 219,
Sv. Trije kralji — 21, 68, 213,
217
Sv. Urban — 216, 217
Sv. Volbenk — 218, 219, 220

S

Šempas — 309
Šempeter pri Gorici — 302, 303,
309
Šenčur — 24
Šentvid (Ljubljana) — 11, 16,
20, 24, 27, 50, 51, 56, 183, 214,
217, 218
Škofja Loka — 11, 13—16, 22,
24, 25, 27, 31, 36, 37, 49—51,
61, 64, 65, 68, 70, 74—77, 85,
86, 89, 104, 107, 108, 111, 114,
118, 121, 122, 124, 139, 141, 146,
144, 146, 159, 161, 163, 176, 181,
182, 184, 189, 192, 197, 203, 207,
210, 214—220, 229, 231, 236,
237, 239, 245, 276, 285, 312
Škofjeloško hribovje — 11—18,
23, 30, 34, 45, 47, 49, 260, 261,
279, 284, 313
Smarjetna gora — 184

Šmartno — 24
Smid Franc-Gustelj — 21, 101,
210, 298, 299
Smid Janko — 101, 236
Spik — 92
Št. Jošt (Dolomiti) 21, 29
Štajerska — 14, 40
Štanjel na Krasu — 303
Štedl vrh — 243
Šuštar Lojze-Kosov — 46
Šuštar Tončka — 102
Sutna — 78

T

Tabor (Gorenja vas) — 146, 206,
207
Tavcar Jakob — 198
Todoraz — 221
Tolar Mirko-Ferdo — 7, 9
Tome Anton — 48
Tome Stanko — 102
Topole — 160, 262
Travniki (Gorica) — 302, 304
Trata (Gorenja vas) — 24, 74,
97, 201, 217
Trbiž — 299
Trebija — 16, 24
Trebuša — 291
Trnovo — 59, 298
Trnovska planota — 58, 152, 231,
303
Trnovski gozd — 152, 165, 287,
297, 310, 311
Trst — 287, 290, 293, 297, 298,
312
Tržič (Monfalcone) — 297, 298
Tupaliče — 27
Turk Danilo-Joco — 173

U

Ušar Janez-Ciro — 102
Ušar Marko — 21
Ušar Milan — 101

V

Valterski vrh — 70, 71, 73, 76,
77, 218
Veharše — 53
Vehovec Josip — 102, 171

Velkavrh Franc — 101
 Vidic Slavko — 82
 Vidmar Franc — 274
 Vinharje — 141, 143, 144, 148,
 216, 217, 224
 Vipava — 134, 150, 220, 239, 299,
 301, 309, 311
 Vipavska dolina — 152, 287, 290,
 293, 294, 297, 298, 307, 309
 Virmaše — 130, 171
 Visoko — 21, 72, 110, 121, 141,
 177, 217, 221, 223, 229—231,
 234, 242
 Vižmarje — 217
 Vnanje gorice — 21
 Vodice — 27
 Vodiška planina — 12
 Vogeljik Anton — 21, 101
 Vojsko — 290—292, 307
 Voklo — 27
 Volaka — 205
 Volča — 95, 104, 213, 232
 Volčič Tone-Sašo — 7, 9, 20, 37,
 45, 48, 52, 55, 65, 80, 91, 94,
 100, 104, 118, 132, 134, 161, 174,
 179, 212, 257, 262, 271, 301
 Vraničar Drago-Fedja — 22
 Vrhunc Stane — 20, 100, 176
 Vrhunec Ančka — 8, 135
 Vrhunec Anton — 135
 Vrhunec Oto-Blaž — 8, 45, 48,
 55, 63—67, 70, 75, 77, 78, 80,
 85, 87, 91, 94, 95, 100, 105, 116,
 118, 119, 130, 131, 133, 135, 138,
 139, 145, 158, 161, 169, 170, 179,
 195—197, 202, 211, 226, 228,
 244, 250, 257, 259, 261—263,
 271, 276
 Vrsnik — 141
 Vrtovina — 310

Z

Zabrdo — 188
 Zabrekve — 128, 130, 131, 160
 Zagradec — 215
 Zakojca — 61, 153
 Zali log — 203, 204, 246, 248, 249,
 255, 257, 259, 278, 280—282

Zaloše — 230
 Zaplana — 217
 Zaprevale — 103, 104, 219, 245,
 284—286
 Zavemik — 187, 229
 Zavrh — 288
 Završnica (Dražgoše) — 282
 Zgornja Dobrava — 89
 Zgornje Pirniče — 45
 Zidar Anton — 25
 Zminec — 24, 25, 159, 217
 Zorko Lado — 53, 89, 101, 176,
 220
 Zupan Jože — 102
 Zupančič Franc-Marjan — 118

Z

Žabja vas — 72, 77, 146, 148,
 209, 216
 Zabnica — 24, 27, 31, 89, 94, 124,
 130, 131, 163, 164, 181
 Žagar Stane — 12—14
 Žagar Vinko — 101, 256
 Železniki — 11, 15, 16, 18, 22, 24,
 25, 35, 47, 58, 64, 65, 68, 75,
 87, 92, 97, 106—108, 110—113,
 115, 116, 121, 124, 127, 128,
 133—135, 139, 149, 150, 158,
 160, 165, 168, 170—175, 178—
 184, 185, 187—189, 192—195,
 197—199, 202, 203, 221, 223,
 226, 228, 229, 231—234, 236—
 240, 243—245, 249, 258—262,
 271, 276—278, 280—282, 284
 Zelin — 60, 61, 152—154
 Zetina — 106, 195, 197—199,
 232, 245, 253, 263—266, 269,
 270, 279, 285
 Ziri — 24, 141, 153, 215, 239, 288,
 289
 Zirovska kotlina — 69, 141
 Zirovski vrh — 16, 23, 73, 74,
 146, 152, 203, 215, 217, 221
 Žirovnica — 26
 Zontar Janez — 21, 101
 Žumer Lojze — 133
 Žumer Marjan — 133
 Zvan Andrej-Boris — 20, 47

V S E B I N A

Uvod	7
Geografski in gospodarski pregled območja škofjeloškega	
odreda.....	11
Razvoj NOB v Loških hribih do ustanovitve odreda	12
Ustanovitev škofjeloškega odreda.....	17
Položaj na operacijskem področju škofjeloškega odreda ob	
njegovi ustanovitvi	23
Prvi stiki odreda s sovražnikom.....	31
Sovražni varnostni ukrepi zaradi povečanja partizanskih akcij 39	
Prihod novega komandanta Blaža . •	45
Prve akcije odreda pod njegovim poveljstvom.....	47
Odred prvič na Primorsko.....	58
Spet na Martinj vrhu.....	64
Odred sodeluje z 31. divizijo v Poljanski dolini.....	67
Obleganje Gorenje vasi.....	79
Severno od Selške Sore.....	86
Vrnitev v Poljansko dolino.....	91
Ob napadu na Železnike.....	106
Odred mobilizira od Škofje Loke do Kranja.....	130
Ob napadu na Gorenjo vas	144
Odred se vrača na svoje operativno območje.....	148
Ponovno onstran nekdanje meje.....	151
Nazaj na Gorenjsko.....	155
Vdor v Stražišče pri Kranju.....	160
Obramba Železnikov.....	166
Razbitje sovražne roparske hajke v Loških hribih	194
Okrog Gorenje vasi.....	205
Sodelovanje odreda v velikih prehranjevalnih akcijah 31. di-	
vizije v Dolomitih.....	214
Zopet nad Železniki.....	221
Ob napadu na Sv. Križ.....	228
Velika pomladna ofenziva.....	239
Prebijanje odrednih enot po razbitju.....	254
Zbiranje odreda.....	257
Smrt komandanta Blaža.....	261

Doživetja razhajkanih borcev v zadnji ofenzivi.....	263
Po sovražnikovi ofenzivi.....	276
Zadnji boji na Gorenjskem.....	281
Proti Gorici	287
V Solkanu.....	296
V Gorici.....	302
Poslednja naloga odreda.....	307
Sklepna beseda.....	313
Seznam borcev odreda.....	315
Kazalo imen in krajev.....	323

Knjižnica NOV in POS 26/2

Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije

Predsednik Zdravko Klanjšček

Tone Lotrič

ŠKOFJELOŠKI ODRED

Rokopis je odobrila komisija za zgodovino
na seji dne 18. decembra 1970

Strokovna recenzenta
dr. Miroslav Stiplovšek in Zdravko Klanjšček

Lektor Miro Ulčar

Opremil Vladimir Lakovič
Izdelava skic Vladimir Stimac

Založila odbor Škofjeloškega odreda v Škofji Loki
(zanj Ferdo Tolar)

in «Partizanska knjiga» v Ljubljani
(zanjo Milko Štolfa)

Natisnila in vezala tiskarna »Toneta Tomšiča« v Ljubljani
julija 1971 v 1500 izvodih